

НУРИДДИН ИСМОИЛОВ

БУРГУТ ТОҒДА УЛҒАЯДИ

Саргузашт-детектив роман

Бешинчи китоб

ТОШКЕНТ — 2019

Исмоилов, Нуриддин.

Бургут тоғда улғаяди: Саргузашт-детектив роман: / Нуриддин Исмоилов. — Т.: 2019.

5-китоб. — 256 б.

ISBN ...

© Н.Исмоилов. «Бургут тоғда улғаяди». 2019.

Баха ўрнидан сапчиб турди ва столнинг устидаги ошпи-
чоқни олди-да, кўча томонга чопди.

Ўлмас энди кўзини очган, бироқ ҳалигача тўла ҳушига
келмай, атрофига гарангсиб алангларди.

— Нима бўлди?! Гапир! — пишқирди Баха.

Бироқ Ўлмасдан тузукроқ гап чиқмади. У гўлдиради. Ай-
тганига биров тушунмади. Шундан сўнг Баха машинадаги-
ларнинг ҳаммасини тушириб, ичкарига олиб киришни бу-
юрди-да, сўкинганча қоронғилик томонга қараб кўйди.

Арслон ҳозир маишатда, кириб унинг дилини хира
қилиш йўқ жойдан бало топиш билан баробар. Буни яхши
билган Баха Ўлмасни «одам» қилишга тушди. Нақ ярим
соат кетди. Дори ичиришди, устидан сув қуйишди. Ана
шундан сўнггина Ўлмаснинг сўзларига маъно кирди.

— Машинага ўхшайди. Одам нусха машина, робот. Қўлла-
ри темирнинг ўзгинаси. Ҳаракатини кўз илғамайди. Ерга
йиқилаётганимни биламан. Қолгани эсимда йўқ, — деди у
Фирдавс ҳақида гапираркан.

— Қўлингда қуролинг бўла туриб ҳеч нима қилолмадин-
гми?! — деди Баха пўписа билан. — Яна ёнингда спортчи
болалар бўлишса.

— Айтдим-ку, қўлимни кўтаришга ҳам улгурмадим деб.
Кейин унинг ҳам одамлари бор эди: оқсоч, калбош.

— Тфу!!! Ҳамма нарсани ўзимга қолдирибсан-да! Энди
қолганини хўжайиндан оласан. Худодан сўра, ўлдирмасин
сени.

— Менинг ўртоғим бўлади Арслон. Сен ўзингни суқма,
— деди унга жавобан Ўлмас.

Ўдаяётган Баханинг бирдан ранги ўзгарди ва шу заҳоти
«Биринчи навбатда сени орадан олиб ташлайман», дея
кўнглига тугиб кўйди.

Ўлмас тутатқи сўради. Беришгач эртароқ тугатмаса, би-

ров қўлидан тортиб оладигандай шошиб, тез-тез тутунни ютди. Кейин бурнини тортиб қўйиб, ўрnidан турди ва Арслон айш қилаётган хона томонга кета бошлади.

— Эсинг жойидами?! Ўлгинг келдими?!

Ўлмас Бахага еб қўйгудек тикилгач, башарасини буриштириб, қўлини мушт қиларкан:

— Аламимни сендан олишимни истамасанг, «босиб» тур!

— деди-да, уйга кириб кетди.

Ҳолдан тойган Арслон кийиниб олиб, юмшоқ ўриндикда бир нуқтага тикилиб ўтирарди. Нозик бармоқлилар ювиниш хонасига кириб кетишганди.

— Халақит бермадимми? — деди Ўлмас эшикни қия очиб дўриллаган овозда.

— Кир. Кутиб турсанг ўлармидинг? Олиб келдингми?! Эй-й, башарангни пачақ қилиб ташлашибдими? Ҳе, — деб кулди Арслон.

— Бўлмади. Шердай олишаркан. Менинг ҳам кучим етмади. Ўн кишини бемалол бир ўзи тинчитиб ташлайдиган бола экан.

— Кўриниб турибди. Ҳозир чиқаман, — дея Арслон оғри-ниб ўрnidан турди.

У ташқарига чиқишдан олдин стол тортмасидан тўппончасини олиб белига қистириб қўйди.

Хоқоннинг чиқаётганини эшитган шотирларнинг ҳаммаси бир жойга тўпланиб туришарди. Ҳаммасининг кўзи эшикда эди. Уларнинг назарида ҳозир вулқон отилади. Лава тошиб чиқади. Ҳеч кимни аяб ўтирмайди. Куйдириб юборади. Уларнинг назарида шунга ўхшаш воқеа содир бўладигандай эди. Бироқ ўйлаганлари бўлмади.

— Машина тайёрми? — деди Арслон.

— Тайёр, хўжайин, — деди Жавлон икки букилиб.

— Башара, сен мен билан кетасан. Баха, сен шу ерда қолиб каллангни қотир, эртага сўрайдиган нарсаларим бор, — деб Арслон осмонга қаради-да, қўшиб қўйди, — эртага эмас, бугунга ўхшайди.

— Анавиларнинг жойини солиш керак, — деди Баха.

— Борсанг ўзингнинг жойингни солиб юборади, иф-лос! Анави итваччаларингнинг ҳаммасини йиғ. Фирдавснинг маҳалласини ўраб оллари-нг. Қаерга кетади, ким би-

лан кетади — ҳаммасини аниқла! Мараз, манави ерда текинхўрлик қилмасдан ликилла! Йўқса, — дея Арслон тўппончасини олди ва затворини тортиб қўйиб, — усто-зингнинг орқасидан кетасан!

У қуролини осмонга қаратиб тепкини босди. Гумбурлаган овоз ҳамма ёқни тутиб кетди.

* * *

Хурсанд Хидирович ухламаганди. Лочин Бўриевични кузатиб қўйганидан сўнг ўғлини қидирмоқчи бўлди. Лекин қаерга боради, кимдан сўрайди?

У оталарча хавотир билан кутмаётганди ўғлини. Шунчаки келса, афт-ангорини бир кўрса, қувонса, кўкрагига уриб қўйса, гўдайса. Ахир ўғли кимсан «кўча»нинг каттаси. (Ўғриларнинг, муттаҳамларнинг, зўравонларнинг дейишга унинг тили бормайди. «Кўча» дейилса, сал бошқачароқ). Шундай экан, кеккайса нима?

Соат миллари ўн иккидан ошганда, хотини Фотима кўнғироқ қилди. Туркиядан. Европага кетганди. Бир айла-ниб Туркияга бориб қолибди, Анталияга.

— Адаси, адаси, — деди саломдан ҳам олдин овозини ёш қизларникидай ингичкалаштириб, — бормисиз?! Сиз етишмаяпсиз, шунақанги жойларни кўрдимки, оғзингиз ланг очилиб қолади. Ҳозиргина денгиздан чиқдим. Вой, қайси денгиз ҳам демайсиз-а?!

Хурсанд Хидировичнинг энсаси қотди. У пешонасини қашлади-да:

— Гапиргани бермаяпсиз-ку, хоним! Салом йўқ, алик йўқ. Бирдан потиллаб кетдингиз. Сиз, адашмасам, Европада бўлишингиз керак эди-ку! — деди газабини ичига ютиб.

Шундай қилишига ўғли сабабчи бўлиб турибди. Ахир «кўча ҳокими»нинг онасига бир нарса деб бўларканми? Ўғлининг қулоғига етиб қолса, хафа бўлиши мумкин-ку.

— Ҳали ҳаммасини сизга тушунтириб бераман. Лекин мен денгизда бунақа маза қиламан, деб сира ўйламагандим. Фақат сиз камлик қилиб турибсиз. Қолган ҳаммаси зўр!

— Менда ҳам янгилик бор.

— Айтинг, айтинг, бўлмаса ўлиб қоламан.

— Ўғлимиз катта одам бўлиб кетди.

— А-а-а!!! Йўғ-э! Отасининг боласи, отасига тортибди-да!

Фотима беихтиёр шундай деб юборди. Хурсанд Хидирович эса сал кўкрагини кериб қўйиб:

— Қонида бор-да, — деди.

Бу шўринг қурғур Арслонни ўз пушти камаримдан бўлган, деб ўйлаб юради ҳали-ҳануз. Хотини эса тўғри гапирганди.

— Фақат, — дея гапида давом этди Хамелеон, — бошқ-ачароқ йўлдан кетди. Муҳими, омади келди.

— Бир умр омади келсин. Мен учун ҳеч қурса, битта ачомлаб қўйинг. Борганда ўзим бошқача табриклайман. Бўпти, адаси, ҳали яна гаплашамиз. Бизни чақиринишпти. Тўплашпти бир жойга. Қанақадир концерт бўларкан.

Хурсанд Хидирович «хайр» дейишга ҳам улгурмасидан хотини гўшакни қўйиб қўйди. Шундан кейин у сўкинди. Ёмон сўкинди. Чунки энди унинг сўкишини ўғлига етказадиган йўқ-да.

Ниҳоят, оқсоч бориб дарвозани очди. Машина кириб келди. Машинанинг эшиклари очилиб ўғли шотирлари билан бирга тушди. Арслон Ўлмасга «Дарвозахона ёнидаги уй сизларники, бундан бу ёғига шу ерда яшайсанлар», деди ва ичкарига кирди. Нигоҳи кўзлари қизарган, юзи сўлиган, чарчоқ бир аҳволда турган отасига тушди. У салом бериш учун энди оғиз жуфтлаган эди ҳамки:

— Эшитдим, расмини ҳам кўрдим, — деди ундан олдин Хамелеон.

— Ниманинг? — деди ўзини ҳайрон кўрсатишга уринган Арслон.

— Ҳаммасининг! Табриклайман! Атайин ухلامасдан келишингни пойлаб ўтиргандим. Омадингни берсин, — дея Хамелеон ўглининг ёнига келиб, маҳкам кучоқлаб, юзидан ўпиб қўяркан қўшиб қўйди, — ойинг ҳам табриклади.

— Тезлашиб кетди... Ўзим ҳам кутмагандим.

— Ҳа, шундай бўлибди. Эҳтиёткорликни умуман эсингдан чиқариб юборибсан. Энди ёнимга ўтир-чи.

Арслон уйига етгунича машинанинг орқа ўриндиғида ухлаганди. Уйқусининг айни ширин пайтида етиб қўйишди. Ҳозир ҳам ўзини тўшакка ташласа-ю, қотиб ухласа.

— Балки, эртага гаплашармиз, — деди у норози бўлиб.
— Биламан, ўлгудай чарчагансан. Лекин гаплашиб қўяйлик, чунки саҳарлаб кетиб қолишим мумкин.

Арслон зўрга стулга ўтирди. Хурсанд Хидирович қарсақ чалиб, оқсочни чақирди ва унга аччиқ чой дамлаб келишни буюрди. Сўнг ўелига бошдан-оёқ разм солиб чиққач, деди:

— Ораларингда нозик жойнинг одами бор экан. Сенинг ишингни расмга олибди. Даҳшат! Этим музлаб кетди.

Арслон бошини эгди.

— Ўғлим, шу ишни ўзинг қилишинг шартмиди? Бирортасига буюрсанг бўлмасмиди? Яна калласини олишнинг нима кераги бор эди?

— Иложи йўқ эди.

— Ҳамма жойда сенинг расминг.

— Лекин бирортаси ҳам тегинмади-ку. Шундай бўлиши керак экан. Бўлди. Шуни хоҳлашган экан.

— Тўғри. Ҳозир сен уларга кераксан. Мен ҳам. Менинг бойликларим керак. Агар шу бойликлар бўлмаганида, аллақачон тупроқнинг остида ётган бўлардинг. Норматни осонгина ўлдиришга қўйиб беришмасди. Шундай экан, ақл билан иш қилишинг керак. Мана, ҳозир ҳам ичгансан. Олдингда туриб бўлмапти. Бу аҳволда дарров пастга тушириб қўйишади.

— Чидолмадим. Қаерга қарамай, Норматнинг узилган боши кўзимга кўринаверди. Шунинг учун ичдим.

— Мен сени эртага эрталаб ўқитиб келаман. Ҳаммаси жойига тушади. Бундан бу ёғига эҳтиёт бўласан. Атрофингдагиларнинг ҳаммасини бирма-бир яхшилаб синовдан ўтказиш керак. Кўрдингми, шунақанги қалтис бир вазиятда расмга олибди. Қандай олган, нега ҳеч ким сезмай қолган? Буларнинг бари жумбоқ!

Хурсанд Хидирович гапиргани сайин жўшарди. Чарчоғи кетиб, тетиклашарди. Аммо ўғли чидаб туролмади.

— Ада, ҳозир гапларингиз бу қулоғимдан кириб буни-сидан чиқиб кетяпти. Яхшиси, эртага гаплашайлик. Мен учун вақтингизни ажратинг, — деди у.

Хамелеон бўшашди ва бошини қимирлатди-да:

— Тўғри, — дея ўрнидан турди.

Ота боласи ухлашидан олдин анави роса қиммат, чет элдан келтирилган суюқликдан бир фужер берди.

— Ҳалигина ичма, дегандингиз-ку, — дея сўраш асносида идишга қўлини чўзди Арслон.

— Буниси олдингиларини йўқ қилади. Кейин хотиржам ухлайсан.

* * *

Машина уй ёнида, йўл четида ичидаги одамлари билан қолдирилганидан сўнг Ёдгор ва Фирдавс нариги уловга ўтишди.

— Ҳовлини қандай билдинглар? — сўради Абдували.

— Осон. Бизни қидириб борганларнинг биттаси «гуллади», — деди Ёдгор ва чўнтагидан тутатқи чиқазиб лабига кистирди.

Фирдавс ҳамон жим эди. У бу ёққа келгунича ҳам миқ этмаганди. Чироқ ёритиб бораётган йўлга термилган кўйи чуқур ўйга толганди. «Худога нола қилолмадим. Улгурмадим. Шунинг учун ҳам касофат ўз оёғи билан келди. Ҳазрат менга «Бировнинг бурнини қонатма, жавоби бор», деганди. Лекин унинг сўзлари ҳали қулоғимнинг остидан кетмай туриб, иккитасини ўласи қилиб калтакладим. Хўш, мен урмаганимда нима бўларди? Нима? Қўлида қурол билан келганлар икки пиёла чой ичиб бўлмасдан кириб, қолганларни тинчителишиб, чиқиб кетишармиди? Йўқ. Соли амакининг оғзи-бурнини қонига белаб ташлашибди. Демакки, мен индамай турганимда қолганларнинг ҳам, уларга қўшиб менинг ҳам жағимни синдиришарди. Ичкарида аям билан синглим бор. Уларнинг ҳоли нима кечарди?.. Мен ўзимни ўзим ҳимоя қилдим. Шундай экан, гуноҳми бу?» дея хаёлидан ўтказар, саволига жавоб тополмай қийналар ва бунинг оқибатидан ўксинарди.

Ортга қайтишаётганида Достон бир неча марта ўғлига гап ташлаб кўрди. Аммо жавоб ололмади. Шундан кейин машинадагиларнинг бирортаси ҳам гапирмади.

Фирдавс ўзини жарлик қаърига тушиб кетаётгандай ҳис қиларди. Жарликки, туби йўқ. Тубига етиб борса, парча-парча бўлиб кетади ва яна кейин... кейини ёмон. Бу дунёнинг азобларидан ўлиб қутулишинг мумкин. Аммо у ёққа борганингдан сўнг-чи? У ёқда ўлим йўқ. Бошқа ҳамма нар-

са бор. Азоб, лаззат, ҳаттоки муҳаббат ҳам. Худо кўрсатмасин, «амали» енгил келиб, дўзахга тушиб қолса борми?..

У чуқур-чуқур нафас олди. Абдувалининг ёнида кетаётган отаси ўгирилиб, ўғлига қараб қўйди, ич-ичидан Фирдавснинг сиқилаётганини ҳис этди. Ўзининг ҳам юраги оғриди. Достон боласидан фарқли ўлароқ, Фирдавсни тўғри иш қилди, керак бўлса, дала ҳовлига борганидан кейин у ёқдагиларни ҳам ер тишлатиши керак эди, деб ҳисобларди. Шу боисдан ҳам Фирдавсни нима қийнаётганини тунмасди.

Фирдавс ухламади. Ухлаёлмади. Тўшакка ётди. Аммо кўзини юлмади. Шу тахлит тонг оттирди. Ҳаммадан биринчи ташқарига чиқди. Чалғиш илинжида ҳовлига сув сепди.

Аста-секин бошқалар ҳам кўриниш бера бошлади. «Оиламиз анча катта бўп кетибди», дея кўнглидан ўтказган Фирдавс улар билан саломлашди.

Чорпоя устидаги хонтахтага дастурхон ёзилди. Моҳина хизмат қилмоқчи эди, ўтирганлар қўйишмади. «Ўзимиз эплеймиз. Ишатаҳамиз йўқроқ. Кур-кур чойнинг ўзини ичиб қўя қоламиз», дейишди.

Аммо шу чойни ичиш ҳам насиб этмади. Уйга кириб кетган Моҳина отилиб чиқди-да:

— А-ям!!! — дея бақариб юборди. Достон билан Фирдавсни ток ургандай бўлди. Иккиси ҳам сапчиб тушишди. Шу заҳоти уй томон югуришди.

Моҳирўй дераза тагидаги кўрпачада шифтга қараганча ётарди. Кўкси тез-тез кўтарилиб-тушаётганди. Кўзи юмуқ эди.

— Онаси, онаси! — деди ранги гезарган Достон ҳовлиқиб. — Сенга нима бўлди?! Кўзингни оч, кўзингни оч!

— Ая, аяжон! — дея онасининг қўлини ушлади Фирдавс. Шунда бармоқларининг учи онасининг томирига тегди. Унинг юрак уриши шунақанги шиддатли эдики, ўғил кўрқиб кетди.

— Дўхтир! Дўхтир чақиринглар! — деди у бирдан бақариб.

Шотирларнинг ичкарига киришга юраклари бетламаганди. Улар қулоқлари динг бўлиб эшик ортида туришарди. «Дўхтир», деган калимани эшитиши билан Абдували телефонга югурди.

Моҳирўйнинг юрак уриши секинлаша бошлади. Фирдавснинг қўрқуви бироз ортга чекингандай бўлди. Моҳирўй кўзини очди-ю, унинг ичига ёруғлик кирди.

— Озроқ, — деди аёл нимжон товушда, — ҳаво етишмади. Ҳозир ҳам етишмаяпти.

Достон шу заҳоти деразани қарсиллатиб очди.

— Мана, энди бемалол. Одамни қўрқитиб юбординг, яхшимисан?

Моҳирўй эрининг саволига бошини қимирлатиб жавоб берди. Сўнг унинг нигоҳи шифтга қаради. Юзида табассум пайдо бўлди. У худди бировнинг саволига жавоб бераётгандай бошини қимирлатди. Табассум янада кўпайди. Отабола ҳайрон қолишди. Иккиси ҳам бараварига шифтга қаради. Ёғочни ёпиб турган панер. Қачонлардир у оқ ранга бўялган. Ҳозир эса ранги ўчиб кетган эди. Бошқа ҳеч нарса йўқ.

Моҳирўй яна кўзини юмди. Унинг юрак уриши баттар секинлашди. Фирдавснинг жон-пони чиқиб кетаёзди.

— Ая! Ундай қилманг, кўзингизни очинг! — дея бақирди у.

— Ая, аяжоним ўзимнинг, аяжон! Мени ташлаб кетманг, ая-жо-о-он!!! — деганча ўкириб йиғлашга тушди Моҳина.

— Қизим, ўзингни бос, ўзингни бос, қизим, шунчаки аянг толиққан. Ҳозир яхши бўлиб кетади! Қўлларини, оёқларини уқаланглар! — Достон шундай дея хотинининг пешонасини силай бошлади.

— Қани?! Нега шу пайтгача йўқ?! — деди кейин бирдан ва ўрнидан турди-ю, ташқарига югурди. Эшик ортида Солига дуч бўлди. Унинг ёқасидан олди-да:

— Қани, дўхтиринг?! Қани деяпман?! — дея бақириб юборди. Достоннинг кўзидан қонталаш ёш оқмоқда эди.

— Келиб қолади. Келгандир ҳам, — дея унинг чангалидан озод бўлган Соли дарров ташқарига чиқди.

Худо уни ёлғончи қилмаган экан. «Тез ёрдам» машинаси дарвозанинг нариги томонига келиб тўхтаган экан. Моҳирўй эри чиқиб кетганидан сўнг яна бир марта кўзини очди ва Фирдавсга бир нима демоқчидай қўлларини юқорига кўтарди. Лаблари қимирлади. Аммо ҳеч нима айтолмади. Фақат

«Уф-ф!» деди-ю, жон берди. Ичкаридан ўғил ва қизнинг чинқириви эшитилди.

Ҳамма бараварига югурди. Бараварига ўзини эшикка урди. Достон биринчи ўтди. У аввал хотинини қучоқлади. Ўкириб юборди... Дўхтирга эҳтиёж қолмаганди. Дўхтир энди ўз исмидан айрилиб «марҳум» деган ном олган аёлнинг томирини ушлаб кўрди ва афсус билан бош чайқади. Фирдавснинг кўз олди қоронғилашди, бутун вужуди титрашга тушди.

— Мен, мен, мен... — деганча у эшик томонга юрди ва қолган гапларини ичида айтди, — дўстимни онамга алмашиб қўйдим. Дўстим ўлиши керак эди. Лекин...

У сочини гижимлади.

— А-а-а-а!!! — дея бақирди.

Бир соат ичида ҳовлида одам тўлди. Фирдавс уларнинг ярмидан кўпини танимасди. Умуман кўрмаган, учрашмаган, гаплашмаган. Аммо улар Фирдавс билан илиқ кўришар, ҳамдардлик билдиришар ва бир чеккада туришарди. Шунингдек, кўзлари «олма-кесак» терганлари ҳам бор эдики, уларнинг аланглаши Фирдавснинг эътиборидан четда қолмади. Нимадир қидиришаётгандай эди. Ниманидир бошламоққа шайланишаётгандай эди. Фирдавснинг кўнгли бузилди. «Ўзи бир аҳволда бўлсам, ичимга чироқ ёқса, ёришмайдиган бир аҳволда турибман. Шундай пайтда пасткашлик ниятида келишадими? Шундай пайтда қайғумнинг устига қайғу қўшишадими?» дея хаёлидан ўтказди. Ёнига Абдувалини чақириб:

— Амаки, бир-иккита кўзи ўйнайдиганлар юришибди. Қараб қўйинглар, — деди...

* * *

Миразиз Нормат чўлоқнинг уйига борди. Милиционерлар кўриқлашаётган экан. Уларга гувоҳномасини кўрсатиб ичкарига кирди. Уч-тўртта оқ халатли, яна иккита фуқаро (яна айтаман, «фуқаро» сўзи луғатда «камбағал, бечора» маъносини билдиради) кийимидаги, ёшлари ўттизга бориб қолган кишилар бор эди. Ҳамма ўз ишини қилиш билан овора.

Уй Миразизга жуда «совуқ» кўринди. Совуқки, одамнинг эти жунжикади. Ҳамма жиҳозлар қимматбаҳо. Бироқ

совуқ. Миразиз номигагина у-бу нарсани кўрган бўлди. Текширувчилардан текширув натижаларини сўраган бўлди. Кейин ёнида олиб келган расмни уларга кўрсатди.

— Ким бу? — деди текширувчилардан бири.

— Гувоҳларинг қотилни шунга ўхшатишдимиз? — деди Миразиз.

— Йўқ. Мана. Гувоҳ биттагина экан. Кўчанинг «ликилдоқ»ларидан. Мана унинг кўрсатмасига биноан чизган фото-роботимиз.

Миразиз қоғозни олиб, чизмага синчиклаб разм солди. Енгил тортди. «Худога шукр, Фирдавс аҳмоқлик қилиб қўймаган экан», дея кўнглидан ўтказди. Ҳамда қоғозни суратчига бериб, расмга олишни ва кўпайтириб беришни буюрди.

Кейин ташқарига чиқиб чекди-да, бир муддат бошини осилтирганча у ёқдан-бу ёққа юргач, уйига кетди. Қўли ишга бормади. Тинкаси қуриган, биров билан умуман гаплашгиси келмаётганди. Чунки ҳамма нарсанинг мазмун-моҳиятига етиб қўйганди.

Мавзуна очиқ юз билан дадасини кутиб олди. Юзидан ўпиб қўйди. «Ош қилдим. Илгари бир-икки марта аям билан бирга қилгандим, лекин ўхшамаганди, бу сафар қандайдир бошқача чиқди. Ҳидининг зўрлигидан сиз келгунча зўрға ўзимни тийиб ўтирдим», деди.

— Меҳр ва масъулият бирга келганда мана шундай бўлади. Кўрдингми, сенга шу биргина ош ҳам дарс бўлибди. Ҳамма иш худди шундай. Чин кўнги билан борингни бериб ҳаракат қилсанг, ўз-ўзидан осонлашади, сифати...

У бирдан гапиришдан тўхтади. Ўйланиб қолди. «Меҳр кўрсатиш керак, меҳр кўрсатиш керак», дея ичида так-рорлади.

— Гапингизнинг давоми эсингиздан чиқиб кетдимиз, дада? — деди отасидан кўзини узмай турган Мавзуна.

— Нима деяётгандим? — дея вазиятдан жилмайиб чиқишга ҳаракат қилди Миразиз.

— Ҳар битта ишни...

— Бўлди, эсимга тушди. Фақат битта ишни эмас, ўзинг тўғри деб ҳисоблаган ҳамма нарсани. Ҳалол... Айтганча, ҳалол нима эканлигини биласанми?

— Ҳа-а, биламан. Ҳамма тоза нарсалар ҳалол.

— Шундай. Лекин бир хил нарсаларнинг тоза, нотозалигини ажратолмайсан... Шошма, қизим, нега энди каллангни қотириб турибман. Сен ошингни сузавер, мен кийимларимни алмаштириб чиқаман.

Ош ҳақиқатан ҳам хушхўр чиққан эди. Миразиз бир лаганни ўзи еб тугатди. Кейин қорни шишиб кетганидан ҳовлида айланиб юришга мажбур бўлди. Унча-мунчамас, нақ икки соат юрди. Мавзуна кейинги бир соатгагина қўшилди.

Эртасига негадир энг аввал хаёлига Моҳирўй келди. «Бечорага қийин. Йўқ жойдан бошига ташвиш келади. Бировни урмайди, сўкмайди, ҳақини емайди, гердаймайди, камсукум, мулойим муомалали, лекин боши балодан чиқмайди. Нега энди шундай экан?» дея ўйлаб бошини қашлади. Ана шу маҳали қўнғироқ бўлди. Достон экан. У бир оғиз гап айтди: «Моҳирўйни бериб қўйдим!» Миразиз бир сакраб тушди. Кейин:

— Бу аҳмоқ нима деди? Калласи жойидами унинг? Менимча, жинни-пинни бўлган. Томи кетиб қолган унинг! — деди баланд овозда.

Мавзуна дадасининг ҳаммомда айтган гапини аниқ-тиниқ эшитди. У йўлакда эди. Ошхона тарафга кетаётганди. Отасининг сўзларини эшитиши билан тўхтаб қулоқ солди. Сўнг яна йўлида давом этди.

Миразизнинг бўйнида сочиқ, боши хиёл эгилган, пешонаси тиришганди.

— Булар бари эсини еб қўйган ёки менинг қулоғим битта гапни бошқача эшитадиган бўлиб қолган, — деди у.

Эндигина чой дамлаган Мавзуна ҳайрон бўлиб дадасига қаради-да:

— Ким? — деди салом берганидан сўнг.

— Анави Достон. Хотинимнинг таъзиясига кел, дейди, — дея бўйнидаги сочиғини қўлига олди Миразиз.

— Нима? Моҳирўй холам ўлибдиларми? Дада, қўнғироқ қилинг, яна сўранг! — деди шу заҳоти кўзи ёшга тўлган Мавзуна.

— Ҳозир...

Миразиз йўлакдаги телефонда рақам терди. Аммо унинг қўнғироғига биров жавоб бермади.

— Борайлик, дада. Балки... Ишқилиб, адашиб айтиб қўйган бўлсинлар. Ишқилиб, бошқа биров қўнғироқ қилиб ҳазиллашган бўлсин.

Мавзуна хонасига югурди, апил-тапил кийинди. Отасидан олдин ҳовлига чиқди ва тоқатсизланганча у ёқдан-бу ёққа бориб-кела бошлади.

Улар дарвозадан ташқарига чиқишганида, кўзлари бегона қизил «Жигули»га тушди. Ҳайдовчи уларни кўриши билан машинадан тушди-да, югуриб ёнларига келди.

— Достон акам сизни олиб келишга жўнатди, — деди шошиб.

— Нима гап ўзи? Достоннинг соғлиғи жойидами ўзи? Ё томи кетиб қолганми? — дея ҳайдовчидан сўради Миразиз машинага ўтирганларидан сўнг.

— Яхши. Лекин келинойим... Билмадим, нима бўлди? Эрталаб бирдан мазаси бўлмади қолди, кейин «Тез ёрдам» етиб келишигача етмади...

Ҳайдовчи шундай дейиши билан орқа ўриндиқдан йиғи овози эшитилди.

Фирдавс Миразиз келгунича овоз чиқазмасдан кўзини ёшлаётганди. Аммо уни кўрганидан кейин ўзини босиб туrolмади. Миразизнинг елкасига пешонасини қўйиб:

— Амаки, нега бунақа?! — деб сўради.

— Худо сабр берсин. Имтиҳон, буям имтиҳон. Ўзингни қўлга ол, — дея уни юпатган бўлди Миразиз.

Кейин Достоннинг ёнига борди. Достон ўзини нўноқликда, ярамасликда, аҳмоқликда айблади. Миразиз унинг ҳам кўнглини кўтаришга уринди. Сўнг бошқалар билан кўришди ва анави «ташқилот»нинг одамларига кўзи тушди. Ижирғанди. Секин биттасининг ёнига борди.

— Нима қилиб юрибсан бу ерда?! — деди ғазабини ичига ютолмай.

— Нима деганингиз бу? Битта одамнинг бошига ташвиш тушибди. Унинг дардига шерик бўлгани келдим, — дея жавоб берди у гўё чуқур қайғуга ботгандай.

— Айтишга бошқа гап тополмадингми? Агар биттагина майнабозчилигингни сезсам, минг йилга қамалиб кетсам ҳам, ўз қўлим билан бўғиб ўлдираман! Тушундингми?!

«Вакил» бирдан шолғомдай қизарди. Бурнини тортиб

қўйиб, бошини қашларкан, «Мен тинчлик- хотиржамлик истаб келганман. Менга дағдаға қилманг», деди паст овозда.

— Биламан қанақа тинчлик-хотиржамлик истаб келганини... Хуллас, гап битта. Сенларсиз ҳам маросим ўтади. Итваччаларинг билан бирга бу ердан қорангни ўчир!

— Ҳали биз итвачча бўлиб қолибмизми? Бўпти, кўра-миз.

У кетди. Бориб машинага ўтирди-ю, беш дақиқада қайтиб келди.

— Рациядан хабар беришди. Шахсан ўзингиз ҳозирнинг ўзида Фирдавснинг қўлига кишан солиб обораркансиз. Бажармасангиз, аввал сизни, кейин уни олиб кетамиз.

* * *

Арслон, ҳақиқатан ҳам, хотиржам, тошдай қотиб ухлади. Биров уни безовта қилмади. Соат миллари ўнга яқинлашиб қолганида ўзи уйғонди. Бу сафар боши оғримайди. Қандайдир енгил эди. Шу боис ҳаммомга югурди. У ердан чиқиши билан телефонга чақирди. Онаси экан. Бошқа бўлганида бормасди. Йигитлари билан бирга ҳалигача «шохи қайрилмаган» Фирдавсни бир ёқли қилмоқчи эди.

Онаси кеча эрига нима деган бўлса, шуларнинг ҳаммасини ўғлига ҳам айтиб берди. Арслоннинг энсаси қотди. Унга қандайдир денгизда чўмилиш, офтобда қорайиш, сайр қилиш ўта майда ишдай туюлди. Лекин онасининг гапини бўлмай, тишини-тишига қўйиб эшитди.

— Ўғлим, қуни кеча аданг омадинг келиб қолганини айтганди. Бир хурсанд бўлдим, бир хурсанд бўлдимки, у ёқ-бу ёғи йўқ. Худди шу янгиликни мен эскидан этикдўз қадрдонимга айтгандим. Уям роса хурсанд бўлди.

— Ойи! — дея пешонасини тириштирди Арслон. — Қанақа этикдўз? Келиб-келиб этикдўзлар билан қадрдон бўлиб юрибсизми? Сал-пал оиламизнинг обрўсини ўйлайсизми ўзи?!

— Вой, ўзимнинг эрка ўғлимдан. Унинг лақаби Этикдўз. Адажонингнинг омади ўзидан-ўзи келиб қолмаган, болам. Мана шу Этикдўзнинг маслаҳати билан у ҳалим бўлди. Баландларга кўтарилиб, бой-бадавлат инсонга айланди. Сен ҳам кам бўлмайсан, ўғлим!

Арслон «ғарч-ғурч» этказиб бошини қашларкан:

— Ҳмм, — деди.

— Гўшакни унга беряпман. Бир-иккита маслаҳати бор экан.

Арслон тоқатсизланиб, эшик томонга қараб қўйди.

— Табриклайман, табриклайман! Ниҳоятда хурсанд бўлдим, — деган эркак овози келди гўшакдан.

— Раҳмат! Кечирасиз, сизни ким деб чақирсам бўлади?

— дея хумори тутиб чўнтагини кавлай бошлади Арслон.

— Оҳ! Ақлли йигитларнинг биринчи саволи худди шундай бўлади. Менинг исмим ўзбек тилида Иброҳим бўлади. Лекин паспортимга битта саводсиз Абрам деб ёзиб қўйган. Шундай экан, маъқул келганини айтаверасан, биз елкани қисиб рози бўлиб кетаверамиз.

— Яхши, Иброҳим ака, нима демоқчисиз?

— Айтмоқчиманки, кўришагунимизча бир иш қилмай тур. Ҳар қандай ҳаракатда хато бўлиши мумкин. Уни роса тарозига солиб, ундан кейин бирор фикрга келиш керак. Эшитдим, ҳаракатларингиз тўғрисида. Онангиздан эмас. Бошқа манзилдан. Эндиги рақибингиз ўта ақлли бўлиши мумкин. Унга нисбатан бошқача усул қўллаш лозим бўлади. Бугун, яна икки ярим соатдан сўнг учиб кетаман. Демак, беш соатдан сўнг Тошкентда бўламан. Аэропортда кўришамиз. Маъқулми?

— Сиз мени йўлдан қайтаряпсизми?

— Балки, аммо жарликка қулаб тушишдан кўра қайтган афзалроқ. Отангизнинг пули кўп. Лекин қудратли даражада эмас. Ҳақиқий пулнинг эгалари бошқа жойда.

— Хўп.

— Баракалла! Учрашгунча!

Гўшакдан қисқа товуш келиб қолди. Арслон истар-истамас телефон гўшагини жойига қўйди-да, хуморининг гу-маштасини олиб лаблари орасига қистирди.

Хурсанд Хидирович ўғлининг чекаётганини ҳовлида туриб, дераза орқали кўрди. Пешонаси тиришди. «Онангни фалон-фалон», дея сўкинди. Бўлмаса у илгари ҳам Арслоннинг тутатаётганини жуда кўп кўрган. Аммо илгари Арслоннинг кўзи ўйнаб турарди. Демакки, отасининг кўриб қолишидан чўчирди. Энди эса бемалол, ҳаттоки шу уй-

нинг эгасидай, отани сариқ чақага ҳам олмасдан чекапти. Хурсанд Хидирович қўл силтади ва ўғлининг чиқишини кутди. Арслон шошилмади. Бемалол чекди. Ўзича бир нималарни режалаштирган бўлди. Ана ундан кейин ташқарига йўл олди.

— Ада, — деди ҳалинчакда тебраниб ўтирган отасига.

— Илгари бир-икки марта салом берганинг эсимда, — дея энсасини қотирди Хамелеон.

— Бўлса бордир, лекин ҳозир бу муҳиммас. Муҳими бошқа нарса. Сиз Абрам ёки Иброҳим деган одамни танир-мидингиз?

Хурсанд Хидировичнинг эти жимирлади. Бир пайтлар кўча-кўйда одамлардан «Хотининг шу билан кўп кўз уриштиради-да», деган гапларни эшитган, лекин ўзини эшитмаганга олган. Чунки иши тушиб турганди. Этикдўзнинг таниши бор экан. Район таъминот бўлимида. Айнан ишга ўтиб юрган кезлари эди. Шунинг учун қулоғининг чеккасидан «ўтказиб» юборган. Сабаби, иродаси бўшроқ эди, орини парда қоплаганди. Муҳими, ёғлироқ бир жойган ўтиб олса, ана ундан кейин керак бўлса «нозик ниҳоллар»ни кўпайтириб олади-да, хотинидан ўтиб кетади... Кейинчалик шу Абрамнинг исмини эшитса, эти жимирлайдиган бўлиб қолди.

— Ким экан у? — деди ўғлига жавобан Хурсанд Хидирович.

— Қанақадир этикдўз...

— Бўлди. Бизга қайриладиган жойда, йўл четида, озиқ-овқат магазинининг ёнида буткаси бўларди. Нима қилибди у?

— Ойимнинг айтишига қараганда, сиз доим ундан маслаҳат олиб турган эмишсиз.

— Шундай. Лекин жуда илгари. Ҳали унда сен йўқ эдинг. Мен ёш эдим. Хўш?..

— Ўша одам билан телефонда гаплашдим. Шошмай тур, деди.

— Нимага шошмас экансан?

— Кеча сизга Фирдавснинг эртага эрталаб пачағини чиқараман, деб айтгандим-ку, шунга шошма, дейди.

Хурсанд Хидирович бошини қашлади. Сўнг деди:

— Яхудий кўп балони билади. Ўзи бор-йўғи ямоқчи эди. Лекин ақли балоларга етарди. Ундан кейин таниш-билишлари ҳам кўп.

— Сизнинг пулларингизни ҳам биларкан. Аммо у пулингизни кам, деди. Кучи йўқ, деди.

— Яна адашмабди. Шундай пулдор амалдорлар борки, уларнинг олдида мен оддий пистачи бўлиб қоламан. Энг қизиғи, бойларнинг бойларининг бари яхудий. Ана шу этикдўзнинг ҳам жуда кўп пули борлигини яқинда эшитдим. Қисталоқ пулининг ҳаммасига тилла сотиб олиб, уларни қошиққа айлантириб, қизил бўёққа бўяб қўйган экан.

— Пухта экан-да.

— Бўлмасам-чи?! Агар у шошмай тур, деган бўлса, демак, шошилма. Яхудий, барибир, ҳам яхудийда.

— Фақат мен бир жойда беш соат кутолмайман. Бориб бошқа нарсаларни қилиб турай. Кейин аэропортга бораман.

— Ишқилиб, адашма.

Арслон машинага ўтирганидан сўнг Бахани болохонадор қилиб сўкди. Шунчаки эмас. Қаерга борамиз, деб сўраганида, кечаги жойни айтди. Ана шундан сўнг сўкди. Баха бироз додирани-ю, дарров ўзини қўлга олди. Ахир Нормат чўлоқ ҳам уни сўкарди-ку, шунчаки эрмакка, гоҳ юриши ёқмай қоларди, гоҳида гапи. Мана буниси ҳам бошлади. Демак, бунақанги тоифадагиларга теккан касаллик.

— Эски шаҳарда бор. Лекин сенга ёқмаса керак, деб ўйлагандим. Жин кўчалардан кирилади. Охирига етмасдан у ёғига пиёда кетишга тўғри келади. Машина сиғмайди, — деди у.

— Бошқаси қуриб қолганмиди? Кўчани тўлдириб, бир тўда итдай кетарканмиз-да. Нимага шу кунгача сени анави Чўлоқ пешонангдан отиб ташламаган. Роса ошқовоқ экансан-ку, — деди Арслон ва ҳиринглаб куларкан, унинг елкасига қоқиб қўйди. Кейин ёнида ўтирган Ўлмасга юзланди:

— Башаранг вапше бузилиб кетибди-ку, Башара!

Ўлмас кўкарган юзини силаркан:

— Мен кутмагандим. Эндиги сафар хушёр бўламан! Ушласам, сочиб ташлайман. Темир-терсаксиз қўлларини узиб оламан. Бутини йиртаман!!! — деди аламига чидай олмай.

— Кўрамиз! Кўрамиз нима каромат кўрсатишингни!

Манзилга етишди. Арслон уй ичкарасига кирмади. Бурнини жийириб ирганди. «Падарингга минг марталаб ланъат бўлсин сен Баханинг, шу қилиғинг учун оначангни кўзчангга кўрсатишим керак эди-ку, қўлимни, тўппончамни ифлос қилгим келмаяпти. Бугун кечгача одам яшаса бўладиган жой топмасанг, сен ҳаромини итга едираман. Ҳаром нарсани ит билан чўчқадан бошқа нима ҳам ерди!» — дея бўқирди. Қўлини мушт қилди. Баха бунга жавобан бошини эгиб, сукут сақлади. Илло, шундай қилса, омон қолажақлигини у жуда яхши биларди.

Ҳовлига дарров стол-стул қўйилди. Столнинг устига дастурхон ёзилди. Турли ноз-неъматлар, ичимликлар қўйилди.

Арслон ўзини босиб туролмади. Заҳру заққумдан олди-орқасига қарамай тўрт пиёла ичди. Ҳар сафар бир кўтаришдаёқ пиёлани «оқ» қилиб ташлайверди. Баханинг ичида бирдан умид учқунлари уйғонди. Агар бу ярамас, «ўпка» яна озгина нафсини жиловлолмай турса, тамом. Тўнкадай ағнайди-ю, қотади. Аммо кутилмаганда Арслон бирдан ичишдан тўхтади.

— Баха! Сен бориб ўғриваччаларингу йўлтўсарларингдан «солиқ» йиғиб кел. Агар миқдор мўлжалимдан кам бўлса, ўзинг билан бирга бирдан бирорта муллани етаклаб кел. Жанозангни ўқийди, — дея ҳиринглаб кулди-да, лаблари орасига тутатқидан қистирди ва гапини давом этказди. — Мен билан Ҳамир ва Башара қолади. Қолганларинг Баха билан бирга ишлайсанлар!

Арслон улар кетганидан кейин «майда-майда» қилиб шириндан-шакар хаёлларини суриб ётмоқчи эди. Бироқ бошқа бир нарсани ўйлаб қолди-ю, энди дарвозага етган Бахани чақириб олди.

Баха башарасини тириштириб қайтиб келди.

— Ҳов, агар яна бир марта чақирганимда турқингни бузиб ёнимга келадиган бўлсанг, пачақ қиламан! Энди шу ернинг ўзида болаларингни гуруҳларга бўлиб жўнатиб юбор-да, ўзинг кел, гап бор! — деди.

Баха унинг айтганини беш дақиқада бажариб қайтиб келди ва Арслонга савол назари билан юзланди.

— Одессадан, Москвадан хат-хабар борми? Одам-подам жўнатишармикин? — дея Арслон оёқларини чалиш-тирганча, қўлларини стул суянчиғи устига ташлаб Бахага қаради.

— Ҳали бирортаси ҳам қўнғироқ қилмади. Ҳозир алғов-далғов замони, ит эгасини танимайди. Бирортаси ҳам тиниб ўтирмаётган бўлса керак. Чунки эгасиз заводлар, фабрикалар тиқилиб ётибди. Эртароқ арзон-гаровга ўзиники қилиб олса, кейин маза қилиб яшайди.

— Унда биз нима қилиб эски ишни қилиб ўтирибмиз? Рўйхат тузинглар, шаҳарда нима бор, нима йўқ. Кейин анави «Ипподром» анча жонланиб қолибди. Ҳозирнинг ўзида жой олинглар, бирор бешта одаминг ҳар куни шу ёқда бўлсин. Нима тақчил бўлса, ернинг тагидан бўлса ҳам топиб келамиз-да, пуллаймиз. «Дори» масаласи... Тўхта, — дея ёнига ўгирилиб, нигоҳини Жавлонга қадади Арслон, — сен бундан бу ёғига «дори» билан шуғулланасан. Баха, итваччаларини сенга қарам қилиб қўяди. Тушундингми?!

Хамир бир қоп тилла топиб олгандай хурсанд бўлиб кетди. Ахир «дори»нинг турган-битгани фойда! Қўлингга килограммлаб беришади, сен уни граммлаб пуллайсан. Бир килонинг нархи билан бир граммнинг нархи бир хил бўлади. Зўр-ку! Ҳар граммдан Жавлонга бир сўмдан қолганида ҳам, эҳ-ҳе, бир кунда озмунча пул ўз-ўзидан чўнтагига оқиб кирадимми?

— Лекин Хамир, икки қулоғингга ҳам қўйиб ол, сал қадаминг ўзгарса, ичагингни бошингга салла қиламан, тушундингми?! — деб гапини охирлатди Арслон.

— Хўп бўлади, хўжайин. Сиз нима десангиз, қандай буюрсангиз, худди шундай қиламан.

— Бўлди, бугунги иш тугади. Фақат анави ақлфурушни кутиб олиш қолди.

— Ким у? — деди шу пайтгача гапга аралашмай фақат қулоқ солиб турган Ўлмас.

— Биттаси. Ўзим ҳам кўрмаганман. Аэропортда кутиб оламиз. Айтганча, Баха, сен бошқа бир жойни топ. Меҳмонни манави жодугарнинг уйига олиб келмаймиз-ку.

— Бирорта ресторанда меҳмон қилайлик.

— Бу ҳам яхши фикр. Энди ейишга бирор нима олиб

келинглар, эрталабдан бери туз тотмадим. Айтганча, кун пешиндан ўтиб кетди-а?

— Ўтмаган бўлса ҳам ўтди-да, — дея ҳиринглаб кулди Башара.

Арслон ҳали бир дона сигаретани чекиб тугатмаганди. Ҳовлиққанча Абдурахмон кириб келди. Кириши билан Арслоннинг тепа сочи тикка бўлди. Ахир шу пайтгача у кўриниш бермаётганди-да.

— Қайси гўрда санқиб юргандинг, итнинг боласи?! — деди унга ғазаб билан Арслон.

— Хўжайин, Хоқон, сизга хушxabар топиб келдим. Шунинг учун юргандим, — дея гавдасига ярашмайдиган алфозда қилпанглади Абдурахмон.

— Гапир. Гапинг ёқмаса, пешонангдан дарча очаман, — деб Арслон чўнтагидан тўппончасини олди.

Абдурахмоннинг ранги шу заҳоти бўздай оқарди. Нафас олиши қийинлашди.

— Ҳалиги, ҳалиги, хўжайин. Душманингизнинг онаси ўлибди, — дея Абдурахмон Ўлмасга қараб қўйди. Унинг кўрқадигани Ўлмас. Кўрқса, юраги ўйнайди. «Ишқилиб, шунга ёқмайдиган бирор нима деб қўймай-да. Қисталоқ, катта қўлини бир сермаса борми, онамни учкўрғондан кўраман», деб ўйлайди.

— Ким экан душман деганинг? — деб пешонасини тириштирди Арслон.

— Фирдавс. Онаси бугун эрталаб кетворибди. Бордим. Секин у ёқ-бу ёқни кузатдим. Одам минг. Атрофида юрганлар ҳам кўп.

— Шунақами? Даҳшат-ку! Бечорага ёмон бўлибди. Онасини йўқотиш осонмас... Лекин ҳамманг кўзингни очиб, яхшилаб қара. Кеча нечта тўданг бўлса, барини бўйсундирдим. Биттагина шу Фирдавс қолганди, кўриб турибсан аҳволини. Демак, мен оддий одаммасман. Менга кимки зиён етказмоқчи бўлса, ўзининг бошига шундай бир оғир тош тушадими, кўзлари косасидан отилиб чиқиб кетади!

— Авлиёсиз, хўжайин! — деди шу заҳоти Жавлон унинг гапини бўлиб.

— Номаяқулнинг нонини ебсан! Авлиёмиш! Қаерда кўргансан авлиёнинг ичиб юрганини?! Э, чўчқадай семирмай сени, най, най, най!!!

Жавлоннинг боши шунчалик эгилдики, агар катта қорни бўлмаганида, калласи путининг орасига кириб кетарди.

— Нима қилдик? — дея тамаки қутиси томон қўлини чўзди Ўлмас.

— Менимча, онасини олиб бориб кўмгандир. Кўммаган бўлса кўмади. Таъзияси ўтаверсин-чи, у ёғи бир гап бўлар. Абдурахмон, туллакнинг туллаги, сенинг бошинг омон қолди. Ҳа, қора хотининг ҳомиладормишми?

Абдурахмоннинг юзи қип-қизил шолғом тусига кирди. У индамай, бошини қимирлатиб тасдиқ ишорасини қилди.

— Яхши, ҳақ берасан, бор, зинғиллаб атаганларингни олиб кел!

Ўлмас Арслоннинг гапига ҳиринглаб кулди.

Айш-ишрат нақ уч соатча давом этди. Бу вақт мобайнида Баханинг тўртта йигити «йиғим-терим»дан қайтди. Тўртталасининг ҳам ўлжаси ёмон бўлмабди. Аммо Арслонни бошқа бир нарса ўйлантирарди. Яъни нарх-навонинг кескин ошиб кетаётгани. Ўнгдан сўлингга қараб улгурмасингдан бир сўмлик нарса икки сўмга айланади. Керак бўлса, баъзи жойларда уч сўм ҳам бўлиб кетади. Бунақа пайтда пул йиғиб бўларканми?

— Нима бўляпти ўзи? — дея сўради у Бахадан.

— Билмадим. Танга қилиб қўйган яхшими, дейман.

— Вў-ў! Калланг зўр сенинг лекин. Болаларингни жўнат. Кимда қанча танга, қанақа кўринишда бўлишидан қатъи назар эски нархда сотсин. Агар бирортаси ўзини у ёқдан-бу ёққа ташлайдиган бўлса, аяб ўтиришмасин.

Бу пайтга келиб у ширакайф, кайфияти чоғ эди. Шунинг учун ҳам буйруқларни юмшоқ оҳангда бераётганди.

— Хўп, — деди Баха қўлини кўксига қўйиб ва келтирилган пулларнинг ҳаммасини йигитларига бераркан, уларга нима қилиш кераклигини тайинлади.

Қайтиб келса, Арслон ҳамма кийимларини бирма-бир ечяпти. У ҳайрон бўлиб Ўлмасга қаради.

— Тикланиш! — деб бир оғиз сўз билан жавоб берди унга Ўлмас.

Дарҳақиқат, Арслон устидан бир челак муздай сув қуйганидан сўнг енгил тортди. Ҳатто кўкрагига уриб, гердай-иб ҳам қўйди.

Бошлиқнинг қилиғи ҳам, гапи ҳам ҳаммага бирдай қонун.

Қолганлар ҳам ечинди. Қолганлар ҳам устидан сув қуйди...

Иброҳим (Абрам) Арслонни кўп куттирмади. Туркиядан учиб келган самолёт қўнганидан сўнг орадан ўн-ўн беш дақиқача ўтганидан сўнг аэропорт эшигидан чиқди. Уни илгари биров кўрмагани боис ҳеч ким танимайди. Шунинг учун ҳам Арслон билан бирга аэропортга борганларнинг ҳаммаси кимки эшикдан кўриниш берса, синчковлик билан термилар, бир-бирига қараб қўйишарди.

Иброҳимнинг ўзи Арслонни топиб келди.

— Азамат йигит бўлибсиз-ку, Арслонбек! — деди Абрам жомадонини судраб келиб.

Арслон дарров салом берди. Салом беришига Иброҳимнинг салобати, салобат ортига яширинган қандайдир совуқ, ўта қаҳрли «юк» мажбур этди. Узун бўйли, кенг елкали, кичкина оппоқ соқолли, жигарранг костюм-шим кийган, оқ кўйлакка қизил бўйинбоғ таққан, бошига ҳам жигарранг шляпа қўндирган одам эди у. Юзи кулиб турарди. Лекин кўзи кулмасди.

— Бошқалар билан бўлиб, танимаганим учун узр...

Арслонни довдирашдан Иброҳимнинг ўзи қутқарди.

— Битта ачомлашиб кўришайлик. Мен сиздай отюррак, мард йигитларни кўрганимда яйрайман! — деб Иброҳим Арслонни маҳкам кучоқлади. Сўнг уни бағридан бўшатиб, икки елкасидан тутганча кўзига тик қараркан, — келгунимча омонда бўлсин, деб ният қилгандим. Ниятим амалга ошди, — деди.

— Мен ҳам сизни кўрганимдан, келганингиздан хурсандман, қани, машинага ўтиринг, бир яхшилаб меҳмон қилай, — дея илжайди Арслон.

— Албатта, манави машинада кетамиз, адашмасам, — деб Иброҳим «Жигули»ни кўрсатди.

— Ҳа, шунда.

— Оҳ, оҳ! «Мерс»лар, «Лексус»ларни мингандан кейин бунақанги уловга ўтириш худди отдан тушиб, эшак устига чиққандай бўларкан, — деди Иброҳим ва хохолаб кулди.

Арслон бирдан мулзам тортди.

— Бугун бор-йўғи иккинчи кун, насиб этса, уч-тўрт ҳафтадан сўнг сиз айтганларини ҳам кўрармиз, — деди Арслон.

Иброҳим унинг гапига шунчаки кулиб қўйди.

Машина ҳашамдор, қиммат ресторан ёнига тўхтади. Абрам ойнани тушириб ресторанга қаради-да, қовоғини осилтирди.

— Мени ҳаммага кўрсатиб, кўз-кўз қилмоқчимисан? — деди ёнида ўтирган Арслонга.

— Нима деганингиз бу? Обрўнгиз...

— Қўйсанг-чи, ундан кўра бирорта чойхонага ҳайда... Тўхта, машинани юрғаз, ўзим айтаман қаерга боришни.

Арслон ҳайдовчининг елкасига секин уриб қўйди. Улов кўпи билан ресторандан беш юз метрча узоқлашди. Шунда Иброҳим «Тўхтат», деди. Унинг шу сўзидан сўнг Арслон деразадан ён атрофга қараб қўйди. Бирорта ҳам емакхона йўқ эди.

— Энди, — дея чўнтагига қўлини солди Иброҳим, — йигитлар секин машинадан тушиб, бир айланиб келишсин, биз Арслон билан унгача битта-биттадан тутатамиз.

Арслоннинг шотирлари, гарчи хўжайин айтмаса-да, Абрамнинг буйруғига беихтиёр итоат этишди.

Абрам тамаки донасини бармоқлари орасида юмшоққина эзиб айлантираркан:

— Атрофингга тайини йўқ йигитларни йиғибсан. Булар ҳар мақомга йўрғалашади. Жудаям хавфли, буларнинг ҳаммасини йўқот. Фақат шошилмасдан... Энди асосий масала, Фирдавс билан дўст тутин.

Арслон бирдан Иброҳимга юзланди.

— Шу нарсани айтиш учун келганмидингиз? — деди кўрслик билан.

— Гапимни бўлма, тирранча. Бир ҳамлада у сени сочиб ташлайди. Унинг атрофида отаси билан бирга ишлаган ақлли одамлар бор! Ҳаммаси садоқатли. Сен ким бўлибсан унинг олдида! Отанг сабаб юқоридагилар қилаётган ишларингга кўз юмиб туришибди, тўғрироғи, отангнинг ҳам икки пуллик аҳамияти йўқ. Шунчаки улар хоҳлаган ишни қилдинг, шунинг учун индашмади. Агар хоҳлашса, киприк қоқишга улгурмайсан. Тирноқларингни битта-битта-лаб суғуриб олишади. Терингни шилиб, сомон тиқишади. Сенга қўшиб анави ўзича бойваччаман деб юрган отангни, бутун уруғингни йўқ қилиб юборишади! Биргина Нормат чўлоқнинг калласини олганинг учун ўзингни қаҳрамон ҳисоблаб юрибсанми?! Чучварани хом санабсан!

— Мен...

— Гапимни бўлма! Фирдавсининг ёнига бошингни эгган ҳолингда бор. Алоҳида учраш. Дўстлик битими тузишни, бундан бу ёғига биргаликда ишлашни таклиф эт. Ана ундан кейин секингина, оёғингга кирган тиканни суғургандай суғуриб ташлайсан. Мулойимлик, ҳалимлик билан жонини оласан. Ҳамма йўл-йўриқни ўзим кўрсатаман. Рокфеллер, Родшилдларни биласанми?

— Йўқ, — деди Арслон қалтираганча бошини қимирлатиб.

— Яхудийлар. Бутун дунёни улар бошқаришади. Лекин бирор жойда урушда қатнашганини эшитганмисан?

— Йўқ.

— Эшитмайсан ҳам. Лекин ҳар қандай ур-сурнинг тепасида улар туришади. Шундай бўлишга ҳаракат қил, ҳеч ким сени кўрмасин. Ҳеч ким сендан шубҳаланмасин. Аммо барининг бирма-бир жонини ол, пулингни кўпайтир. Ҳар битта ишни қилишдан олдин ундан қанча фойда кўришингни ўйла! Уқдингми?

— Ҳа.

— Ҳали ҳеч балони тушунганинг йўқ. Тушунганингча кеч бўлишидан кўрқаман. Шайтон бўл, шайтон!

— Ҳўп.

Абрам лаблари орасига тамаки донасини қистирди. Шошилмасдан чўнтагидан гугурт олиб ёқиб, унга тутди. Шу вақт оралиғида Арслонни кузатди. Арслон бечора ёш болага айланган эди. Қизариб-бўзариб нигоҳини ерга қаратиб ўтирарди. Шу туришида уни биров жиноят оламининг ҳукмдори эмас, мактабда доскага чиққан билмасвой деб ўйларди.

— Энди, — деб унинг елкасига қоқди Иброҳим, — мени аэропортга олиб бориб қўй. Москвага учишим керак. Фаттоҳ Норқуловични биласанми?

Арслон ялт этиб унинг юзига қаради ва бошини қимирлатиб, «ҳа», деди.

— Яхши. Унинг тақдирини ҳал қилишим керак. Ниҳоятда бой. Ҳозирча бир жомадон олтин-кумушларини ва қизини берди. Қиз унда бошқа йўғ-у, аммо тиллалари жуда ҳам кўп. Сенга у ёқдан қўнғироқ қиламан. Айтган жойимга бориб бойликларини оласан. Бир чақасидан ҳам умидвор

бўлма. Мен ҳисобини биламан. Камайса, калланг кетади. Тушундинг?

— Ҳа.

— Энди нимага аммамнинг бузоғига ўхшаб ўтирибсан? Чақир анави итваччаларингни.

— Битта нарса сўрасам майлими?

— Сўра, фақат тез.

— Сиз сира ҳам этикдўзга ўхшамайсиз?

— Шунақами? Оёқ кийимингни кўрсат.

Арслон туфлисини ечди ва қўлига олиб унга узатди.

— ҲМ-м. Олганингга роппа-роса бир ой бўлган. Ўн марта кремлагансан. Феълингнинг оғирлигидан ўзингни кўпроқ чапга ташлаб юрасан. Умри оз қолибди. Бир ҳафтага етмайди. Кийсанг, ҳали кўпга чидайди. Лекин сен олифта отиб юборасан. Ишондингми этикдўзлигимга?

Арслон елка қисди.

— Чақир, чақир анавиларингни, тез бўл. Бўлмаса мен билан бирга машинада Москвагача борасанлар, — дея ҳиринглаб кулди Абрам.

Йигитлар келганидан кейин эса машина юкхонасидаги жомадонидан иккита шишани олиб беришларини илтимос қилди. Ҳа, бу сафар буюрмади, илтимос, деди.

Кейин шишалардан бирини ўпиб, Арслонга совға қилди. Иккинчисини очиб, оғзидан ичди ва бошини сарак-сарак қилди-да:

— Ҳақиқий! Французларники. Ўттиз беш йиллик, — деб шишани Арслонга берди.

Арслон Абрамга ўхшаб бир ҳўплаб қўймади. Қулқулла-тиб ичди. Сўнг енги билан лаб-лунжини артаркан:

— Даҳшат, мен илгари бунақасини сира ичмаганман, — деди.

— Албатта. Лекин ҳўкиздай ичдинг ўзиям. Баракалла, — деб унинг елкасига қоқди Абрам.

Ҳайдовчининг ёнида ўтирган Баха умидвор бўлиб ортига ўгирилиб қаради.

— Ҳэ, сенга бермайман. Сенга Ачоватнинг қўлболаси ҳам бўлаверади, — деб унинг устидан кулди Арслон. Баханинг бирдан ранги гезарди. Манави кўринишидан шайтонга ўхшайдиган одамнинг олдида роса изза бўлди. Шунда Арслон шишани унга узатди.

— Ҳазиллашдим. Кўр. Яна суқинг тушиб, бир бало бўлиб қолмай, — деб кулди Арслон.

— Во-о-о-о!!! — деди ҳайрат билан Баха ичиб бўлганидан сўнг. — Юрган эканмиз қаёқдаги олқиндиларни ичиб!

Абрам уларнинг устидан кулди. Айни чоғда ўзидан хурсанд эди. Биринчидан, бир пайтлар «боғбонлик» қилгани учун, иккинчидан, унга хизмат қиладиган яна битта тўда пайдо бўлганидан. Ҳаммасидан хурсанд қилгани буларни осонгина қўлга олгани эди.

* * *

— Агар, — деди Миразиз махсус одамга, — таъзия охирламагунча бирортанг ортиқча ҳаракат қиладиган бўлсанг, мана шу ердаги одамларнинг ҳаммаси оёққа туради. Кейин сизларнинг таъзияларинг бу ерда бўлмайди. Бугун ҳам эмас, эртага ҳам эмас. Сизларни ювишмайди, жаноза ўқишмайди. Итларнинг емишига айланасанлар!

Унинг ғазаби шунчалик жўш урган эдики, беихтиёр овозини баландлатиб юборди.

Ён-атрофда турганлар хавотир билан уларга қарашди. Махсус жойнинг махсус одамининг эса ранги оқарди...

Бундай оғир зарб тўсатдан келганлиги учун Фирдавсни анча довдиратиб қўйган эди. Ҳозир у эрталабгидан-да баттар ғам-ғуссага ботганди. Кўзлари ҳеч нимани, ҳеч кимни кўрмаётганди. Қулоғининг остида шовқин. Лекин шовқиннинг мазмунини ҳис этмаётганди. Худди этдан бўлган ҳайкалдек эди. Хаёлида онаси, онасининг табассуми, ўтли нигоҳи... Ҳозир у келиб Фирдавсни кучоқлайди. Фирдавс унинг меҳрга тўла тафтини ҳис этади. Шодланади...

— Фирдавс, Фирдавс, — деди Абдували унинг тирсагига туртиб, — кир, онангни сўнгги бор кўр. Кейин уни сувга олишади... Бардам бўл, болам.

Онани сўнгги бор кўриш, у билан видолашиш... Буни таърифлаб бўлмайди. Бундай азоб манаман деган эркак зотини дўзах азобига солиши тайин...

— Акажон, жон ака, энди нима қиламиз?!

Синглисининг сўзлари Фирдавсни янада эзар, кўзидан дув-дув ёшини оқизар эди.

У, ниҳоят, ўзини қўлга олди. Елкасига бошини қўйганча йиғлаётган синглисининг пешонасини силади.

— Мени кечир, — деди пичирлаб ва ўрнидан турди...

Қабристондан қайтганидан кейин ҳам одамлар тарқалишмади. Фирдавснинг йигитлари (улар йигитликдан ўтиб, кишига айланишганди) учта қорини таъзияга чақиришган экан. Улар навбатма-навбат тиловат қилишарди. Шунда Фирдавс ҳазратни эслади. Унинг ҳам шу ерда бўлишини, таскин беришини истади. Шу одамгина унинг дардига малҳам бўла олиши мумкин. Ҳар қалай, у шундай деб ўйлади. Кейин бирдан хаёлига амакиси Миразиз келди. Унга ҳамма қилмишларини айтиб бермоқчи ва «Қўлимга кишан солинг-да, қамаб қўйинг!» демоқчи эди. Аммо энди у Миразиз хоҳласа-да, уни зиндонбанд этолмаслигини билмасди. Чунки Миразиз майит тупроққа қўйилганидан сўнг кўзлари олма-кесак тераётганлар билан бирга уларнинг идорасига кетганди. Уни буйруқни бажармасликда айблашди. Шу заҳоти Миразиз қоғоз-қалам сўради.

— Мен сизнинг нима қилмоқчи эканингизни бу ерга келмасингиздан билгандим, шунинг учун сизга керакли жазони ҳам ҳозирлаб қўйгандим. Сиз хоин сифатида айбланаётгандингиз. Бунақаларга қанақа жазо берилишини мендан кўра яхшироқ биласиз. Аммо мўътабар одамларнинг аралашуви билан ишдан бўшаш ҳақидаги аризонинг қабул қиламан. Бундан бу ёғига, ўйлайманки, қадмингизни олди-орқангизга қараб, кейин босасиз, — деди башараси совуқдан-совуқ одам.

У Миразиздан нақ беш ёшга катта, қолаверса, унинг истиқболи порлоқ эди. Ҳали уни янада баланд амаллар кутаётганди. Сабаби, у отасининг йўлидан бориб шайтонга шогирд тушганди. Исталган пайтда исталган одамни, ҳаттоки ўша одам умуман ҳеч нима қилмайдиган, фақат ётадиган эса-да, бўйнига истаганча айбни қўя оларди.

Миразиз аризани ёзганидан сўнг қоғозни столнинг устида қолдириб, ташқарига чиқди. Пешонасидаги реза-реза терни артаркан, чуқур нафас олди ҳамда «Худога минг қатла шукр, виждон азобидан қутулдим», дея хаёлидан ўтказди.

Достоннинг уйига борганида, Фирдавснинг ёлғиз ўзи чорпояда ўтирарди. Миразизни кўриб ўрнидан турди. Қўл бериб қайтадан саломлашди. Ўтиришга жой кўрсатди. Миразиз унинг одамларини дарвоза ортида кўрганди. Достон эса ичкарида эди. Қизи ва Мавзуна билан ўтирарди.

— Келишингизни кутаётгандим, амаки, — деди Фирдавс сўрашганидан сўнг.

— Билгандай, мана, келдим, — дея жавоб берди Миратиз мийиғида кулган бўлиб.

— Фақат эртага эрталаб олиб кетсангиз. Бугунча ўтириб турай. Чунки дадамни ҳам азоблаб қўйишдан қўрқаман.

— Қаерга олиб кетаман сени?

— Қамоққа!..

— Нега олиб кетарканман?!

— Бировларни урганим, ўзбошимчалик қилганим учун.

— Сен Норматни ўлдирмаганмидинг?

— Қайси Нормат? — дея сўради Фирдавс ҳайрон бўлиб.

— Ўғри. Қонундаги ўғри. Ўрислар «вор закон», дейишадди-ку. Ўшани. Лақаби Чўлоқ. Қанчадан-қанча одамнинг шўрини қуритган. Унинг дастидан бизда ҳам ҳаловат бўлмаган. Лекин ҳеч нима қилолмаганмиз. Чунки тепада «соябони» бор эди. Ўшани!

— Йўқ. Қилган жиноятларимнинг ҳаммасига иқрорман. Лекин уни мен ўлдирмаганман.

— Унда сен жиноятчи эмассан. Аслини олганда, уни ўлдирган одам савобга қоларди. Бироқ қонунларимиз бошқа гапни айтади. Самосудга ҳеч кимнинг ҳақи йўқ. Сен қўл кўтарган одамлар эса ашаддий жиноятчилар. Уриш тугул, ўлдириб юборсанг ҳам, аслида, биров миқ этмаслиги керак. Чунки сен яхши қилгансан-да. Хуллас, мен сени энди ҳеч қаёққа олиб кетмайман. Кетолмайман ҳам. Ишдан бўшаб келдим...

— Нима? Мени деб бўшадингизми ишдан?

— Йўқ. Ўзимни асрадим. Йўқса, юрак хуружидан элликка ҳам кирмасдан ўлиб кетишим аниқ эди. Бу ёғига очимдан ўлиб қолмасман. Хоҳласанг, сенга адвокатлик қиламан. Аммо адвокатлик ҳам бир нарсани қойиллатадиган касб эмас. Чунки уларнинг гаплари, йиққан ҳужжатларини биров бир тийинга олмайди... Лекин бошқа бир гап бор. Сенга бугун тегмагани билан эртага тегинишади. Бўйинингга қотилликни илишмоқчи. Нормат чўлоқнинг ўлимини.

— Уни Арслон отиб ташлаб, кейин калласини олганини ҳамма билади-ку! Қанчадан-қанча гувоҳ бор!

— Мен ҳам биламан! Аммо улар сени танлашган. Сени айбдор қилишяпти. Бундан чиқди, ҳозирча Арслон уларга

керак. Мен унинг отасини ҳам яхши танийман. Текстилни ўн йилдан бери қўпориб келган. Текширувчиларнинг ҳар биттасига биттадан машина бериб оғзини ёпарди. Юқори билан ҳам алоқаси жуда кучли. Айтишларича, унинг тиши Москвага ҳам ўтаркан. Хуллас, қурбонлик учун сени танлашган.

— Нима қилай? Бўйнимга олиб қамалиб кетаверайми?

— Аҳмоқмисан?! Ярамас, айтаётган гапингни қара! Бир марта қамалсанг, айниқса, ваҳший қотиллик билан ҳаётинг тамом-ку! Ундан сўнг яшамасанг ҳам бўлади. Бемалол жаҳаннамни мўлжал қилавер.

— Нима қилай унда?!

— Ягона йўли, «темир» совигунча ҳеч ким сени тополмаслиги керак. Яширинишинг зарур. Ҳозир ҳамма ёқ алғов-далгов. Биров сени берилиб қидириб юрмайди. Сенинг ишингдан катта ишлар бўляпти ҳозир. Шунақа жиддийки, эшитсанг, эсинг кетади. Бу томони озми-қўпми сен билан менга, дадангга фойда.

Достон ташқарига чиқди. Уларнинг гапи бўлинди. Миразиз дўсти билан яна бир марта қучоқлашиб кўришди. Яна ҳамдардлик билдирди.

— Сенинг олдингга чой ҳам қўйишмабди-ку, — деди Достон чорпоя устида ёзилган дастурхонга қараб қўйиб, — нима, ҳамма кетдими?

— Ўзим...

Фирдавс шундай деб ўрнидан турди ва ошхонага кирди. Газни ёқди. Устига чойнакни қўйди. Чойнакка термилганча ўйга ботган маҳали Мавзуна кириб келди-да, секин Фирдавснинг қўлидан ушлади. Йигит чўчиб тушди ва ўгирилиб қизга қаради. Унинг кўзида ёш кўрди. Қўлида эса чойнак.

— Фирдавс ака, сиқилманг, — деди Мавзуна хирилдоқ, йиғи овозида.

— Иложим қанча. Энди ҳеч нима, ҳеч ким ёрдам беролмайди. Домлалар айтишди. Фарзандларнинг фақатгина дуолари етиб бораркан. Лекин мен қандай дуо қилишни билмайман. Ақлсиз бола эканман. Қаёқдаги нарсаларни ўрганиш билан шуғулланибман-у, дуо қилиш деган нарса ҳаёлимнинг бир четига ҳам келмабди.

— Кеч эмас-ку?! Ҳали ёшсиз, ўрганиб оласиз. Дуонинг энг кўпини сиз қиласиз.

— Айтганинг келсин. Айтганча, даданг шу ерда... Шошма, сени нега «сен» деяпман?

— Ҳафа бўлмадим. Қайтанга ўзингизга яқин олганингиз учун хурсандман. Сиз чиқиб ўтираверинг, ўзим чой дамлаб олиб чиқиб бераман.

— Йўқ. Шунча эркакнинг ёнига борасанми? Қайнасин, дамлаб берасан, олиб чиқаман.

— Хўп.

— Моҳина қалай?..

— Зўрға юпатдим. Чарчаб ухлаб қолди.

— Ҳаммадан ҳам унга қийин бўлди. Ёлғизлатиб қўйма энди уни.

— Хўп...

— Бугун кетасанми?

— Билмадим. Дадангизнинг ўртоқларининг аёллари ҳам ўтиришибди. Учаси кетмас экан.

— Ҳмм. Бир куни ҳамманинг яхшилигини қайтарарман. Ана, қайнади сув ҳам.

Мавзуна чаққонлик билан чой дамлади ва Фирдавсга қараб қўйди. Унинг қарашида бир олам меҳр бор эди. Аёлларга, қизларга, оналарга хос меҳр. Бунга ҳеч қанақанги ишқ билан боғлаб бўлмайди. Ҳозир ишқ четга сурилиб турибди...

Фирдавс чорпояга яқинлашиб бораркан, у ерда Солидан бошқа ҳаммани кўрди. Ҳамма маслаҳат устиди эди. Маслаҳат эндиликда тортишувга айланганди. Бирови Фирдавсни тоғда, дала ҳовлилардан бирида яшириш кераклигини айтаётган бўлса, бошқаси шаҳарда қолишини уқтираётганди. Абдували эса хорижга чиқиб кетиш энг маъқул эканини тушунтиришга уринаётганди.

Фирдавс чойнакни қўйди, тортишаётганларга бир-бир қараб чиқди.

— Ҳеч қаерга кетмайман! Шаҳарда қоламан. Чеккароқдаги бирорта қаҳвахонага ишга кираман. Официантлик қиламан.

Ҳамма бараварига Фирдавсга қаради.

— Энг осони-ку, — деди Миразиз, — официантлик қилаётган одам ҳамманинг ёнига боради. Ҳамма билан

кўришади. Бир қарашдаёқ таниб қолишади-ку?! Ана, бор, ошпазга ёрдамчи бўлиб ўтсанг...

— Бўлди. Менинг ошпаз танишим бор, — дея бирдан Миразизнинг гапини бўлди Абдували. — Шогирдликка ол, яхшилаб тайёрла, Америкада сомса сотмоқчиман, дейман. Йўқ демайди. Зўр одам.

— Маъқул, — деб бошини қимирлатди Миразиз.

— Ҳар қалай, кўзимнинг олдида бўларкан. Бу ёқда сингиси ҳам акасисиз қийналиб қолади.

Шу билан маслаҳатга якун ясалди. Бу ёғи Арслоннинг қилмишлари ҳақида гап кетди. Дарҳақиқат, унинг «кўча боши» бўлганига бор-йўғи икки кун тўлди. Шу қисқа муддатда у етарлича шов-шув кўтаришга улгурган эди.

— Узоққа бормайди, — дея башорат қилди Ёдгор, — ҳаддидан ошибди.

— Устоз кўрмаган-да. Бунинг учун «ўтириб» чиқиш керак эди. Ўзича доим пичоғим мой устида бўлади, деб кеккайиб юрган бўлса керак, — деди Абдулатиф.

— Кўрамиз, буни вақт кўрсатади. Лекин ҳамма нарсага тайёр туриш керак. Бундан-бу ёғига мени ҳам сафларингга кўшиб оласизлар, — деди Миразиз.

— Кўйсанг-чи! Аралашмаган сен қолувдинг. Хаёлингдан чиқариб ташла, — дея бирдан унга қаршилик қилди Достон.

— Иложи йўқ. Ҳеч бўлмаганда маслаҳатчиликка ярарман.

— Бўлади.

Абдували шу гапни айтиши билан дарвозадан Соли кириб келди. Унинг қўлида тоғора бор эди. Тоғорада кабоб. Юмшоқ, яхши пиширилган...

* * *

Арслон йигитлари билан бирга учта машинада эрталаб таъзия билдиргани келди. Тиловатдан сўнг номигагина юзини кафти билан силаб қўйган Арслон секин ўрнидан туриб дарвозахонадан чиқаркан, унга нафрат билан қараб турган Миразизнинг ёнида тўхтади ва бурнининг тагини кўрсаткич бармоғи билан артган киши бўлди. Кейин:

— Дўстимга ҳам ҳамдардлик билдириб кетсам, дегандим. Кўринмайди, — деди.

— Кечирасан, — деди Миразиз ўзини зўрға қўлга олиб, — бу ерда дўстинг борлигини билмас эканман.

Арслон жилмайишга уринди. Ҳолбуки унинг ҳам ичидан зил кетганди. Чунки у ҳозир сал қўполликни ҳам қўтаролмайдиган даражага етганди. Шунинг учун ҳам ичида бир нима-бир нималар ўрмалади. Бироқ дарров Абрамнинг гапларини эсга олиб, ҳовлиқмаликни тиш-тирноғи билан ортга суришга уринди:

— Одамлар ҳар хил гап қилиб юриши мумкин. Аммо менинг Фирдавсга нисбатан дўстлигим бор. Демак, ҳамдардлик билдириб қўйишим керак... Кейин, ака, таъзия маҳали кимсан, нимасан дейилмаса керак?!

— Тўғри, бошқаларга шундай. Лекин сен бошқаларга ўхшамагансан-да.

— Кимман?!

— Каттаконсан. Кўчани хоҳлаган жойингдан беркитиб, хоҳлаган жойингдан очадиган одамсан. Бошқача айтганда, кўчанинг эгаси бўлдинг Нормат чўлоқдан кейин. Қарийб йигирма йилдан бери биров қилолмаган ишни қилдинг. Ҳаммамиз сенга қойил бўлиб ўтирибмиз. Юрагинг отни-кидан ҳам катта экан, — дея Миразиз Арслоннинг қулоғи томонга секин энгашди, — менимча, ота-бобонгнинг авлод-аждоди қадим замонларда шохларнинг жаллоди бўлишган бўлса керак. Қойил, шартта калласини олиб ташлабсан.

Арслон сергак тортди. У ёқ-бу ёққа қараб қўйди. Ўлмаснинг яқинида Баха турибди кўзини ўйнатиб. Бу ёғи Жавлон, Абдурахмон ҳам шу ерда (Тавба, улар бир-бирига шунчалик ўхшашадики, беихтиёр иккисининг ҳам отаси битта эмасмикин, деб ўйлайсан).

— Бўлса бордир...

Бу гапдан сўнг Арслоннинг қўли қалтирай бошлади. Эрталаб ҳам қалтираган. Чунки ўшанда ҳам кўз олдида Нормат чўлоқнинг қони оқиб турган танасиз боши пайдо бўлганди. Шу нарса ҳозир ҳам такрорланди. Беихтиёр вужуди титради. Бу ҳол тажрибали юрист Миразизнинг эътиборидан четда қолмади. Агар иккиси холи қолиб, бу гўдайган болакайни сўроқ қилса, беш дақиқага ҳам қолмасдан нима қилганини, қандай қилганини айтиб бериши тайин эди.

— Менимча, аниқ шундай. Чунки қонида бор одамгина бундай ишни қила олади, — дея иягини силаб қўйди Миразиз.

— Кимлигимни биларкансиз, яхши. Мен Фирдавснинг ёнига қурол кўтариб келмадим. Битим тузмоқчиман. Етказинг, уришиш ниятим йўқ!

Шундай деб Арслон тез-тез юриб борди-да, машинага ўтирди. Уловнинг гилдираклари чийиллаб, катта тезликда кўздан йўқолди.

— Падарингга минг лаънат! Агар имкони бўлганида эди, шу ернинг ўзидаёқ бўғиб ўлдирардим! — деди Миразиз унинг ортидан.

— Ўзингни бос. Бунинг ортида кимнингдир борлиги шундоққина кўриниб турибди. Кўчанинг куни шу мишиқига қолдими? Панжаранинг ортида шунақанги «окахонлар» борки, бунга чидаб туришолмайди, — дея гижинди Абдували.

— Майли, лекин бу муттаҳамнинг келиб-кетганини Достонга айтманглар. Ҳали ҳам уйдами у?

— Ҳа. Қизининг ёнида. Жуда кўп сиқияпти. Бу аҳволда бирор нимани орттириб олиши ҳеч гап эмас.

— Ухлатадиган дори беринглар. Вақт ўтиши керак. Ҳозир ягона йўли — уйқу. Бу ёқнинг олди-орқасига ўзимиз қараб турамыз.

Достонга Соли уйқу дорини берди. «Тинчлантиради, хотиржам қилади. Ҳали сен бизга кўп кераксан, шунинг учун ич», деди. Достон эътироз билдирди: «Керакмас!» деди. Аммо қизи ҳам илтимос қилганидан сўнг мажбур ичди.

* * *

Фирдавс қаҳвахонага эрталабдан Абдували билан бирга борди. У ерда қоровулдан бошқа ҳеч ким йўқ экан.

— Қанақа қаҳвахона бўлди бу? Ҳеч ким йўқ. Эрталабдан тушликка тайёргарлик қилинмайдими? — деди Абдували.

— Ака, — дея бошини «ғарж-ғурж» қашлади қорачадан келган, ўрта бўйли, соқол, қорин қўйган эллик ёшлардаги қоровул, — бизда мижоз пешиндан кейин бўлади. Шунга биров шошилмайди. Бош ошпаз базага боради ҳар куни. Ҳали замон келиб қолиши керак.

— Бўпти, битта аччиқ чой олиб кел. Барибир, иссиқ нонинг йўқ. Майли, суви қочгани бўлса ҳам бер, қанд-

қурс билан бирга, — дея стулларнинг бирини бироз орқага суриб ўтирди Абдували.

Унинг қаршисидан Фирдавс жой олди.

— Бир пайтлар Фаррух билан бирга кўп келардик бу ерга. Фаррухни яхши кўришади бу ердагилар. Шунчалик обрўли одам бунча камтар дейишарди. Вақти келиб, бу ерда сен ошпаз бўлиб ишлашингни булар хаёлига ҳам келтиришмаган бўлишса керак. Ҳаёт шундай экан. От ўрнини той босади.

— Мен дадамнинг изини босмоқчи эмасман, — дея эътироз билдирди Фирдавс, — ундан кейин ётгим келяпти. Кечаси билан ухлаёлмадим.

У баҳона қилаётганди. Тўғри, тунни қарийб бедор ўтказди. Бироқ ҳозир уйқуси йўқ. Аммо биров билан гаплашишни ҳам истамайди. Айниқса, мана бунақанги мавзуда.

— Чой-пой ичиб ол, балки, кейин...

— Айтдим-ку, кўзим юмилиб кетяпти деб.

— Ҳозир мен қоровулдан сўрай-чи.

Абдували ўрнидан туриб ошхона томонга кетди. Бир муддатдан сўнг қоровул билан қайтиб келди.

Қаҳвахонанинг тўртта хонаси бор экан. Ҳар бирига кўпи билан ўн киши сиғади. Стол-стулнинг ўрнига хонтахта қўйилган, гирдига кўрпача ёзилган. Ёстиқлар ҳам бор эди. «Менбоп жой экан», дея кўнглидан ўтказди Фирдавс ва биттасига кирди-ю, кўрпачага ўзини ташлади.

Аввалига онасининг сиймосини кўз олдига келтирди. Қийналди. Кўзидан ёш чиқди, пешонасини ёстиққа тираб олди. Сўнг орадан ярим соатча вақт ўтиб, ухлаб қолди.

Шу кун Фирдавс ўрнидан қимирламади. У ётган хонага бирорта ҳам мижоз киритилмади. Фақат Абдували уч-тўрт марта хабар олди. Тушлик пайти овқат олиб келиб, мажбурлаб едирди.

Эртасига эса Фирдавс ташқарига чиқди. Миразиз келиб: «Шундоқ ётаверасанми, онангнинг руҳини чирқиратиб, ҳаёт давом этаверади. Кетган одам, барибир, қайтиб келмайди. Бундан кўра дадангни, Моҳинани ўйласанг-чи... Бу аҳвол латта, кўлидан бир иш келмайдиган, дангаса одамларга хос. Менинг ҳам отам ўлган, онам ўлган», деди. Фирдавс унга: «Ота-онангиз сизни деб ўлмаган. Шунчаки уларнинг ажали етган бўлса керак», дея эътироз билдирди.

Бироқ шу ондаёқ дакки эшитди. «Ҳар кимга ўлчаб берилган умр бор. Бирорта одам ундан бир сония ҳам кўп яшолмайди. Худо бирорта сабаб билан жонини олади. Аянгдан кўп дард чеккан одамлар йўқ, деб ўйлайсанми? Тиқилиб ётибди. Лекин уларнинг айримлари юзга кирган. Шундай экан, тур ўрнингдан. Бу ерда ишласанг, ҳеч бўлмаганда ҳунар ўрганасан, чалғийсан», деди.

Фирдавс ошхонага кирди. Ошпаз хўппа семиз, мўйловли одам эди. Фирдавс кўксини кўрпага бериб ётганида ҳам, бир-икки марта хабар олганди у. Ўшанда Фирдавс унга эътибор бермаган. Ҳатто бурилиб қараб ҳам қўймаганди.

— Менинг исмим Музаффар, — деди ошпаз табассум билан, — яхши инсонларнинг фарзанди келганидан хурсанд бўлдим.

— Шогирдликка қабул қиласизми?

— Қабул қилиш ҳам гапми?

— Илгари ҳам овқат қилардим. Ширин чиқарди. Фақат ўзимга шундай туюларди.

— Бўлди, бу ёғи осон. Чин кўнгилдан хоҳласанг, дарров кўлинг келишиб кетади.

Фирдавс ишни картошка тозалашдан бошлади...

Ҳар куни қаҳвахонада унинг одамларидан иккитаси навбатчилик қиларди. Бироқ уларнинг бирортаси ҳам ошхонага кирмас ва Фирдавснинг ишларига аралашмасди. Фирдавс ҳунарни сидқидилдан ўрганишга киришди ва ҳафта ўтмай анча ўзини кўрсатди. Бош ошпаз чин кўнгилдан мақтади. Унинг фалончи ёки пистон жойга асосий даъвогарлардан бўлгани учун эмас, азбаройи уқуви, чаққонлиги, ишга сидқидилдан қарагани учун мақтади. «Ҳали бирорта ҳам бундай шогирдни етиштирмагандим. Худо бераман деса, ҳамма тарафлама бераркан», деди. «Ҳа, — кўнглидан ўтказди Фирдавс, — сира нолимайман. Аммо бахт деган нарсдан бенасибга ўхшаб турибман». Бироқ кўнглидагини айтмади у. Бунинг ўрнига жилмайди.

— Аслида, сизнинг, ҳақиқатан ҳам, мени шогирдликка олганингизда буларнинг бари... Нима сўрасам эринмай, яширмай тушунтиряпсиз. Қилаётган ишларимни кузатяпсиз. Ҳаттоки пичоқ, қошиқ ушлашни ҳам ўргатдингиз. Шундай экан, уят бўлар ҳаракат қилмасам, — деб кулди Фирдавс.

— Бэ, ўрганишниям жони бор одам қилади. Бировларнинг оғзига чайнаб солиб қўйсанг ҳам ютолмайди.

Рағбат Фирдавсни янаям руҳлантирди. Энди у бир лаҳзасини ҳам бекорга ўтказмас эди. Шунингдек, ҳамма ма-саллиқнинг аслини талаб қиларди. Шундагина тайёрланадиган таом ўзи кутганидай чиқарди. Яна йигитчанинг ўзи ҳам бир нарса-бир нарсаларни ўйлаб топа бошлади. Айниқса, беш юлдузли сомсалари машҳур бўлиб кетди.

— Бу аҳволда, — деди бир куни Музаффар ака, — бир ойга бормасдан ҳаммамизнинг тинкамизни куришиб қўясан. Илгари қаҳвахонани пешиндан кейин очардик. Кечга бориб мижозлар сал кўпайишарди. Энди эрталабдан келишяпти. Сомсага буюртманинг адоғи кўринмайди. Мендан ҳам ўтиб кетдинг.

— Ҳали сиздан ўтиб кетишга йўл бўлсин. Мен умуман бошқа бир нарсани мўлжаллаб турибман, — дея устозининг юзига қаради Фирдавс.

— Нима экан?

— Мабодо, сизнинг қўнглингизда мана шу қаҳвахонани сотиб олиш нияти йўқми? — сўради Фирдавс.

— Сотиб олиш? Сира ўйлаб кўрмаган эканман.

— Хоҳласангиз, биргаликда элликка-эллик қилиб, мана шу жойни сотиб олсак. Кейин ўзимиз учун ишлардик-да. Давлатга солиқ тўлаймиз, тамом. Нима дедингиз?

Музаффар ака кулди. Сўнг мўйловини силади-да:

— Менинг бешта қизим бор. Лекин ўғлим йўқ. Худо бермади... Хў-ўш, демоқчиманки, қизларимнинг ҳаммаси уйли-жойли бўлиб кетишган. Куёвларимнинг қўлида ҳунари бор. Ҳатто биттаси амалдорча бўлиб олган. Шундай экан, нима қиламан, ташвишимни ошириб, калламни қотириб. Ундан кўра сен сотиб ол. Мен ишлайвераман... Ёш ўтиб кетяпти. Масжидга бориш керак. Эҳ, — дея хўрсинди.

— Шерик бўлсангиз, ҳеч қурса набираларингиз бир нимали бўлиб қоларди.

Музаффар ака қўл силтади. Кейин:

— Ҳар кимга Худонинг ўлчаб берган ризқи бўлади. Ўша ризқини керакли жойдан ўзи топиб олади. Мен эса Худо билан юзлашиш учун тайёргарлигимни кўришим керак, — деб Фирдавснинг елкасига қоқиб қўйди.

Иш давом этди. Кечки пайт Абдували келди. Охирги кун-

ларда Фирдавснинг одамларидан ҳеч ким уни қўриқлаш учун турмай қўйганди. Фирдавснинг ўзи уларга жавоб бериб юборганди. Майда-чуйда нарсаларга ўзим туриб беролман, мабодо ҳаддиларидан ошиб кетишса, хабар берман, деганди у.

Абдували Фирдавс билан кўришгандаёқ ўз режасини айтди.

— Зўр. Мижозлари кўп жой. Таниш-билишларни аралаштириб арзон-гаровга сотиб олса бўлади. Кейин шунақа жойларни кўпайтириш керак... Лекин бошқа муаммо кундан-кунга бўртиб кетяпти. Арслон ҳаддидан ошди. Бугун Ёдгорни қарийб чалажон қилиб ташлабди.

— Нима? Нима дедингиз?! Ёдгор амакимни-я!

— Ҳа. Ёдгор ҳозир ТошМИнинг жонлантириш бўлимида. Агар сен ошпазлик билан шуғулланаверсанг, бирорта-мизни ҳам соғ қўймайди. Бунинг устига бир кунмас-бир кун сенинг шу ердалигингни билиб келади. У маҳал умуман кучимиз етмайдиган баландликка чиқиб кетиши мумкин. Унда, отасида пул бор. Танишлари ҳам бақувват.

Фирдавс бир нуқтага термилган кўйи ўйга толди. Абдували эса:

— Одессадан катта ўғрилар келиб, ўша падарингга лаънати билан учрашибди. Эшитишимга қараганда, яқин кунларда ҳамма катта ўғриларнинг йиғилиши бўлармиш. Ўшанда Арслонни «вор закон», деб эълон қилишармиш... Ҳаёт сеники, унга аралашिशга ҳеч кимнинг ҳақи йўқ. Бироқ кўзга кўриниб қолгансан. У сени асосий душмани, деб қабул қилган. Демак, сени ҳар қандай йўл билан йўқ қилиш ҳаракатига тушади, — дея Фирдавснинг қўлига қоғозча тутқазди.

— Нима бу? — дея ҳайрон бўлиб қўлига қоғозчани олди Фирдавс.

— Ўқи, биласан.

Фирдавс ўқиди: «Эртага пешинда Янгийўл ўрмонида кутаман. Келмасанг, ҳаммангни шу аҳволга соламан». Унинг қони қўпчиди. Қўллари мушт бўлиб тугилди. Кўзларини юмиб, лабини қаттиқ тишлади. Кўз ўнгида Ёдгор амакисининг юзи гавдаланди... Йўқ, уни қонга беланган ҳолда тасаввур қилолмади. Лекин Абдували алдамайди. Одам калтакланиб, чалажон ҳолига келтирилдими, демак, юзида

соғ жой қолмаган. Катта эҳтимол билан танасининг ҳам жароҳатланмаган, кўкармаган, шишмаган, шилинмаган аъзоси бўлмаса керак. «Мен сенга нима ёмонлик қилдим, ярамас? Атрофимдагиларнинг айби нима?! Бирортаси бо-риб оромингни буздими? Ёки сенинг ишларингга аралаш-дими? Йўқ! Демак, сенинг ниятинг бошқа. Шунинг учун ҳам қитиқ патимга тегяпсан. Сенга қарши уришишимни истаяпсан. Начора, мен розиман. Аммо битта нарсани ай-тиб кўяй, менга ва менинг атрофимдагиларга нима қилган бўлсанг, жавоб берасан. Жавоб беришинг шарт», дея хаё-лидан ўтказганча бир нуқтага термилиб турди-да:

— Хўп, кўчага чиқдим ҳам дейлик, лекин анавилар Ар-слоннинг ишини менинг бўйнимга кўйиб кўйишган, шар-тта ушлаб «тиқиб» ташлашмайдими? — деди ўзини босишга уриниб.

— Биринчидан, у иш анча совиди. Иккинчидан, сени осонлик билан кўш-қўллаб топшириб кўймасмиз.

— Дадам нима деди?

— Ўзи биледи, деди.

— Миразиз амаким билан ҳам бир маслаҳатлашай. Уму-ман, бугун ҳаммамиз йиғилсак-чи?

— Маъқул. Бир соатда барини топиб келаман. Айтганча, Баханинг бизга кўшилган йигитлари айнишмади. Текшир-дик, «қулоқ»лик ҳам қилишмаяпти. Билишимча, Баханинг ёнига боришга кўрқишяпти. Чунки Баха уларни кечирмай-ди.

— Ҳмм. Майли, барибир, ҳали тўлақонли ишониб бўлмайди.

— Унда мен кетдим.

Фирдавс индамади. Абдували кетганидан кейин эса ўзини кўярга жой тополмай қолди. У озми-кўпми, «кўча»ни эси-дан чиқазганди. Агар тинчлик шу зайлда давом этадиган бўлса, ошхона бизнесини йўлга кўймоқчи эди. Шунинг орқасидан нафақат ўзини, дадасининг ўртоқларини ҳам бой қилмоқчи эди. Бироқ кутилмаганда манави хабар ке-либ турибди. Абдувалининг гапида жон бор. Агар Арслон «кутуришда» давом этса, оғир бўлади.

* * *

Арслон Фирдавс билан учрашолмай қайтгач, фигони фалакка чиқди. Сўкинди. Бир неча марта ўриндикни муш-

тлади. Ва бир хаёл ортига қайтмоқчи, таъзиядорларнинг ҳаммасини кўлидаги тўппончаси билан дорилбақога жўнатмоқчи бўлди-ю, яна ўзини босди. Иброҳимнинг гапларини эслаб: «Шошилмаслигим керак. Шошилмасам узоққа бораман», деди ўзига-ўзи.

У бир кун кутди. Фирдавсдан дарак бўлмади. Икки кун, у йўқ. Шу орада бошқа юмушлари кўпайди. Аниқлаштирса, яна бошқа кичкина-кичкина гуруҳчалар пайдо бўлибди. Чўнтагига қаердандир тўрт-беш сўм кириб, атрофига бир-иккитани тўплаб олишибди. Яна бориб унга улуш берадиган ресторанга босқин уюштиришибди. Уларни дарров топтириб, обдан элақдан ўтказмоқчи эди-ю, бироқ отаси унга бошқача маслаҳат берди: «Зўр-ку, лекин уларни элақдан ўтказиб нима қиласан? Соғ. Кейин орқасига бир тепгин-да, жўнатиб юбор, бориб сенга яна йиғиб келсин. Ана шунда янаям кўпроқ фойда оласан. Агар уларни майиб қилиб қўядиган бўлсанг, тамом, қурийди-қолади, сени бошқа таъминлай олмайди. Хоҳлаган тақдирида ҳам».

Арслон бундай ўйлаб қараса, отасининг гапида жон бор. Дарров шундай қилди. Қарабсизки, йўқ жойдан унга хизмат қиладиганлар пайдо бўлди. «Омадимнинг келгани шу бўлса керак», деб ўша куни кечки пайт роса маишат қилди.

Эртаси куни Баха иржайиб-тиржайиб келди-да:

— Хўжайин, эллик кило «кукун» келди. Норматнинг буюртмаси эди. У пулини ҳам тўлаб қўйганди. Нима қилмиз? — деди.

— Келтир, битта кўрай. Яна умрида кўрмаган экан, деб ўйлаб юрма. Оғирлигини билмоқчиман! — деди Арслон хурсандлигидан терисига сиғмай.

Унинг иржайишидан Баханинг қўнгли яйради. Чунки охирги пайтларда Арслон кўпроқ Ўлмасни, Абдурахмонни, Жавлонни ёнига яқинлаштирарди. Улар орқали Бахага буйруқ берарди. Бундан руҳи чўккан Баха нима хаёлларга бормади. Ҳаттоки иссиғининг борида бошқа бир республикага ёки давлатга чиқиб кетишни ҳам ўйлади. Пули бор. Битта-иккита танишлар ҳам орттирган. Борса, бемалол кунини кўриб кетади. Лекин осонгина таслим бўлгиси келмайди. Ахир унинг ҳам бу тўданинг пайдо бўлишига меҳнати сингган. Энди мевасини еб юрадиган пайти келди. Шундай экан, ҳаракат қилиб қолиши керак. Ажабмас, яқин

орада Арслоннинг ҳам куни битиб қолса. Ана ундан кейин... Аммо ана шу кейин йўқ-да. Сабаби, унинг «юқоридагилар»дан танишлари йўқ. Борлари ҳам пастроқ лавозимларда ишлашади. Сўзлари ҳамма жойга ҳам ўтавермайди. Яна ишни битирса-битирмаса, катта пул сўрайди... Унинг ана шундан боши қотган маҳали «ўз оёғи» билан нақ эллик кило «кукун» келиб турибди. Пули ҳам тўлаб қўйилган. «Худо деган одамман-да», дея кўнглидан ўтказди Баха ҳамда Арслоннинг ёнига югурди.

— Вў-ў!!! — деди келтирилган целлофан қопнинг ичини очиб кўрган Арслон. — Даҳшатнинг ўзгинаси-ку! Битта татиб кўрайлик аввал.

У шундай дея бармоғининг учгинасини ҳўллаб, қопнинг устига ботириб олди-да, кейин ялаб:

— Мазаси расвонинг расвоси. Лекин бойлигимизни шу оширар экан, нима қиламиз, сотамиз-да. Баха, дарров анави ўпкасини қўлтиқлаб юрганларнинг ҳаммасини чақир-да, буни граммлаб бўлиб бер. Муҳлат икки кун. Шу икки кунда соққасини йиғиб, олиб келиб берсин. Агар биттаси кечикса, қозиққа ўтқизаман! — деди. Сўнг Ўлмасга юзланиб:

— Пулларни ўзинг йиғасан, — дея амр қилди.

Абдурахмон бирдан лабини тишлади. Илло, бунақа нарсаларга чаққон эди у. Шартта устига ўзининг ҳам нархини кўярди. Аммо бахтга қарши, бунда унинг насибаси йўқ экан.

— Окахон, — деди Жавлон Баха чиқиб кетганидан сўнг қўлини кўксига қўйиб, — бройлер товуқларнинг гўшти бор экан. Эшитдим, россияликлар олиб келишибди.

— Нима? Россиядан келибди? Сен нимани еб менинг олдимда турибсан?! Источникни топ! Аввал икки «Камаз», кейин вағони билан олиб келасан! Ҳозир айна гўштнинг танқис бўлган пайти, оёғи ерга тегмайди. Учади!

— Хўп, — деди Жавлон. Лекин ҳеч қаерга қимирламади.

— Нима қилиб турибсан, мараз?! — дея унга бўкирди Арслон.

— Хўжайин, Баханинг шу томонларда танишлари кўп-да, агар рухсат берсангиз...

— Ўзим эплайман, — деди бирдан Абдурахмон, — агар ҳамма нарса Баханинг қўлига ўтиб кетаверса, у кеккайиб кетиши мумкин.

— Гапингда жон бор. Аммо кеккайганнинг кекирдагини узиб оламан! Хамир иккаланг қорангни ўчир, натижа бугун кечгача бўлиши керак! Йўқол энди!

Абдураҳмон билан Жавлон ҳозир Арслон пешоналаридан отиб ташлайдигандай югуриб чиқиб кетишди.

Арслон шишани қўлига олди-да, унинг ичидаги суyoқликдан пиёлага қулқуллашиб қуйди ва бир кўтаришда ҳаммасини ичиб, дастурхон устида турган ликобчадан бир бўлак помидорни олиб ҳидлади. Сўнг оғзига солиб чайнай бошлади. Ана шу маҳал уни телефонга чақирди. Лида чақирди. У ҳозир Арслоннинг котибаси. Ҳам котиба, ҳам ҳамма нарса. Шунга яраша ияги кўтарилган. Унча-мунчани менсимайди. Эндигина ўн тўққизга кирган. Сочлари сапсарик. Юзи оппоқ, кўзлари шахло ва кўкимтир-яшил. Ёниб туради. Бир қарашдаёқ ҳар қандай эркакнинг юрагини ўйнатиб юборади. Шунингдек, сўнгги модада кийинади. Яъни очиқ-сочиқ. Жон олгувчи жодусининг ярми кўришиб, дагал одамни юмшатади. Попугини пасайтиради. Қулт этиб ютинишга мажбур этади. Бошда Арслоннинг унга қизиқиши катта эди. Мақсадига етгач (бир неча марта), «олов»нинг тафти босилди.

— Ким экан? — деди Арслон чайналиб.

— Тел-Авивдан, — жавоб берди қиз рус тилида.

Арслон бирдан сапчиб турди ва уйнинг ичкарасига югурди. Худди шу маҳал Ёлмас шишани қўлига олди-да, майдалашмай бирдан косага қуйди. Қиз унинг қилиғини кўриб мийиғида кулди ва лабининг бир чеккагинасини нозиккина тишлаб, битта кўзини қисди.

Арслон шоша-пиша гўшакни қулоғига босди-да:

— Алло! — деди ҳаяжон билан.

— Қачон аввал салом беришни ўрганасан? «Алло»га бало борми?

— Кечирасиз, Иброҳим ока, одат бўлиб қолган экан, — дея қизарганча иржайди Арслон.

— Ҳэ, ўша одатингням! Ишларингдан гапир.

— Ҳозир, — дея бошини қашлади Арслон ва бугунги воқеаларни бошдан-оёқ сўзлаб берди.

— Анавини, — деди Иброҳим Арслоннинг гапларини охиригача эшитганидан сўнг, — Баҳанинг ўзига топшириб яхши қилибсан. Чунки чурвақаларингнинг бирортаси-

нинг ҳам қўлидан бу ишни қойиллатиш келмайди. Бройлерни топишни ҳам унга буюришинг керак эди. Абдурахмон билан Жавлонингнинг қўлидан ҳеч нарса келмайди. Улар итни ҳам танишмайди.

— Лекин Бахага ҳамма нарсани бериб қўяверсам, ҳадидан ошиб кетмайдими?

— Биз нима қилиб турибмиз? Оёқ олиши сал ўзгарса, уруғ-аймоғи билан йўқ қилинади. Сенинг кейинги вазифанг, айтиш мумкинки, бу ишга ҳозирнинг ўзиданоқ киришасан. Шаҳарнинг жанубидаги заводни яхши биласан.

— Номи нима эди?

— Отини айтма! Қачон ўрганасан ярим оғиз гапдан ҳамма нарсани тушунишни? Хуллас, ўшани арзимаган пулга сотиб оласан. Мен тайинлаб қўйганман. Борганиндаёқ ҳамма ҳужжатларни тайёрлаб беришади. Хуллас, ҳозир шуни сотиб оласан, кейин нима қилишни ўзим айтаман. Ҳа, заводни банкрот деб эълон қилавер. Ишламасин.

— Ака, банкрот, деганингиз нима?

— Эй-й, шуниям билмайсанми? Синган ташкилотни шунақа дейишади. Тушундинг?

— Бўлди, гап йўқ.

— Айтганча отанг, текстилни ишлатяптими?

— Йўқ ҳали.

— Унинг калласи бор. Ишлатмайди ҳам. Бошини қотириб нима қилади? Олти ойми, бир йилми ўтганидан сўнг чавақлаб-чавақлаб сотиб юборади... Анави болакай билан гаплашдингми?

— Йўқ, тополмаяпман.

— Ўлик экансан. Битта шаҳарда яшаб туриб тополмайсанми? Менимча, маишатдан бошинг чиқмаётганга ўхшайди. Бу аҳволингда тўрт кунда тамом бўласан. Орқангни кўтар, оёғинг юрсин. Билиб қўй, бўрини оёғи боқади!.. Яна битта нарса, пулингни уйингда ҳам, у ёқдаги банкларда ҳам сақлама, ўзим сенга ҳисоб рақам бераман, шунга ўтказасан! Ҳозирча шу. Хайр!

Шу заҳоти гўшакдан қисқа товуш келди. Арслон гўшакни қўйди-да, бошини қашлади: «Гап-сўзларига қараганда, отамни ёқтирмайди. Лекин менга ёрдам бергани-берган. Бунинг тагида нима гап бор?» Аслида, Арслон биринчи марта бу ҳақда ўйлаётганди. Ахир отасини ёқтирмаган

одам боласини ҳам нари қилади-ку. Демак, бу ерда бир гап бор. Гапки, ўта жиддий.

У ташқарига чиқиб, ўрик остидаги диванга, олдин ўтирган жойига яна ўтирди. Оёқларини чалиштирди.

Ҳовлида ҳеч ким йўқ эди. Гўё ҳаммаси Арслоннинг уйга киришини кутиб туришган-у, у кириши билан қочиб қолган. Лида. У умуман бошқа хонада ўтирибди. Тўғрироғи, ётибди. Ётоқда. Оёқларини чайла қилиб олган. Оғзида сақич, шифтга термилганча, Арслондан янада кўпроқ пул ундириш йўларини қидириш билан овора.

— Қайсинг бор?! — қичқирди Арслон.

— Ҳозир! — дарвозахона томондан Ўлмаснинг овози келди.

Дарвоқе, айтиш умуман эсимдан чиқибди. Баха унинг учун янги ҳовли топган. Яна ўша эски шаҳардан. Буниси анча кўркам. Машина бемалол кела олади.

— Лаббай, хўжайин! — дея кўриниш берди Ўлмас бир лаҳза ҳам ўтмасдан.

Арслон столнинг устига қаради. Шиша бўм-бўш.

— Башара, бир қултум ҳам қолдирмабсан-у! — деди Арслон қовоғини осилтириб.

— Ҳозир есть қиламиз.

«Есть» қилди. Аммо Арслон аввалгидай маза қилолмади. Миясини Иброҳимнинг гаплари кемиришга тушганди. «Маишатпарастликни йиғиштиришим керак. Қиз-жувонларга ҳам муккамдан кетмадим. Анави битта Лида бор. У ўзимники. Унга ортиқча сарф-харажат қилмаяпман. Умуман, ейиш-ичишига ҳам пулим кетмайди. Ўзлари келтириб беришади. Қайси пулларига сотиб олишади, уларнинг муаммоси. Аммо шу эртадан-кечгача битта жойдан қимирламаяпман. Мана шу масала чатоқ».

У хаёлга берилиб кетганидан, Ўлмас келтирган шишага қараб ҳам қўймади.

— Нега ўйланиб қолдинг? — дея сўради пиёлани тўлдирган Ўлмас.

— Ишламаяпмиз, — деди унга жавобан Арслон, — фақат ўтирибмиз. Ҳозир йигитларнинг бирортасини чақир. Тезда битта жойга бориб, завод кўриб келишимиз керак.

— Нима қиласан заводни? — деб пешонасини тириштирди Ўлмас.

— Ҳов, Башара, ҳўкизникидан ҳам катта калланг бўлса ҳам ақлинг йўқ. Мен сенга нима деяпман? Умуман ишламаяпман, деяпман-ку! Чинни заводига борамиз.

— Гап йўқ. Ҳозир!..

Ўлмас насибасини ютди ва ўрнидан туриб дарвозахона томонга кетди. Шу пайт уйдан чиқиб келган Лида Арслоннинг елкасига осилди.

— Нега бунча асабийлашяпсан, жоним? Бўлди, тушундим, анави кўнғироқ қилган одам сенга ёқмайдиган гап айтган. Демак, бундан кейин кўнғироқ қилса, сени чақириб бермайман. Менга сенинг дилкашлигинг ёқади, кайфиятинг ҳамиша зўр бўлиши керак.

— Бунинг сира иложи йўқ. У катта одам. Чет элда уйинг бўлишини хоҳлайсанми?

— У-у-у!!! Сўраганинг нимаси?! Албатта, хоҳлайман. Швецарияда. Лондонда...

— Саҳрои Кабирда-чи? — дея кесатди Арслон.

Бирдан Лиданинг юзидаги табассум йўқолди.

— Ҳа, ёқмадими?

— Ўзинг айтасан-у, дарров гапингдан қайтасан.

— Ҳазиллашдим.

— Бунақа ҳазил қилма.

Лида шундай дейиши билан Арслон унинг билагидан ушлади ва қаттиқ қисди. Бирдан Лиданинг юзи қизарди. Кўзида ёш ҳалқаланди.

— Бунақанги гапингни менга қилма!!! — деди Арслон унга еб қўйгудек тикиларкан паст, аммо таҳдидли овозда.

— Ҳўп. Ҳўп. Озгина эркаламоқчийдим.

Арслон қизнинг қўлини қанчалик тез ушлаган бўлса, худди шунчалик тез қўйиб юборди ва бир юз саксон градусга ўзгариб илжайди:

— Яна ҳазиллашдим.

Лиданинг лаблари титради.

— Бўлди, бўлди, салга ўпканг тўлмасин. Ундан кўра манави ерга ўтир.

Арслон Лидани белидан кучиб тиззасига ўтқазди ҳамда сочларини ҳидлади-да, пичирлади:

— Мен жудаям кўп пул топишим керак. Ҳозир пул топишнинг айна пайти. Ундан кейин хоҳлаган давлатингдан

истаган виллангни сотиб оламан. Мен шунчаки манави шаҳарда ивирсиб юришни хоҳламайман. Узоқларга кетишим керак. Мен кўп жойларни кўришим керак... Кейин сен ҳамиша ёнимда бўласан. Сен менинг энг яқин ёрдамчим бўласан. Айтганча, инглиз тилини биласан-а?

— Ҳа-а-а.

— Ана, тайёр таржимонсан. Энди бор. Кечга тайёргарлик кўр, — деб Арслон қизнинг юзидан ўпиб қўйди.

Арслон бориб кўрган заводнинг худуди хийлагина катта экан. Ичкарига кирмоқчи эди. Қоровул киритмади. Арслон хафа бўлмади. Кулди. «Вақти келса, мени кўришинг билан чопқиллаб дарвозани очасан, қўлинг кўксингда бўлади. Икки букилиб таъзим қиласан, салом берасан», дея хаёлидан ўтказди. Сўнг қайтиб машинага ўтирди-да, ҳайдовчига уйга боришини айтди.

Ота ҳалинчакда ўтирибди. Мана, неча кундирки, у бирор жойга бормади. Мана шу ҳалинчакда ўтиради. Чекади, ичади, ўтиради. Қачонки қорни очқаса, ошхонага киради. Бировлар билан ҳам гаплашавермайди.

Салом бериш Арслоннинг табиатида йўқ эди. Шу боис хўмрайиб отасининг ёнига борди-да:

— Ўтирибсизми? — деди.

— Ёқмаяптими? — дея саволга савол билан жавоб қайтарди Хурсанд Хидирович.

— Нега энди? Ихтиёрингиз. Оёғингизни кўтариб ётсангиз ҳам бойлигингиз бутун умрингизга етади.

— Балки, ортиб ҳам қолар. Сенга шуниси яхши эмасми? Эртага ўлиб берсам, ҳамма топган-тутганим сенга қолиб турибди. Зўр-ку!

— Кўйсангиз-чи, ада. Бўладиган гапдан гапиринг. Аслида, сизнинг ёнингизга битта маслаҳат билан келгандим...

— Хўш, — дея Хурсанд Хидирович алламбало шакли, қизил суюқликка тўлдирилган шишани қўлига олди-да, фужерга эринмасдан секингина қуя бошлади.

— Анави, бор-ку, Иброҳим ака, ўша менга «Завод сотиб ол. Бир йил ўтар-ўтмас, майдалаб сотиб юборасан. Ҳар қаричи олтинга тенг бўлади. Отанг шу ниятда текстилни сотиб олган», деди.

Хурсанд Хидирович қилаётган ишини бирдан тўхтатди

ва шишани оҳиста ерга қўйиб, фужерга лабини теккизди. Жуда оз ичди. Ярим ҳўпландан ҳам кам. Кейин ўғлига қаради-да:

— Жухуд, барибир ҳам, жухудда. Ер остида илон қимирласа ҳам сезади. Хўш, заводни сотиб ҳам олдинг, кейин ҳар қаричини олган нархингга сотдинг ҳам дейлик. Сўнг нима қиласан?..

— У менга «Чет элдаги банклардан биттасидаги ҳисоб рақамимни бераман. Пулни шунга ўтказасан», деди.

Хурсанд Хидирович энди фужердаги суюқликни бир кўтаришда охиригача ичди. Кейин бирдан қаҳқаҳа отиб кулиб юборди-да, қўлидаги идишни ерга бошлаб урди. Идиш чил-чил синди.

— У, ит эмган, пул ишлаб олмоқчи. Сен топган пулнинг ҳаммасига эга чиқмоқчи. Ҳисоб рақам, албатта, Исроилдаги банклардан биттасида бўлади. Ёки Амеракида, ё бўлмасам Люксембургда. Унинг номига очилган ҳисоб рақам. Сен пулни ўтказасан ва иккала бармоғингни бурнингга тиқиб қолаверасан. Жухуд шунчаки бировга бир нарса ўргатмайди. Жухуд отасига, боласига, керак бўлса, хотинига ҳам қарзга пул беради! У фойда келмайдиган жойга бурилиб қарамайди ҳам!

— Этикдўз...

— Ҳа, у этикдўз эди. Йиртиқ-ямоқ кийимда буткасида ўтирарди. Аммо нима ишлар қияпти, фақатгина этикдўзликнинг орқасидан пул топяптимиз, буни ҳеч ким билмайди.

— Демак, мен унинг айтганларини қилмаслигим керак экан. Шундайми?

— Мен сенга айтганини қилма, дедимми?

— Гапларингизнинг мазмуни шунга қараб кетяпти-ку?!

— Занғар. Билибди нима қилмоқчилигимни. Хў-ўш, заводни сотиб ол. Албатта, у ким-кимларгадир тайинлаб қўйган. Борсанг, ишингни осонгина битириб беришади ўша ким-кимлар. Кейин... Кейин сотгунингча бир йил бор. Ун-гача бир гап бўлар.

— Тушундим.

— Тушунишингга ҳали анча бор. У ҳамма вариантларни ишлаб чиқиб бўлган. Мабодо сен пул ўтказмаганингда, мабодо қочиб кетганингда, мабодо бошқа бир нима билан

унинг кўзини шамғалат қилганинда, нима иш қилишини режалаштириб қўйган.

— Ада, яна бошқа ёққа ўрмаладингиз. Ўша падарингга лаънати заводни сотиб олайми-йўқ, менга лўнда гапиринг, латта чайнамай!

— Мен сенга латта чайнайдиган бўлиб қолдимми ҳали? Ўзингнинг отангга шунақа гап гапирадиган бўлдингми? Тур ўрнингдан, ифлос, қорангни ўчир!

Арслонни ток ургандай бўлди. У ҳайратланганча кўзларини пирпиратди. Илло, «латта чайнаш», деган гап оддий нарса эди. Ўзи ёшлигидан унга биров одамга ўхшаб тарбия бермаган. Ҳозир эса қўл остидагиларини сўкавериб, шунга ўрганиб қолганди. Одатий бир ҳолда пушти паноҳига шундай деб юборганди.

— Нега? Бирор ёмон нарса дедимми?! — дея отасига башарасини тириштириб қаради Арслон.

— Йў-ўқ, сен ёмон нарса дермидинг? Мушукдай беозор бўлсанг! Ит!

— Ада, ҳар бало-бир бало деб ҳақоратлайверасизми? — деб Арслон секин калласини бурганча, дарвозахона томонга кўз ташлади.

У ерда Ўлмас билан ҳайдовчи йигит «тутатиб» гаплашиб туришарди.

— Ҳа-а, оғир ботдими? Бор, ўша устозингдан маслаҳат ол, менга қорангни кўрсатма!

— Бўлди. Узр. Билмай гапириб қўйибмиз, пахан. Шунга шунчами, сал совинг энди. Бегонамасман-ку?!

— Тўғри, бегонамасман. Агар бегона гапирганда индамай кетаверардим. Ҳозир йўқол. Мен ўзимга келиб олай.

Арслон бурнини ишқалади. Хўмрайган кўйи йигитларининг ёнига борди ва машинанинг орқа эшигини очиб, ўриндиққа ўтирди.

Хурсанд Хидирович оқсочни жаҳл билан чақирди. Унга ёнидаги шишадан яна битта келтиришни буюрди. Сўнг унга дардини дастурхон қила бошлади.

Арслон, «Оқ кабутар» ресторанига борди. Бироқ бу ресторан кўзига жуда ғарибдай кўринди. Стол-стуллар эскириб кетган. Дастурхони кир, идишларининг соғи қолмаган ҳисоб.

Буюртмани Ўлмас бир оғиз гап билан берди.

— Ким келганини биласанми? Билмасанг, билдириб қўяман, хуллас, боргин-да, каттанга айт, одам ейдиган нарсалар билан столнинг устини тўлдирсин! Кейин сенга ўхшаган қийшиқларни жўнатмасин, ўзи хизмат қилсин! — деди у.

Арслон эса тутатди. Тутунни ичига ютиб, бошини орқага ташлади-да:

— Башара, шу паханни хафа қилиб қўйдимми, дейман, — дея бурнини тортиб қўйди.

— Нимага хафа бўларкан? Сендақа ўғилни бошида қўтариб юрса арзийди, — деб хўжайинининг ёнини олган бўлди Ўлмас.

— Билмасдан нето гап гапириб қўйдим.

— Йўли осон, бир қоп пулни қўлларига тутқазасан, сен зўрсан, ҳаммаси эсидан чиқиб кетади.

— Калланг жойидами, пуллари ачиб ётибди-ку?! Бошқа бирор нима топиш керак. Лекин унгача Фирдавс билан гаплашиб олмасам бўлмайди.

Шу пайт ресторан бош ошпази келди-да, қўлини кўксига қўйиб, икки букилганча салом берди. У хўппа семиз эди. Афтидан, тез юриб келган, шекилли, пишиллаб нафас оларди.

— Манга қара, нега ҳамма ёқни исқирт қилиб ташладинг? — деди унга нафрат билан тикилган Арслон.

— Эй-й, Худога минг қатла шукр! Бор экан-ку! — дея кўзларини пирпиратди бош ошпаз.

— Ҳа, нима бўлди? Нега Худога шукр қилияпсан?

— Чунки шу пайтгача бирорта ҳам одам келиб, нимага ҳамма ёғиннинг расвоси чиқиб ётибди? Нимага бирорта ҳам соғ идишинг қолмаган, деб сўрамаган эди. Биринчи бўлиб сиз сўрадингиз.

Арслон билан Ўлмас бир-бирига қараб қўйишди.

— Худойлигимни ўртага қўйиб айтай, ўн йилдан бери хўжайинларга Худонинг зорини қиламан. Барака топгурлар, идишлар синиб, тамом бўлди. Идиш беринглар, залларимнинг сувоқлари қўпорилиб тушяпти, таъмирлаб беринглар, дейман. Қаёқда. Ҳаммаси юзини буради.

— Унда шаҳардаги энг расво жой экан-да бу ер?

— Нима десам экан? Лекин овқатларимиз яхши. Мижо-

зимиз оз. Аммо мен овқатга жуда жиддий қарайман. Битта одам келса ҳам, энг сара таомларни тайёрлайман. Айниқса, сизга ўхшаган обрў-эътиборли одамлар адашиб қадам ранжида қилиб қолишса...

— Бизни танийсанми? — дея Арслон унинг юзига синчковлик билан термилди.

— Юз тузилишингиз, гапларингиз мўътабар одамларникидай, шунга қараганда, яхши амалли инсонлардан бўлсангиз керак.

— Иккита қулоғинг билан ҳам яхшилаб эшитиб ол, — деди Ўлмас, — бу одам шаҳарнинг қоғозда кўрсатилмаган, аммо ҳақиқий хоқони!

— Ия, шундайми? Во, сизни менга Худонинг ўзи етказди. Анави, анави бор-ку, битта жиблажибон чиқибдику. Отиям нимаиди, ҳа, Фирдавс деганлари...

Арслоннинг кўзи бирдан олайди. Чаккасидаги томирлари бўртиб чиқди. Ошпазнинг эса бирдан юраги орқага тортиб кетди. «Наҳотки адашган бўлсам, наҳотки бунинг ўзи Фирдавс бўлса, мен овсар, мияси чириган жиблажибон деб турибман-а», дея кўнглидан ўтказди у.

— Ўша мараз келдими?! — деди Арслон ғазаб билан.

— Йў-ў-қ, келмади. Лекин битта одами бор. Чақа тен-так, мен уни илгаридан танийман. Ўша келади-да, борбудимни тортиб олиб кетади. «Бермасанг ўлдираман», дейди. Яна оиламни қўшади. «Ҳаммасининг бошига итнинг кунини соламан», дейди. Камига бир-икки тарсаки ҳам туширади. Айтсам ишонмайсиз, икки марта маошимни бериб юбордим. Бошқа пулим йўқ эди-да! — дея бош ошпаз кўзига ёш олди.

Иттифоқо худди шу маҳал Ёдгор кириб келди. Бош ошпаз шоша-пиша кўз ёшини артди.

— Ана келди, — деди сўнгра пичирлаб.

Арслон билан Ўлмас бирдан эшик томонга қаради.

— Чақиринг, бу ёққа келсин! — деди Арслон бош ошпазга.

— Хўп.

Ёдгор Арслонни ҳам, Ўлмасни ҳам кўрган. Шу боис уларни яхши танирди. Айниқса, Ўлмасни. Чунки Фирдавс уни обдан «сийлаган»ди-да. Бош ошпаз уни ёнларига чақирин-

шаёганлигини айтганидан сўнг менсимайгина қаради ва жилмайди-да, секин бир-бир қадам босиб Арслон билан Ўлмас ўтирган жойга борди.

— Сизларни бундай ғариб жойларга келишмаса керак, деб ўйлагандим, — деди.

— Шунинг учун билган номаъкулчилигимни қилиб юра-вераман, деб ўйлаганмидингиз? Сочларингиз оқариб, юзингизни ажин босибди. Бундай ёшингизга ярашадиган ишни қилмайсизми? Бечора ошпазнинг шўрини қурийтиб қўйибсиз-ку, — дея кўзининг ости билан Ёдгорга қаради Арслон ҳамда столнинг устига ташлаб қўйган тамаки қути-сидан бир дона чеккуликни олиб, лаблари орасига қис-тирди.

— Бу шўринг қурғур арз қилдими? — деб Ёдгор ўтириш учун стулни бироз ортга тортди.

— Жойига қўйиб қўйинг, мен сизга ўтиринг, демадим ҳали, — деди Арслон тишлари орасидан сўзлаб.

— Сендан сўрамайман. Қаерда ўтирганингни билмаяп-санми? Кимнинг томорқасига кирганингни айтишмади-ми?

— Айтишди. Лекин бу томорқанинг асл эгаси бошқа одам экан, — деб Арслон Ўлмасга қаради.

Ўлмас шу заҳоти Ёдгорнинг қўлидан ушлаб бир тортган эди, бечора Арслоннинг оёқлари остига йиқилди. Арслон унинг елкасини туфлиси билан босаркан:

— Катта бошимни кичкина қилиб, хўжайинингга таъ-зия билдиргани бордим. Лекин бирортанг ҳам одам қато-рига қўшмадинглар. Сенларда одамгарчиликдан асар ҳам йўқ. Ҳаддингдан ошгансанлар, тавба-тазарруни эсларинг-дан чиқариб қўйгансанлар. Мени индамай кетаверади, деб ўйлагансанлар! — деди шу гапларидан кейин тепди.

— Эҳ! — дея Ёдгор бошини ушлади.

Кейин унинг қорнига, биқинига, бўйни, бошига теп-килар ёмғири ёғилди. Ўлмас билан Арслон ким ўзар ўйна-ётганга ўхшаб, жон-жаҳдлари билан берилиб Ёдгорни кал-таклашишарди. Охир Ёдгор оҳ ҳам, воҳ ҳам демай қўйди. Шундан сўнггина зўравонлар зўрликларини бас қилишди.

— Қоғоз-қалам олиб кел! — дея бўкирди кўзи қонга тўлган Арслон.

У сўраган нарса бош ошпаз халатининг чўнтагида ҳар

доим турарди. Шу боис дарров чиқазди-да, Арслонга узатди.

— Ўзинг ёз, аҳмоқ! — дея бирдан бақирди Ўлмас.

Бош ошпаз титраб кетди ва қўллари қалтираганча ручкани ушлади.

— Эртага пешинда, Янгийўл ўрмонида кутаман, бор-масанг, ҳаммангни шу кўйга соламан! — деди Арслон.

Унинг айтганларини бош ошпаз шоша-пиша ёзиб олди.

— Энди қоғозчани чала ўликнинг устига ташла! Сўнг танишларига қўнғироқ қил, келиб олиб кетишсин!

Арслон машинага ўтирганидан кейин тутатди-да, ғазаб билан сўкинаркан, ҳайдовчига бардачокдагини олиб беришни буюрди. Шишани қўлига оларкан, унинг оғзидан анчасини ичди-да, лабини кафти билан артиб, шишани Ўлмасга узатди. Сўнг тутун ютди-да:

— Агар эркак бўлса келади. Келмаса, бировнинг гапига кулоқ солиб ўтирмайман, уйини куйдираман! — деди.

— Менинг қасдим икки ҳисса, сен буюрсанг бўлди, титиб ташлайман. Эшитдим, синглиси бор экан, — деди Ўлмас.

Арслон бирдан унга ўгирилиб қараркан:

— Вой, эшак, нега шуни менга эртароқ айтмадинг?! Шундай имкониятимиз бор экан-у, сен калтафаҳм гинг демай юрибсан! — дея бақирди, сўнг ҳайдовчининг елкасига мушт туширди-да, унга ҳам бўқирди. — Нима қилиб ўтирибсан?! Зўр жойга ҳайда!

Ҳайдовчи жони борича газни охиригача босди. Машинанинг гилдираклари турган жойида чийиллаб айланди-да, олдинга интилди.

Улар шаҳардан чиқиб кетишди ва Улуғбек шаҳарчасига етмасдан ўнг қўл тарафдаги дала ҳовлилардан бирига боришди. Унинг этагидан бир анҳор сув оқади. Суви муздай. Беш дақиқа ҳам оёғингни тикиб туrolмайсан. Шунинг билан бирга ҳавоси зўр. Анҳордан ўн қадамча берига ўтсанг, иссиқдан куясан. Аммо унинг ёнгинасидаги чорпоянинг усти зўр.

Арслон кўрпачага ёнбошлади-да, қўлтиғига иккита ёстиқ тикди.

— Шерзод, шунақанги жойларни биларкансан-у айтмай юрган экансан-да, — деди.

— Ока, сизга ёқмайдами, деб кўрққандим, — дея жавоб берди ҳайдовчи.

— Тўғри ўйлабсан. Бир грамм ҳам ёқмади. Мана шу чорпоядан бошқа жойи. Энди оёғингни кўлингга олиб бозорлик қилиб кел. Қозонга ҳамма нарсани тикқасан-да, Лидани олиб келасан!

— Хўп бўлади, хўжайин.

Чорпоя устида Арслон билан Ўлмас иккиси қолди. Дарров «яримта» очилиб, пиёлалар тўлдирилди. Газак яхши эмасди. Аммо начора, шундай бойваччалар ҳам баъзан ғарибгина дастурхон атрофида ўтиришар экан-да.

Оёқ-қўли чаққон Шерзод Арслон истаганидан ҳам тез бажарди ишларни. Кечга яқин эса Лида ҳам етиб келди. У бурнини жийираркан:

— Хўжайин, бунақа жойни қаердан топиб олдингиз? Кўрганлар нима дейди? — деди норози бўлиб.

— Биттаси оғзини очса, оғзини йиртаман. Сен чорпояга чиқ. Ўлмас билан бирга дунёнинг нарсасини ичиб ташладик, лекин тирноқнинг учичалик ҳам таъсир қилмади. Агар шу нарсани бошқа ерда ичганимизда борми, ҳозир тўнкадан фарқимиз қолмаган бўларди. Чиқ, чиқ. Ўзинг ҳам гувоҳ бўласан ҳозир.

Ўлмас улар билан узоқ ўтирмади. Ўтиролмади. Чунки анави иккиси «чўлп-чўлп»ни бошлаб юборишган эди. Аслида, Ўлмасда фаросат деган нарсадан асар ҳам йўқ. Ялаб-юлқашлар тугул, бошқа нарсалар бўлганида ҳам ўтирган жойини итга ҳам бермасдан ўтираверарди. Бироқ Арслон сўкиб берди:

— Нима қилиб ўтирибсан? Ё оригиналини кўргинг келиб қолдими? Ундан кўра Бахадан хабар ол, икки соатдан кейин иккаланг келасан. Энди тошингни тер!

Албатта, сўкиш юмшоқ эди. Бироқ, сўкиш сўкиш-да.

Муздай шамолнинг эсиб туриши, ҳавонинг мусаффолиги ёрдам бермади. Барибир, ичкилик устунлик қилди. Арслон қанчалик куйиб-пишмасин, фойдаси бўлмади. Охири, у тақдирга тан берди. «Ҳақиқатан ҳам, ошиб кетган экан», деди ён босиб.

— Айтдим-ку, бошқа пайт деб. Ундан кўра ўтирайлик, режа тузайлик, — деди унга жавобан Лида.

— Тўғри айтасан. Ўзи сендан бошқа яқинроқ маслаҳат-

чим йўққа ўхшайди. Адам ўзидан бошқа бировни ўйламайди. Анави кўнғироқ қилган ярамаснинг ҳам гапларининг тагида бошқа бирор нима ётганга ўхшайди. Ҳаммаси мени кучукдай ишлатади-ю, ўзлари қўлларини совуқ сувга ҳам урмасдан бор топган-тутганимга эга чиқиб олишади, — дея нолиди Арслон.

— Битта гап айтаман. Лекин сенинг кўнглинг ҳар ёқларга кетмасин.

— Айт, айтавер.

— Мен анавинда битта журналда ўқиб қолдим. Дунёнинг манамен деганларининг ёнида доим аёллар бўлишаркан. Яъни улар шу даражага аёллар ёрдамида чиқишган экан.

— Ана. Ўйлаганим тўғри экан. Бундан буён ҳамиша ёнимда бўласан. Биров билан бирор нимага келишаманми ёки бировнинг жағини синдираманми, фарқи йўқ. Ҳатто агар, энди мабодо дейман-да, ўғрилиққа тушишимга тўғри келиб қолса, унга ҳам сени олиб бораман. Аммо битта но томони бўлиши мумкин.

— Хўш, қанақа «но»?

— Бошқа бировга уйланишим мумкин.

Арслон шундай дейиши билан Лида қаҳқаҳ отиб кулиб юборди. Маза қилиб кулди. Кўзидан ёши чиққунча кулди. Сўнг безрайганча қараб турган Арслоннинг елкасига қўлини кўйиб:

— Мен сени ҳеч қачон рашк қилмайман. Уйлансанг, қайтанга яхши. Кўнглим хотиржам бўлади. Мен эса умуман турмуш қурмайман, деб ўзимга ўзим ваъда берганман.

— Айёрсан. Айёр. Тулки ҳам сенинг олдинда ип эшолмайди. Хўп, келишдик. У ёғи шароитга қараймиз. Ўзи менинг ҳам оилали бўлгим йўқ. Шу билан бу мавзу ёпиқ. Ҳализамон Баха келади. Уни ўзинг яхшилаб текширасан. Тозами ё кир, кўпми? Кўнглингдагини айтасан, шунга қараб иш тутамиз.

— Келишдик.

Улар иккиси битта-битта тўқиштиришди. Шундан кейин Арслон эндигина тутатган эди ҳамки, Ўлмас ҳовлиқиб келиб қолди. Унинг ҳансираб нафас олишига қараганда, анча жойдан югуриб келганга ўхшарди.

— Орқангдан ит қувяптими? Бунча ўпканг оғзингга ти-

қилади? — деди Арслон чекимлиқни лаблари орасидан оларкан.

— Ит қувганда ҳам майли эди. Меҳмон бор. Одессадан. Махсус келишибди. Пешиндан бери шаҳарда юришган экан. Сен билан мени топишолмабди. Уларга қўшилиб, Баха ҳам бизни қидирибди, — дея жавоб берди Ўлмас томоғини ҳўллаб олиш учун пиёлага чой қуяркан.

— Шунга ҳовлиқиш керакми? Нечта экан?

— Тўрт киши.

— Вой-бў-ўй, мен бутун бошли армиями, деб ўйлабман. Шу ерга олиб келинглар. Болаларнинг барини йиғиб кел. Меҳмоннинг меҳмонлиги ўз йўлига, олдин чўнтақларини обдан кавлайсанлар, бирортасининг ҳам киссасида ҳатто-ки гугурт бўлмасин!

Тўртта «буқа» келди. Биттасининг татуировка бўлмаган жойи қолмабди. Қўллар, бўйин етмагандай сочини калга олиб, бошига ҳам алламбалоларнинг расмини туширган. Иккинчисининг қулоғидаям, бурнидаям зирак бор. Мана шуниси, ҳақиқатан ҳам, буқага ўхшаркан. Чунки роса катта ва семиз буқаларнинг шохидан ёки бурнидан ип боғламаса бошқариб бўлмайди. Албатта, бурнига «зирак» тақиш зарур. Учинчиси — соқолтой. Тўртинчиси гарчи қоронғилик тушса ҳам, қора кўзойнак тақиб олибди. Ҳаммасининг бўйи икки метрдан кам эмас, оғирликлари ҳам юз эллик билан икки юз килонинг орасида бўлса керак. Бироқ бирортаси ҳам қорин қўймаган. Улар Арслоннинг ўтирган жойини кўришиб ажабланишмади ҳам. Чорпояга чиқишган эди, чорпоя чўкди. Арслон бутунлай сувнинг остига кириб кетмасайди, деб ўйлади ҳатто. Аммо туси ўзгармади.

— Одамларинг, — деди татуировкали номигагина салом-алиқдан сўнг, — расво экан. Дабдала. Биз пешингача юридик. Лекин кучук келиб «Кимсан?» демади.

— Дейди. Кучук эмас, шерлар, дейди. Менинг хоқон бўлганимга тўрт кун бўлди.

Келганлар Арслоннинг жавобидан сўнг бир-бирига қараб, иржайишди.

— Кўрамиз. Умуман сен билан вақиллашга вақт йўқ. Бор эди, ўлди. Энди қолмади. Бир соатдан кейин самолёт учади. Керак бўлса, учмасдан кутади. Бироқ Дедни диққат қилиб

қўямиз. Хуллас, бу ерга яхши одамларнинг таклифи билан келдик. Уларсиз ҳам келардик. Сенинг каллангни олишга. Худди сен Чўлоқникини олганингдай. Аммо омадинг бор экан. Тўғрироғи, ақлли одамлар сени танлашган экан... Мана, турқингни кўрдик. Янаги ойнинг йигирма бешинчисида «тож кийиш» маросимини ўтказамиз. Жой айтилади. Ҳозирча «қозон»га ўнта ташлайсан. Кейинги суммаларни маросимдан сўнг оласан, — деди татуировкали.

Арслон Ўлмасга қаради. У «буқа»ларнинг олдида бузоқчага айланиб қолган эди. Ўлмас бошини ирғади ва кетди. Бироздан кейин тўртта йигит билан қайтиб келди. Йигитларнинг ҳаммасининг қўлида патнис бор эди. Патнис егулик-ичкиликлар билан тўлдирилганди.

— Дедга бир умр ҳавас қилганман. Ўзиям чолмисан чолда. Албатта, у менинг эркаликларимни кўтаришига ишонаман. Қани, еб-ичинглар! Агар ўлдиргани келганларингда ҳам сизларни сийламасдан қўйиб юбормасдим.

«Буқа»лар иржайишди ҳамда Арслонни ҳайрон қолдирганча тўртталаси ҳам қарийб бир вақтда битта-битта шишани қўлига олишди. Бир вақтда қопқоғини юлиб ташлашди ва бараварига кўтаришди. Бараварига охиригача ичишди. Бирдан тўртта патнисда турган тўртта қип-қизил қилиб қовурилган курканинг биттадан оёғини ажратиб олишди-да, минг йил оч қолган одамлардай пошиллашиб кўз очиб юмгунча еб ташлашди.

— Вақт зиклигида мана шундай қилинади. «Ўрган, студент», — деди қора кўзойнаклиси.

— Агар, — дея қўлини сочиққа арта бошлади соқолтой, — яхши одамлар бўлмаганида, Тел-Авивдагилар онангни кўрсатарди. Чунки Чўлоқ қадрдонимиз эди. У мен билан «ўтирганди». Эсиз... Хўш... Вақт бўлди, кетдик. Бизни кузатма.

— Кузатиш ниятим ҳам йўқ. Дедга салом айтинглар. Ҳали замон зиёратига бораман. «Қозон»никини йигитлар беришади, — дея Арслон Ўлмасга қараб имлади.

«Буқа»лар унинг гапига эътибор ҳам беришмади. Ўрниларидан туришди ва лапанглаб кетишди.

Улар қорасини ўчириши билан Арслон тутатди. Шу тутатиши асносида хонтахта устига мушт уриб:

— Ҳўкизлар! — деди.

— Т-сс! Жим, жоним! Ўзингни қўлга ол! Пўписа қилмоқчи бўлишган. Лекин сен бопладинг! Ҳали мана шу ҳўкизларни сўйиб, гўштини бозорда сотиб юборасан. Аниқ ана шу кунлар келади. Энди асабингни тинчлантир. Бугун сен учун жуда оғир ўтди. Манавиндан бир пиёласини ютгинда, ухла. Мен шу ернинг ўзида, сенинг ёнингда бўламан, — дея Лида Арслонга далда берди.

— Тўғри айтасан. Болаларнинг ҳаммаси шу ерда бўлсин, — деб Арслон пиёладагини ичиб юборди-да, ортидан номигагина газак қилиб, сўнг ёстиққа бошини қўйди.

* * *

Мавзуна уч кундан кейин уйига қайтиб келди. Отаси уни олиб келди-ю, ўзи кетди. Шу бўйи уйда ёлғиз қолди. Бир муддат ошхонада ўтирди. Бир хаёл чой қўйиб ичмоқчи бўлди-ю, кейин ёлғиз ўзи ичгиси келмади. Бироз ўтиб, ҳувиллаб ётган уй уни ютиб юбораётгандай туюлаверди. Қолаверса, кўз ўнгида Моҳирўй холасининг ияги боғланган ва кўзлари юмуқ ҳолати бот-бот пайдо бўлар ва уни қўрқитиб юборар эди. Бечора қиз дик этиб ўрнидан турарди-да, атрофига аланглари ҳамда чўчиб тушган одамдай ёқасига туфлаб қўярди. Кейин чалғиш мақсадида бошқа нарсаларни хаёл қилишга ҳаракат қилар, лекин ҳар қандай хаёли айланиб бориб таъзия маросимига тақалаверарди. Мавзуна ўзини кўярга жой тополмас, ошхонадаги жиҳозлар, эшик, стол-стул, дераза — ҳамма-ҳаммаси қўрқинчли туюлаверарди. Агар тик этган товуш эшитилиб қолса борми, қизнинг юраги кўкрак қафасини ёриб юборгудек дукиллаб кетарди.

«Қўшиқ. Ҳа, худди шу нарса мени қутқаради», дея ўйлади ва биринчи эсига келган қўшиқни хиргойи қила бошлади. Йўқ, ўхшатолмади. Овози деворга урилиб, акс-садо бергандай бўлар, хонада яна бошқа бир одам ҳам куйлаётгандай туюларди. Шунда у телевизорни ёқди. Телевизорда ҳам Мавзунани андармон қиладиган кўрсатув йўқ эди. Ўзи тўртта канал, иккитаси ўзимизники, иккитаси Москвага тегишли. Москвадагилар у ёқ ундоқ бўлиб кетди, бу ёқ бундоқ бўлиб кетди, мана, ишонмасанглари, дея кўрсатув қилишаётган экан. Аммо бу нарса Мавзунани умуман қизиқтирмасди. Шундай эса-да, у телевизорни ўчирмади. «Мингирлаб турсин, шунда ёлғизлигимни ҳис этмайман», деди.

Кейин бирдан онасини эслади. Аслида, шу кунгача бир лаҳзага бўлсин уни унутмагани. Бироқ аразлаши бор эди. Моҳирўй холаси ўлмаганида ҳам, эҳтимол, у аразни эсидан чиқазарди, бироқ унинг нариги дунёга равона бўлгани қиз шўрликка бошқача таъсир қилди.

«Шошма, — деди, — бир муддатдан сўнг кимдан аразлаяпсан, ўз онангданми? Оқ сут бериб, ювиб-тараб катта қилган аёлданми? Уялмайсанми, мана, уч кундирки, ҳолидан хабар олмадинг. Бечора касалхонада ким-нима бўлиб ўтиргандир... Дадамни ўлдирмоқчи, уйни ёқиб юбормоқчи бўлди. Бироқ бунинг ортида нима бор эди?.. Тўхта, Мавзуна, яна бошқа томонга ўтлаб кетяпсан. Бас. Тур ўрнингдан, оёғингни қўлингга олгин-да, касалхонага югур». Қиз ўзига-ўзи шундай буйруқ берганидан сўнг хонасига югурди. Апил-тапил кийимларини алмаштирди. Ойнага қараб сочларини тўғрилади. Лабига бўёқ суртмоқчи бўлди-ю, тўхтади. «Таъзиялиман. Фирдавс акамни яхши кўраман. Унинг онаси меникиям эди. Шундай экан, олифталанишим мумкин эмас».

Қиз кўчага чиқди. Автобус йўқ. Ўзи кеч тушиши билан автобусларнинг баракаси қочиб, сийраклашади. Ҳали-замон умуман тўхтайди. Чўнтагингда бир-икки сўм пулинг бўлмаса, ҳеч қаерга боролмайсан. Худо кўрсатмасин, шундай маҳали пулсиз олисроқда бўлсанг борми, нақ пиёда келишинг ҳеч гап эмас.

Мавзуна такси тўхтатиб, манзилни айтди-да, орқа ўриндиққа ўтириб олди. Ҳайдовчи кекса киши эди. Энди кекса деганимиз ҳам олтмишларга яқинлашиб қолган. Кун бўйи машина ҳайдайвериб роса терлаган ва тер ҳиди салонни тутиб кетганди. Табиийки, бу ҳид машинага ўтириши билан Мавзунанинг димоғига гуп этиб урилди. У афтини бужмайтириб, бошини эгди. Кейин бирдан деразани очиш хаёлига келди. Аммо қараса тутқичи йўқ. «Оббо, бундай ювиниб юрса бўлмайдим, одам ҳам шу аҳволга тушгунча юраверадим, машинаси ҳам ўзига ўхшаркан, тавба», дея хаёлидан ўтказди қиз.

Лекин ҳайдовчи машинани тез ҳайдаркан, ҳатто икки марта қизил чироқда тўхтамай ўтиб кетиб, қизгинанинг юрагини ёраёзди. Чунки иккинчи ён томондан келган «Москвич» чийиллатиб тормоз бериб қолди.

— Оҳ, каллам курсин. Чарчабман-да. Қизим, кўрқмадингми? — деди ҳайдовчи йўлдан кўзини узмай.

— Йўқ. Лекин ўлиб қолай, дедим! — жавоб берди Мавзуна жаҳл билан.

— Бўлди, сени олиб бориб қўйиб, кейин паркка кетаман. Тирикчилик-да, режани бажарганингдан сўнг бирикки сўм ишлаб олай, дейсан. Чунки уйда тўрттаси йўлингга мўлтираб қараб ўтирибди. Шулардан иккитаси ногирон. Ёшлариям ўттизга қараб кетяпти. Одамлар бир кун ишлаб, бир кун дам олади. Мен бўлса тинмайман. Тинишга ҳақим йўқ. Агар, Худо кўрсатмасин, менга бирор нима бўлиб қолса, уларнинг ҳоли нима кечади? Эҳ, бир хилда ўйласам, суяқларимгача зирқираб кетади.

Мавзунанинг кўзи ёшга тўлди. Ҳалигина ўзи ижирғанган одамига ачинди. Бу одамнинг муаммоси олдида ўзиники йўқдай кўринди. Назарида, ҳаммаси осонлик билан ҳал этиладигандай эди. Онаси даволанса, соғайиб кетади. Уйга қайтиб келади. Дадаси билан яна апоқ-чапоқ бўлади. Моҳина билан Фирдавс акасининг дарди бир куни арийди. Улар оналарини ҳеч қачон қайтариб олишолмайди. Шу нарсани ич-ичидан англаб етишганидан сўнг ҳаётга аралашиб кетишади. Бироқ бу одамнинг муаммоси ҳеч қачон тугамайди. Чунки иккита ногирон фарзанднинг кўзи доим йўлда, қачон оталари егулик олиб келади?..

— Амаки, яхши бўлиб кетади, — деди Мавзуна кўз ёшларини шоша-пиша артиб.

— Эй-й, қизи-и-им, кошкийди. Бу ёғи иккиси ҳам ўттизга қараб келяпти, — деди ҳайдовчи ва чуқур хўрсиниб қўйди. — Майли, буям Худонинг синови. Илгари эшитганман, Худо қайси бандасини кўпроқ яхши кўрса, унга бошқаларга нисбатан кўпроқ дард бераркан, турли қийинчиликларни бошига соларкан. Шунисига хурсанд бўламан.

«Демак, бизни ҳам Худо яхши кўрар экан. Доим йўқ жойдан ташвиш орттириб оламиз. Ана аям, ўзидан-ўзи қанчадан-қанча тўполонни «кашф» қилди. Мен дадам иккисининг орасига киравериб чарчадим. Дадам ҳам қийналиб кетди... Лекин қийинчилик сал бошқачароқ экан», дея кўнглидан ўтказди Мавзуна.

Шундоқ ҳам кайфияти бўлмаган Мавзуна бир аҳволда машинадан тушди. Тушаётиб, счётчикда кўрсатилган бир

сўми йигирма тийиннинг ўрнига икки сўм берди. «Қайти-ми керак эмас», деди. Аммо чол ҳам ўзига яраша ўжар экан. «Мени Худонинг олдида айбдор қилиб қўйма. Олиб кет», дея қолган саксон тийинни қайтарди.

Рухшона бугун пешингача кимдир йўқлаб келишини умид қилганди. Кейин умидини узиб, ўзича хаёлга толди: «Эримга керакмаслигимни яхши билардим, аммо Мавзуна ҳам мени ортиқча деб ҳисоблашини билмаган эканман. Икки-учта бўлганида ҳам майли эди. Униси бўлмаса, буниси, барибир, ҳолимдан хабар олади, дердим. Ёлғизгина фарзанд...»

Аёл эшикка термилишдан чарчаб каравотга тикилганча ётарди. Эшик очилди. Ҳамширалардан бирортаси бўлса керак, деган хаёлда қарамади.

— Ая!

Рухшонанинг эти жимирлаб кетди. Бирдан бошини кўтарди. Йиғлаб юборди. Мавзуна ҳам кўзидан ёш оқизди. Улар бир-бирини қаттиқ кучоқлашди. Шунда Рухшона ўпка-гина қилишга тушиб кетди. Қиз йиғлаганча онасининг гапларини охиригача эшитди, сўнгра:

— Ая, мен Моҳинани ёлғиз ташлаб кетолмасдим. У кетаман десам, бирдан қўлимга ёпишди. Додлади, — деб бурнини тортиб қўйди.

— Нега? Нега уни ёлғиз ташлаб кетолмайсан? Қачондан бери у сенсиз яшолмайдиган бўлиб қолди? — деди Рухшона қизини сал ўзидан итариб.

— Моҳирўй холам ўлиб қолди-ку?!

— А-а?! Моҳирўй?! — деди бирдан кўзлари каттариб кетган Рухшона.

— Ҳа, холам ўлиб қолди.

— Нега ўларкан? Ёш нарса ўзидан-ўзи ўлиб қолаверадими? Ёки унга биров?..

— Йўқ, ҳеч ким ҳеч нарса қилмади. Инфарктга йўлиқиб... Юраги жудаям нимжон экан...

— Бечорагина, кун кўрмай ўтиб кетибди-я. Ўзи аввалдан қайғу билан қоришиқ эди. Охириям ташвишдан қутулолмабди... Мен аҳмоқ, менгина аҳмоқ. Энди нима деган одам бўлдим?! Энди нариги дунёда кўришганимизда, «Менга қилган тухматингнинг ҳақини тўла», деса нима қиламан?!

Рухшона қизини маҳкам кучоқлади-да, юм-юм йиғлашга тушди. Мавзунанинг бирор нима дейишга тили ожиз эди. У ҳам онасига қўшилиб кўзидан ёш оқизишга тушди. Токи ҳамшира кириб келиб, «Нима бўлди, нега йиғлаяпсизлар?» демагунча.

— Қизим, — деди Рухшона ҳамширага ялинчоқ овозда, — менга рухсат беринглар, аҳволим яхши. Энди уйимга бормасам бўлмайди.

Ҳамширага бошқа нарса тайинланган эди. Унга «Бу хотиннинг ёнига ким келади, нима кўтариб келади, улар нима ҳақда гаплашишади — ҳамма-ҳаммасини ёзиб бор!» дея буйруқ беришганди. Яна Рухшонанинг укол-дорилари ҳам ўзгартирилганди. Акс таъсир қиладиган, ҳақиқатан ҳам, жиннига айлантирадиган дорилар олдингиларини «четга суриб» қўйганди.

— Йўқ. Сизга мумкин эмас! Тўлиқ даволанасиз, ундан кейин бош шифокор рухсат берса кетасиз, — деди ҳамшира ва лабини буриб қўйди.

Ў-ў, аввал кимсан прокурор жанобларининг хотини келди, дейишганида, ҳаммаси оёғи куйган товукдай югуриб қолганди-я. Муомала, хушомад умуман бошқача эди. Иржайиб-тиржайиб ҳиринглашлар бошқача эди. Ҳаммаси бир кунда ўзгариб кетди. Шахсан бош шифокорнинг ўзи «Прокурор ишдан кетибди, яқин кунларда қамаладиган бўлиб турибди, хотинини «псих» деб олиб келганди. Шунча одамни зор қақшатган, энди, ҳақиқатан ҳам, психга бир қарасам, балки, ўзи билан бирга олиб кетар», деди. Бош шифокорнинг мана шу ҳамшира, Нилуфар билан «салом-алиги» «қаймоқ». Бу ҳамширанинг навбатчилик кунлари бошқаларникига нисбатан кўп. Икки куннинг бирида.

Бош шифокор... У қоп-қора, узун бўйли, кўзлари ўйнаган, тинимсиз спорт билан шуғулланганидан мускуллари бўртиб чиққан. Нилуфар ҳамиша уни мақтайди: «Жудаям кучингиз кўп. Жудаям серҳаракатсиз. Сира чарчамайсиз», дейди. «Эринг-чи?» дея сўрайди бош шифокор. «У бўшашган бир нарса. Чекади, ичади. Сира ҳам жисмоний меҳнатга бўйин бермайди. Шунинг орқасидан хомлаб қолган, шунинг учун ҳам сизни топганман», дея хотиржам жавоб беради Нилуфар... Шундай экан, улар бир-бири билан доим

маслаҳатлашади, сирлашади. Шундай экан, Нилуфар Рухшонанинг эри ишдан кетганини эшитган, бу аёл энди оддий, ҳамма қатори одамнинг хотини эканини яхши билади.

— Лекин нима бўлган тақдирда ҳам, мен кетаман. Кетганда ҳам ҳозир кетаман. Дори-порининг, укол-пуколнинг менга кераги йўқ. Тамом! — деди Рухшона.

— Кечириб қўясиз. Балки, сизнинг уйингизда тартиб йўқдир. Аммо бизда бор. Бу ер — касалхона. Касалнинг кўнглига қаралмайди бу ерда.

Унинг гаплари Рухшонага тегиб кетди. Секин Мавзунани четга суриб ўрнидан турди ва қаҳрли нигоҳи билан ҳамширани тешиб юборгудек қилиб:

— Муштдай бошинг билан менга тартибни ўргатмоқчи бўляпсанми? Сен менинг уйимда қандай тартиб борлигини кўриб келдингми? Ҳозироқ ишдан кетасан! — деди жаҳл билан.

— Ишдан кетаман? Вой, ҳозир ўлиб қоламан! Сизми мени ишдан ҳайдайдиган? Кимингизга ишонапсиз? Анави ишидан шармандаларча ҳайдалиб, энди қамаладиган порахўр эрингизгами? — дея кўзларини бироз қисиб, мийигида кулди Нилуфар.

Рухшона ҳамширанинг гапларига чидолмади. Ўзини босолмай, юзига шарақлатиб шапалоқ тортиб юборди.

Кўздан ўт чақнаган ҳамшира ҳайратланганча Рухшонага тикилиб турди-да, секин-секин орқасига тисарила бошлади... У қарсиллатиб ўзини эшикка урди. Эшикнинг ичкарига очилиши эсидан чиққанди. Чиқиб кетолмади. Рухшона эса унинг устига бостириб кела бошлади.

— Ай... Ай, жинни, — дея кўздан ёшини дув-дув оқизганча пичирлади ҳамшира. У бақиролмади, қўрқди. Бақирса, рўпарасидаги аёл бир ҳамлада тити-питисини чиқариб ташлайдигандай туюлди.

Шу маҳал ҳамширанинг жонига Мавзуна оро кирди. У онасини маҳкам кучоқлади-да:

— Ая! Ая! Кўйинг! Ўзингизни босинг, бир марта сайрагани билан ҳеч нима ўзгариб қолмайди! Уйга кетамиз! Ҳозир эшикдан чиқамиз-у, кетамиз! — деди.

Ана шундан кейингина Нилуфар бақирди:

— Ёрдам беринглар! Мени ўлдириб қўйишади-и-и-и!!!

Андрей Сабинани ўрмоннинг ўртасига олиб бориб ташлади-ю, шериклари билан бирга кетди. Қайсидир амалдорнинг дала ҳовлиси. Ўзиям бирор беш гектарча келади. Уч метрли баланд девор билан ўралган. Ўртада томи «кошачи» услубли уч қаватли, девори қизилга бўялган иморат гўдайиб турибди. Андрейнинг гапига қараганда, Сабинага ҳамма нарса «вип», яъни ичкарига кирса, бешта музлаткичда ҳамма нарса бор эмиш. Ётоқ ҳам тайёр экан. «Каравоти икки кишилик, — деди у мийиғида кулиб, — мабодо кўнглинг тусаб қолса, романтик кечани ўтказишинг мумкин. Ҳамроҳ, албатта, топилади. У кўриниш беради. Сира хавотир олмасдан тунги «рақс»ни ўтказишинг мумкин». Яна шу гапининг орқасидан «Бу дала ҳовли кимсан молия вазирига тегишли. Унинг ўзи йўқ. Владивостокда Горбач билан юрибди. Кўрдингми, мен сенга қандай катта имкониёт яратиб беряпман. Мушукдай мулойим бўлсанг, ҳамма эшиклар ланг очилади. Билганингни қилиб юраверасан», дея қўшимча қилди.

Дала ҳовлида дарахтлар сероб эди. Умуман, уйнинг атрофидан бошқа ҳамма ёқ дарахт. Ўрмоннинг ўзгинаси. Аниқроғи, ўрмоннинг бир қисми девор билан ўраб олинган. «Меники, меники бўлади мана шу дарахтлар, вақти-соати келиб буларнинг барини кесаман, тахта қиламан, кейин Осиёга сотаман. Осиёда бунақа тахтабоп дарахт йўқ», деганга ўхшайди молия вазири. Эшитилиши даҳшат экан-а? Молия вазири! Уюм-уюм пулларнинг устида ўтирадиган одам. Пулларининг бир донаси ҳам ўзиники эмас... Гўрдами, ҳаммаси ўзиники. Кейин анави Горбач деганлариники. Эшитдингизми-йўқми, ҳар қалай, Горбачнинг умри қисқа қолаётган эмиш. Кўчадаги хотинлар шунақа дейишди. Энди айтмоқчиманки, амал-да, ҳов анави биз ҳеч қачон кўрмаган курсисида ўтирадиган умри кам қолаётган эмиш. Яқин кунларда орқасига шундай тепишармишки, учиб қандайдир ботқоқликка тушармиш... Ана, Болтиқбўйи республикаларининг ҳаммаси ажралиб чиқиб кетиб бўлди. «Ҳой, сенинг анави учига беш юлдуз ўрнатилган иморатингга-ям, Қизил майдонингга-ям, охири кўринмайдиган Сибирингга-ям, жанубдаги, ғарбдаги республикаларингга-ям, тепакалингдаги холингга-ям!» деди ва ажралди-қўйди. Ай-

тишларича, уларда ўзгаришлар зўр бўлаётган эмиш. Одамларнинг ҳаммаси кўчага чиқиб ўпкаларини тўлдириб-тўлдириб нафас олишаётган эмиш. Гўёки илгари умуман ҳаво ютишмагандай...

— Молия вазири, молия вазири, молия вазири! — дея хиргойи қилди Сабина ва атрофига аланглаб қўйди-да, бақирди. — Сени жимжилоғимда ўйнатаман молия вазири-и-и-ри!!!

«Калмикин? Кўзойнаклимикин? Қариб-чириган, ҳасса суянган, қорни бўғоз хотинникидаймикин?» дея хаёлидан ўтказди у бақирганидан сўнг. Кейин қўл силтади-да, яна бақирди:

— Менга фарқи й-ў-ў-ў-қ!!! Барибир, ҳамма бойлигингни ўзимники қилиб оламан!

Албатта, у биров тушунмаслиги учун ўзбек тилида бақираётган эди. Чунки биров тушуниб қолса, унинг ўзини хонавайрон қилиб ташлашлари мумкинлигини яхшигина тушуниб турарди. Ваҳоланки, анчагина хонавайрон бўлишга улгурди. Бутун бошли бир жомадон тилла, кумушларини ўроқда йўқ, машоқда йўқ, хирмонда ҳозир бўлган Андрей тортиб олди. Камига Неъмат акасини ҳам ўлдирди.

Даставвал қизнинг уйга киришга юраги бетламай турганди. Бақирдишлари далда бўлиб, эшикни зулфагидан тортиб, ичкарига қадам босишга журъат этди.

— Ў-ҳ-ў!!! — деди кейин бирдан, — биз ҳам юрган эканмиз-да, боймиз деб. Ҳақиқий бойлар бу ёқда экан-ку. Бу камида шоҳлар шоҳининг уйи бўлса керак! Манави шифтга қаранг, алламбало қилиб ташлабди-я. Та-а-ак, ана иккита севги фариштаси. Биттаси қиз, иккинчиси ўғил бола. Ниначиларникига ўхшаш қанотчалари бор. Қўлларига камон ушлаб олишган. Исталган қиз ёки йигитга отишса бўлди, у шу заҳоти муҳаббат билан сеҳрланиб қолади. Қойил. Хўш, қандилнинг остидаги расм қанақа экан? Тушуниб бўлмайди. Қандайдир нақшга ўхшаб кетади... Деворлар, деворлар. Топдим, эртақ кино бор-ку, «Қор маликаси», ўшандаги шоҳ саройи эсингиздами? Деворда илгари подшо ўтган ота-боболарининг портретларини ёпиштириб қўйишган. Менимча, деворга илинган рамкаларнинг ичидаги серсоқоллар, кўксигача очиқ хонимларнинг ҳаммаси молия вазирининг бобокалону момокалонлари бўлса ке-

рак. Балки, биттаси эшикдир. Шу эшикнинг орқасида молия вазири тургандир. У мени тешикдан кузатаётгандир. Мабодо, мен у томонга бир қадам боссам, бирдан эшикни очиб чиқади-да, «Навкарлар!» дея қичқиради. Кейин мени ушлаб олишади ва шу ондаёқ қўйиб юборишади. Чунки бошқа томондан унинг қизи, малика чиқиб мени қутқариб қолади. Чунки мен қаҳрамонман-ку. Қаҳрамонлар ҳеч қачон ўлишмайди.

Худди шундай деб тентиради у. Янаям ичкарилади. Юмшоқ диванга ўтирди. Бир лаҳзага бардоши етмади. Туриб олдингидай бақирди:

— Андрей, қайси томонда ошхона-а-а!!! Айтмай кетдинг-ку, итнинг боласи!!!

Завқи келиб, қиқирлаб кулди. Тўғридаги эшик тарафга юриб бориб, секин эшикни қия очди-да, ичкарига мўралади. Ошхона. Худди ўзи. Лекин ресторанларга ўхшайди. Чунки бари ҳам бор экан. Қиз ич-ичидан хурсанд бўлиб кетди ва югуриб кириб, ўзининг бўйидан ҳам баланд музлаткични очиб, ичига қаради. Ҳа, Андрей алдамаган экан, чиндан ҳам, музлаткич емак-ичмакка тўла эди.

Сабина шоша-пиша колбаса бўлаги, ичимлик, қора икра солинган қутини олиб, столнинг устига қўйди.

— Мана шуларнинг ўзи менга етиб-ортади, — деди ўзига ўзи ва тановул қилишга тушди.

Кўп емади, ичди. Шу боисдан ҳам ярим соатдан сўнг маст бўлиб қолиб, йиғлади. Бойликларини тортиб олишганини, Неъматни ўлдиришганини, Фирдавс билан бирга бўлолмаганини, шўр пешоналигини, бойлик бахт келтирмаслигини айтиб йиғлади. Бирдан чеккиси келиб, уни ҳам топди. Столнинг тортмасида бор экан — болгарларники.

Чекиб бўлганидан кейин қизнинг кўнглига ҳамма ёқнинг тўс-тўполонини чиқариб ташлаш келиб қолди. Ахир нимадандир ўч олиши керак-ку. Шундай қилмаса, энгил тортмайди-ку.

— А-а-а!!! — дея бақирди бирдан ва олдидаги ликопчани олиб отди. Ликопча деворга тегиб чил-чил синди. Сўнг ўрнидан сапчиб туриб, ошхона жиҳозлари турадиган шкафни очди. Унда шундай идишлар борки, кўзинг қамашади.

Ҳаммаси асл. Синдиргинг келмайди. Бироқ енгил тортиш олдида бу идишлар нима бўлибди?

Тахминан ўнтача ликопча деворга тегиб, майдаланди. Кейин бўлди қилди. «Жуда ҳаддимдан ошмай. Ҳар қалай, булар менинг ҳурматимни қилишиб, шундай кошонага келтиришди-ку. Қандайдир оғилхонага қамаб ташлаганида додимни кимга айтардим», деди. Яна ичишга муккасидан кетди...

Кал бош, қорин қўйган, кўзойнак таққан одам кириб келганида Сабина ўтирганча бошини столнинг устига қўйиб ухларди. Кал бош кулди. Сўнг синиб ётган идишларга қараб, бошини сарак-сарак қилди-да, портфелини диван устига отиб юборди.

У аввал ётоғига кириб кийимларини алмаштирди. Сўнг келиб Сабинани кўтарганича ётоқхонага олиб кириб ётқизди. Устига кўрпа ёпди ҳамда чиқиб кетди.

Сабина уйғонганида, ташқари ёришиб кетганди. Қушлар аллақачондан бери чирқиллашарди.

У оппоқ, юмшоқ чойшабни кўриб ҳайрон бўлди. Уйданман, шекилли, деб ўйлади. Чунки бундай кўрпа-ёстиқ фақатгина уйида бўларди. Кейин меҳмонхоналарда ҳам. Борган, биледи-да.

У тезда кечаги кунни хаёлида тиклади. Ҳаммасини эслади ва сапчиб ўрнидан туриб, у ёқ-бу ёққа қаради. Деворлари оққа бўялган, деразасига ҳам оқ ялтироқ парда тутилган шинам уй. «Кечаги уйнинг ётоғи бўлса керак», дея хаёлидан ўтказди-да, ҳар эҳтимолга қарши кийимларига қаради: ўша-ўша. Кеча қандай кийимда юрган бўлса, ҳозир ҳам шундай.

Сабина шоша-пиша хонадан чиқди ва кўзи дераза ёнида сигарета чекиб турган кал одамга тушди.

— Хайрли тонг, — деди у худди орқасида кўзи бордай.

— Хайрли, — дея жавоб қилди Сабина тўхтаб.

— Ётоққа қайтиб кирсанг, тўғрида эшик бор. Ҳаммом бу ёқда, чўмилиб чиқсанг, яхши бўларди.

Сабина унга тикилиб қолди. «Ким бўлди бу? Қайси гўрдан келди? Нега ўзидан-ўзи менга буйруқ берапти? Айтганча, молия вазири бўлса керак. Тавба, мен буни қариган, ҳасса-пасса суянган, анави Черчилга ўхшайдиган бир нусха бўлса керак, деб ўйлагандим. Туппа-тузук. Ёш!..»

— Мана шу иморатнинг эгаси Павел Зеленскийман. Сенинг исмингни, кимлигингни яхши биламан. Суҳбатимизни эса сен чўмилиб чиққандан кейин давом этказсак яхши бўларди. Озодалик менга завқ беради.

Ҳаммомга кирган Сабинанинг оғзи очилиб қолди. Чунки у ерда нимаики бўлса, ҳаммаси тилла рангда эди. Яна чироқда ялтиллаб кўзингни олади. «Даҳшат! Отингни сот, молингни сот — молия вазири бўлгин экан. Бунинг ҳаммоми шунақа бўлса, бошқа жойлари... Дарвоқе, бошқа хоналар бунчалик ҳам эмас. Лекин нега энди ҳаммомни шунақа қилиб қўйганига ҳайронман», дея кўнглидан ўтказди қиз ва кран мурватларини эҳтиётлик билан бураб чўмилишга тушди...

— Оҳ, — деди иккала қўлида ҳам фужер ушлаб турган Павел Зеленский, — мен сенинг шунчалик гўзал эканлигинга шубҳа қилмагандим.

— Мени биринчи марта кўриб туришингиз эмас, шекилли, — дея шу заҳоти жавоб қилди Сабина.

— Ҳозирги кўринишингизда биринчи марта. Аввалгисида кўзларингиз юмуқ, чеҳрангиз гулларни уялтирарди. Аммо кўзсиз ҳамма жамолини кўз-кўз қилолмасди, — деб Зеленский қўлидаги идишлардан бирини Сабинага узатди, — гоҳ-гоҳида бунинг оз-ози ҳам шифо вазифасини ўтайди.

— Қаҳвага кўнглим кетиб турганди.

— О-о-о, айна дилимдагини айтдингиз-ку, хоним. Мен сизнинг қаҳва ичгингиз келишини билган эдим. Аммо буниси дурустроқ, исботланган. Қани, марҳамат.

Сабина ортиқча ноз қилиб ўтирмади. Уят, тортинчоқлик унинг табиатига хос эмасди.

Зеленский қизни ташқарига таклиф қилди. «Бир-бир қадам босганча, тоза ҳавода айланиш танани яйратади», деди у.

Ҳовлига — ўрмонга чиққанларидан кейин Сабина ноушта ташқарига қилинганлигини кўрди. Икки кишилик стол-стул, оппоқ дастурхон. Егуликлар ва ҳаттоки бир графин оппоқ сут...

— Романтика! — деди ўзини тутиб туролмаган Сабина.

Павел Зеленский шунчаки кулиб қўйди. Аслида, унга ҳам ички туйғуларини бирдан ошкор қилиш хос эди. Фа-

қат бу сафар бошқача бўлди. Сабина «Романтика!» дея ҳайқирганида, Зеленский бу бақирининг ортида тулкилик йўқмикин, деб ўйлади. Чунки манфаат кўриниб турганида, ошинг ҳатто қўлингда эмас, оғзингда, ютилиш арафасида шундоқ, дейилади.

— Мен асло бундай демаган бўлардим. Ҳақиқий романтика — бу сенсан. Сенинг шу ерда ўтирганинг — романтика. Устингдаги оппоқ кўйлак ортидан танангинг ним-ним кўриниб туриши — романтика. Хўш, қаҳва ичасанми, сутми?

— Шампандан кейин ҳар иккиси ҳам кетмаса керак. Аммо шунга қарамасдан сутни танлаган бўлардим.

Зеленский графинни қўлига олиб, Сабинанинг идишига қуйишдан олдин унга кулиб қараб қўйди. Буям маданият белгиси. Бу ҳам унга бир вақтлари миллатдошлари томонидан ўргатилган. «Ҳамсуҳбатингнинг ичидаги сирини билишни истасанг, унга ўзингни яқин тут. Ҳар битта ҳаракатинг шунга ишора берсин», дейишган.

Унга жавобан Сабина ҳам жилмайиб қўйди. Кейин:

— Кечирасиз, Андрей сизнинг одамингизми? — дея сўради.

— Сиз нима деб ўйлайсиз? — саволга савол билан жавоб қайтарди Зеленский.

Сабина елка қисиб қўйди.

— Ҳо, биз қаёққа кетяпмиз?! Дунёмиз эскириб кетди. Биз эса ҳали-ҳамон қаёққа кетаётганимизни билмаймиз. Менга «Иванушка» эртаги жудаям ёқади. Айниқса, ундаги ялмоғиз кампир. Эҳ, ёшлар, ёшлар, деб шўринг қурғур куракка ўзи ўтириб олади. Ха, ха, ха...

Сабина ҳам унинг кулгисига қўшилди. Сўровига жавоб олиш эса ёдидан кўтарилди.

Нонуштадан сўнг улар ёнма-ён юришиб, сайр қилишди. Зеленский бир нима-бир нималарни гапириб берар, Сабина бу гапларнинг бирортасига ҳам тушунмасди. Чунки бу гапларнинг ҳаммасига қандайдир рақамлар ва яна фалсафа аралашганди. Шу сабабдан у ўзининг хаёли билан андармон бўлди. Бир маҳал унинг эсига жомадони тушиб қолди.

— Менинг жомадонимни олиб қўйишиди, — деди у Зеленскийнинг гапини бўлиб.

— Хабарим бор. Аммо олиб қўйди дейишингиз ўринсиз. Чунки ишончли жойда турганлигига иймоним комил. Бу ёғини сўрасангиз, биз Фаттоҳ Норқулович билан илгаридан қалинмиз...

— Унда, — дея бирдан Зеленскийнинг гапини бўлди Сабина, — нега дадамни қамаб қўйишади-ю, сиз индамайсиз?!

Зеленский шу заҳоти юришдан тўхтаб, Сабинанинг иккала қўлидан ушлаб, ўзига тортиб яқинлаштирди. Сабина Зеленскийнинг нафасини туйди. Бундай нафаслардан кўпини туйган. Аммо ҳозир уни ҳаяжон босди. Ҳаяжонига қўрқув сабаб эди.

— Адашасиз, хоним, адашасиз. Фаттоҳ Норқулович шунчаки дам оляпти. Унга энг машҳур шифокорлар қарашяпти. Қадронлар тўғрисида биз бош қотирмасак, ким қотиради?! Айтганча, сизнинг латофатингиз, гўзал табассумингиз ва ҳозиржавоблигингиз аслзодаларга хос. Аммо ўзингизни жудаям уринтириб қўйгансиз. Менимча, сиз олдин яхшилаб дам олишингиз ва келажагингиз тўғрисида бош қотиришингиз даркор. Ҳамма нарсангиз бор. Демак, ўша ҳамма нарсани жой-жойига қўйсангиз, баракали умр кечирасиз. Йўқса... Юринг, уйга кирамиз. Мен сизга ажойиб нарсаларни қўйиб бераман, — шундай деб Зеленский Сабинанинг бурнининг учгинасидан оҳиста ўпиб қўйди.

Видео деган нарса энди-энди «бўй кўрсата» бошлаган даврлар эди. Ҳали ҳаммада ҳам бунақанги матоҳ учрамасди. Айрим бойлар, амалдорлар бундай янгиликдан бохабар эди. Зеленский учун эса умуман янгилик эмасди. Бундан роппа-роса ўн беш йил бурун Япониядан янгисини олиб келтирганди у. Ўшанда унга видеоаппарат қизиқ туюлганди. Энди эса қўл силтайди.

У кассетани видеоаппаратга тикқанидан сўнг телевизорда ажиб манзаралар кўрина бошлади. Сабина ҳайрат билан зангори экранга тикилиб қолганди... Пиёнисталар, «тунги капалаклар», ўғрилар, қароқчилар ва ҳоказо-ҳоказолар қилмишларидан кейин алал-оқибат хорликка, зорликка мубтало бўлгани билан якун топган фильм эди.

— Буларнинг ҳаммаси бой-бадавлат, катта-катта амал эгаси эди. Агар сен ҳам ҳозирданоқ тўғри йўлдан юрмасанг, бир кунмас-бир кун шу аҳволга тушасан, — деди

Зеленский ва «гаванна»сини лаблари орасига қистирди.

— Сиз менинг кимлигимни қаердан биласиз?

— Нега билмас эканман? Қаерда бир ҳўплам сув ичганинггача маълумотларим бор. Хўш, нега мен сен учун бунчалик жон куйдирыпман?

— Адам билан ўртоқлигингиз учун.

— Кичкина сабаби шу. Каттаси сенинг ўзинг.

— Тушунмадим?!

— Тушуниб оларсан...

Зеленский Сабинанинг елкасидан кучди. Қизнинг гаши келди. Эҳтимол, келмасди, агарда Зеленскийдан ачқимтил ҳид келиб турмаганида. Ўзи шундоқ ҳам қиз бечора тишини-тишига босиб, унинг ёнида ўтирганди. Энди бу ярамас ҳеч нарсадан-ҳеч нарса йўқ уни кучоқлаяпти. Эркакдан келаётган бадбўйлик унга ўтириб қолса, кейин Сабина бошқатдан чўмилиши, бошқа кийимларини кийиши керак. У секингина молия вазирининг қўлини елкасидан олди. Сабабини Зеленский дарров тушунди. Ўлибди ми тушунмай, ахир қанча одам унинг сассиқлигини юзига солган. Албатта, ёшлигида. Кейинроқ биров айтмай қўйди. Кўрқади айтишга. Айтса, Павел ўша одамнинг терисини шилиб олади. Аммо шунга қарамай билинар-билинемас бурнини жийирганларга кўп бора гувоҳи бўлган эди... Шўринг қурғур бунақанги бадбўйликдан қутулиш учун нималар қилмади? Қанчадан-қанча дўхтирларга учрашмади? Нималарни баданига суртмади? Қанақанги дориларни ичмади? Бироқ ҳеч нарса ёрдам бермади. Ўзига билинмайди. Лекин кимдир ёнига яқинлашди дегунча, у ўзини олиб қочади ёки суҳбат тамом бўлгунича зўрға чидаб туради. Бир марта шахсан Брежневнинг ўзи «Агар сен мана шунақанги сасимаганингда эди, эҳтимол, менинг ўрнимни эгаллардинг», деган. Ўшанда ер ёрилмаган-у, Зеленский кириб кетмаган. Хўш, у қандай қилиб молия вазири бўлди дерсиз? Ҳақ савол. У ниҳоятда ақли. Айтмоқчи бўлган гапингизни олдиндан билиб туради. Математикани сув қилиб ичиб юборган. Хоҳлаган пайти истаган нарсангизни сўранг, бир лаҳзада жавоб қайтаради. Яна қандай қилиб, қаердан қанча пул топиш мумкинлигини унингчалик биладиган одамни бутун бошли иттифоқдан тополмайсиз. Ён-атрофида ишлайдиганлар Зеленскийни «Шайтон наслидан»,

дейишади. Эҳтимол, улар ҳақдир... Дарвоқе, тараладиган бадбўй ҳид сабаб шу пайтгача бечора уйланолгани йўқ. Ичириб, ҳушидан айириб қанчадан-қанчасини тўшагида «меҳмон» қилган. Бирортаси кейинчалик мен билан бир умрга қолса керак, деб ўйлаган. Бироқ ҳаммаси ўзига келиши билан секингина жуфтакни ростлаган.

Ольга... Сарвқомат, гўзалликда тенгсиз Оляни Зеленский жуда қаттиқ севиб қолганди. Бироқ у ҳам бир тундан нарига ўтмади. Шунда аламига чидолмаган Павел бечора қизни ўлдиртириб юборди. Яҳудий қавмидан эканлигига ҳам қараб ўтирмади. Худди иккинчи жаҳон уруши даврида америкалик бой-бадавлат яҳудийлар европалик қавмдошларидан кечганларидай. Бўлмаса, Гитлерга истаганча олтин бериб сотиб олишлари мумкин эди. Бироқ ундай қилишмади. Қўйиб беришди. «Майли, камайтирсин, барибир, ҳаммани қириб ташлолмайди. Биз бутун дунёга тарқалиб кетганмиз. Ҳамма жойдаги асосий банклар қўлимизда. Дунёнинг бойликларини ўйнатамиз. Лекин ҳаддан зиёд кўпайиб кетсак, мол-давлатга талашиб қолишимиз мумкин. Бир-биримизни қиргандан кўра, бошқа биров озгина сийраклантиб қўйса яхши бўлади. Яхшигина сараланганимиздан кейин Адольффоннинг ўпкачасини ўзимиз босиб қўямиз. Яна ундан, ундан бўлмаса боласидан, боласининг боласидан товон пули ундирамиз. Етти-саккиз миллиард доллар. Ҳарна, лекин у биз учун чойчақа», дейишди. Шундоқ экан, битта Оля нима деган гап. Чиройли бўлса, ақли бўлса, тирик қолганида олтин-кумушни обдан йиғадиган яна битта яҳудийни дунёга келтирса — ўзига. Қочдими, умуман қочсин. Кўзимга кўринмасин, деди.

— Ёшлигим-чи? — деди Зеленскийнинг хаёлларидан беҳабар Сабина. — Ёшлигим нима бўлади? Мен ўйнаб-кулмоқчи эдим.

— Ўйнаб-кулишинг икки пул. Қариб-чуриганиндан кейин сенга ит ҳам қарамайди. Мана шуниси аниқ, — деб Павел ўрнидан турди.

— Қариш ниятим йўқ. Ўттизга кирсам бўлди. Майли ундан сал кўпроқ яшашга ҳам розиман. Ундан кейин нима қиламан бекорга бош оғритиб?

— Ҳаёт сенга майнабозчилик бўлиб қолдими?

— Йўқ, энди, барибир...

— Дунёни кўрганингдан кейин мингга киришни истаб қоласан. Айниқса, чет эл банкларида миллиард-миллиард пулинг бўлса, — деди Зеленский ва бирдан соатига қаради, — менинг йиғилишим бор. Қолган гапларни кейин гаплашамиз. Айтганча, идишларда, буюмларда ҳеч қанақанги айб йўқ.

Сабина бурнини жийриб қўйди ва «хайр» дегандек қўлини силтади.

— Тавба, — деди Зеленский қорасини ўчирганидан сўнг қиз, — бу уйда бошқалар ҳам борми ёки вазир ёлғиз ўзимиди? Ҳар қалай, ташқарида унинг ўзи нонушта тайёрламаган бўлса керак. Хизматчиси бордир. Аммо менга, барибир. Бу айёр тулки қандай бўлмасин менинг жомадонимдаги бойликларни ўзиники қилиб олмоқчи... Йўқ, ундай эмас, жомадондагилар унга камлик қилиб турибди. Кўпини хоҳлаяпти. Адажонимнинг йиққан-терганларининг барисига эга чиқмоқчи... Чучварани хом санабсиз, вазир жаноблари. Мен сиз ўйлаган анойилардан эмасман. Мени унчамунча нарса билан алдаб ёки қўрқитиб бўлмайди. Керак бўлса, ўша мендан тортиб олганларингни ўн ҳисса қилиб қайтариб оламан. Сени ўлдираман. Ўз қўлинг билан!

У кейинги гапларини биров эшитмаслиги учун секин гапирди.

* * *

Хурсанд Хидирович телба мисоли юарди. Ўз пуштикамаридан бўлган бола шундай деса-я! Қандай чидаш мумкин?.. Пулининг саноғи йўқ. Одамлар орасида обрўси зўр. Кўрган икки букилиб салом беради. Лекин бу ёқдаги аҳвол... «Падарқусур, шу одам дунёга келишимга сабабчи бўлган, бир парчалигимдан боқиб катта қилган, демаса-я... Йўқ, бунинг чорасини кўришим керак. Агар бу ҳайвон шу тахлит кетадиган бўлса, бир куни келиб савалашдан ҳам қайтмайди. Ярамас хотин ҳам келай демайди. Таралабедод қилиб юрибди. Ҳар сафар келмайсанми, деса тўқсон тўққизта баҳонани қаторлаштириб ташлайди. Ҳали уларга дунё миқёсида мажлис бўлади. Манаман деган профессорлар, «Нобел»ни қўлга киритганлар қатнашадиган йиғилиш. Бунақа йиғилиш бошқа бўлмаслиги мумкин. У шундай даҳоларни кўролмасдан ўтиб кетади... Дам олиши керак, жудаям чарчаган. Бутун дунё камбағалларини қутқариш қурултойи.

Табиатни ўрганиш, бойлар бойликларини қандай асрашади — алламбало маърузалар...»

— Мен-чи?! — дея беихтиёр бақириб юборди Хурсанд Хидирович. — Мен ердан чиққан қўзиқоринманми?! Ўғлинг дағдагага ўтган, ўзинг ким билади, қандай ифлосликлар билан шуғулланиб юрибсан? Мен бўлсам бу ёқда ўз ёғимга қоврилиб ётибман!

Унинг бақирганини эшитган оқсоч югуриб келди-да, қалтираганча қўлларини кўксига қўйиб:

— Бирор нима олиб келиб берайми? — деб сўради.

— Ҳа. Тўппа-тўғри. Келтир. Заҳар келтир! Шундай заҳар келтирки, мен уни қўлимга олишим билан тап тортмай ўлай. Ўлаётганимни сезмай! Сен ҳам сезма. Бирдан кўз олдим қоронғилашсин, ерга қулай. Лекин қуласам-да, бирор жойим шикастланганини ҳис қилмай. Тушуняпсанми? Ҳаммаси яшин тезлигида бўлсин! Оғриқ йўқ, ўйлаш йўқ — умуман ҳеч нарса йўқ. Бари бир лаҳзада йўқолсин!

— Хўжайин, мени кўрkitиб юбордингиз. Менимча, кўп ичганингиздан бўлса керак. Анча вақтдан бери тинимсиз ичяпсиз.

Хурсанд Хидирович ҳиринглаб кулди ва оқсочнинг елкасига қўлини қўйганча деди:

— Кўрдингми, сен мен ҳақимда қайғурияпсан, лекин яқинларим!.. Болам, хотиним!.. Бирортаси келиб ҳолинг қандай, демайди. Мен бундай мартабага, бундай бойликка шунинг учун эришганмидим?.. Сен ухла, деяпсан. Қандай қилиб ухлайман?! Ёстиққа бошимни қўйишим билан нафасим сиқади, миямдаги ўйлар гирибонимдан олади. Хўш, шундай аҳволда одам ухлай олиши мумкинми? Уфф-ф!.. Яхшиси, зормандадан яна олиб чиқ. Ёнимда ўтир, мен ичаман, сенга дардимни тўкиб сочаман. Эшитасан. Сенга илгаридан қойил қолиб келаман. Биласанми нега? Сен эшитишни биласан. Дардга малҳам бўлишни биласан... Энди бор, тезлаштир айтганимни.

Хурсанд Хидирович ҳалинчакка ўтирди-да, чўнтагидан тутатқи олди. Осмонга қараб бир неча марта чуқур-чуқур нафас олди. Бу орада оқсоч у буюрган нарсани газаги билан келтириб столнинг устига қўйди.

— Нега қадаҳ битта? — дея сўради қаншарини қашлаган Хурсанд Хидирович.

— Чунки...

— Чункига ўрин йўқ. Яна битта олиб кел. Бугун менинг улфатим бўласан. Бугун сенга эркинлик бердим. Хоҳлаган гапингни бемалол гапирасан. Яна камчиликларимни рўй-рост, бор бўйича юзимга айтасан. Агар ғинг десам, тил тортмай ўлайин. Қани энди олдингда турганни битта «оқлаб» қўй.

Оқсоч шу пайтгача ичмаганми — ичган. Керак бўлса ҳар куни ичган. Ўша энг зўрларининг ҳаммасидан татиб кўрган. Яна баъзан ғирт маст бўлгунча «тортган». Аммо буни биров билмайди. Чунки у бировга кўрсатмайди. Ҳамма ухлаганида ёки уйда ҳеч ким бўлмаганида, ё ота-ўғилларнинг ўзлари «қотиб» қолишганида, у ҳам оёғини деворга тираб обдан «шимиган». Шунинг учун ҳам эркинлик берилганига ишончи комил бўлгач, бир кўтаришда қадаҳагини бир томчи ҳам қолдирмади.

— Ў-ў, зўрсан-ку! — дея иржайди Хурсанд Хидирович.

— Сизнинг дилингиз ёришиши, юзингизга табассум югуриши учун керак булса, шишаси билан ютасан десангиз, уни ҳам киламан, — деди оқсоч ҳозиржавоблик билан.

Хурсанд Хидировичнинг юзидаги табассум бирдан йўқолди.

— Раҳмат. Минг раҳмат сенга. Рўпарамда ўтирма. Ёнимга ўтир. Мен сени кучоқлаб ўтирай. Биров кўрса, ёмон хаёлга боради деб ўйлама. Бир тийин. Хотиним келса ҳам, унинг ўғли кўрса ҳам, мен учун бир тийин.

Оқсоч бу сафар ҳам ўзини тарозига солмади. Чаққонлик билан ўрнидан туриб Хурсанд Хидировичнинг ёнгинасидан жой олди ва шу заҳоти унинг елкасига Хурсанд Хидирович оғир қўлини ташлаб, оқсочнинг қадаҳини тўлдирди.

Иккиси ҳам бир кўтаришда қадаҳини бўшатди. Шундан кейин Хурсанд Хидирович эзмаланганча ёшлиги, амалларга поғонама-поғона кўтарилгани ва кейинги воқеаларни гапиришга тушди.

Улар ора-чора томоқларини «хўллаб» қўйишарди. Шу билан ҳам иккисининг кайфи ошиб қолди. Табиийки, Хурсанд Хидирович ҳикоясини охиригача етказолмади. Унга нисбатан бир мунча тетик бўлган оқсоч дарров хўжайини-

нинг қўлтиғига кирди. Ўрнидан туришига, ётоққа киришига ёрдамлашди. Кейин кийимларининг ҳаммасини ечди. Хурсанд Хидирович онадан туғилган аҳволга келди. Сўнг ўзи ҳам шундай бўлиб олди. «Майли-да, бир кун минг кун бўлармиди? — деди. — Дарёда сув бўлмаса-да, захи бор. Ҳарна зах тегса қизиган, чанқаган тананг о-о-озгина, нимним яйрайди...»

Оқсоч тонг саҳар ўзининг жойига чиқиб кетди.

Соат ўнларга яқин уйғонган Хурсанд Хидирович устида мутлақо ҳеч нарса йўқлигини кўриб қўрқиб кетди. Бирдан хаёлига «Наҳотки бир жойларга олиб бориб ечинтириб кетишган бўлишса», деган ўй келиб шифтга қаради. Ўзининг уйи. «Оббо, — деди бошини сарак-сарак қилиб, — кеча ҳаддимдан ошиб кетибман. Бу ётишимни биров кўрса борми?.. Анави оқсочнинг аллақачон кўзи тушган бўлса керак. Тўғри, хизматкорим. Лекин, барибир, бировга бундай кўриниш одамга ёмон таъсир қилади».

У шоша-пиша калта иштонини кийиб ҳаммомга югурди. Чўмилаётиб «Оқсочга ёпишган бўлсам-а», деган ўй келди хаёлига. Эслади уни ёнига ўтқазганини. Бундан-бу ёғи эса умуман хотирасида йўқ.

Ошхонада нонушта тайёр экан. Шундан билдики, оқсоч кетиб қолмаган. Ичи куйиб кетаётганди. Музлаткичдан бир коса муздай қатиқ олиб сипқорди. Кейин бориб стулга ўтирган эди, салом берганча оқсоч кириб келди. Хурсанд Хидирович бирдан унинг юзига қаради. Хафачилик аломатларини кўрмади. Қайтанга хизматкор жилмайгандай эди.

— Кеча ҳаддимиздан ошиб кетибмиз-ку, — деди Хурсанд Хидирович.

— Бўлиб туради. Ҳечкиси йук, — дея жавоб берди оқсоч.

— Бу... биров келмадими?

— Йўқ.

— Арслон-чи?

— У ҳам бирор жойда ўртоқлари билан ушланиб қолгандир.

— Ҳмм. Ҳалигидай ётоққа кирмадингми?

— Кирдим.

— Эй-й, нега кирдинг?

— Ўзингиз кўймадингиз, хўжайин. Кейин юришга кийналдингиз, шунга ёрдамлашдим.

- Кийимларим...
- Мен ечдим.
- Нега?
- Ўзингиз буюрдингиз.
- Кўнглингга оғир олдингми?
- Йук.
- Нега?
- Чунки ёнингизда буўлишим керак.
- Лекин...
- Ҳар кандай шароитда ҳам.
- Бемазагарчилик қилмадимми?
- Йўк. Ҳозир сизга қаҳва дамлаб бераман.
- Ҳмм, яхши.

Хурсанд Хидирович қаҳвани иссиқ-иссиқ ичди. Қовурилган тухумга эса қўлини ҳам урмади. Оқсоч кўп илтимос қилди. «Озгина есангиз, кечаги салгина босилади», деди. Лекин, барибир, Хурсанд Хидирович унамади. Боз устига телефон жиринглаб қолди. Оқсоч чаққонлик билан бориб гўшакни кўтариб қулоғига тутди ва «алло» дейишга улгурмасидан. «Хужайка»сининг (у Хурсанд Хидировичнинг хотинини шундай деб чақирарди) ёқимсиз (унинг учун, албатта) таниш овози келди. Хизматкор аёл шоша-пиша саллом берди-да, бошини қимирлатиб:

- Ҳа. Ҳа, ҳозир, — деб Хурсанд Хидировичга юзланди.
- Ким? — деди Хамелеон.
- Хоним!..

Хурсанд Хидировичнинг бирдан башараси буришди. У тишини-тишига босиб столга таянганча оғриниб турди ва келиб гўшакни оқсочнинг қўлидан олиб қулоғига қўйиши билан хотинининг қиқирлаганча:

— Шошманг, жоним, шошманг. Эрим билан гаплашиб олай, — деган овози келди.

— Ни-ма?! Жоним?! — дея бирдан бақириб юборди Хурсанд Хидирович.

Бирдан унинг бошида жуда қаттиқ оғриқ турди. Кўзи тина бошлади. У хотинининг гапларини эшитмади. Чунки қўлидан гўшак тушиб кетганди.

* * *

Комил эртаси куни ўзига келди. Боши тегирмон тошидан ҳам оғир эди. «Имм», деди ётган жойида. Биров унинг

инграшига жавоб бермади. Бермасди ҳам. Биринчидан, ҳеч ким эшитмасди. Онаси — Роза ҳовлида эди. Писта чақиб ўтирарди. Ўй-хаёли Неъмат билан бирга кетган Сабинада эди. «Қандай қиларкан, нима қиларкан? Тўғри, ҳаммаси гаплашилган. Омон-эсон етиб бориши кундай равшан. Лекин кейин нима қилади? Бойлик бошини айлантириб қўймайдими, ҳар хил ортиқча қилиқларни қилиб қўймайдими?.. Тавба, аллақачон етиб олган бўлса, битта қўнғироқ қилиб қўйиш шунчалик қийинми? Шунга айтсалар керак-да, «Онанинг қўнгли болада, боланики далада», деб. Уфф! Лекин Неъмат яхши одам. Ишончли. Шуниси салпал қўнглимни хотиржам қилади... Аммо шу Сабина ҳам акасига ўхшаб маишатни хуш кўрувчилардан. Бунисига ўзимиз сабабчимиз. Эркаладик. Нимани хоҳлашса, ҳаммасини муҳайё қилдик. Мендан ҳам баттар адаси. Кийимларини импорт қилиб ташлади. Комилга ёши етмаса ҳам машина олиб берди. Икки-уч марта авария қилса ҳам миқ этмади. «Ёшликда нималар бўлмайди», деб ҳамманинг оғзини ёпди». Кейин Комил умуман ўзидан кетиб қолди. Отаси уни нақ беш марта қамоқдан олиб қолди. Барибир, ўғлига бу нарсалар таъсир қилмади. Кунини маишат билан бошлаб маишат билан тугатади. Бу ёғи «дори»га «ўтириб» қолди. Шундан кейин Роза ҳам, эри ҳам қўлини ювиб қўлтиққа урди. Нима қилса, шунини қилсин — ўлмаса бўлди, дейишди ва бор эътиборларини Сабинага қаратишди. Чунки Сабина акасига ўхшаб содда, гўл эмасди. Фойда-зиённи биладиганлар, ўзининг ҳақи учун тиришиб-тирмашадиганлар хилидан бўлиб чиқди у.

Комил сочларини гижимлаб яна бир марта инграб кўрди. Кейин қулоқ тутди. Биров жавоб бермади.

Шунда секин ўрнидан туриб ўтирди-да:

— Бу уйда биров мени бир тийинга олмайди-и-и-и!!! Уйдаги итнинг ҳам обрўси меникидан баланд!!! — дея жони борича бақирди.

Ана шунда Розага ўғлининг бақиргани эшитилди. Пешонаси тиришди. Бир пайтлар унга Комил деб исм қўйишган эди. Комил инсон бўлсин дейишганди. Адаси «Мендан ўтиб кетсин», деганди. Лекин ҳар ким ҳам исмига монанд одам бўлавермас экан.

Роза туғруқхона деразасидан қараб, Фаттоҳ акасига (у

пайтлари куруққина Фаттоҳ ака эди. Кейин Фаттоҳ Норқулович бўлди. Фаттоҳнинг биттагина жинси шими бор эди. Уйга ҳам, тўйга ҳам шуни киярди. Ўқишни энди битирганди. Сочи елкасига тушарди. Қизил чипор кўйлагининг ёқаси кенг эди) ўғилчасини кўрсатганди ва:

— Ўғил! Ўғил! — деганди ҳаяжондан кўзларига ёш олиб.

Фаттоҳ акаси рақсга тушганди. «Там, там, там, там, там!!!»

— Мен ота бўлд-и-и-м!!! Ўғи-и-и-л!!!

Роза томоғини уқаларкан: «Бечора, бечорагина беш-олти йилгина хурсанд бўлиб юрди. Кейин қарасаки, ўғлининг унча-мунча нарсага уқуви йўқдай. Анчагина эринчоқдай. Эркалиги кўпроқдай. Эркалатмайман, деди. Лекин бўлмади. Биттагина ўғил бўлгани учун эркалайверди. Бу ёғига уйда кам бўларди. Гдлян келди. Иванов келди. Иккисининг ҳам қўлида ўзи кесар қиличи бор. Сермамаса ҳам исталган бошини олиб кетаверади. Эҳтиёт бўлиши керак эди. Қолаверса, пул, мол-дунё дегани «оқиб» келарди. Уни ҳисоблаш, яшириш, сарфлаш керак эди... Бу ёғига Комилжон ҳам улғайверди. Янги ва янги хилма-хил қилиқлар чиқараверди. «Охири, мана», дея хаёлидан ўтказди. Хаёл билан бўлиб Комилнинг кейинги бақиршини эшитмади. Комил эса амаллаб ўрнидан турган, деворга суяна-суяна эшик ёнига келган ва калласини чиқазган эди.

— Мени ўлдирилинг, ойи! — деди у кўпол, дағал овозда.

Роза ғазаб билан ўғли томонга қаради-да, бақирди:

— Мени ташвишга қўймасдан ўзинг ўлиб қўяверсанг бўлмайдими-и-и-и, ит?!

— Хе, хе, хе! Ойи, мен ит бўлсам, адам қайси ҳайвон! Сиз-чи?! Ха, ха, ха!!!

— Ўзинг билиб олавер.

— Ойи, калламни қотирманг, ундан кўра бирор нима беринг, — деди Комил ялинчоқ овозда.

— Бирор нима? Кўнглинг нима тусайди, айт-чи, болажоним?

— Чекадиган бирор нима беринг. Бор-ку. Адам ўртоқларига доим олиб кўярдилар-ку.

— Вой! Вой! Сен боладан қутуламанми-йўқми? Нима деганинг бу? Сигарета чекасанми? Бўлди, ҳозир бераман!

— Ўзимда ҳам бор ундан. Бошим бўлиниб кетяпти. Бир

сафар бериб тулинг. Кейин умуман ташлайман. Умуман оғзимга олмайман! Жуда жмотлик қилаверманг. Сабинага нима бўлса ҳаммасини ортиғи билан берасиз-ку. Нега менга бермайсиз? Мен ўгайманми?!

— Балки. Туғруқхонада адашиб кетган бўлсанг керак. Атайлабдан адаштиришгандир. Бирорта гиёҳванднинг боласини бериб юборишгандир. Менинг ўғлим ҳозир қаердадир ка-а-атта одам бўлиб кетгандир!

Комилнинг кўзи олайди. Нафас олиши тезлашди. Оёқлари титрай бошлади. Худди шу маҳал Роза ўғли тарафга қаради. Қўрқиб кетди. Ўғли қандайдир йиртқичга айланиб қолганга ўхшарди.

— Эй-й, — деди аёл бирдан иржайиб, — эсимга тушиб қолди, ҳозир олиб келаман. Сен шу жойингда туриб тур. Йўқ, ўтириб ол. Йиқилиб тушасан.

— Тезроқ! Тезроқ!

Розанинг гаплари ўғлига таъсир қилган, умид учқунларини уйғотган эди.

Роза ошхонага югуриб кирди. Бир шиша ичкиликни олди. Пиёла, газак олди... Комил онасининг қўлидаги нарсаларни кўриб бақариб юборди:

— Мен шунга сўрадимми?!

— Ҳозирча, ҳозирча шу билан алдаб тур. Унгача мен чопқиллаб бориб айтганингни топиб келтираман. Манзилени айтсанг бўлди. Бирдан бир ойга етгулигини сотволаман. Сен ҳозирча шу билан бирор нима қилиб тур, хўпми, болажоним!

— Эй-й, адам ўртоқларига берганини ўз кўзим билан кўрганман-ку!

— Сабил, тугатишган экан-да. Ёки бир гўрга тиқиб кетган-у, мен тополмадим. Майли, униси ҳам топилиб қолар, сен телефон рақамини бер. Кимда борлигини биласан-ку.

Комил онасининг қўлидаги шишани тортиб олди ва кулкуллатиб ича бошлади. Уни яримлатгач, лабини қўлининг орқаси билан асабийлашиб артди-да, бир бўлак колбасини оғзига солиб гўлдиради:

— Эсимга келмаяпти.

Розанинг ичида қувонч пайдо бўлди. Ахир унинг ёдига тушмаётгани қандай яхши. Комилнинг қорни оч. Кечадан бери туз тотмаган. Бундан чиқди, ярим шиша ичимлик

уни ҳали-замон ҳушидан айиради. Яна у қотиб ухлаб қолади. Уйғонгунча бирор нима ўйлаб топилади.

Комил ўтирган жойида тебранишга тушди. Розанинг қувончи яна ошди. Ахир шуни кутиб турганди-ку.

— Яна ич, болажоним, — деди у.

— Хе, хе, хе. Ич дейсизми? Ёмон... Ё-м-м-о-о-н тулки-сиз-да, а? Қотиб қолишимни хоҳлаяпсиз-да. Аммо-лекин айтганингизни... Оғир-да. Ҳалиги нимаиди...

У гапини охиригача етказолмай бошини эгиб ўқчиди. Яна ўқчиди. Сўнг қайт қила бошлади. Буни кўрган Роза яна ошхонага югурди. Чойнакни шоша-пиша сувга тўлдирди. Сочикни олди. Қайтиб чиқди ва бирдан тўхтади. Кўзлари олайиб кетди. Чунки Комил расво бўлиб ётарди.

— Бола бўлмай, ҳар бало бўл!!!

У алам билан ўғлини ҳовлининг ўртасигача судраб келди. Сўнг кранни очди-да, шланг билан унинг устидан сув қуйди. Комил худди илондай тўлғонарди. Бироқ ўрнидан туролмасди. Бунга Роза баттар асабийлашар ва қарғарди.

У синглиси дарвозадан кириб келиб, қўлидаги шлангни тортиб олмагунча мана шундай қарғанаверди.

— Опа, нима бало қиляпсиз? — деди калта сочли синглиси.

Уни кўрган Роза йиглаб юборди.

— Куйиб кетдим, Мади! Куйиб кетдим бу ҳўкизнинг дастидан! — деди ва ўзини синглисининг устига отди.

Сингил опасини маҳкам қучоқлади-да:

— Тсс, ўзингизни босинг. Ҳаммаси зўр бўлади. Бир аҳмоқлик қилгандир-да, — дея уни юпатмоққа уринди.

— Қани эди, бир марта бўлса. Тамом. Оғуга ўтириб қолди. Сен унинг кўзини кўрганингда эди. Мени ғажимоқчи бўлди у. Опангдан айрилиб қолишингга оз қолди, Мади!!!

— Чорасини топамиз. Бундан баттарлар тузалишган. Ҳозир тузатиб юборишади.

Шундан сўнг опа-сингил Комилни ечинтириб, обдан чўмилтиришди. Сўнг иккиси икки қанотига кириб, уйга киргазишди-да, ётқизишди. Комилнинг кўзи орқасига «битиб» қолганди. Устидан шунча сув қуйишди. Артишди. Бироқ у ўзига келмади.

— Тавба, — деди Роза ошхонага киришганидан сўнг, — ўлиб қолганга ўхшайди-я. Ишқилиб, тирикмикин?

— Опа, нималар деяпсиз? Ёш нарса ароққа ўлиб қолмайди. Аммо анавининг дозасини кўпайтириб юборганида, балки ҳақиқатан ҳам, жон таслим қилармиди? Менга қаранг, қўйинг шуни, сиз ҳам сал-пал ўзингизга қаранг. Илгари мен модани фақат сиздан ўрганардим. Энди бўлса ҳаттоки пардоз ҳам қилмай қўйибсиз.

— Эй-й, охирги пайтлари ўлишгаям вақтим йўқ. Бир ёқдан поччангнинг аҳволи чатоқ. Иккинчи томондан Сабинани Москвага жўнатдим. Учунчисини, мана, ўзинг кўриб турибсан. Адойи тамом бўлдим ҳисоб.

— Поччамни ҳалиям қўйиб юборишмадими? Москвада танишлари кўп. Биров бир нарса қилолмайди дегандингиз-ку.

— Шундай эди. Билмадим, нима жин урди. Замонниям кўрмайсанми? Бугунги гап эртага тўғри келмайди.

— Бир кун-икки кунни айтманг, биринчи соат билан иккинчиси бир-бирига мос келмай турибди ҳозир... Менга қаранг, Сабина қизингизми? Оти бошқача эди, шекилли.

— Ҳа, тўғри. Лекин ўзгартиришимизга тўғри келиб қолди. Поччанг шундай қилди. Мол-мулкимизни хатлаб қолишлари мумкин экан. Шунга унинг исм-фамилиясини ўзгартириб, кўп нарсамизни унинг номига ўтказиб қўймоқчимиз.

— Опа, менимча, унинг битта ўзининг номи камлик қилади-ёв. Чунки сизларнинг бойликларингиз ҳаддан зиёд кўп-да.

— Нима қиламиз, бошқа чорамиз йўқ. Ҳозир бировга ишониб бўлармиди?

— Мана, мендай синглингиз бор-ку. Кейин яна Бунёдайдан укангиз ҳам бор. Бегонамизми сизга? Бизга ишонмасангиз, кимга ишонасиз? Поччангнинг анави сўлиқдан-сўлиқ укаларигами? Биттаси ўзича профессор бўлиб олган. Мирқуруқ. Бир марта-чи, ўшаниси мени айлантирмоқчи бўлган. Қарасам, чўнтагида хемирисиям йўқ. Бор, тошингни тер, дедим.

— Яхши қилибсан. У хотинига бирор нима қилолмайди-ю... Лекин-чи, студентлардан роса йиғаркан. Поччанг бир марта шундай дегандай бўлганди... Аммо сен бу ёгини қўйиб тур, жиянингни нима қиламиз?! Бу туришида у мени бир куни тириклайин кўмади.

— Шунга ҳам бошингизни қотириб ўтирибсизми? Ана касалхонага топширинг. Бир ойга қолмай ўзлари отдай қилиб юборишади. Аммо аччиқ бўлса ҳам айтиб қўяй, шунингизни ҳаддан зиёд эркалатиб юборгансиз.

— Мен эмас, поччанг қилган. Дўхтирлардан танишинг борми?

— Бор.

— Унда мен тўрт-беш сўмини бераман, ими-жимиди ўзинг шуни ётқиз.

— Қизиқсиз-а, опа, мен нима дейман?!

— Танишим де, қариндошим де. Эримнинг уруғидан де. Лекин менинг ёки поччангнинг номини бир жойдаям тилга олма.

— Вой, вой, сиз чеккада оппоқ бўлиб қолаверасиз-а.

— Сенинг ҳам ҳақингни бераман, сира ўйланма. Ундан кейин пулларнинг бир қисмини ўзинг яширасан. Вақтинчага.

Мадинанинг кўзи бирдан ёнди. Юзида табассум пайдо бўлди. Кулгичлари ўзини кўз-кўз қилди.

— Агар шунақа бўлса, бошқа иложим йўқ. Гап пулда эмас, гап жигарчиликда, опагинам.

Роза чуқур хўрсинди ва ўрнидан турди-да, чойнакнинг тагига олов ёқди. Сўнг синглисига қараб:

— Дам олишга кетишим керак. Сочига бормоқчиман. Шериклик қилмайсанми? — деди.

— Биласиз-ку мени, опа. Кўлим қисқароқ. Адажоним дуч келган одамга эрга бериб юбораверганлар. Поччамни эса роса синаб кўрганлигини биламан.

— Нолима, эринг яхши одам. Менга қара, бор, жиянингдан хабар олиб кел, унгача мен қаҳва дамлаб қўяман. Мен гарчи ўғлим бўлса ҳам унга қарашга сабрим етмайди. Бўғиб ўлдириб қўяман.

— Хўп. Лекин бу гапингизни бошқа биров эшитмасин.

Мадина ошхонадан чиқиб кетди. Роза эса стулга ўтирди-да, пешонасига кўлини тиради. Орадан икки дақиқа ҳам ўтмади. Мадинанинг:

— Оп-а-а-а!!! — деган қичқириви бутун уйни ларзага келтиргандай бўлди.

* * *

Ҳамма келди. Энг аввал Миразиз. У негадир қуруққина

кўришди. Бир нимадан сиқилиб турибди, шекилли, стулга ўтирди-ю, иягига қўлини тираб деразага қараб олди. Кейин Абдували, Соли, Абдулатиф олдинма-кетин киришди. Бирортасининг ҳам кайфияти йўқ, бунинг сабаби Ёдгорнинг Арслон томонидан калтакланиши эди.

— Олдиндан узр сўрайман, ёш бўлиб сизларни шу ерга чақиришга мажбур бўлдим. Лекин бошқа иложим ҳам йўқ. Маслаҳатингизга муҳтож бўлиб турибман. Мен Арслон билан умуман кўришмоқчи эмасдим. Лекин у учрашув жойини тайин қилди. Бу ҳам камдай Ёдгор амакимни чалажон ҳолга келтирди. Яна жим турадиган бўлсам, бутунлай устимизга чиқиб оладиган шашти бор.

— Фақат чиқибгина қолмайди, — деб Фирдавснинг гапини бўлди Абдували, — бошқа ишларини ҳам қилиб ташлайди.

— Биз сенга Фаррухга ишонгандай ишонгандик. Сен бўлсанг манави ошхонага қамалиб олдинг. Онаси ўлган битта сен эмассан. Дунёнинг ишлари шунақа, кимдир юзга кирса ҳам қилт этмай юради. Яна кимдир ўн саккиз ёшга ҳам етмайди. Онангнинг пешонасида ёш кетиш бор экан, биз нима ҳам қила олардик. Қолаверса, отанг ундан ҳам олдин кетган, — дея Соли Абдулатифга қараб қўйди.

— Минг бор узр. Менинг режам бутунлай бошқача эди. Кейин онамнинг йўқлигини кўтариш мен учун оғир бўлди... Майли, бу гапларни қўйиб турайлик. Мен ўша жойга бориб, Арслон билан кўришаман, — деди Фирдавс ҳаяжонини ичига ютиб.

— Бошқа йўли йўқ. Биз сенинг ёнингдамиз, — деди Абдували.

— Мен ҳаммадан аввал бораман, — деб бошини қашлаб қўйди Миразиз.

Ҳамма бирдан унга қаради.

— Лекин сиз бунақанги тўдалар ичида умуман юрмагансиз. Қандай ҳийлалар борлигини билмайсиз, — дея унга эътироз билдирди Соли.

— Тўғри. Аммо ҳаммангдан аниқ отаман. Ҳар йили ўқ отишдан имтиҳон топширганман, доим бешга. Учрашув жойига олдинроқ бораман-да, бирор жойга яшириниб кутиб тураман, агар Арслоннинг одамларидан бирортаси

сизларга билдирмасдан қурол ишлатмоқчи бўлса, мен ундан олдин ўзини тинчитаман.

— Амаки!..

Миразиз бирдан битта қўлини кўтариб Фирдавснинг гапини бўлди:

— Қўрқма, виждонимни ҳар қандай ҳолда ҳам покиза сақлайман. Аммо тўнғизни отган билан биров айбдор бўлмайди. Тўнғиз иккита оёқда юрдими, тўрттасида юрдими — нима фарқи бор?

— Хўп, — деди ноилож қолган Фирдавс, — шу тўрт киши етамизми?

— Йўқ, менинг саккиз йигитим бор, шулардан иккитаси Баханинг одами.

— Керакмас улар, — деди шу заҳоти Фирдавс Абдувалига юзланиб, — ўша иккита керакмас. Панд бериши мумкин.

— Бунисини ўзим ҳам биламан. Лекин Баханинг жони чиқади. Арслон уларни кўриши билан газабланиб, хаёли бузилади, чалғийди. Босим биз томонда бўлади, — деди Абдували.

— Мен ҳам қўшиламан, — дея Абдувалининг гапини маъқуллади Миразиз, — психологик ҳужум ҳаммасидан зўр.

— Унда келишдик, — деб Фирдавс йиғилганларга бир-бир қараб чиқди.

Шу билан йиғилиш тугади. Энди ҳамма кетиши керак эди. Аммо Музаффар ошпаз қўймади.

— Туз тотмай кетманглар. Сиз каби одамлар ҳар куни ҳам менинг ошхонамга, — у Фирдавсга қараб олди-да, хатосини тўғрилаб гапини давом этказди, — бизнинг ошхонамизга киравермайди. Кабоб тайёр, шундай икки сих-икки сих ейсизлар-у, кетасизлар.

Миразиз эрталабдан бери туз тотмаганди. Солининг ҳам қорни оч эди. Шунинг учун ундоғ-бундоғ деб ўтирмасдан алоҳида хонага киришди. Нафақат кабоб бор эди, балки озгина-озгинадан «олиб» мияни қиздириш имконияти ҳам яратилган экан.

Фирдавс улар билан бирга ўтирмай, бошқа хонага кирди. «Қорним тўқ, ҳеч нарса емасдан ёнларингда безрайиб ўтиргим келмаяпти», — деди. Ваҳоланки, у хаёлини бир

жойга тўплаб олмоқчи эди. «Отам қатори одамларга ақл ўргатиб ҳаддимдан ошиб кетмаяпманми?» деган ўй бор эди хаёлида. Кейинги кунларининг режасини тузиб олмоқчи эди. Албатта, ўзи учун...

«Ёлғиз борманг. Тўппонча тугул, автоматнинг бир дона ҳам ўқини зиёнга кетказмасангиз-да, барибир, ёлғиз одам — ёлғиз одам. Сиз кутмаган нарсалар бўлиб кетиши мумкин», — дейишиб, Миразизнинг ёнига одам қўшишди.

Кейин қолганлар йўлга тушди.

Ваъда қилинган жойга етиб боришганда, у ерда ҳеч ким йўқ эди. Бир муддат турганларидан сўнг Миразиз келди ёнларига.

— Ҳамма ёқнинг ағдар-тўнтарини чиқариб ташладим. Бирорта ҳам одамни учратмадим. Бунинг ўрнига иккита тўнғиз юрганини кўрдим. Сал бўлмаса отиб ташлаёздим. Бу ярамаслар мендан олдин келишиб тўнғизга айланиб олишдими деб, ўйладим, — деди у.

Ҳамма Миразизнинг гапига кулди.

— Ажабмас. Лекин ўхшашади, — деди Абдували.

Миразиз яна қайтиб кетди. Кутилган «меҳмонлар» эса нақ ярим соатдан сўнггина кўриниш берди. Бешта машинада. Шулардан иккитаси «Нива», Арслон «Газ-24»да эди. Кортежнинг ўртасидаги қора рангли машинада.

Унинг бундай гўдаиб келаётганини кўрган Фирдавснинг «одамлари» бир-бирига қараб жилмайиб қўйишди.

Кортеж бирор юз қадам нарида тўхтади. Табиийки, аввал Арслоннинг йигитлари машиналардан тушишди. Улардан бири бориб «Газ-24»нинг орқа эшигини очди. Арслон шошилмасдан ерга қадам қўйди. Сўнг чўнтагидаги тўппончани ушлаб қўйиб, Лидага қаради-да:

— Сен ҳам туш, — деди.

Аввал Баха йигитлари билан келиб:

— Хўжайинларнинг ўзи гаплашишади. Ёнларида биттадан кўриқчиси бўлади. Бошқа ҳеч ким бўлмайди. Ҳаммамиз қуролланганмиз. Кимки ортиқча ҳаракат қилса, отиб ташлаймиз, — деди.

— Ҳов, ўпка, карилламасдан изингга қайтиб кетавер, биз «иш» қилиб юрганимизда сен боғчада орқангни булгаб ўтиргансан. Шундай экан, бир нарс-бир нарсаларни бизга ўргатма. Бор, айт хўжайинингга, гўдаймасдан одамга

ўхшаб келаверсин. Биз «ўтирадиганлар» хилиданмасмиз, — дея жавоб қилди Соли.

Баханинг эти жимирлаб кетди. Қани энди, имкони бўлса-ю, бу қариянинг жағига бир мушт тушириб ерпарчин қилса. Аммо иложи йўқ. Шундай экан, аламини ичига ютишга мажбур.

Улар ортига қайтиб кетишди. Баха эшитганларини Арслонга айтди. Арслон арслонга айланиб, «ириллади». Паст овозда, роса паст кетиб сўкинди. «Ғажийман, бурдалаб, гўшларини итларга едираман!» — деди сўкишларидан сўнг. Лида қараса, аҳвол чатоқ. Арслон бунақанги ҳовлиқмалиги билан «қовун тушириб» қўйиши ҳеч гап эмас. Шу боис дарров унинг қўлини маҳкам ушлади-да, қулоғига шивирлади:

— Оғирроқ бўл. Ҳисоб-китобни сал орқага ташла. Улар ҳаммаси учун жавоб беришади. Сен билан келишгандик...

Арслон шу ётишда қуёш чиққунича ухлади. Устозининг кўнғироғи бўлмаганида, ухлашда давом этарди.

Лида ошиғининг бошини секин кўтариб тиззасидан олди-да, ёстиққа қўйди. Ўзи уйга кириб кетди. Унинг ҳам жони бор. У ҳам ухлаши керак одамга ўхшаб. Туни билан Арслоннинг башарасига тикилиб чиқолмайди-ку. Қолаверса, Арслоннинг қандай ухлаши — унинг учун икки пул. Ҳалиям ўзини хоқон санаётган бу жўжахўроз шукр қилсин, бошининг тагига Лида эринмасдан ёстиқ қўйди.

— Ўзим ҳам шундай сасиб ётганингни билардим! Ярамас, бугунги учрашувинг эсингдан чиқдимми?! — деди Абрам овозини баландлатиб.

У иккинчи марта кўнғироқ қилганидан кейингина Лида зўрға ўрnidан турган, кўзларининг биттасини аранг очиб, телефоннинг ёнига келган ва гўшакни кўтарган эди.

— Чақир анави ифлосни! — дея Абрам бирдан бақириб юборди-ю, Лиданинг иккинчи кўзи ҳам очилиб кетди. Қиз ташқарига югурди. Арслонни турткилаб уйғотди.

— Бўл, тез! Устозинг кўнғироқ қиляпти. Асаби жойида эмас, — деди.

Арслон, ҳақиқатан ҳам, югурди. Абрам уни урмаган, сўкмаган. Қаттиқроқ дакки бергани рост. Лекин «чангитиб» сўкмаган. Аммо негадир Арслоннинг юрагини олиб қўйган.

Бошида юқоридаги каби гапларни эшитган Арслон кейин йўл-йўриқ ва кўрсатмаларни қулоғига қуйди. Ҳаммасига «Хўп бўлади», дея жавоб қайтарди.

У гўшакни қўйганида, пешонасини тер босган эди. Буни кўрган Лида енгил қадам ташлаб ёнига келди-да, хоқоннинг пешонасини елкасидаги оппоқ сочиқ билан артди. Сўнгра «Ўша одамнинг гапидан чиқма, Худо хоҳласа, ишларинг зўр бўлади. Мен доим ёнингда бўламан. Аनावи овсарларингнинг қўлидан бир иш келмайдиганга ўхшайди», — деди...

Ҳозир Лида ана шу гапларни назарда тутиб, «келишган»лигини айтганди.

Аммо Фирдавс шундай бир иш қилдики, буни Арслон тугул, ўзининг йигитлари ҳам кутишмаганди.

Арслон кўришмоқ учун қўл чўзган эди, Фирдавс бирдан унинг гирибонидан олиб, бўғди. Рақибининг кўзлари чақчайди ва қўйнига қўлини тиқиб, тўппончасини олишга уринди. Бироқ удалай олмади. Фирдавс чаққонлик билан ундан олдин қуролни олиб қўйди. Арслоннинг йигитларидан Ўлмас ҳам тўппонча бор эди. Ўлмас отишга нўноқ, отолган тақдирида ҳам, ҳозир бунинг иложи йўқ. Чунки Фирдавсни Арслон ёпиб турибди.

— Агар яна бир марта менинг одамларимга қўлингни теккизадиган бўлсанг, бўйнингни юлиб оламан, тушундингми?!

Фирдавс паст, бироқ шиддат ва қаҳр билан сўзларди.

Ранги докадай оқарган Арслон бир нималар дегандай бўлиб, гўлдиради. Шундан кейингина Фирдавс унинг томоғини қўйиб юборди.

Арслон бирдан энгашиб, бир неча марта ўқчиди. Юзига тезда қизиллик югурди. Сўнг қаддини ростлади. Унинг кўзидан тирқираб ёш чиқиб кетган эди.

— Кўчанг, бозоринг, бошқа жойларинг — мен учун икки пул! Мен ҳаромга аралашмасликка қасам ичганман! Аммо билиб қўй, атрофимдагиларнинг бирортасини ҳам ранжитишига йўл қўймайман! — деди Фирдавс.

— Одам эмас экансан. Мен сен билан дўстлашиш учун келгандим, бошқа ҳеч қачон уришмаймиз, демоқчийдим, — дея томоғини силади Арслон.

— Сен кимсан-у, дўстлигинг нима бўларди? Гап шу, агар меникиларга озгина тегиб ўтсанг ҳам ҳаётинг билан хайрлашавер!

— Бир марта кутилмаганда бўғганинг учун ўзингни осмон чоғлаяпсанми?

— Йўқ! Бу шунчаки огоҳлантириш!

— Бўпти, кўрамиз!

Иккиси ҳам ортига бурилди. Фирдавснинг кайфияти яхши эмасди. Сабаби, оддий. Ўзидан нимжон одамга жабр етказди. У ким бўлишидан қатъи назар ожиз эди. Фирдавс бунга яхши биларди. Бироқ ўзини тутиб туролмади. Кўз ўнгида Ёдгор амакисининг сиймоси пайдо бўлди. Кўкарган, шишган, шилинган юз, борлиги билинмай кетган кўз.

— Нима бўлди? — сўради Соли Фирдавс яқинига келиши билан.

— Кўрганларинг. Иккинчи марта у бизникиларга тегинмайди. Тегинса, қўлини синдириб оламан. Манави, — дея у тўппончани Абдувалига узатди, — келишув бузилишининг илк кўриниши.

— Мараз, қурол билан чиқибдими ҳали? — деди Абдували тўппончани оларкан.

— Иш битди, кетдик.

— Гап бундай. Бундан бу ёғига «кўча»га бурилиб қарамаймиз. Ўғрилиқ, зўравонлик, бир нималарни бўйинга илиш ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмас. Ҳозир ошхонага борамиз. Кимда қанча бўлса, ўртага ташлайди. Сотиладиган нимаики бўлса, сотиб оламиз. Кейин мен яна битта спорт зални ҳам оламан. Уришадиган, ҳақимизни айириб берадиган йигитларни тайёрлаймиз у ерда. Шу! Бундан бу ёғига фақат савдо-сотик билан шуғулланамиз.

— Тинч иш, — деди яширинган жойидан чиқиб келган Миразиз Фирдавснинг гапларини маъқул топиб, — ҳуқуқий томонлари менинг бўйнимда. Агар ҳаммасини кўнгилдагидай бажарсак, анави ит эмганлардан бойиб кетамиз.

— Энди кетаверсак ҳам бўлар, — деб ҳаммага бирмабир қараб чиқди Фирдавс.

— Бошлиқ нима деса шу, — деб кулди Соли.

Арслон Фирдавсга ўхшаб йигитлари билан гаплашмади. У борди-ю, машинасига ўтирди, кейин шотирлари. Улар жўнаб кетишди.

Ошпаз Музаффар ака мажлисдаги гап-сўзларни узуқ-юлуқ эшитганди. Шу боис юрак ҳовучлаб Фирдавсни кутарди. Унинг қаҳвахонаси эшиги олдида машиналар бирин-кетин тўхтаб, улардан тушганлар орасида Фирдавсни ҳам кўрди-ю, юрагига сув сепилгандай бўлди.

— Хайрият, хайрият! Жоним чиқиб кетай деди! — дея пичирлади ва шогирдини кутиб олиш учун чиқди.

— Кел, битта бағримга босай. Сен устозим демасанг ҳам, мен сени шогирдим қаторига қўшганман. Устозманми, демак, отангдайман, — деб Фирдавсни маҳкам бағрига босди. Шунда унинг кўзидан ёш оқди.

* * *

Арслон қутурган ит каби эди. Ўша эски шаҳардаги бинойидай уйга борганларидан сўнг Лидага ичкилик келтиришни буюрди ва ёнига Ўлмасни, Бахани, Жавлонни чақирди. Ҳар учаласининг ҳам қўли кўксида — келишди. Арслон ўзининг тўппончасини Фирдавсга олдириб қўйганидан сўнг Ўлмасдагини олганди. Фазаб уни тирноғигача қоплаган, кўзига ҳеч нарса кўринмаётганди. Бундай пайтда шотирларнинг унинг яқинига келиши ўлим билан баробар.

— Кўрдингларми?! — деди Арслон қуролини чиқариб.

— Нимани? — дея саволга савол билан жавоб берди Баха.

— Нимани бўларди? Анави ит мени бўғиб ўлдириб қўяёзганини-да!

— Йўқ.

— Ҳе, — деб ўшшайди Арслон, — кўрмадингми?

— Тўғриси, бизга кўринмади. Чунки сиз бизни тўсиб тургандингиз? Биз сизларнинг гаплашганликларингни билдик. Лекин ораларингда нима гап-сўз бўлганини эшитмадик, — деди Жавлон ҳозиржавоблик билан.

Уларнинг ёлғон гапириши Арслонга ёқди.

— Баха, сен илгаридан одамларинг билан бирга Фирдавсга қизиққансан. Унинг ожиз томонлари борми? — деб Арслон чўнтагидан тутатқи қутисини чиқарди-да, бир донасини олиб, лаблари орасига қистирди. Жавлон шу заҳоти гугурт чақиб, унга тутди.

— Бор, хўжайин. Унинг синглиси бор. Секин тинчитсак, Фирдавснинг ўзи оёғингиз тагига келиб ётади.

— Отаси-чи? — деди Арслон ва оғзидан паға-паға тутун чиқарди.

— Отаси ўғай. Менимча, унга унчалик ҳам жон куйди-равермайди. Тўғри, синглиси ҳам ўғай. Лекин уларнинг онаси битта-да.

Лида Арслон буюрганларини олиб келиб, столнинг устига қўйди. Шу заҳоти Жавлон ишга киришди. Шоша-пиша шишанинг оғзини очиб, қадаҳларга қуйди ва биттасини олиб, икки букилганча Арслонга узатди. Арслон ич-ичидан мамнун эди. Чунки шотирлари, ҳақиқатан ҳам, унинг шарманда бўлганини кўришмаганга ўхшайди. «Демак, ич-этингни емасанг ҳам бўлади», дея кўнглидан ўтказди Арслон. Ваҳоланки, ҳамма унинг нима аҳволга тушганига гувоҳ бўлгач, юраклари орқага тортиб, «Бекор бунга ишонган эканмиз», дея ўйлашганди. Ҳатто ораларида Арслонни ҳозирнинг ўзидаёқ бир ёқли қилиб Фирдавс томонга ўтишни истаб қолганлари ҳам бўлди.

— Бундоқ қиласанлар, — деди Арслон ичадиганини ичиб бўлиб, ортидан газак қилганидан сўнг, — ҳозир бу ердан чиқишларинг билан Фирдавснинг синглисини «овлаш» тараддудига тушасизлар. Қаерга боради, нима иш қилади? Ўртоқлари ким? Бойликка ўчми, йўқми? Хуллас, ҳамма ҳаммасини ўрганасизлар. Кейин секингина ўғирлайсизлар.

— Ўзим боплайман, хўжайин, — деди иржайган ҳолда Ўлмас, — қасдим бор унда.

— Лекин эплолмайсан. Қўполсан. Бурдалашинг, титиб ташлашинг мумкин. Аммо тулкилик қилолмайсан. Тулкиликни Баха боплайди.

Баха шу ҳақида ўйлаганча бир нуқтага термилиб ўтирганди. Исмини эшитиши билан дарров сергак тортиди ва иржайганча хоқонга қараб:

— Амаллаймиз, — деди қўлини кўксига қўйганча.

— Амаллашингни тиқиб қўй. Бажарасан!

— Хўп!

— Энди кассани олиб келинглар.

Арслоннинг атрофини ўраб ўтирганларнинг ҳаммаси ўринларидан туриб кетишди. Ахир ҳаммасининг «томорқа»си бор. Энди ўша «томорқа»дан унганларининг бир қисмини Арслонга келтириб беришлари керак.

Арслон ичкиликдан қуйиб энди ундан ҳўплаган эди ҳамки, Лида югуриб келиб:

— Уйингдан оқсоч қўнғироқ қилди. Отангинг тоби қочибди. Ҳозир касалхонада экан. Жонлантириш бўлимида, — деди.

* * *

Мавзуна ҳамширага ташланиб, оғзини беркитди-да:

— Бақирманг. Бақирманг. Ҳеч кимнинг сизни ўлдириш нияти йўқ. Аммо шовқин-сурон кўтарсангиз, жонимизни қутқариш мақсадида айрим ишларни қилиб, жонингизга озор етказиб қўйишимиз мумкин. Шунинг учун нафасингизни чиқармасдан, каравотга бориб ўтиринг! — деди.

Нилуфар бошини қимирлатганча, «хўп» ишорасини қилди. Аммо, барибир, бақирди. Бироқ бу пайтда она-бола йўлакка чиққан ва эшикдан уч-тўрт қадам узоқлашган эди.

— Тезроқ, ойи, тезроқ! — деб Мавзуна онасининг қўлидан ушлаганча тортқиларди.

Ташқи эшик ёнида улар иккита касалга урилиб кетишди. Бири нимжонроқ экан, ерга ўтириб қолди. Мавзуна ундан кечирим сўрамади. Сўраш хаёлига ҳам келмади.

Бу ёғи касалхона ҳовлиси. Эргароқ дарвозадан нарига ўтиб олиш керак. Чунки ҳали замон эркак дўхтирлар, қоровуллар уларнинг қочиб кетишаётганидан хабар топишади. Бир зумда тутволиб, яна қайтариб олиб келиши мумкин.

Такси йўқ. Аммо йўловчи машина тўхтади. Олиб кетди. Мавзуна чуқур-чуқур нафас олар, Рухшона ҳансирарди.

— Биров қувдими? — деди ҳайдовчи кўзгу орқали нигоҳини орқага ташлаб.

— Ҳа...

— Йўқ, — деди Мавзуна шу заҳоти онасининг гапини бўлиб, — ҳеч ким қувмади. Адамнинг овқатланиш вақти ўтиб кетяпти. Адам шунақа одамки, ҳар куни бир вақтда овқатланади. Шунга ўрганиб қолган. Яна у киши биз бўлмасак, ҳатто бир қултум сув ичмайди. Бўлмаса ўзлари жудаям зўр ошпаз.

— Ноёб характерли, характерини бировга сингдира оладиган одамлар хилидан экан-да.

— Тўғри айтдингиз. Яна бир сўзли, вафоли, оиласини яхши кўрадиган, дейиш мумкин... Хулласи калом, хислатлари кўп.

— Яна қизи ҳам жуда яхши кўраркан, — деб ҳайдовчи кулди, — менинг қизим бўлса жудаям эрка. Ялиниб-ёлвориб, илтимос қилиб, минг бир мақомга йўргалаб икки қошиқ овқатни томоғидан ўтказамиз. Ҳали кичкина, шунинг учун бўлса керак.

— Сизнинг қизингизга ҳам маза экан. Мен, масалан, юмшоқ ўйинчоқларни яхши кўраман. Агар адам ёки ойим шунақанги ўйинчоқдан олиб берса, бир тонна овқат бўлса ҳам еб қўяман, — дея номигагина қиқирлаб кулган бўлди Мавзуна.

— О-о-о! Зўр фикр. Бугуноқ қўллаб кўраман, — деди ҳайдовчи.

Шундан кейин суҳбат узилди. Рухшона қизининг қўлини маҳкам тутди. Сўнг Мавзунанинг қулоғига:

— Бунча тўқимачи бўлиб кетдинг, лекин бопладинг, — деб шивирлади.

Мавзуна унга жавобан жилмайиб қўйди.

Улар уйга етиб боришганида, уй қабристон каби мунғайиб турарди.

Рухшонага уйи жуда ҳам хунук кўриниб кетди. «Ҳаттоки шу уйда яшаганмидим», деб ўйлади.

— Ая, — деди Мавзуна унинг кўнглидагини уқиб олгандай, — ҳозир кирамиз-да, ҳамма чироқларни ёқамиз. Қараб-сизки, бутун олам чароғон. Маза қилиб гаплашиб ўтирамиз. Айтганча, мен сал олдинроқ музқаймоқ олиб келгандим. Сиз яхши кўрадиган — шоколадлисидан.

«Бечорагинам, — дея кўнглидан ўтказди Рухшона, — мен учун шунчалик куйиб-пишади-я, муштдайгина боши билан дилимни ёритмоқчи».

Уйга киришганидан кейин ҳам Мавзуна шошди. Ҳали музлаткични очиб, унинг ичидаги нарсаларни столнинг устига қўяди, ликобчаларни артади, ҳали чой қўяди. Бу ёғи оғзи ҳам тинмайди. Нукул Рухшонага ёқадиган, у яхши кўрадиган гаплардан гапиради.

— Қизим, — деди Рухшона жилмайиб, — мен меҳмон эмасман.

Мавзуна гапиришдан тўхтади. Онасига боқиб узун киприкларини пирпиратди.

— Нега унақа дейсиз? — деди юмшоқ овозда.

— Қарасам, биринчи марта уйингга меҳмонга келган

одамдай бўлиб қоляпман. Шунга айтдим-да. Яхшиси, даданг қачон келишидан гапир. Касалхонада эшитдим, ҳозир ҳамма ёқнинг алғов-далғови чиқиб кетганмиш. Шунга бош кўтармай ишлаётган бўлса керак даданг.

— Йўқ, — деди Мавзуна стулга ўтириб, — дадам ишламаяпти.

— Нега? Наҳотки анави ҳамширанинг гаплари тўғри бўлса? — сўради Рухшона ажабланиб.

— Жудаям тўғри эмас. Биров дадамни ишдан ҳайдамаган. Кейин дадам пора билан ҳам қўлга тушгани йўқ. Дадамнинг айтишига қараганда, ҳамма ёқни расвогарчиликлар босиб кетибди. Баъзида айбсиз одамлар қамалиб кетиб, қанчадан-қанча одамнинг бошига етганлар эса тараллабедод қилиб юришган эмиш... Айтганча, дадам биттаси ҳақида гапириб берганди. Хуллас, битта ёмон одам узоқ муддатга қамалибди. Ҳақиқатан ҳам, ёмон, кўпнинг шўрини қуритган эди. Шунга яраша жазосини ҳам олганди. Аммо турмадан чиққанидан кейин бечора бекатгача ҳам етиб боролмабди. Иккитаси орқасидан тушибди-ю, ҳашпаш дегунча чўнтагига қора дори солиб, қўлларини орқасига қайириб яна турмага қайтариб олиб келганмиш. Кейин яна бўйнига саккиз йил илинибди.

— Эҳ, шўринг қурғур, — дея бошини сарак-сарак қилди Рухшона.

— Дадамга алам қилгани ҳам шу бўлибди-да. «Нима қилардинг, бировнинг умидини расво қилиб? Бирдан умрбод қамаб юбор ёки бўлмасам, ёстиғининг тагига бирор нима қўйиб, яна «ўтириш» муддатини чўз эди», деди дадам. Кейин бошқа масалаларда ҳам дили оғриганлиги сезилиб турарди. Ишдан кетиб яхши қилибди, — дея кулди Мавзуна ва ўрнидан турди.

— Ҳа, тўғри. Лекин одамларнинг ўзгаришини қара. Анави ҳамшира олдимга кирганида минг марталаб турланарди. Яхши кўриниш учун оёғимни ўпишга ҳам тайёр эди. Кейин бирдан бошқа аёлга айланди-қолди. Эй-й, шуларни эслаб яна эзилайликми? Бошқа гаплардан гапир. Моҳир-ўйга нима бўлибди ўзи? Ўйлаб ўйимнинг охирига етолмаяпман.

— Эшитишимга қараганда, — деб Мавзуна чойнакнинг қопқоғини кўтарди-да, қуруқ чой солди, — Фирдавс акамга

кимлардир қандайдир тухмат қилиб, қилмаган ишларини қилди, деганмиш. Бу ёғини сўрасангиз, Достон амакимининг ҳам соғлиғи жойида эмас.

— Қийин бўлибди бечораларга, жуда қийин бўлибди. Эртага саҳардан борамиз. Ўзим Моҳинанинг ёнида ўтираман. Шўринг қурғурнинг ҳозирги аҳволини тасаввур қилияпман. Боя бекор бу ёққа келибмиз. Тўғри уларникига борсак бўларкан.

— Лекин ҳозир Фирдавс акам йўқ.

— Нега йўқ бўларкан?

— Дадамнинг, амакимининг ўртоқлари ҳамма ёқ босди-босди бўлгунича кўринмай турсин, деб бир жойга обориб қўйишибди.

Мавзунанинг кўзи ёшга тўлиб, лаблари титради. У йиғлаб юбормаслик учун тишини-тишига маҳкам босди.

Онаси ўрнидан туриб келди-да, қизининг елкасидан кучди. Худди шу маҳал уларнинг дарвозаси олдига машина келиб тўхтади. Касалхонадан чиқиб, она ва қизнинг ортидан қувган машина. Унда иккита шифокор ва яна иккита бегона одам бор. Ўша икки бегонанинг бири бақувват бўлиб, бўйи узун, кал ва яна ақли йўқ эди.

* * *

Достон Моҳирўйга боғланиб қолган экан. Уйга киради, эшикка чиқади. Қидиради. Нимани, кимни қидираётганини ўзи ҳам билмайди. Юраги сиқилади. Кўзи қизига тушади. У бир аҳволда ўтирибди. Отаси кирганида лоақал қараб қўймайди. Чиққанида яна жим.

— Моҳирўй, — деди у навбатдаги чиқишида чорпоянинг бир четига омонатгина ўтириб, — сенга боғланиб қолган эканман. Энди тентакка ўхшайман. Юришимда, туришимда, ўтиришимда, бировлар билан гаплашишимда тайин йўқ. Овқатни ҳам оғзимга соляпманми, бурнимга тикияпманми, билмайман. Мендан олдин кетишинг шартмиди?.. Ўғлинг йўқ. Уйда эмин-эркин юриши мумкин эмас экан. Ёш бошида шунча ташвиш кўпки, кўриб эсинг кетади. Қизинг... ана уйда ўтирибди. Унинг юзига қаролмайман. Юрагим бардош бермайди. Бечора шунчалик маъюски, кўришга кўрқасан. Агар шу икки бола бўлмаганида, орқангдан кетардим. Аллақачон кетган бўлардим. Ўзи бу дунёда қиладиган ишим ҳам қолмаган. Умуман қизиғи йўқ дунё-

нинг. Мол-давлат, амал, бола-чақа... Кераксиз матоҳга ўхшайди. Ёлғизман. Ёлғизлигимни фақат ўзим биламан. Атрофимда одамлар кўп. Аммо мен ёлғизман. Нега шунақа, тушунмайман. Сен борлигингда қандайдир, нимагадир ишончим бордай эди.

Достон чорпояга чиқиб ўтирди-да, қўлтигининг остига ёстиқ қўйиб ёнбошлади.

«Ҳамма нарса ўткинчи, — деди яна ўзига-ўзи, сўнг бошини қашлади-да, — нега мен бу ҳақда энди ўйлаяпман. Аниқроғи, энди эслаб қолдим. Илгари ўткинчилигини билмас эдимми? Билардим. Фақат ҳис этмасдим. Чорва моллари беш-олти йилдан кейин қариб қолишини ўз кўзим билан кўрганман. Кейин улар сўйилади. Битта-иккитаси сотилишини ҳисобга олмаганда, асосан, сўйилади. Кейин уйимизда бир пайтлар бўлган «Москвич» машинаси. Отам раҳматли уни «мойи»да сотиб олган экан. У ҳам эскирди. У ёғи-бу ёғи бузилди. Қарасак, минолмаймиз. Орамизда тузукроқ уста йўқ. Эски нарсани уйда чанг бостириб нияям қиламиз, деб сотиб юбордик. Қаранг, темир ҳам эскириб кетаркан. Хўш, яна нима далил? Отам раҳматли. Ёшини яшади, ошини ошади. «Қаранглар, етмишни уриб қўйибман. Кетар маҳалим бўлибди», деди ва орадан ҳеч вақт ўтмай бандаликни бажо келтирди... Моҳирўй қанчалик ёш эди, гўзал эди. Яқин кунгача кўрган одам кўзини узолмай қоларди. Лекин у ҳам кетди... Мана, дунёнинг ўткинчи эканлигига далил. Қариб қолдим». У ўксинди. Чуқур нафас олди-да, қизидан хабар олиш учун ўрнидан турмоқчи бўлганида дарвозадан кириб келаётган уч кишига кўзи тушди. Бирининг устида узун яктак, бошида салла бор эди.

Достон шоша-пиша чорпоядан тушди-да уларнинг истиқболига юрди. Шу юриш асносида:

— Келинлар, — деди.

Келгувчилар олдинма-кетин салом беришди.

— Дарвоза очиқ экан. Тақиллатдик, аммо негадир эшитмадингиз, — деди соқол қўйган оқ яктаклик киши.

Достон юришдан бирдан тўхтади. Юзи қизарди.

— Эшитмадим?.. — деди ҳайрон бўлиб.

— Баъзида шундай бўлади.

Улар кўришишди. Сўнгра Достон уларни чорпояга так-

лиф қилди ва ўзи чой дамлаб келиш тараддудига тушгани маҳал тўхтатишди.

— Борадиган жойимиз бор. Озгина вақтингизни олиб, кейин дарров кетамиз, — деди Абдулло домла.

Абдулло домла маҳалла масжидининг имоми. Таъзияни шу киши ўтказиб берганди.

— Хўп, сиз нима десангиз шу, — дея Достон чорпоянинг бир четига омонатгина ўтирди.

— Биродар, орқаворатдан эшитишимга қараганда, умуман тарки дунё қилган экансиз. Аввало, жуфти ҳалолингизни яхши кўришингиз, шу пайтгача авайлаб-асраб келганингиз таҳсинга лойиқ. Аммо шуни унутмангки, ҳар ким ўлчаб берилган умрни яшайди. Ундан бир лаҳза ҳам ортиқ ё кам бўлмайди бу дунёда. Шундоқ экан, Худонинг амрига қарши бормаслик лозим. Акс ҳолда киши гуноҳқор бўлиб қолади. Бунинг ўрнига намоз ўқиш керак. Ҳар намознинг охирида дуо қилинади. Ана шу дуода Худодан ҳамма эзгу ниятларни сўраш — энг мақбул иш. Дунё маишат учун берилмаганлиги каби унинг лаззатидан ҳам юз ўгирмаслик даркор.

Достон бошини эгиб, жон қулоғи билан имомнинг сўзларини тингламоқда эди.

— Шундай экан, — дея гапида давом этди имом, — уйдан чиқинг, элга аралашинг. Бир ўғил, бир қизингиз бор экан, уларнинг эртаси учун қайғуринг.

— Лекин негадир бу дунё менга жудаям зерикарли туюлиб қолган. Умуман маза-матраси, мазмуни йўқдай. Шунинг учун қўлимни силтаб кетсаммикин, деб ўйлаб қолдим.

— Асло! Дарров бу ниятдан қайтинг. Тавба қилинг. Бергувчининг ўзи олади жонни. Бу ҳуқуқ сизга берилмаган. Касофати бутун оилангизга уриши ҳам ҳеч гап эмас. Омонатга хиёнат қилсангиз, дўзахда қуясиз ва бу жазонинг охири бўлмайди, — деб имом чўнтагидан гугурт чиқардида, ичидан бир донасини ёқиб, — қўлингизни беринг, — деди Достонга.

— Нега? — дея сўради Достон ҳайрон бўлиб.

— Битта бармогингизни куйдираман. Қани чидармикинсиз?

Достон имом билан бирга келганларга бир-бир қаради. Уларнинг қиёфаси ўта жиддий эди.

— Чидолмайман, — деди Достон бошини қимирлатиб.

— Шундоқ экан, ўтини тошлардан бўлган мангу оловда куйишни бир тасаввур қилиб кўринг. Бу дунёда исталган қийинчиликдан ўлиб қутулишингиз мумкин. Лекин у дунёда ўлиб-ўлолмайсиз!

Достон қулт этиб ютинди.

— Мен сизни бу ерга қўрқитгани келганим йўқ. Эсингизни йиғиштириб, бирорта ишнинг бошини тутинг. Шу билан бирга намоз ўқинг. Ана шундагина хаёлингизни бе-маза нарсалар эгаллаб олмайди.

— Домла, намоз ўқишни билмайман, — деди Достон паст овозда.

— Ҳм-м. Гап бундай, бугун аср намозига борасиз. Икки соат вақт бор унга. Лекин сиз ярим соат олдин боринг. Мен шу ёқда бўламан. Боришдан олдин чўмилиб олинг... Қолганини шу ёқда гаплашамиз. Энди бизга рухсат, — деб имом кўлини фотиҳага очди...

Достон бирдан ўзгарди. Энди унинг ҳеч нарсага вақти йўқ эди. Туни билан китоб ўқир, ибодат қилар, кундузи масжиднинг боғида ишларди... Уйқуси жудаям оз эди. У ўзини енгил ҳис қилар, ҳаётида ҳам қандайдир мазмун бордай эди. «Худога шукр, хотирамни ҳали тўла йўқотмаган эканман», дерди ўзига-ўзи.

— Дада, — деди бир куни қизи, — бу аҳволда чарчаб, касал бўп қоласиз.

— Эй-й, қизим, улгуришим керак. Бўйнимда қарзим жуда кўп экан. Мана қара, тахминан 16-17 ёшда балоғатга етган бўлсам, ҳозир элликдан ошганман. Бир кунда беш вақт намоз ўқишим керак эди. Лекин мен ўқимаганман. Демак, қарзларим бўйнимда тўпланиб қолган. Агар кунига беш кунликни адо қилсам, демак, бир йилда беш йилникини адо қиламан. Ўн йилда эллик йилникини... Лекин умрим қанчалигини билмайман-да. Балки, етмиш-саксонга кириш насиб қилар. Балки, беш йилгача ҳам етмасман. Худо кўрсатмасин, эртага омонатимни топшириб қўйсам-чи, унда нима қиламан?! Мендан сира хавотир олма, қизим, — дея жавоб берди Достон.

Моҳина ич-ичидан хурсанд бўлди-ю, негадир юраги ғаш-

ланди. Қандайдир бир кулфат унинг устига бостириб келаётгандай, айниқса, кечки пайтлари, отаси масжидга кетганида, унинг елкасидан бир нима босаётгандай туюлаверди.

Бу бекорга эмас эди. Мана, икки кундирки, Арслоннинг шотирлари унинг уйини «қўриқламоқда», ўрганмоқда.

* * *

Розани ток ургандай бир сапчиб тушди ва қўлидаги капкирини ерга ташлаб юбориб, овоз келган томонга югурди. Ўғлининг эшигини қарсиллатиб очиб, ичкарига кирди ва Комилнинг боши каравотидан осилиб қолганини, оғзидан кўпик келаётганини кўрди.

— Вой, ўлмасам! Вой, ўлмасам! Комил! Комил! Болам!!! — дея қичқариб юборди ва шоша-пиша ўғлининг бошини кўтариб ёстиққа қўйди. Ана шунда Комилнинг тириклигини, нафас олаётганини сезиб, синглисига бақирди:

— Бор, сув олиб кел!

Икки аёл нақ бир соат овора бўлиб, Комилни бироз ўзига келтиришди.

— Болам, юрагимни ёрдинг-ку! Шунча қилиқларинг камлик қилганмидики, яна бошқа нарса топиб юрагимни ёрасан! — деди Роза.

Комил гўлдиради. Унинг гапига умуман тушуниб бўлмасди. Бироқ Роза ўғлининг нима демоқчи эканини англаганди.

— Ҳозир ўша зормандадан сенга топиб бераман, — дея кўз ёшини артди.

— Нима у? — деб сўради Мадина.

— Эй-й, анави қуриб кетгур-да. Сен шу ерда жиянингга қараб тур, мен танишимга қўнғироқ қилай.

Таниш — эри Фаттоҳ Норқуловичники. Бир пайтлар эрининг ўзи унинг телефон рақамини берганди. «Исмимни айтсанг, ҳар қандай ишни битириб беради. Лекин оддий нарсаларга ҳам қўнғироқ қилаверма», деганди. Ҳозир унга қўнғироқ қилса бўлади. Чунки ўғлининг аҳволи оддий нарса эмас. Бу ерда тақдир турибди. Агар ўғлига вақтида ўша нарсадан топиб бермаса, у ўлиб қолиши ҳеч гап эмас. Наркоманми, бошқами ўғил, барибир, ўғил-да.

— Боймирза ака, ёрдамингиз керак бўлиб қолди. Ўғлим

анчадан бери анави падарингга лаънатидан истеъмол қилиб келаркан, ҳозир ўладиган аҳволга келиб қолди. Ёрдамингиз керак. Чекадиганиданми, бошқасиданми, ишқилиб, нимасидан бўлса ҳам, олиб келинг, — деди Роза ва ёш тўқди. Овозини чиқазиб йиғлади. Атай шундай қилди. Боймирзанинг ичи ачисин, деди.

Аммо Боймирза деганларининг бировга ичи ачимайди. Ўтган йили унинг онаси оғриб қолди. Касал унчалик ҳам оғир эмас, шунчаки кўричак эди. Бироқ у онасининг инқиллаб ётганини кўрганида, салгина қорин оғриққаям оҳвоҳ қиласизми, деди. У шундай дегаҳ, ҳақиқатан ҳам, оғриқ тўхтади. Она хурсанд бўлди. Гапинг тўғри экан, деди. Аммо бу пайтда кўричак ёрилган, заҳар аёлнинг ички аъзоларини бирма-бир домига тортишни бошлаётганди.

У эртасига ўлди. Онаси ўлса-да, Боймирзанинг бир туки қилт этмади.

Шундай одамнинг бировга ичи ачирмиди?

— Пулини тайёрлаб қўйинг. Ҳозир ўзимники ёнимда эмас. Бировдан оламан. Қимматроқ бўлади, — деб Боймирза гўшакни қўйди.

Боймирза мўйловини силаб илжайди. «Сенга ўхшаган амалдор бойларга «ўтириб» қолганми менинг маишатим. Ўзи бугун ишим юришиб турибди. Бозорда тўртта молдан нақд беш юз сўм фойда кўрдим. Даллоларнинг оғзи очилиб қолди. Ҳаммасидан зўри ўзимман. Мен билган афсунларни улар ҳеч қачон билиша олмайди».

У шаҳарнинг «биқини»даги қишлоқда туради. «Жигули»си бор. Шоколад рангида. Янгилигида сотиб олган. Ҳозир ўтиради-ю, Фаттоҳ Норқуловичнинг уйига «учиб» боради. Ахир у ерда уни «соққа» кутиб турибди. Бориш, эртароқ дийдорига етиш керак.

Орадан ярим соат ҳам вақт ўтмади. Эшик қўнғироғи жиринглади. Роза оёғига шиппагини илди-ю, югурди. Шошилганда, халатининг кўкрак тугмаларини ўтказишни эрдан чиқазибди. Оппоқ, бўлиққина бўлиб ярми кўриниб турарди. Боймирзанинг кўзи аввал шу ёққа тушди. Эркак-да, эркак, «култ» этиб ютинди. Гарчи таклиф этилмаса-да ичкарига кираркан:

— Опагинам, мендан хафа бўлмайсиз, бизнинг ишни кўчада бажариб бўлмайди. Нозик-да, — деди.

Роза дарвозанинг кичик табақасини ёпганидан кейин Боймирза чўнтагидан битта гугурт қутисини ва кичкинагина целлофанга солинган, оғирлиги бир граммча келади-ган унга ўхшаш кукунни чиқазди.

— Биттаси чекадигани, иккинчиси укол қилинадигани — қайси биридан керак? — дея аввал кўзи тушган жойга яна бир марта қараб қўйди.

Роза унинг кўзлари айланиб-ўргилаётганини дарвозани очганидаёқ сезганди. Бироқ ўзини билмаганга олди. Шундай қилса, иши осонроқ битади. Қолаверса, бировнинг кўзи бир тушгани билан бир жойи камайиб қоладими? Ана кўчада қанчадан-қанчаси атай очиб юради. Атай бировлар кўрсин, дейди. Уларникини кўпчилик кўради. Бу-ку, бир кишини «сийлаяпти».

— Мен, — деди Роза ўзини доводиранга солиб, Боймирзанинг кўзларига тикилди. — Илгари бунақанги нарсаларга сира дуч келмаганман. Сиз нима дейсиз? Қайси бири яхши?

— Албатта, кукунда. Лекин олдин бунисидан татимаган бўлса, гугуртдагиси яхши. Мен бу гапни азбаройи Фаттоҳ Норқуловичга бўлган ҳурматим учун айтяпман. Йўқса, қимматини пуллаб кетаверардим.

— Раҳмат. Яхшилигингизни Фаттоҳ акамга, албатта, айтаман.

— Лекин менга ҳозироқ пулини беришингиз керак.

— Қанча?

— Икки минг?

— Икки минг?! — деди Роза кўзларини олайтириб.

— Айтдим-ку, ўзимда йўқ деб. Бошқа бировдан олиб келяпман.

— Иккаласи икки мингми?

— Йўқ. Кукун тўрт минг. Буниси икки минг. Икковини оламан, десангиз олти минг.

— Вой бў-ў-ў!!!

— Бўпти, мен кетдим. Сиз мени чақирмадингиз, мен келмадим.

— Йўқ, йўқ, шошманг! Оламан... Юринг, ичкарига кирайлик.

Ичкарида Боймирза Мадинани кўрди. Гўзал. Опаси ҳам гўзал. Лекин опасининг ёши биров ўтиб қолган. Бу эса ёш.

Аммо бу ёшлик, бу гўзаллик унинг учун икки тийин. Агар чалғиса, дунёда унинг учун энг нодир, энг азиз, энг ҳурматли пулдан қуруқ қолиши мумкин.

Роза пулни берди. Боймирза гўёки истар-истамай олди ва кетди.

— Бунча башараси совуқ, — деди у кетганидан сўнг Мадина.

— Эй-й, аҳамият берма. Қилиб юрган ишини кўрдинг-ку, шунақаларнинг турқи совуқ бўлмай, кимники бўлсин. Энди нима қиламиз, шундан гапир, — дея синглисига тикилди Роза.

Уларнинг гапини эшитган Комил гўлдиради. Роза ўғлига нафрат билан тикилди.

— Расво. Сени расволигиндан қаёқдаги молларга илтимос қилиб ўтирибман.

— Кўйинг, опа, ҳадеб бечорани қарғайверасизми? Олдин чектирайлик, ундан кейин мен таниш дўхтиримга кўнғироқ қиламан.

Буни қарангки, Комил бошини кўтарди. Каравотга оёқларини осилтириб ўтирди.

— Энди, — деди Роза синглисига, — эрингга кўнғироқ қил, машинасини миниб келсин. Буни кўчага суяб олиб чиқсак, ҳаммага шарманда бўламиз.

— Опа, мен...

— Тсс, — дея Роза юзини синглисининг қулоғига олиб бориб, — пул керакми сенга? Жуда ҳам кўп пул.

Мадинанинг юраги бирдан гурсиллаб уриб кетди.

— Ҳа, — деди ҳаяжонини яширолмай.

— Унда Иқболга кўнғироқ қил. Тез етиб келсин. Унгача дўхтиринг билан гаплашасан. Тўрт-беш сўмини берамиз. Касалхонасининг яхшироқ жойини ажратади. Касалхонанинг номи ёмон бўлгани билан махсус хоналари бўлиши керак-ку. Бизга ўхшаган одамларнинг болалари учун. Эшитиб юрибман, кап-каттанинг боласи бетутуриқ экан менинг Комилимга ўхшаб.

Охирги гапи кўнглини алғов-далғов қилди. Шундай оила-я. Умуман камчилик йўқ. Истаса машина, истаганича пул. Керак бўлса, кўчадаги ойимчалардан қанчасининг бошини айлантериши мумкин. Аммо бу сабил қолгур келиб-келиб «қора дори»ни танлаб турибди.

— Бўлди, опажон, бу ёғидан хавотир олманг. Ҳаммасини айтганингиздан ортиқ қилиб бажараман, — деб Мадина телефон ёнига югурди.

Комил эшитди. Ҳаммасини эшитди. Онаси қанчалик пичирлаб гапирмасин, ҳаяжоннинг зўридан овози пичирлашдан баландроқ чиқар ва Комил унинг сўзларини диққат билан тингламоқда эди. У танасига «ёрдамчи қувват» олгач, анча тетиклашган ва қулоқлари ҳам меъёрида эшитмоқда эди.

— Ҳэ, — деди Комил лаб-лунжини ишқалаб, — мени психлар орасига тиқиб юбормоқчисиз? Шундайми? Болангизни! Ундан кўра туғмаганингиз яхши эмасмиди?

— Чунки сени катта одам бўлади, деганман! Чунки сени одам бўлади, деганман! Чунки сени бизнинг эртамыз бўлади, деганман! — дея бақариб юборди тўлиб турган Роза.

— Ҳэ, мени ҳам ўғри бўлади, деб ўйлаган экансиз-да, — деб иржайди Комил.

— Бу туришингдан ўғри бўлганинг минг марта яхши эди. Куйдирги!

— Ҳаром нарсани оғзимдан тикаверганларингдан кейин куйдирги бўламан-да!

— Ўл! Бу кунингдан баттар бўл!

Роза эшикни қарсиллатиб ёпиб, чиқиб кетди. Комил унга ялинмоқчи, касалхонангизми, бошқа жойингизми — менга фарқи йўқ, бораман, демоқчи эди. Фақатгина анави қўлингиздаги оппоққина кукун солинган пакетчани ташлаб кетинг, демоқчи эди. Бироқ улгурмади. Тилини айлан-тиришга улгурмади.

— Тўғри айтасиз, — деди бунинг ўрнига ўзига ўзи гапириб, — кучим ҳеч балога етмай қолди. Авваллари зўр эдим. Улфатларим мени мақташарди. Зўр тортасан деб. Энди тортолмай қолдим. Энди чўнтагимда пулим ҳам йўқ. Пул берадиган одам йўқ. Манави менга ўлим тилаб кетган аёл илгари «Болажоним», деб чўнтагимни тўлдириб пул соларди. «Ишқилиб, ўзинга эҳтиёт бўлсанг бўлди», дерди. Эҳтиёт бўлардим. Ресторанда ўртоқларим билан маза қилардик. Ва-а-а-й! Зўр бўларди-да. Энди пулим йўқ. Лекин ўртоқларим кутишяпти. Иккитаси кетиб қолди. Қорасини ҳам кўрсатмайди. Учаси бор. Лекин бечораларнинг куни анави Кўшёғочнинг ёнидаги барга қолган. Роса исқирт жой. Ле-

кин улар «калет» қилишмайди-да. Мен бошлаётганимда, «Оғайни, шу ишингни қўй, бирга-бирга шишаларни бўшатиб юраверайлик», дейишганди. Аммо мен мазасини татиб кўриб, роса «учгандимда». Уларга «Битта проба қилиб кўринглар», дедим. Гапимга қулоқ солишмади. Уфф! Доза сал пастроқ экан-да. Кукунни беришганидами, мазза қилардим. Во, топдим, агар бермасанглар бормайман, ўзимни ўлдираман, дейман...

У ёстиққа бошини қўйиб кўзини юмди.

Роза тоқатсиз эди. Уйга кирди, эшикка чиқди, роса кувини кутди. Мадина ошхонада ўтирарди. Оёқларини чалиштириб олиб, стол устида турган ликобчадаги пистани чақарди. Шунинг билан бирга опасидан ундириладиган пулнинг ҳисобини олишга ҳаракат қиларди... Пул ҳақида опасига гап очмоқчи бўларди. Аммо ботинолмасди. Чунки опаси асабий эди-да.

Ниҳоят, кувёжон, Иқболжон келди. Олдинига машинасини бир-икки марта «бап, бап» этказди. Шундан кейин тушиб дарвоза қўнғироғини чалди.

Опа-сингил уни минг айланиб-минг ўргилишди. Кейин вазиятни тушунтиришди. Бу орада Мадина Розанинг кўзини шамғалат қилиб:

— Яхшигина унум бўлиб турибди. Сиз опам нима деса, хўп деб тураверинг, — дея шивирлашга ҳам улгурди.

Комил ўзи қарор қилганидай оёғини тиради. Ҳеч қаерга бормайман, деди. Аммо қараса аҳвол чатоқ, поччаси уни судраб кетяпти. Шунда ниятини айтди, анави пакетчани беринглар, деди. «Сендан айлансин ўша пакетча. Бераман. Фақат машинага минганингдан кейин», дея жавоб берди онаси. У ишониб-ишонмай, поччасига эргашди. Машинага минди. Шу заҳоти Роза эшикни ёпиб бирдан қулфлади.

— Бе-е-е-е-р!!! — дея дунёни бузгудек қилиб бақирди Комил.

Ана шу маҳал Фаттоҳ Норқулович дарвозадан кириб келди. Манзарани кўриб даҳшатга тушди. Ўғлининг чинқиргани эса юрагини ўйнатиб юборди.

— Сен итдан тарқаганлар, нима қилипсан? — деди.

* * *

— Кўпроқ «тортиб» қўйган бўлса керак-да. Ёшларига ярашадиган ишни қилмайдиларми? — дея норози тўнғил-

лади. Кейин ҳайдовчисини чақирди. Лидага мен билан юр, деди. У сал бурнини жийирган эди, сўкиш билан сийлади. Ортидан «Ўзингни тарозига солма, бундан бу ёғига иссигимиз ҳам, совуғимиз ҳам бир», деди.

Касалхонанинг жонлантириш бўлимининг эшиги ёнида оқсоч мунғайибгина ўтирарди. У Арслонни кўриши билан ўрнидан турди-да, кўзига ёш олди.

— Ҳа, нима бўлди? Жа, бақувват одам эди-ку, — деди Арслон қовоғини осилтириб.

— Хоним кўнғироқ қилди. Мен ҳеч нарса эшитмадим. Бирдан қўлидан трубка тушди. Дўхтир инсулт, деди, — жавоб берди оқсоч йиғи аралаш.

— Ҳмм. Шу ойим ҳам жонга тегиб кетди. Инсоф деган нарсаси йўқ. Одам икки ой ҳам чет элда юрадими? — деб Арслон эшик тутқичини ушлаб тортди, қулф экан, очилмади. Шунда эшикни тақиллатди. Ичкаридан овоз келди.

— Нима?

— Нималамай оч эшикни! — деди Арслон дағаллик билан.

Эшикнинг кичик туйнуғи очилди.

— Ҳмм, нима ишингиз бор? — дея сўради оқ халат кийган, қоп-қора сочлари пешонасини ёпиб турган, оқ юзли, қошлари терилган, узун киприкли қиз. Унинг кўзлари кўкка мойил, бошқача эди. Арслон бирдан хилқинди. Важоҳати орқага чекинди.

— Адамни шу ерга келтиришган экан, — деди у бироз овозини пасайтириб.

— Ким адангиз? — дея қиз киприklarини пирпиратди.

— Хурсанд Хидирович.

— Ҳа-а, у кишими? — қизнинг юзида табассум пайдо бўлди.

— Ҳа. Мен ўғиллари бўламан.

— Исмингиз адашмасам Арслон, шундайми?

— Сиз қаердан биласиз?

— Сизни билмаган одам борми? Адангизни олиб келиши билан шу ердагилар айтишди. Лекин, афсуски, ҳозир киришингиз мумкинмас. Адангиз ўзига келгани йўқ. Уколдориларнинг ҳаммасини қиляпмиз. Ундан кейин, дўхтирларнинг айтишига қараганда, анча оғир формаси эмиш.

— Ниманинг оғир формаси?

- Инсультнинг.
- Очинг эшикни!
- Бир дақиқага мумкинми? Шундай дўхтирдан...
- Очинг!

Буйруқ оҳангидаги сўз қизни зулфакни туширишга мажбур этди.

Арслон ичкарига кирганидан сўнг қизга эътибор қаратди. Қадди-қомати келишган. Яна нозланиб қадам босаркан.

У отасини кўрди. Кўзлари юмуқ, беҳуш ётибди. Қандайдир бечорага ўхшайди. Умрининг катта қисмини амал курсисида ўтказган, егани олдида, емагани кетида бўлган, бойлигининг қанчалигини баъзан ўзи ҳам эслолмайдиган одам ҳозир бечора кўринишда.

Арслон лабини тишлаб, ортига бурилди. Шунда кўзи докторга тушди. Уни ҳамшира қиз чақириб келганди.

— Арслонбек, яхши келдингизми? — деди дўхтир бироз ранги ўчиб.

— Бобой одам бўладими? — деди Арслон унинг саволига жавоб бермасдан.

— Биз қўлимиздан келган ҳамма ишни қиляпмиз. Умидимиз бор. Лекин Москвадан профессор чақиртирилса, яна ҳам яхши бўларди.

— У тузалиши керак. Шарт! Профессорнинг адресини беринг, — деди Арслон ва палатадан чиқиб кетди.

Доктор довдиради. Ахир қайси профессорни чақиради. Ҳеч кимни танимайди-ку у.

— Ҳалиги...

Арслон кетиш асносида қўлини силтади:

— Беш дақиқада топ!

У худди ўзининг шотирларига буюргандай буюрди. Сўнгра йигитларидан бирини шу ерда қолдириб ўзи «ини»га қайтди.

Уйга кириши билан қўнғироқ бўлди.

Лида Арслоннинг қўнглини овлаш учун пардоз-андоз билан шуғулланаётганди. Шу боис унинг ўзи гўшакни кўтарди. Устози экан. Бирдан қовоғи очилди ва салом берди. Одатдагидай алик олинмади.

— Нима қиляпсан? — дея сўралди.

Арслон шоша-пиша отасининг аҳволини айтди.

— У яшаши керак. Москвадан дўхтир керак бўлса, бугуноқ етиб боради. Кечгача. Учрашувдан гапир.

— У ўйиндан чиқмоқчи. Тижорат билан шуғулланаман, деди. Менинг одамларимга тегинмасанг бўлди, деди, — жавоб берди Арслон.

— Яхши. Тижоратда жиноят тиқилиб ётибди. Ҳар битта босган қадамидан қонун бузилишини ўйнаб-қулиб топса бўлади. Аммо бу кам. Уни жиноят қилишга мажбурлаш керак. Одам ўлдирсин, бир жойларни ёқсин, ўмарсин. Уқдингми?

— Худди шундай, устоз. Синглиси бор экан.

— Нима қилмоқчисан?

— Ўйигитлар бир-икки кунга олиб кетишса...

— Фикр яхши. Фақат у бир умрга боғланиб қолсин. Акаси ҳам қайтаролмасин. Эртарақ.

— Хўп бўлади.

— Томоғингни тий. Билишимча, ёнингдаги қизга боғланиб қоляпсан. Билиб қўй, аёлларнинг оғзи бўш бўлади. Аввали яхшимас унингнинг, охиридан ҳам бирор нима умид қилма. Хўп, хайр.

Арслон биринчи марта Абрам билан гаплашганидан хурсанд бўлди. «Ҳар қалай, ишим маъқул келди-ку. Лекин Фирдавс менинг ёқамдан олганини, қўлимдан ҳеч нима келмаганини эшитганида борми, обдан сўкарди», дея кўнглидан ўтказди. Ташқарига чиқди-да, каравотга ўтириб, тутатқисини эндигина тутатган эди ҳамки, Лида эшикдан чиқди.

— Интизор бўлиб қолдим, — дея нозланди у.

— Вақти эмас. Кўнглимга сиғмайди. Ундан кўра бу ёққа кел.

Лида узун оёқларининг учи билан битта-битта қадам босиб келди-да, Арслоннинг тиззасига ўтириб, кўрсаткич бармоғини унинг иягига теккизди ва:

— Рашк ўлдириб қўйишига сал қолди, — деди.

— Қанақа рашк, нималар деяпсан?

— Анави ҳамшира қиз. Сендан умуман кўзини узолмади.

Кейин сен ҳам нигоҳинг билан нима ишлар қилиб ташламадинг. Айт-чи, у нимаси билан мендан устун эди?

— Калламни қотирма. Фирдавснинг синглисини нима

қиламиз, шундан гапир, — деб Арслон тутатқисини лаб-лари орасига қистирди.

Лида шу заҳоти уни олиб қўйди-да, тутунни ўзи ютиб, сўнгра уни паға-паға қилганча чиқарди ҳамда яна Арслоннинг лаблари орасига тутатқини қистирди. Сўнг жилмай-иб:

— Албатта, бу ишни мендан зўр қойиллатадигани йўқ. Баханг ишни расво қилади. Битта удар бўлиши керак. Шу билан Фирдавсни ағдарсанг-ағдардинг, йўқса у сени ағдарди. Шундай ағдарадики, мен бу вариантни ҳеч қачон хоҳламайман, — деди.

— Унда шу пайтгача нега индамай ўтиргандинг?

— Кутилмаганда, ҳозир миямга келди. Мен сенинг ишингни боплайман. Аммо битта шарт бор.

— Шарт?! Қанақа шарт? Пулми?!

— Жоним, дарров асабийлашмагин. Мен сендан бирор марта пул сўраганманми? Шарт шуки, анави ҳамшира қизни эсингдан чиқазасан.

— Бу аёллар тушуниб бўлмайдиган бир нарса бўлишаркан. Қуй менга. Сал асабимни тинчлантириб олай. Ундан кейин йигитларга айт: Бахани топишсин.

Арслон ҳозирдан бошлаб, ним-ним ичадиган одат чиқаришга қарор қилди. Ахир дунёнинг энг зўр одамлари шундай қилишади-ку. Телевизорда неча марталаб кўрган. Олифталик ўша бойваччаларга ярашганда, Арслонга ярашмайдими? Ярашади. Ярашганда қандоқ.

У орзуларга берилиб, чет эллардаги виллаларда ўзининг дам олишини тасаввур қилиб, бир қанча муддат кўзини юмганча ўтирди. Шу вақт оралиғида қанча марталаб, қадаҳга лабини теккизди. Бир қултумдан ютгуликни ютди ва энди уйқу элта бошлаган маҳали Жавлон келди. Аввал томоғини қириб йўталган киши бўлди. Сўнг хўжайинининг ёнига яқинлашди. Арслон эринибгина кўзини очди-да:

— Ҳм, Ҳамир, келдингми? — деди ва кулиб сал қаддини ростларкан, — лекин лақабингни роса топиб қўйишган, — дея қўшимча қилди.

— Хўжайин, шундай яратилиб қолганмиз. Ўрганиб кетганман. Бир хилда исмимни эслолмай, бировлардан сўраб билиб оламан, — деб ялтоқланди Жавлон.

— Баха қани?

— Топширигингиз билан юрган экан. Ўлмас ўзим олиб бораман, деди.

— Сен нимага келдинг?

— Йигитлар иккита машинани олиб қочишган экан. Шунга сиздан уловларни «сўйиб» сотайликми ё ишлата-мизми, деб сўрагани келгандим.

— Расво. Милисалар хоҳламаса ҳам тўхтатишади-ку. Менинг одамларим ўғирлашганини қаёқдан билишади улар.

— Унда, мана, пули тайёр.

— Сотганмидинг?

— Йўқ. Мижоз бор эди. Мен унинг пулини бирдан олдим. Лекин, хўжайин, нима деса шу, дедим.

— Нималар деб валдираяпсан?

— Унинг ўзи ҳам, аслида, ўғри. Бу пулларни сизга хушомад қилганидан берди. Машинани ё бўлақлаб, ёки моторининг рақамини ўзгартириб сотаман. Унинг ҳам пулини хоқонга бераман, деди.

— Бундан чиқди, битта машина ўрнига иккитасини бераркан-да.

— Шундай. Мақсади — бизга қўшилиш.

— Менга қара, у мабодо манавилардан, — дея Арслон елкасига уриб кўрсатди, — эмасми?

— Йўқ. Икки марта «ўтириб» чиққан. Икковида ҳам ўғрилик билан. Қулфга бармоғини тиқиб очадиганлар хилидан.

— Агар битта ишқал чиқса, сенинг ҳам калланг кетади. Бор, қолган пулни ҳам олиб кел.

Арслон Жавлон кетганидан сўнг бир даста пулни қўлига олди. Қўли билан силади ва ўйлади: «Адам бир пайтлар «Сен бола ишламай ейишга ўрганиб қолдинг, бунақада мен «қийшайиб» кетсам хор бўласан», дерди. Ҳм, мана, хор бўлмасканман, жарақ-жарақ топарканман. Энг яхши томони, қўлимни совуқ сувга урмайман. Югуриб-елмайман. Пул дегани ўзининг оёғи билан келади. Тўғри, озгина қалтис. Аслида, бошқача бўлиши ҳам мумкин эмас. Чунки бойлик дегани оҳанрабодай ўзига тортади. Бир хилда йўлингдан кимдир чиқиб қолади. Шунда уларни мажақлаб ўтишингга тўғри келади. Лекин бошқа бир ёмон томони, сен ўзингдан зўрларнинг қаршисидан чиқиб қолишинг ва мажақланишинг ҳам ҳеч гап эмас-да».

Лида шошиб келиб:

— Отанг оғирлашиб қолибди. Бормасанг бўлмаскан, — деди.

— Ўлдираман. Бирорга ҳам дўхтирни соғ қўймайман. Адам ўлса, ҳаммасининг бирма-бир калласини оламан! — дея қичқирди.

Хурсанд Хидирович жуда оғир нафас олаётган экан, уни ҳам махсус мослама орқали.

— Бир ўзига келди, — деди доктор, — сизни сўради. Келганингизни, Москвадан профессор чақираётганингизни айтдик. У бўлса керак эмас, деди. Шу битта сўзним базўр айтди. Кейин имлаб ручка-қоғоз сўради. Бергандик. Ҳеч нима ёзолмади. Айтинг, ўзимиз ёзамиз, дедик. Лекин айтмади. Қоғозга қандайдир шакл чизгандай бўлди. Мана.

Арслон қоғозни кўлига олди. Ҳақиқатан ҳам, шакл. Аммо унинг нима эканини билиб бўлмайди.

— Бу ёққа юринг, — дея Арслон докторнинг халатини кўкси томонидан иккита бармоғи билан ушлаб эшик томонга етаклади, — битта гапни яхшилаб қулоғингизга қуйиб олинг. Икки, кўпи билан уч соатда Москвадан профессор келади. Агар унеча адамга бирор нима бўлса, демак, худди шу нарса сизни ҳам кутиб турибди. Адам соғайиб уйга борса, сиз ҳам борасиз. Пулга кўмиб ташлайман. Йўқса, ўша айтганим — одамни фақат пул эмас, тупроқ ҳам кўмиши мумкин.

Докторнинг оёқлари титраб кетди. Манави галварснинг айтганлари — даҳшатли нарса. Ахир у бор-йўғи шифокор бўлса. Худо оламан деб турган жонни қандай қилиб сақлаб қолсин. Лекин у бунни тушунмайди. Тушунгани ҳам истамайди.

Арслон ташқарига чиқиб, машинага ўтирганидан сўнг доктор бош шифокорнинг ёнига югурди. Ҳамма гапни тўкиб солди. «Учта болам бор. Менга бирор нима бўлса, болаларим етим қоладими? Уларни ким боқиб оёққа қўяди?!» деди. Ҳатто кўзидан ёшини оқизди.

— Хавотир олма, бирор чорасини кўрармиз. Бунақалар отасининг соғлиғига қарамайди. Ишлари ҳам йўқ. Бунақа пайтда бўлса, осмондан келиб, ҳамма ёқнинг тўс-тўполонини чиқзади... Яхшилаб кузатинглар. Кислородни узманглар. Бугун, Худо хоҳласа, амаллаймиз. Ўша профессор

келса-келсин. Кейин у ёғи бир гап бўлар, — деб навбатчи шифоркорни чиқариб юборди бош шифокор.

Арслон бу сафар кетиб қолмади. Машинанинг орқа ўриндиғига ўтирди. Унинг қўлини Лида маҳкам кучоқлаб олганди.

— Нима деб ўйлайсан, адам ўлиб қолмасмикин? — деди Арслон орадан бир қанча вақт ўтганидан сўнг.

— Жоним, нафасингни иссиқ қил. Профессор келса, тузатиб юборади. Бу дўхтирларнинг каллалари бўм-бўш, жуда борса, гриппни даволашга кучлари етади. Сен хавотир олма, — дея Лида уни юпатган бўлди.

— Адам билан охирги кўришганимизда, сал орамиз бузилганди... Шошма, адамнинг пуллари-чи? — деб Арслон бирдан чўнтагидаги қоғозни олди-да, унга яхшилаб тикилди. «Балки, адам пулларини қаерга яширганини менга айтмоқчи бўлгандир. Бу чизгидан нимани тушуниш мумкин? Йўқ, тушуниб бўлмайди. Лекин аниқ биламанки, жонига ишончи бўлмагани учун менга бойликларининг қаерда эканини ёзиб қолдирмоқчи бўлган. Эҳ, ада, яна бир марта ўзингизга келинг. Соққаларингиз қаерда эканини айтинг. Ана ундан кейин ўлсангиз ҳам майли. Ўзим таъзиянгни даҳшат ўтказаман. Элликта машина қаторлашиб, чироқларини ёққанча тобутингизнинг ортидан кетади. Тобутингизнинг устига зар аралашган мато ёптираман... Маъракангизга одам жуда кўп келади. Иккитами-учтами буқа сўяман. Пишириб одамларга едираман», дея хаёлидан ўтказди ва ўриндиқнинг орқасидаги чўнтакдан шиша олди. У қизил суюқликка тўлдирилганди. Қулқуллатиб ичди. Бунгача Лида унга тутатқини тутатиб, тайёрлаб турганди.

— Лида, кетмаймиз. Йигитларга хабар бер, ҳаммаси касалхона ёнида туришсин. Кутамиз. Адам ўзларига келиб, кўзини очишини кутамиз. Менинг адамдан сўрайдиганларим бор. Фирдавснинг синглисини «тинчителиш»ни эрта ё индинга қолдирамыз, — деди Арслон оғзидан тутун чиқазиб.

* * *

— Музаффар ака, бундан бу ёғига ҳаммаси зўр бўлади. Ҳамма нарсани қойиллатамыз, — деди анча кундан бери биринчи бор юзига табассум югурган Фирдавс.

— Айтганинг келсин. Ишқилиб, қоқилмайлик. Мен сиз-

ларга чиройли қилиб дастурхон тузаб қўйганман. Ичкарига киришлар, — дея Музаффар ошпаз Фирдавсни кучоғидан бўшатди.

Ҳақиқатан ҳам, ошпаз бор истеъдодини ишга солган экан. Дастурхон устида ҳали Фирдавс кўрмаган таомлар бор эди. Бу ёғи ананас ва банан ҳам турарди. У «Олой» бозоридан топиб келди бу топилмас матоҳларни, танишидан. Тўғрироғи, эски қадрдонидан. Қадрдони бир пайтлар катта-катта амалдорлар учун чет элдан махсус келтириладиган мева-чева омборида ишлаганди. Ҳозир эса бозорчи. Аммо ўша база билан алоқасини сақлаб қолган. Йўлини қилиб, катталарга тўрт-беш сўм қистириб ўрнига шогирдини қўйиб кетган эди. Мана, саъй-ҳаракатлари мевасини бериб турибди. Амалдорлар дастурхонида ҳар хил тропик мевалар бўлмаслиги мумкин, аммо унинг бозорида бор. Музаффар унинг ёнига бориб, «Ўғлимдан ҳам яқинроқ шогирдим бор, ажойиб йигит, шунинг байрами бўладиган, ўшанга меваларингдан топиб бер», деди. Қариндош-уруғ шундай пайтда бурнини жийириши, елкасини қисиши мумкин, аммо қадрдони бундай қилмайди. «Бўлди», деди савдогар ва Музаффар ошпазни ўзининг махсус омборига олиб борди-да, ананас, банан, манго ва яна аллабало меваларнинг ҳар биридан уч кило-уч кило қилиб берди.

— Устоз, — деди Фирдавс ўтиришдан олдин, — сиз ҳам энг муҳим кураш усулини шогирдидан сир тутган полвон экансиз.

Музаффар ошпаз кулди.

— Йўқ, Фирдавсжон, ундай эмас, мен бугун биринчи марта жудаям қўрқдим. Худодан омон-эсон қайтиб келишингни ялиниб-ёлвориб сўрадим. Овқат масаласига келсак, буни менга бир вақтлар бир чет эллик ошпаз ўргатган эди. Бунақа овқатни ўзимизникилар кўпам хушлашмайди. Шунинг учун ҳам ўргатмагандим. Қани, энди ўтиришлар.

Шундай деб Музаффар ошпаз чиқиб кетди. Фирдавс индамади. Отаси тенги одамларнинг қиттай-қиттай қилишига кўз юмди. Бунақанги маҳали уларга ақл ўргатишга ҳақим йўқ, деди.

— Тадбиркорлик, дединг. Лекин ишни нимадан бошлаймиз? Биз илгари бунақанги нарсаларни қилиб юрган

одамлар бўлмасак. Калла ҳам нари билан беридан у ёғига ишламайди, — деди Абдували бироз қизишиб олганларидан сўнг.

Фирдавс ўзи гапни нимадан бошлашни билмай ўтирганди. Дарров кўнгли кўтарилиб, ҳатто Абдували амакисидан хурсанд бўлди.

— Миразиз амаким мана шу ошхонани ўзимизники қилиб олишимизга ёрдам беради. Ундан кейин пул йиғамиз, бошқасини сотиб оламиз. Мен мана шу ернинг ўзида Музаффар акам билан бирга шогирд етиштираман. Бундан ташқари, бирорта спорт зални гаплашиб, ижарага оламиз. Фақатгина ўзимизни ҳимоя қилиш учун болаларни тайёрлаймиз. Яна хабарларингиз бор, «Ипподром» катта бозорга айланиб кетяпти. Мен бир ўтганимда унинг орқа томонида машинада ҳар хил озиқ-овқат маҳсулотлари сотишга ётганини кўрдим. У ерда кўтарасига сотишаркан. Энди эски таниш-билишларингизни топиш вақти келди. Россияданми, бошқа жойданми топиш керак уларни. Шулар орқали мол олиб келамиз. Бу ёқдан ўзимизда нима сероб бўлса-ю, у ёқларда шу нарсалар бўлмаса, олиб борамиз. Тўғрироғи, шу таниш-билишларингизга етказиб берамиз. Қарабсизки, икки томонда ҳам савдо кетаверади. Биз бировнинг бурнини қонатмаймиз. Шунинг билан бирга ўзимизни ҳам хафа қилдириб қўймаймиз. Арслон агар тўғри хулоса чиқарган бўлса, иккинчи йўлимизни кесиб ўтмайди, — деди у.

— Гапларингга юз фоиз қўшиламан. Ҳақиқатан ҳам, ҳамма нарса худди айтганингдай бўлса, энг зўри шу. Лекин масаланинг бошқа томони ҳам бор. Айтмоқчиманки, биздан олдин отини қамчилаганлар қанча. Яна Арслон осонликча бўйин эгмайди. Бизнинг ишимиз яхши бўлиб кетаётганини кўриб индамай қараб турмайди. Учинчидан, амалдорлар. Уларнинг ўзи қўллари билан бирор ишни қилишмайди. Лекин хат-ҳужжатларни тайёрлашда, юкни ўтказиш, киргазиш пайтлари қўлларига бирор нимани тутқазмасанг, ҳамма ҳаракатларингни бир тийин қилиб ташлашади, — дея Соли қўлига чой тўлдирилган пиёлани олди.

— Ҳаммасини ўзим қонуний ҳал қиламан, — деб унга қаради Миразиз.

— Ака, сизга гап-сўз бўлиши мумкин эмас. Ҳалол одам бўлганлигингиз учун бу ерда ўтирибсиз. Аммо ҳаммаям

сиздаймас-да. Айтайлик, бир «КамАЗ» олмани Россияга жўнатинг, нечта тўсиққа дуч келасиз? Бир кило олмангиз бу ерда бир сўм бўлса, у ёққа етиб боргунча ўн беш сўмга айланади. Энди уни ўн олти сўмга сотишни тасаввур қилаверинг, — дея эътироз билдирди яна Соли.

— Ҳозиргина Фирдавс эски таниш-билишларни топинг, деди-ку. Демак, бу ёғига уларни ишга соламиз-да. Ҳозир олдиндан ваҳима кўтаравермасдан, ҳаракатни бошлайлик, у ёғига Худо пошшо, — деди Абдулатиф.

— Мен ҳам қўшиламан Абдувалининг гапига. Арслон ҳали-бери бизнинг яқинимизга ҳам йўламайди. Кўрдинглар аҳволини...

— Ҳаммасини вақт кўрсатади, — деб бирдан Солининг гапани бўлди Фирдавс. — Мен сўрамадим, лекин ўзларингиз бошлиқ қилиб тайинладингиз. Шундай экан, бу ёғига чидайсиз энди. Хуллас, бошқа нарсаларни йиғиштирайлик. Гап мана шу жойда тўхтади. Агар Арслон ҳаддидан ошса, яхшилаб биринчи ва охириги марта ҳисоб-китоб қиламиз — олам гулистон. Бу ёғига ишни бошлайлик. Миразиз амаки, сиз ҳозирданоқ ҳужжатлар билан шуғулландинг. Қаҳвахонани бирортангизнинг номингизга оламиз. Тамом. Агар ҳеч кимнинг бошқа гапи бўлмаса, шу билан овқатланиш ҳам, йиғилиш ҳам тамом.

Фирдавс Музаффар ошпазнинг ёнига борди. Бироз аразлаганини айтди. Шундай таомнинг борлигини мендан яширган экансиз, деди. Кейин тезроқ пул топиш учун мижозларни кўпайтириш зарурлигини илтимос оҳангида тушунтирди.

Ният яхши бўлганидан сўнг иш ҳам дарров олдинга силжир экан. Шу куни бошқа пайтдагига қараганда одам кўпроқ келди. Фирдавс хурсанд эди. «Эртага янаям яхши бўлади. Официантларнинг кийимларини ўзгартираман, эшик ёнига шарлар иламан», дея режа қилиб турган пайти қаҳвахонага беш киши кириб келди. Хуфтон маҳали эди. Мижозлар қолмаганди ҳисоб. Фирдавс қаҳвахонани янада яхшироқ қилиш хаёли билан турган эди.

Бешала одамдан биттаси қора костюм-шимда, қолган тўрталаси эса бир хил спортча кийим кийиб олганди. Яъни оппоқ футболка ва кўкимтир трико. Албатта, бунақа бўлганидан кейин исталган кишининг эътиборини тортади-да.

— Келинлар, — деди Фирдавс беихтиёр.

— Сиз Фирдавсмисиз? — сўради қора костюм-шимли меҳмон.

— Ҳа, нимаиди?

— Ушланглар ўзига келди. Бироқ шунда ҳаракат қилишни бирозгина кечиктирди. Яъни елкалари чиққан, бўйи узун спортчилардан (кийимларига қараб шундай дейлик) бири унинг чап қўлидан ушлаб, қайирмоқчи эди. Лекин улгурмади. Фирдавс унинг инерциясидан фойдаланиб, тирсаги билан биқинига урди. Кутилмаган зарба спортчини икки буклади. Шу заҳоти қўлини озод қилган Фирдавс икки қадам ортга чекинди ва ёнига яқинлашаётганлар билан уриша кетди. Учга бир. Шу ҳолда ҳам кучлар тенг эди. Фирдавснинг рақиблари бир неча усулларни қўллашарди. Улар гоҳида бараварига ҳужумга ўтишар, баъзан бири ортга чекиниб, иккитаси Фирдавсни йиқитишга уринар эди. Фирдавс асосан ҳимояланаётганди. Бошида бир-иккита зарба бериб кўрди. Бироқ рақиблари чап берди. Шу боис қулай фурсатни кутиш, туғилажак имкониятдан фойдаланиб қолишга қарор қилди.

Битта столдаги ҳали йиғиштириб олинмаган идишлар ерга тушиб чил-чил синди. Битта стул деворга урилди. У ҳам битта «оёғи»дан айрилди. Фирдавснинг ичидан зил кетди. Қаҳвахона жиҳозларида нима айб?

— Тўхтанглар! — деди у бироз ортга чекиниб.

Спортчилар ҳамлани тўхтатишди.

— Нега унинг гапига қулоқ солиб турибсизлар?! — дея бирдан бақирди аллақачон стулга ўтириб оёқларини чапиштириб олган костюм-шимли зўравон.

— Инсоф қилайлик! Қасдларинг менда бўлса бордир! Лекин манави стол-стуллар, идишлар давлатники! Эркак бўлинглар! Ана тўртта бўлиб олдинглар! — деди Фирдавс жаҳл билан костюм-шимлининг бақиршига эътибор ҳам бермай

— От! Буз! — дея яна томоғи йиртилгудек бўқирди ўтириб олган ярамас.

У бу сафар бақириб ўзиникиларни чалғитиб қўйди. Худди шу маҳал спортчилардан бирининг иягининг тагига Фирдавс тепди. Аямади. Зарб билан тепди. Бечора орқасига гурсиллаб йиқилди-ю, шу заҳоти ҳушидан айрилди.

Буни кўрган қолган спортчилар «кутуришди». Бироқ Фирдавсни тутишнинг иложисини қилишолмади. Уч томондан ўраб боришади. Фирдавс биттасига ҳужум қилиб, ҳалқани бузиб ўтади. Кейин улар яна бошқатдан Фирдавсни ҳалқага олишга тушишади.

— Тўхтанглар!

Савашнинг чўзилиши костюм-шимлини зериктириб юборганди. Вақт кетяпти. Хўжайин кутишни ёқтирмайдиганлар хилидан. Катта-кичик деб аяб ўтирмайди. Бирдан оғзидан боди кириб, шоди чиқади. Унинг сўкишларини илон эшитса, пўст ташлайди. Шундоқ экан, ўзича костюм-шим кийиб олган Бекзод деганлари ким бўлибди? У секин чўнтагидан қоп-қора тўппончани чиқарди.

— Сен, латталар, одамни қон қилиб юбординглар! Учовларинг ҳам четроқ тур!

Бекзод шундай дея қуролини Фирдавсга тўғрилади-да, тепкининг устига кўрсаткич бармоғини қўйиб, дағдаға қилди:

— Ёт! Ерга ёт! Агар салгина ортиқча ҳаракат қилсанг, нақ пешонангдан дарча очиб қўяман!

* * *

Эшик қўнғироғи чалинди. Она-бола бирдан чўчиб тушди. Мавзуна бошини кўтариб, аясига қаради.

— Даданг бўлса керак, — деди бирдан нигоҳини олиб қочган Рухшона.

— Дадам? Дадамнинг калити бор. Кечаси қўнғироқ чалмайди. Ким келди экан, ая?

— Ҳозир мен бориб кўрай-чи?

— Йўқ, шошманг, бирга борамиз.

— Тўхта, қизим, нимага ўзимиздан-ўзимиз ваҳима қиламиз? Балки, қўшнилардан бирортаси чиққандир. Лекин ҳар қалай кечаси. Юр, бирга борамиз, — дея кулган бўлди Рухшона. Эшик ёнига етганида эса қизининг енгидан ушлади. — Тавба, ҳар нимадан шубҳаланадиган бўлиб қолибмиз. Мен касалхонадалигимда бунақа одатимдан умуман воз кечаман, деб ўзимга-ўзим ваъда бергандим. Қара, орадан уч соат ҳам ўтмасдан онтимни бузиб турибман.

— Ҳечқиси йўқ, ая. Бунақа пайтда ҳамма ҳам ваҳимага тушади, — деб Мавзуна онасининг қўнглини кўтарди.

Аммо дарвозага яқинлашиб боришаркан, онанинг ҳам,

қизнинг ҳам юрагига гулгула тушди. Лекин иккиси ҳам бир-бирига билдирмаслик мақсадида тетик-тетик қадам босарди. Бироқ дарвоза ёнига етганларидан кейин Рухшона:

— Ким у? — деди-ю, қалтироқ товуши билан қўркувини қизига сездириб қўйди.

— Тез очинг! Милиция билан бирга келганмиз! — дея пўписа қилди ташқаридагилардан бири.

— Дўхтир-ку, — деди унинг овозини таниган Рухшона, — орқамиздан келибди.

— Нима ҳақингиз бор?! Ким сизга бировнинг орқасидан қувишга рухсат берди?! Ҳозироқ кетсангиз кетинг, бўлмаса қўшнилари чақираман! Яримдан кўпи қариндошимиз бўлади! Йўқолинг! Ёнингиздагиларни ҳам олиб кетинг! — дея чинқирди Мавзуна.

— Қизим, — деди ташқаридаги овоз дарров юмшоқ тортиб, — онанг хавфли одам. Сени бир нарса қилиб қўяди. Шунинг учун олиб кетмасак бўлмайди. Оч эшикни!

— Онамнинг қандайлигини ўзим яхши биламан! Сиз милиса билан келган бўлсангиз, мен дадамнинг прокуратурадаги шогирдларини чақираман, ана ундан кейин кўрамиз, аям хавфли-хавфсиз эмаслигини. Кетинг! Ҳозироқ кетинг! Босқинчилик мақсадида келдингизми?! Учгача санайман, кетмасангиз, қариндошларимизнинг ҳаммасини чақираман!

Пўписа иш берди. Бош шифокор ёнидагилар билан гўёки маслаҳатлашган бўлди. Аслида, у қўрқди. Прокуратуранинг номини эшитиб қўрқди. Қўшниларга бирор нима дейиш мумкин. Аммо Миразизнинг шогирдларидан қутулиб бўлмайди. Шундай экан, астагина жуфтакни ростлагани маъкул.

Машиналар дарвоза ортидан кетганлиги маълум бўлгач, она-бола уйга қайтиб киришди. Энди улар буткул хотиржамликни йўқотишган эди. Тиқ этган товушга ҳам чўчиб тушишарди. Бир-бири билан гаплашиб, хатарни унутишга ҳаракат қилишди. Бўлмади. Мавзуна дик этиб телевизорнинг мурватини буради. Концерт берилаётган экан. Оғир қўшиқлар. Тун яримлаганида рақсбоп мусиқа қўйишармиди. Уйқуси келмаётганлар учун бўлса керак бу қўшиқ — елкангдан босади.

Ташқарида қадам товуши эшитилди. Шу заҳоти Мавзунанинг юзи ёришди.

— Дадам! — дея ҳайқирди ва эшикка югурди.

Рухшонанинг эса юраги шув этиб кетди. «Қандай қилиб кўзига қарайман? Нима дейман? Қандай ўзимни оқлайман?.. Қочиб кетсаммикин, а?» каби хаёлларга борди ва беихтиёр ўрнидан турди-да, бошини эгди. Ташқаридан эса қизининг шўх-шодон сўзлари, эркаланиши эшитиларди: «Нега бунча кеч қолиб кетдингиз, дада?! Мен сизга сюрприз тайёрлаб қўйибман...»

— Эй, — деди эшикдан кириб келган Миразиз, — меҳмон бор экан-ку.

Рухшона секин бошини кўтарди. Унинг юзи қизарган, эрининг «меҳмон» деганидан кўзига ёш тўлган эди.

— Мени кечиринг, — деди Рухшона.

Бошқа нарса хаёлига келмади-да. Келганининг ўзи ҳам катта гап. Миқ этмай тураверганида-чи? Унда ҳам яхши бўларди. Миразизнинг ичи эзиларди. Бечорагина дерди. Агар қизи ёнида бўлмаганида кучарди. Юзидан ўпарди. Керак бўлса ўзи кечирим сўрарди. «Кўчанинг иши деб сени эсимдан чиқариб қўйдим», дер ва яна бир нима-бир нималар дерди. Шу билан олам гулистон бўларди. Ҳозир ҳам битта кечирим сўраш барчасини жой-жойига қўйиб турибди.

— Эй-й, кечирим сўрайдиган иш қилганингда ярашарди бу гапинг. Ўзинг омонмисан? Қачон келдинг? Йўқ, шу нарсани сўрамадим. Сўрамайман ҳам. Тўғрими, қизим? — деб Миразиз Мавзунага қаради.

Мавзуна тўлиб турибди. Аслида, айна дамда унга битта сўз ҳам ортиқча. Ҳатто у яхши, қувончли бўлган тақдирда ҳам. Чунки ота-онасининг орасидан нималар ўтганини, унинг оғриғи нечоғлик қаттиқлигини билади. Танасида ҳали-ҳамон ҳис этиб турибди. Шундоқ экан, «а» деса ҳам кўзидан ёши тирқираб оқади. Қиз бошини қимирлатиб, отасининг гапини тасдиқлади.

— Ана. Энди хоним дарров чой дамланг, чанқаганимдан ўлай деб турибман. Унгача кийимларимни алмаштириб келаман.

Вазиятдан чиқиб кетишнинг бундан бошқа чораси йўқ эди. Ҳозир Миразиз дарров хонасига кетса, хотини билан

қизининг елкасидан босиб турган тош ерга тушиб, енгил тортишади.

Шундоқ ҳам бўлди.

— Ая, — деди юзида табассум пайдо бўлган Мавзуна кўзидан дув-дув ёшини оқизиб, — музлаткичда ҳамма нарса бор. Дадамнинг қорни оч.

Рухшона қизини кучоқлади. У ҳам йиғлади-ю, қизига кўрсатмасдан ёшини артиб олди.

— Мен, — деди Мавзуна пешонасини онасининг елкасига қўйиб, — роса чарчадим. Очиғи, дармоним қуриди. Шунга кириб ётсам. Дадамнинг овқатини ўзингиз тайёрлаб беринг.

У атай шундай деди. Чунки у бўлса, ота-онасининг ярашиши қийин кечади.

Рухшона ҳам тушунди ва ич-ичидан мамнун бўлди.

Миразиз кўп кутгирмади. Келди-ю, қизини сўради.

— Роса чарчабди. Кўзи юмилиб кетаверди. Кириб дамини олсин, — дея жавоб берди Рухшона.

— Тўғри. Неча кундан бери тинчлик йўқ унга. Бир жойда дам олиб ўтирганини ҳам кўрмадим, — деб Миразиз хотинининг орт томонидан келиб елкасидан кучди. Рухшона кўзини юмганча: «Худога минг қатла шукр, ҳаммасининг ўтгани рост бўлсин», дея ўйлади...

Эрталаб оиладагиларнинг ҳаммаси хушчақчақ эди. Айниқса, Мавзуна. У улғайиб ташлаб қўйган одатини қилди — аввал дадасининг, кейин аясининг юзидан ўпди.

— Дада, — деди сўнгра эркаланиб, — бугун тоққа чиқайлик. Аввалгидай дарё бўйидаги уйлардан бирини ижарага оласиз. Маза қилиб чўмиламиз. Шашлик пишириб берасиз бизга.

— Жон-жон деб олиб борардим, қизим. Айниқса, ҳозир. Ҳеч қандай ишим йўқ. Биров мени бир жойда кутмайди. Мен бировларни қидирмайман. Хуллас, ғирт бекорчиман. Лекин, қизим, сен Моҳинанинг ёнига боришинг керак-да. Унинг бир ўзи қолиб кетган.

Шу заҳоти Мавзунанинг юзидаги табассум йўқолди. У секин қақддини ростлади-да:

— Бу ёғини ўйламабман, дада, — деди.

— Ҳечқиси йўқ. Моҳинани ҳам олволамиз. Озроқ ёзилиб келади бечора, — дея гапга аралашди Рухшона.

— Буниси маъқул. Фақат мен сизлар билан ярим кун бўламан. Кейин бу ёқда қиладиган ишларим бор.

«Нега ярим кун бўласиз? Ишдан бўшаган бўлсангиз яна қанақа ишларингиз бўлиши мумкин?» деб на аёли ва на қизи сўради. Рухшонани шайтон қитиқлади. Бироқ у шу заҳоти ўзини оғирликка олди.

— Сизни тушунамиз. Агар ишингиз ўта муҳим бўлмаганида биз билан бирга борардингиз. Лекин ишингизни тугатишингиз билан борасиз, келишдикми? — деди жилмайиб.

— Ростини айтсам, сизларга ҳавасим келиб турибди. Дарё бўйида кабоб пиширишнинг гашти бошқача. Ҳозиргина тасаввур қилдим. Даҳшат. Шу ишларимнинг ҳаммасини битириб олай, дарров орқаларингдан етиб бораман.

— Нима сиз бизни обориб жойлаштириб келмайсизми? — дея ҳайрон бўлиб сўради Рухшона.

— Бораман. Кейин дейман-да.

Энди Миразизнинг хизмат машинаси йўқ. Шу боисдан такси чақиришга мажбур бўлди.

Мавзунани кўриши билан Моҳинанинг чеҳраси ёришди. Рухшона холаси билан кўришаётганида эса йиғлаб юборди. Секингина унинг қулоғига «Кўрқяпман», дея шивирлаб кўйди. Рухшона эзилди. Юрагининг бир чеккасидан нимадир чирт этиб узилгандай бўлди. «Эй, воҳ, — дея кўнглидан ўтказди. — Мен ярамас шугинаниям ўйламаган эканман, бўлди, тамом, сочларим супурги бўлсин, қўлларим касов. Мен бу қизни Мавзунадан ҳам кўпроқ яхши кўраман, унга Мавзунадан ҳам кўпроқ меҳр бераман».

У ўзини бошқаролмайдиган бир аҳволда бағридаги қизнинг юз-кўзидан ўпди. Кейин:

— Қизим, бундан бу ёғига сени ҳеч ҳам ёлғизлатиб қўймайман. Кўп куйинма. Ҳаёт давом этаверади. Энди ўз ақлинг, фаросатинг билан онангнинг руҳини шод қил, — деди.

Достон қизининг дам олиб келишига бажонидил рози бўлди. «Яхши, Мавзуна билан бир ёзилиб келсин. Сиқилиб кетди», деди.

У уйи кузатувда эканини, Арслоннинг йигитлари киприк қоқмай Моҳинанинг кўчага чиқишини кутиб ўтиришганини билмасди.

Чорвоқ сари йўлга тушган такси ортидан бир йўла ик-кита машина изма-из борарди.

* * *

Арслоннинг хаёлига бирдан аэропортга бориб, профессорни кутиб олиши кераклиги тушди. У худди уйқудан чўчиб уйғонгандай ялт этиб Лидага қаради.

— Мен сенга неча марта менинг ўй-хаёлимсан, хотирамсан, деганман? — деди дағал овозда.

— Нима гап, тинчликми? — дея ҳайрон бўлганча киприкларини пирпиратди Лида.

— Аэропортга бориб, профессорни кутиб олишни нега эслатмадинг?!

Лиданинг ранги бирдан ўзгарди:

— Мен бошқа бировга айтгансан, деб ўйлабман.

— Ҳа-а, бошқа биров! Бошқа бировга айтсам, сен эшитмасмидинг?! Оёғингни қўлингга олиб уч, бирорта яхшироқ машинани танлагин-да, қўлингга гул билан профессорни кутиб ол, уқдингми?!

Лида қизариб-бўзарганча «ҳа», дегандай бошини қимирлатди.

«Тентак. Бу итни тушуниб бўлмайди. Бир қарасанг унақа, бир қарасанг бунақа. Аввалги гапи кейингисига умуман тўғри келмайди. Яна дағдағаси ҳам бор. Менинг маслаҳатим билан иш қиларкансан, нега жаҳлингни кўрсатасан?» дея кўнглидан ўтказди қиз.

Профессор келди. Лиданинг гулини ҳам олмабди. Ўта жиддий одам экан. «Мен қиз бола эмасман гул олгани», дебди. Кейин касалхона ҳовлисида иржайиб-тиржайиб кўришмоқчи бўлган Арслон билан кўришмади ҳам.

— Мени маъзур тутинг, мен тантаналарда иштирок этиш учун келмадим. Менга даволовчи шифокорни кўрсатинглар, — деди ва Арслоннинг ёнидан бепарво ўтиб кетди.

Арслоннинг қони қайнади. Ортидан бориб бошига бир-икки мушт туширгиси келди-ю, бироқ оқибатини ўйлади. Шу боис тишини-тишига босишга мажбур бўлди.

Тунд қиёфали, Ленин соқолли профессор Хурсанд Хидировични нақ беш соат операция қилди. Арслоннинг эса тинка-мадори қуриди. Нақ бир кути тутатқини тутатди. Ҳатто ўзини босолмаганидан бир шиша шайтон сувини ҳам охирлатди.

— Кўй, ичма, кўрдинг-ку профессор жиддий одам экан,
— деди унга Лида.

— Менга унинг жиддийлиги — икки пул. Текинга кела-
ётгани йўқ. Соққасини олади. Ундан кейин Абрам ака бор.
Хуллас, ичишимга у тўсиқ бўлмайди, — дея Арслон
қизни жеркиб ташлади. Лекин кўрқди. Кўрққанининг са-
бабини ўзи ҳам билмайди.

Ниҳоят, ҳориган, толган профессор сумкасини кўтариб,
ҳовлига чиқди. Буни қарангки, Арслон кутиш йўлакчасига
ҳам боролмади. Отасига бирор нима бўлиб қолганини бир
лаҳза олдин билишдан чўчиганидан эмас, профессор кўри-
ниш бериб қолишидан кўрқди. Шу боис касалхона ҳовли-
сининг бир четида машина салоида кутди у.

Арслон машинадан тушиб, профессорнинг истиқболи-
га юрди.

— Отанг, — деди профессор Арслон оғзини очишга ул-
гурмасидан, — яшайди. Худо берган умрни кўради. Аммо
танасининг ярми ишламайди. Бундан бу ёғига бир умр
тўшакка михланиб ётади.

— Балки...

— Балкига ўрин йўқ! — дея бирдан Арслоннинг гапини
бўлди профессор.

— Гапирадими?

— Ҳа. Фақат ҳозир эмас.

«Худога шукр. Бугун гапирмаса, эртага гапиради. Ё ин-
динга гапиради. Гапирса бўлди, ишқилиб... Амаллаб йиқ-
қан-терганларининг жойини билиб олсам, шунинг ўзи
менга етади. Ундан кейин бутунлай гунг бўлиб қолмайди-
ми?» дея кўнглидан ўтказди Арслон. Аммо профессорга
умуман бошқа гапни айтди:

— Муҳими, тирик қолиши. Керак бўлса, ўн йил, йигир-
ма йил ёнидан қимирламасдан хизматини қиламан.

Профессорнинг энсаси қотди. «Падарқусур, бир кун ҳам
қарамаслигингни шундоққина кўзинг айтиб турибди-ку»,
дея ўйлади ва билагидаги соатга қаради-да:

— Самолётнинг учишига ярим соат қолибди, — деди.

— Сиз ҳали кетмоқчимисиз? Кўйинг, бугун меҳмони-
миз бўлинг. Энг зўр меҳмонхонадан жой буюртириб қўйиб-
ман. Дам олинг, эртага биринчи рейс билан ўзим кузатиб
қўяман, — дея Арслон иржайди.

— Бир дақиқа ҳам қололмайман. Институтда дарсим бор. Келмасдим. Бироқ Абрамнинг хурмати боис мажбур бўлдим. Қанча режаларим ўзгариб кетди. Мени сен кузатма. Кутиб олган қиз олиб бориб қўйса бўлди, — дея профессор бурнини қашлаб қўйди.

Арслон Лидага имлади. У ўз ўрнида шу қилиқни сал нарида турган йигитларга такрорлади.

Профессор машинага ўтирди-ю, жўнаб кетди. Арслон сўнгги лаҳзада пулни эслаб, Лиданинг қулоғига:

— Бирор минг сўм бериб қўй, — дея шивирлади.

Аммо профессор Лида берган пулга қарамабди ҳам. Бироқ олибди. Сумкасига солибди. Сўнгра «Хўжайинингга етказ, мен минг сўм учун шунча масофани босиб келганим йўқ. Ўн беш минг бўлади. Эртага эрталаб етказиб берасанлар», дебди.

Арслон умуман бошқача хаёлда эди. У «Профессор пул олмаса керак, одатда, бунақалар ўта кетган ҳаққўй бўлишади. Қолаверса, орада Иброҳим акадай одам турибди», деб ўйлаганди. Шу боис Лиданинг гапларини эшитгач ҳайрон қолди-да:

— Ҳэй-й, нафсингга ўт кетсин! Падарингга лаънат! Шунга шунча ғўдаймасанг ҳам бўларди! — деди. Кейин Бахага болалардан пул йигиб, жўнатиб юборишни буюрди. Ўзи эса уйига кетди. Лидага айтдики, «Бу ерда юрагим жудаям сиқилиб кетди. Уй, барибир, ҳам уй». Аслида, мақсади бошқа эди. Ҳамма ёқни кўриб чиқиш, отасининг бойликларини топиш эди. Агар отаси тилга кирмасдан ўша пулларни тополса, кейин отаси билан иши бўлмайди. Энди фарзанд сифатида кунора хабар олиб туриши мумкин, бироқ чин қўнгилдан падари бузрукворининг соғайиб кетишини истамайди. Албатта, бунинг ҳам сабаби бор. Ота номини олган, эликдан ошган киши, соғайса пулларини суриштириб қолиши мумкин-да.

У Лидани ўзи билан бирга олиб кетмади. «Сен шу ердаги нарсаларнинг ҳаммасини бирорта машинага жойлайсанди, менинг номимга ўтказилган дала ҳовлига олиб борасан. Эски нарсаларни олма, аммо янгиларини қолдирма», деди. Ана шу жойда унинг қони асли қанақалиги билинди. Пулни қизганди. Ҳатто Лида у топиши гумон қилинаётган пулларни билмаслиги керак. Бошқа бир миллат вакили

бўлганида эди, Арслон деганлари, лақиллаб қўярди. «Юр, отамнинг пулларини топамиз», дерди. Лекин у демади.

Аввало, Хурсанд Хидировичнинг хонаси титкиланди. Пул топилди. Аммо Арслон кутганчалик эмас, бор-йўғи эллик минг. Бироқ у хафа бўлмади. Хонасидаки, шунча пул сақлаган бўлса, демак, бошқа жойда камида бирор миллион бор. Бироқ ўша бошқа жой қаерда эканлигини билмайди.

Топилган пулнинг қуввати билан Арслон ертўлага тушди. Ишонасизми, сариқ чақа ҳам тополмади. Жаҳли чиқди. Қарийб омбор вазифасини ўтаётган ертўладаги уч литрли идишлардан тўрттасини чил-чил синдирди ҳамда тепага кўтарилди. Ва ошхонага кириб музлаткични очган эди, арманларнинг қип-қизил суюқлигига кўзи тушди. Ўн беш йил олдин ишлаб чиқарилган экан. Ҳали очилмаган. У худди шунақанги ичимликлардан ертўлада беш яшигини кўрганди. Ҳаммаси чет элники. Аммо бу арманларники, экан.

Шисанинг оғзини очди. Бурнини текизиб ҳидлади. Ҳиди жудаям ёқди. Бошини кўтариб «оҳ, оҳ», деганча калласини сарак-сарак қилди-да, фужерга тўлдириб қуйгач шисани оҳиста столнинг устига қўйди. Юмшоқ стулга ўтириб, суюқликдан бир хўплади. Бирдан ютмади. Кўзини юмиб бир муддат оғзида сақлаганидан кейин оз-оздан, бир-бир ютиб тугатди.

— Аслида, мана шундай қилиш одамга ҳузур бағишлайди. Биз бўлсак, оғзимизни тўлдириб-тўлдириб, худди молдай ичамиз, — деди сўнг ўзига-ўзи.

Ўзининг гапи ўзига наша қилди. Иржайганча ҳамон қўлида кўтариб юрган бир тахлам пулни столнинг устига қўйиб, бир дастасини қўлига олди.

— Эҳ, бунча зўрсан. Сени ушлаганим сайин билакларим кучга тўляпти. Маза қиляпман. Менимча, дунёнинг ҳамма роҳати сенда бўлса керак. Эҳ-ҳе, сенинг йўлингда қанчадан-қанча одам жон олиб, жон берган. Мен бўлсам осонгина панжамнинг орасида шунчангни ушлаб турибман! — дея иржайганча идишдаги қип-қизил суюқликдан оғзини тўлдириб ичди. — Ўх, ярамас! — деди ютиб бўлганидан кейин ҳайқириб. — Ҳозиргина бир қултум-бир қултум ичишни ният қилгандим. Айтган гапим «совимай» туриб

буздим-а! Майли, майли, бир сафарга кечирса бўлади. Аммо кейинги сафар ўзимни-ўзим кечирмайман.

Арслон тутатқисини тутатиб, бир нуқтага термилганча ўтираркан, дабдурустан Фирдавсни эслаб қолди. Фирдавс унинг ёқасидан олганини, дағдаға қилганини сира ёдидан чиқазолмаётганди. Шу боис қўллари мушт бўлиб тугилди ва гурсиллатиб столни муштлади. Пуллар оёқ остига сочилди. Бироқ Арслон бунга зиғирча ҳам эътибор бермади.

— Барибир, ичим куйиб кетяпти! Токи кўзларини ўйиб олмас эканман, кўнглим хотиржам тортмайди! Хотиржам ухлолмайман!

Йигитча шундай деганидан кейин яна тутатқи тутатди-да, ўрнидан туриб телевизорни ёқди ва биринчи каналга олди. Бирдан «Ўзбекистонлик раис», деган ёзув экранда кўринди. Шунда унинг хаёли бузилди. «Агар ўша раис бой бўлса, бориб ҳамма пулини тортиб оламан», дея ўйлади. Бироқ кўрсатув эски экан. Шунга қарамасдан, қизиқ. Чунки раис оддий раис эмас эди-да. Бутун бошли областни панжасида ушлаб турган экан. Райком ҳам, обком ҳам унинг чизган чизиғида юраркан. Ўзининг шахсий қамоқхонаси, шахсий аскарлари бор экан. Текширувчиларга нақд бир ярим миллион сўм таклиф қилибди.

Арслон шу гапларни эшитаркан, «Әҳ-ҳе-е!» деб юборди.

— Ҳақиқий эркак мана бунақа бўлибди-да! Қойил лекин! Тўғридан-тўғри нақ Брежнев билан гаплашган экан. Вў-ў-ў!!! Биз ҳам юрибмиз-да тўртта ўғрига бошман деб! Агар у порага бир ярим миллион таклиф қилган бўлса, йиққан-тергани камида ўн ўн беш миллиондир!

Арслон яна қадаҳни тўлдирди. Чунки биринчиси тугаганди. Бироқ иккинчисидан ичиш насиб этмади. Эшик очилди. Шу заҳоти унинг жаҳли чиқди. Чунки пуллари яйраб ётарди. Бунча пулни кўрган одамнинг кўзи бирдан ўйнаб кетиши аниқ эди, шунинг учун ҳам жаҳли чиқди:

— Ҳэ... Қайси биринг рухсатсиз кирапсан?!

Жавоб бўлмади. Бунинг ўрнига ошхонанинг ҳам эшиги очилди ва онаси кўринди. Сочи калта, қорага бўялган. Юзи оппоқ, анча-мунча бўёқ сарфланган. Елкаларини ёпишга мато етмаган. Агар Арслон ўғли бўлмаганида эди, суқла-

ниб қарарди. Ҳозир эса кўзини олиб қочди. Ҳар қалай, шундай қилишни эплади.

— Вой-бўй, нима ўтириш бу?! — деди аёл аҳволни кўриб.

Арслон иржайди. Ўрнидан туриб, онасига яқинлашди.

— Ўзимнинг ойижоним! Бир оғиз айтиб қўймайсизми, кутиб олмайманми? Мен йигитларимдан бирортаси бошини суқяптими, деб ўйлабман! — дея онасини кучоқлади.

Хонзода ўғлининг икки юзидан чўлпиллатиб ўпаркан, бурнини жийирди:

— Нима бало керосин-перосин ичганмисан?

Арслон кулди ва онасининг бағридан чиқиб:

— Сал ўткирроқ экан, — дея шишани кўрсатди.

— Сабил.

— Яхши келдингизми, онагинам?!

— Зўр!..

— Аданг қани?

— Хабарингиз йўқми?

— Йўқ. Телефонда гаплашаётганимда бирдан узилиб қолди. Ҳайрон бўлдим. Кейин яна қайта-қайта бир неча марта кўнғироқ қилдим. Биров кўтармади.

— Эрингиз касалхонанинг жонлантириш бўлимида ётибди. Агар мен бўлмаганимда ўлиб кетарди. Инсульт — энг оғир формаси, Москвадан профессор келди.

— Тушунарли. Ўзинг нега пулларни столнинг устига сочиб ўтирибсан?!

— Бу, — дея иржайди Арслон, — бир кунлик даромадим. Қалай, ёмонмасми?

— Йўғ-э! — деди бирдан кўзлари олайган Хонзода.

— Энди шунақа бўлади.

— Ўзимнинг бойвачча ўғлимдан, — деб Хонзода Арслоннинг пешонасидан ўпди. Сўнг стулга ўтирди. Бир сиқим пулни столнинг устидан олиб яна ташлади. Ана шундан кейингина эри тўғрисида батафсилроқ сўради:

— Ишқилиб, адангнинг аҳволи яхшими? Нега инсульт олди?!

Аёл жуда бепарво, худди мутлақо бегона одам тўғрисида суриштираётгандай эди. Аслида ҳам Хурсанд Хидирович унинг учун бегоналашиб кетганди. Тахминан, эрининг нима сабабдан бундай аҳволга тушганини биларди. Ҳатто-

ки ич-ичидан хурсанд эди. Абрамдан эри ҳақида эшитганида, «Бир йўла ўлмабди-да, қутулардим», деганди.

— Яхши эмас. Профессор энди тўшакда михланиб ётади, деди. Ҳозир танасининг ярми умуман ишламаяпти. Гапиролмайдиам. Қўлимдан келган ҳамма ҳаракатни қилдим.

— Сен қаерда эдинг аданг шунақа бўлиб қолганида?

— Ишда. Ишларим билан юргандим. Хизматкоримиз кўнғироқ қилди.

— Чатоқ бўлибди. Майли, мен роса чарчаганман. Кириб кийимларимни алмаштириб, бир чўмилиб оламан, — деб Хонзода ўрнидан турди-да столнинг устида турган шшшани қўлига олиб ёрлиғига тикилди. — Ҳмм, чаккимас, лекин адангникига ўхшайди.

— Ҳа, музлаткичда турган экан. Роса асабийлашгандим. Чарчагандим. Шунга озгина...

Хонзода ўғлининг гапини эшитмаётганди. У қадахни тўлдираётганди. Шу боисдан ҳам Арслон гапини охирига-ча етказмай онасининг ишини кузатди.

— Айтганча, дарвозахонада иккита хунуккина йигит турибди, — деди Хонзода фужерни лабига олиб бораркан.

— Менинг одамларим.

Хонзода қадахдагини бир кўтаришда ичди. Шундай аччиқ нарсани ютишига қарамасдан бир туки ҳам ўзгармади ва ҳатто газак қилмасдан сўзлади:

— Тузукроғи куриб қолганмиди?

— Тузукроғи кўчада «ўйнамайди».

Хонзода ўғлининг гапига куларкан:

— Устамон бўлиб қолибсан, — деди ва ошхонадан чиқиб кетди.

Онасининг келиши Арслоннинг иштаҳасини бўғиб қўйди. Энди унинг ичгиси ҳам, егиси ҳам келмаётганди. Шу боис бир муддат диванда оёқларини чалиштирганча ўтирди. Кейин ўрнидан туриб, ҳовли томонга юрди.

Дарвозахонадаги йигитлар қимор ўйинига берилиб кетишганди. Шу боисдан улар ҳовлида пайдо бўлган Арслонни пайқашмади. Арслон оёқ учида овоз чиқазмасдан юриб, уларнинг ёнига келди.

— Очма. Кўрмасдан, йигирма сўм тикдим.

— Қирққа кўтардим.

— Ошдим. Саксон. Сен бир юз олтмиш ташлайсан!

— Ҳозир иштонинг ҳам қолмайди. Ғўдаймасдан қўлингга олсанг-чи.

— Гап битта...

— Ўн минг! — деди Арслон.

Шу заҳоти иккала йигити ҳам бошини кўтариб, унга қаради.

— Мен сен итваччаларни қўриқчилик қиляпти десам, бир-бирингни шилаётган экансан-да! — дея уларга ғазабини сочди Арслон.

— Хўжайин, дарвозани қулфлаганмиз. Сал зериккандик, шунга...

— Онам учиб ўтдимиз?

— Ҳалиги...

— Ҳэй-й ҳалигингга! Чиқар иккаланг ҳам ҳамма пулингни! Мен сенларга қиморни қанақа ўйнашни кўрсатиб қўяман!

Йигитлар мулзам тортишди ва истаб-истамай чўнтақларидаги ҳамма пулни чиқариб, столнинг устига ташлашди. Тўкилган пуллар бирор уч юз сўмча бор эди.

— Ҳэ, — дея иржайди Арслон, — ҳали шу ҳолларингга қимор ўйнаб ўтирибсанларми?! Йиғиштир, чўнтагингга тиқ! Ўлмас — Башара қани?!

— Хўжайин, окамлар дарров келаман, деб кетганди, — деди йигитлардан бири ҳозиржавоблик билан.

— Бор, ошхонага киргин-да, мен яримлатиб қўйганимни олиб чиқ. Музлаткичдан газакни ҳам олвол! — дея буюрди Арслон унга.

Йигит югуриб кетди. Худди шу маҳал Баха келди. Қўлида сетка. Оғзи «қулоғида».

— Хўжайин, хушxabар бор! — деди у икки қадам ташлаб-ташламай.

— Сен ҳам одамга ўхшаб келаркансан-ку, — деди унга жавобан Арслон ҳамда эринибгина стулга ўтирди.

— Хўжайин, — деди Баха ҳовлиққанча, — ишимиз осонлашди!

— Нима ишинг осонлашди?..

— Фирдавсинг сингиси тоққа кетди анави ишдан кетган прокурорнинг хотини билан.

— Иккови кетдимиз?

— Йўқ. Тўрт киши. Менимча, прокурорнинг қизи, шекилли. Кейин прокурорнинг ўзи ҳам. Лекин прокурор уларни дала ҳовлига жойлаштириб, ўзи қайтиб келди. Мен сиздан буйруқ олмасдан туриб, яна куппа-кундузи қизни ўғирламайлик дедим.

Арслон ўзини орқага ташлади. Юзида иржайиш зоҳир бўлди. Беихтиёр чўнтагига қўлини тиқиб тутатқисини олдида, лаблари орасига қистирди. Ёнида турган йигит шу заҳоти гугурт ёқди.

— Балиқларнинг ўзлари тўр томонга кетишибди. Шаҳарга олиб келишнинг ҳам ҳожати йўқ. Лекин уларнинг Чорвоққа кетиши ҳамма иш ҳал бўлди, дегани эмас. Йўқ жойдан бир бало чиқиб келиши ҳам ҳеч гап эмас. Шундай экан, одамларингдан камида ўнтаси борсин. Ими-жимиди, чурқ этган товуш чиқазмасдан, кечаси ҳал қиласанлар. Тўғри ўзимизнинг дала ҳовлига олиб боринглар. Қани ойимчаларни бир томоша қилай-чи. Балки, бирови сизларга янга бўлиб қолар, — дея ҳиринглаб кўлди Арслон.

— Хўжайин, иккови ҳам деявер. Тоза. Нима, юришадида бир-бирига кундош бўлиб! — деди шу заҳоти Баха иржайиб.

— Лекин бу гапинг ҳам зўр! Эркакка тўрттагача мумкинми? Мумкин!.. Тўғриси, икки кундан бери сира ичим ёришмаётганди. Манави янгилигинг яйратиб юборди. Мукофот бор сенга, — дея Арслон шишадаги суюқликни қолдирмасдан қадаҳга тўлатиб қўйди.

— Хўжайин, иккига бўламиз, — деди бирдан Баха унинг нима қилмоқчилигини англаб.

— Йў-ўқ, иккига эмас, битта ўзинг ичасан. Лекин мен ҳам ичишингни томоша қилиб ўтирмайман, — дея у шу пайтгача ўзига қоровуллик қилиб турган йигитларга қаради.

Йигитлар саросималанишди. Ахир улар Арслон сўраётган нарсанинг қаерда туришини билишмасди-да.

— Ерўлада! — деди Арслон ва қадаҳдагидан бир хўладида, кейин идишни Бахага узатди.

Баханинг кўнгли хотиржам тортди. Чунки у Арслонга ишонмайди. Ким билади, балки, заҳар бераётгандир. Мана, ўзи ичди, демак, узатаётгани тоза.

Баха ичимликни ҳидлади, сўнг бошини сарак-сарак қилди:

— Даҳшат!

— Арманларники. Мен ўз насибамни сенга бердим.

— Раҳмат, хўжайин, раҳмат! Худо хоҳласа, кейинги хабарларим янаям зўр бўлади.

Шундай деб у ичмоққа шайланганди, Арслон уни тўхтатди. «Ярамас, мени кутмайсанми, қанақа очофатсан ўзи?» деди.

— Бунинг ҳидига чидаб бўларканми? Ичим ёниб кетяпти, — дея ўзини оқлаган бўлди Баха.

Маишат анча вақт давом этди. Арслон хийла сархушланди. Унинг гапларининг бири боғдан, иккинчиси тоғдан эди. Латифа айтарди. Латифаки, ўзингни-ўзинг қитиқласанг ҳам кулолмайсан. Аммо атрофидагиларнинг ҳаммаси қотиб-қотиб қаҳқаҳа отишарди. Баъзан кўзларини тупуклари билан намлашардики, мабодо Арслон кўриб қолса, латифамнинг зўридан бунинг ичаги узилаёзибди, кўзидан ёш чиқибди, деб ўйласин, деган хаёлда.

Хонзода ухлаганди. Чўмилиб чиққанидан кейин чарчоғи билинди. Ўтган тунда қарийб мижжа қоқмаганди. Иброҳим ҳоли-жонига қўймади. Ярамас дори ичиб келган экан. Нафсингга ўт тушкур, ўн саккиз ёшли йигитдай бўламан, дейди. Бу ёғи унинг гаплари Хонзодани ваҳимага соларди. Чунки Абрам америкалик вазирлардан, дунёни бошқараётган яҳудий бойларидан, катта-катта жиноий тўдалар билан олди-бердиси борлигидан сўзларди. Хонзода ялинарди. «Абрам, Арслон асли сенинг ўғлинг эканлигини эсингдан чиқазма. Ишқилиб, ўзинг соябон бўл. Агар ёлғизгина ёдгорим қоқилиб қолса, мен ўлиб қоламан», дерди. Ва Абрам нимаики қилишни буюрса ҳаммасини бажарарди. Худди «тунги капалаклар» мисоли... Мана шуларнинг чарчоғи кучини кўрсатди. Қолаверса, ўғлининг ёнидан кетаётганида ичган ичимлиги ҳам бўшаштирди ва у ухлади. Бироқ, барибир, қий-чув қулоғига чалинавергач, уйғонишга мажбур бўлди. Юзини номигагина ювди-да, ташқарига чиқди. Қарасаки, аҳвол бу.

— Ҳов! Нима бу аҳвол?! Бутун уйни бошларингга кўтардинглар-ку! Сенларнинг дастингдан одам одамга ўхшаб дам оладими, йўқми?! — дея бақирди.

Шу заҳоти ҳамманинг уни ўчди. Ҳамма баробарига шу томонга юзланди. Арслон эса иржайганча ўрнидан туриб:

— Онагинам! Ўзимнинг онагинам! Ҳамманг яхшилаб эшитиб ол, онагинамнинг нафақат гаплари, олган нафаси ҳам барчанг учун қонун! Биттанг айтганини қилмасанг, терингни шилиб оламан! — деди.

Хонзода шу заҳоти «учди». Ана ўғил-у, мана ўғил. Ана онанинг ҳурматию, мана онанинг ҳурмати. Бир қоп семирган, иржайган Хонзода бир-бир қадам босганча уларнинг ёнига яқинлашди. Арслоннинг йигитлари қўллари кўксида, бошлари эгилган. Гуёки Маликаи Турандот келяпти-ю, унинг юзига қарашга буларнинг ҳақи йўқ. Керак бўлса, гуноҳ ҳисобланади ва жазога тортилади.

— Онагинам, дам олишингиз қалай бўлди? — деди Арслон.

— Зўр. Бундан баттари бўлмайди. Қулоғимни единглар. Чарчаб келган, демаринглар! Майли, энди ўтди. Қани, буларинг билан мени бир таништириб қўй-чи, — дея жилмайганча йигитларга бир-бир қаради Хонзода.

Баҳанинг ичидан зил кетди. «Илгари ўғлингга зўрға чидаётган эдик, энди сен кампиршоҳ ҳам пайдо бўлдингми? Тоза шўр пешона эканмиз-да», дея қўнглидан ўтказди.

Арслон эндигина оғиз очмоққа шайланган маҳали дарвозадан Лида Ўлмас билан бирга кириб келди. Уларнинг ортида яна тўрт йигит ҳам бор эди.

— Жонгинам, эркакларнинг ишини бажариб келяпман. Ҳаттоки ўзим юк кўтардим. Мен сенинг қўнглингни олишим керакмасмиди? Нега бунча оғир юмушни елкамга ординг? — деди Лида ичкарига кира солиб.

Хонзода бирдан ўғлига қаради:

— Ким бу?

Арслон онасига жавоб беришга улгурмасидан Лида уни кучоқлади ва лабидан бўса олди.

— Ия, бу шарманда ким бўлди?! — такрорлади энди бошқача оҳангда Хонзода.

— Онаминг оёғига бошингни қўй, тезда оёғини ўп! — дея амр қилди Арслон вазиятдан чиқиш учун.

Лида илоннинг ёғини ялаган эмасми, бирдан ўзини Хонзоданинг оёқлари остига ташлади ва чўлпиллатиб ўпди. Шунчалик чўлпиллатдики, ҳамма эшитди.

— Бало, бало экан бу қиз! — деди бирдан «эриб» кетган Хонзода.

Лида қаддини ростлади. Кейин:

— Минг бор узр, мен сизни танимабман. Танимаслигим сизнинг янада бойиб кетишингизга ишора! — дея жилмайди.

— Бир қошиқ қонидан кечинг, ойи, бу қиз менга ёрдам бериб юрибди. Иссиқ-совуғимдан ҳам хабар олади, — деб Арслон ҳам Лиданинг ёнини олди.

— Чаққонгина экан. Менга етишмай турганди ўзи. Майли, сиз эркаклар гаплашиб тураверинглар, биз бу қиз билан... Айтганча, исминг нима эди?

— Лида.

— Чиройли исм. Кетдик, Лида. Бизни ошхона кутмоқда, — дея Хонзода қизни кучоқлаб олди.

Стулга Арслон, Ўлмас ва Баха ўтирди.

— Хўжайин, вақт бўлди. Кечга қолмайлик. Эртароқ «қуёнчалар»ни овлашимиз керак, — деди Баха.

— Эсимдан чиққан экан. Машиналарни тайёрланглар. Мен бугун зерикдим. Бирга борамиз ҳаммамиз. Кейин дала ҳовли ҳам тайёр турсин, — деб Арслон шиппагини судраганча уй томонга кетди.

* * *

Сабина ҳамма хонага бир-бир кириб чиқди. Ҳар бир хона ўзгача безатилган. Ҳар бир хонада безаклар, танланган ранглар бетакрор. У «Кеча шу ишни нега қилмадим?» дея ўйлади. Кейин қизнинг хаёлига кеча ўта банд бўлгани, мияси бошқа нарсалар билан тўлалигидан кўпроқ ўзи билан ўзи овора бўлиб қолгани келди. «Бир жамадон бойлигимни, Неъмат акамни эсласам ғазабим кўзийди. Манави хоналардаги қимматбаҳо идишларни синдиргим, гулқоғозларни йиртгим келади. Ҳаттоки ёқиб юборсамми, деб ҳам ўйлайман. Лекин унда ютқазиб қўярканман. Сариқ чақасиз қоларканман. Ва яна Зеленскийдан ҳам қўрқаман. У тап тортмай мени ўлдириб юбориши мумкин. Ҳа, унга нима? Чўнтагидан қуролини чиқаради-да, пешонамдан тарс-турс отади. Тамом-вассалом! Қарабсизки, ҳам бойликларимдан, ҳам жонимдан айрилиб турибман... Менинг эса қасд қилган одамларим кўп. Улардан энг биринчиси Фирдавс эди. Уни ростакамига севгандим. Агар, агар ярамас бола сев-

гимни хўрламаганида эди, жонимни берардим. Ўл, деса ўлардим. Кучук бўлиб остонамда ёт деса, ётардим. Хўп, бир марта адашган бўлсам, эрдан чиққан бўлсам, шу билан осмон узилиб ерга тушгани йўқ-ку! Инсофсиз, менинг шу кўйга тушишимга бош сабабчи сенсан... Аблаҳ, агар сени учратмаганимда Лазизни бир бало қилиб одам сафига қўшиб олардим. Ёнимда олиб юрардим. Аммо учрадинг-у, ҳаётим остин-устин бўлиб кетди... Иккинчи душманам Андрей. У кўнглимни топишга уринган, иссиғу совуғимда ёнимда туришга ваъда берган инсонни ўлдирди. Неъмат акам ёнимда бўлганида, балки, у менинг муаммоларимни ҳал қилган, ишларимни бажариб юрган бўлармиди?.. Учинчи душманам — Зеленский. Ҳозирча у менга ҳеч нима қилмади. Бироқ ҳамма балонинг бошида турганга ўхшайди».

— Сабина, — дея пичирлади у ўзига-ўзи, — бундан кейин барча душманларинг билан ёлғиз ўзинг олишасан. Қиз бола бошинг билан. Биттасига ютқазсанг, ҳаммасига ютқазган бўласан, аммо биттасини ютсанг, қолганлари билан ҳам олишишингга тўғри келади.

У ҳовлига чиқиб стулга ўтирди-да, оёқларини чалиштирди. Сўнг стол устида турган тутатқидан бир донасини олиб тутатди. Бир текис қирқилган ўт-ўланнинг ранги очроқ яшил, арчаларнинг барги тўкроқ. Бироқ қараса, бир-бирига ярашгандай туюлади. Аммо шундай табиат ҳам Сабинани ром этолмади. «Уфф, зерикдим. Яна кечаги ишимни қиламан, шекилли. Лекин ҳеч нимани синдирмайман. Мабодо Зеленский келиб майда гап қиладиган бўлса, ўзинг айдорсан дейман. Бир ўзимни ташлаб кетдинг. Қарасам ягона овунадиганим шу экан. Шунинг учун «майдаладим», дейман».

Қиз шундай ўйда ўтирганида, девор томондан келаётган икки кишига кўзи тушди. Улар тез-тез қадам босишарди. Шошишарди. Худди бирор нимага кеч қолаётганга ўхшашарди. Бирининг қўлида белкурак, иккинчисиникида ер чопадиган аллабало матоҳ. У ҳайрон бўлганча тикилиб тураверди. Яна Сабина бу ердагиларнинг ҳаммаси маданиятли одамлар бўлса керак. Ҳамма нарсага худди Зеленскийдай жуда нозик муомала қилишса керак, деб ўйлаганди. Бироқ кўрдик, булар бефаросатларча оёқлари остидаги ўтларни босиб, эзгилашиб юряпти. Бўлмаса, девор то-

монда ҳам махсус йўлаклар бор. Яна кийимлари ҳам бир аҳволда.

Сабинанинг бармоқлари орасидаги тутатқи тушиб кетди. Шунда у ўзининг қотиб қолганини сизди ва беихтиёр ўрнидан турди. Бу пайтда келаётганлар жуда яқинлашиб қолганди. Қиз салом берди. Бироқ улар худди кардай алик ҳам олишмай унинг ёнидан ўтиб кетишди.

— Ким бўлди булар? Қаёққа кетишяпти? Бунча башаралари совуқ? — дея ўзига-ўзи гапирди қиз.

Ҳалиги кишилар уйнинг орқа томонига бурилишди. Сабина яна қайтиб жойига ўтирди-да, тутатқига қўлини чўзди. Тутунни тез-тез тортиб тутатқини яримлатди ва яна дик этиб ўрнидан турди. Чунки ички қизиқиши сира ҳоли-жонига қўймаётганди. У ҳам тезроқ боягиларнинг ортидан борса, нима қилишаётганини кўрса...

Шундай ҳам қилди. Уйнинг орқа томони арчазор эди. Уларнинг ортида умуман ўт-ўлан йўқ. Бунинг ўрнига синиб тушган шохлар ётарди. Сабина секин дарахтлар орасига кирди. Бироз ичкарилади. Шунда одамларнинг ўзаро гаплашаётгани эшитилди. «Тезроқ бўл, хўжайин келгунича битиришимиз керак», дерди бир киши рус тилида. «Нимани битиришаркин?» хаёлидан ўтказди Сабина ва овоз келган томонга янада яқинлашди, шундагина кўрди. Яқиндагина унинг ёнидан ўтиб кетганлар шоша-пиша ер кавлашаётган экан. Қизиқиши ортган қиз яна олдинга юрди ва салдан кейин таққа тўхтади. Чунки қазиётганларнинг ёнгинасида иккита одамнинг мурдаси ётибди. Сабинанинг юраги орқасига тортиб кетди. Ранги оқарди. Гўёки беш-олти километр югурган одамдай ҳансираб нафас ола бошлади.

У секин ортига бурилиб кетмоқчи бўлганида, тўсатдан хаёлига Неъмат келди. Бутун танаси музлади ва мурдаларга синчиклаб тикилди. Йўқ, иккиси ҳам Неъматга ўхшамайди. Аммо биттаси жудаям таниш...

Қиз музлаткичдан ичимлик олди-да, қулқуллашиб ичганча шишани яримлатди. Кейин яна ўзига-ўзи гапира бошлади:

— Мозорга ўхшайди. Нарироқда ҳам дўмпайиб қолган жойлар бор эди. Бу иккисидан олдин ҳам кимларнидир шу ерга кўмишган бўлишса керак. Эҳтимол, Неъмат акам ҳам ўша ердадир... Тўхта, боя таниш кўрингани Неъмат акам-

ни ўлдирган эди-ку. Андрей билан бирга борганди. Ҳа, худди ўзи. Энди унинг ўзини ўлдиришибди. Ким ўлдирган, яна Андрейми? Йўқ. Бўлиши мумкин. Аммо буйруқ бошқа жойдан борган. Эҳтимол, Зеленскийдандир... Сабина, Сабина, эртароқ бу ердан қочишинг керак. Бўлмаса, сени ҳам итдай отиб ташлашади. Бойликлардан ҳам, қасд олишдан ҳам воз кеч.

Сабина шундай дея пичирлади ва яна шишани кўтарди. Бу гал кесилмаган колбасадан бир тишлади. Олдинги сафар газак қилишни эсидан чиқазганди. Қизнинг боши айланди ва секин юмшоқ диванга ўтирди.

— Маст бўляпман, лекин каллам худди соатдай ишлаб турибди... Бекор ичдим. Энди ўзимни бошқаролмайман. Зеленский осонгина мени ўлдиради, — деди ва ўрнидан турмоқчи, ҳаммомга кириб чўмилмоқчи бўлди. Бироқ оёқлари ўзига бўйсунмай яна ўтириб қолди. Лабини қаттиқ тишлади. «Мен яшашни истайман. Яшашни. Ҳали жудаям ёшман», дея хаёлидан ўтказди.

Қиз ухлаб қолди. Алламбало тушлар кўрди. Калласини гоҳ у ёққа-гоҳ бу ёққа ташлади. Кимларгадир ялинди. «Йўқ, керак эмас, илтимос», деди. Сўнг бирдан уйғониб кетди-да, ўрнидан турди. Гарансиб атрофга аланглади.

— Яхшиям тушим экан, — дея пичирлади-да, югуриб ҳаммомга кирди.

Аввал юзини ювди. Бўлмади. Кейин кийимларини ечди ва сувни совуқроқ қилиб, чўмила бошлади. Унинг танаси тетиклашар, шунинг билан бирга фикри ҳам тиниқлашарди. Ёдига гўрковларнинг қилаётган иши тушди. «Мени ҳам ўлдиришади. Буларга одам ўлдириш чумчуқ сўйишдай бир гап... Ҳозирча вақтим бор. Демак, ичиб, абгор бўлиб чала ўликка ўхшаб ётмасдан ҳаракатимни қилишим керак», дея ўйлади ва апил-тапил чўмилди-да, дарров кийимларини кийиб ташқарига чиқди. Юраги ҳаприқиб, безовталанганча дарвоза томонга юрмоқчи бўлиб турганида Зеленскийнинг кортежи кўринди.

Зеленский кортеж билан юришини Сабина билмасди. Ўзи, аслида ҳам, молия вазирига бундай қулайлик илгари берилмаганди. Бироқ ҳозирги нотинч замонда ундай одамларни асраш керак. Йўқса, шундоқ ҳам бор-будидан айри-

либ бораётган ҳукуматнинг чўнтагидан шамол «вирр-вирр» этиб эсиб қолиши мумкин.

Сабинанинг юраги шув этди ва ранги оқарганча машиналарга қараб турди. Кортеж тўхтади. Зеленский чарм папкасини кўтариб тушди. Кортеж яна жойидан қимирлади. Зеленский эса Сабинага қаради-да:

— Нега бу ерда турибсан? — деди.

— Зерикдим. Шунга ташқарига чиқдим.

— Шунақами? Яхши, юр, энди ичкарига кирамиз.

Сабина беихтиёр унга эргашди. Улар ошхонага киришди. Зеленский кийимларини алмаштириш учун хонасига кетди. Сабина эса оёқларини чалиштирганча юмшоқ диванга ўтириб олди.

Бир муддатдан сўнг қайтиб келган Зеленский тўғри газ плитасининг ёнига борди-да, чой кўйди. Сўнг ортига ўгирилиб:

— Кўринишинг бошқача, — деб қизнинг бурнини чимдилади.

— Йўқ, ўзим шундай...

Зеленский кулди:

— Негалигини мен айтайми?

Сабина шу заҳоти қўрқиб кетди ва киприкларини пирпиратганча Зеленскийга тикилди. Шу қарашининг ўзиёқ «ҳа», деган сўзни ифодаларди.

— Ичгансан, кўп ичгансан. Шундайми?

«Худога минг қатла шукр», дея бирдан кўнглидан ўтказди Савбина ва ним жилмайганча:

— Шундай, — дея жавоб қайтарди.

— Аммо бу сенинг на зерикишингга ва на мана бундай ўтиришингга сабаб бўлолмайди. Чунки мен ичган одамга ҳеч нима демайман. Бироқ хавотирунинг бошқа бир боиси борлигини биламан.

— Қаердан? — сўради беихтиёр Сабина.

— Эҳ, қизалоқ, қизалоқ, — дея Зеленский унинг ёнига келиб ўтирди ва Сабинанинг сочларини бармоқлари билан таради. — Ахир мен вазирман. Бу мақомга шунчаки кўтарилиб қолмаганман. Демак, ўзимга яраша психологман. Шунга қарамасдан, ўзинг ҳаммасини бир бошидан гапириб беришингни истайман. Дарров эмас. Аввал иккимиз қиттай-қиттай қиламиз. Албатта, бунинг фойдаси бор.

Сенинг бошинг оғриб турибди. Меники ҳам. Сеники кўп «отган»ингдан. Меники кўп ишлаганимдан.

Қиттай-қиттайдан кейин ҳақиқатан ҳам, Сабинанинг боши енгил тортгандай бўлди. Қўрқув ҳам ортга чекинди.

— Исроилга кетишни истайсанми? — дея сўради Зеленский.

— Сира ўйлаб кўрмаган эканман. Қандай давлат ўзи у?

— О-о-о, таърифига тил ожиз. Ўта замонавий, қудратли, бой-бадавлат ва ривожланган давлат. Муболага билан айтадиган бўлсам, ҳар иккитасидан биттаси олим. Хўш, шундай давлатга бориб, яшашни истамайсанми?

— Билмадим. Аввало, уйдагилар билан маслаҳатлашим керак.

— Бунинг сира маслаҳатлашадиган жойи йўқ. Ота-онанг хурсанд бўлишади. Оз қолди. Ҳа, ҳа, жудаям оз қолди. Аввало, аллақачон бошланди.

— Нимага?

— Одамларнинг яҳудийларга ҳавас қилишларига. Ҳар ким яҳудий билан оила қуришни истаб қоляпти ҳозир... Майли, бу ҳақида сен билан ҳали жудаям кўп гаплашамиз.

Зеленскийнинг ҳамма ҳаракатлари нозик эди. Худдики бу одам эркак эмас, аёлдай. Сабина бошини қашлади. «У бугун эрталаб ҳам шунақамиди? Нега эътибор бермадим? Галати экан», дея ўйлади.

Зеленский қадаҳидаги суюқликни охиригача ичди. Сабинага ҳам шундай қилишни таклиф қилди-да, ўрнидан турди.

— Энди сайр, кеча бормаган жойларимизга олиб бораман. У ёқ ниҳоятда қизиқ. Ҳаттоки ўша жойда қолгинг келади, — деди.

Сабина қанақа жойлигини қарийб билади. Эти увишди. «Наҳотки ҳозироқ олиб борса?! Наҳотки эртани кўрмасам... Шошма, менга Исроилга боришни таклиф қилди-ку. Кейин яҳудийларга эрга тегишнинг манфаатли эканлигини ҳам айтди. Шундай экан, бугун ўлдирмаса керак. Балки, умуман ўлдирмас. Менинг ўзим шунчаки ёмон хаёлга бораётгандирман», дея ўйлади ва тез-тез қадам босиб Зеленскийга етиб олди-да, унинг қўлидан тутаркан, деди:

— Исроил ҳақидаги гапларинг сира хаёлимдан чиқмай қолди. Тўлиқроқ гапириб берасанми?

— Хурсандман. Аммо қанча таърифини келтирмай, ба-рибир, ўзинг бориб кўрмасанг, тасаввурга эга бўлолмай-сан. У ердагиларнинг яшашдан мақсади бутунлай бошқача. Улар ҳаётга умуман ўзгача нигоҳ-ла қарашади. Кейин ҳар қандай жирканч ишни ҳам маданият билан бажаришади. Аслида, улар жирканч ишларга умуман қўлларини уриш-майди. Чунки вақтлари ҳам, хоҳишлари ҳам йўқ. Ҳаётлари-нинг ҳар бир лаҳзасини ғанимат билишади. Бекордан бе-корга умрини ҳавога созуришмайди. Айтайлик, қаергадир пиёда бормоқчи, а. Демак, ундан фойда олиш керак. Ле-кин қандай қилиб?..

— Хўш? — дея Сабина Зеленскийга қараб қўйди.

— Кел, шу тўғрида сен бошингни қотир. Менимча фой-да кўрасан, албатта.

— Қаерга борамиз ҳозир?

— Сен нима деб ўйлайсан?

— Билмадим?!

— Бу жавоб эмас. Айтайлик, кўнглингга қулоқ сол-чи, у нима деяпти?!

— Ҳеч нима? Менимча, ҳовлида сайр қилсак керак.

— Алдадинг. Мен ёлғончиларни ёмон кўраман. Ёмон кўрганларимни кўришни ҳам истамайман. Ҳаттоки тасо-дифий ҳам. Бундан чиқди, умуман ёлғон гапирмаслигинг керак. Ҳаттоки сенга қийин бўлса ҳам. Хўш, қаерга бора-миз?

— Бинонинг у бошидан-бу бошига. Девор ёнига, балки, дарвозадан ташқарига чиқармиз. Ана шу жойларга мен бор-маганман.

— Томорқага-чи? У ерга ҳам бормадингми?

Сабина жавоб бермади. Жавоб беролмади. Чунки қиз-нинг оёқлари қалтирай бошлаганди. Шунинг билан ўзи-нинг титроғини Зеленскийга сездириб қўйди.

— Тўппа-тўғри. Бу сафар ҳақиқатни айтдинг. Ажойиб манзарани ёнидан кўрасан. Ниҳоятда мароқли бўлади ва мен сенга у жойдагилар ҳақида батафсил гапириб бераман. Токи қўшни бўлганингда танишишинг қийин кечмасин. Дарров тил топишиб кетсанг, осон кечади.

— Нима?!

— Нима десам экан? Менимча, анча-мунча нарсалар бўлса керак. Қандай келиб қолдинг? Нима сабаб бўлди?

Егулик-ичкиликсиз ҳаёт қанақа бўлади? Оғриқни ҳис этиш мумкин-у, бироқ бошқа ҳеч нима қилиб бўлмайди. Албатта, ўзим ҳеч қачон бунақанги нарсаларни кўрмаганман. Кўрганимда сенинг ёнингда юрмаган бўлардим. Шунинг учун ҳам айтиб беролмайман. Яхшиси, ўзинг боришинг, ўз кўзинг билан кўришинг ва қийинчиликларга чап бериш мумкин, мумкин эмаслигини сендан олдин борганлардан сўраб билиб олишинг керакдир.

— Менга ўлим ҳақида гапиряпсанми?

— Сен нима деб ўйлайсан?

Сабинанинг кўзи ёшга тўлди. Гапирса оқиб кетади. Шунинг учун ҳам сўзлаёлмади у.

* * *

Соли мўлжалдан адашмади. Туфлиси тўғри гўдайган, кеккайган, чет эл жосусларига ўхшаб кийинган, бир лаҳзада бутун вужудини қувонч эгаллаб олган, шу ондаёқ хўжайинидан олажак мукофотини кўз олдига келтирган кимсанинг тўппонча тутган қўлига тегди. Чунки Соли отишга бошқа нарса тополмаганди. Оёқ кийими эса ҳар доим ҳозир у нозир. Фақат энгашиш керак, ечиш керак, тамом-вассалом! Аммо шуни ҳам вақтида қилмасангиз, кейин кеч бўлиши мумкин-да.

Фирдавс бор-йўғи икки қадам ташлаб, олдин ияги осмонга кўтарилган нусханинг жағига, сўнгра қорнига чунонам тепдики, ҳалигина «дунёни кўлида тутиб турган одам» йиқилмасдан олдин кўзини юмди ва шу заҳоти ҳушидан айрилди. Қўлидаги тўппонча эса отилиб кетиб, тўғри Солининг оёғи остига тушди.

Энди вазият бутунлай бошқача, спортчиларнинг юраги орқасига тортиб кетди. Ахир кўчанинг болаларидан ҳар нарса кутса бўлади-да.

— Боя хўжайинларинг нима деганди?! Ёт, деганмиди? Ётинлар! — деди омади кулиб боққанидан иржайган Соли.

Спортчилар шу заҳоти ўзини ерга ташлашди. Фирдавс ҳар бирига камарини ечишни буюрди. Буйруқ бажарилди. Соли тўппончани Фирдавсга тутқазиб, ўзи спортчиларнинг қўлларини орқаларига камар билан чандиб боғлади. Сўнг уларни ўринларидан турғазди. Бу пайтда бош ошпаз Музаффар ака ҳам воқеа жойига етиб келганди. Шунингдек, уч-тўрт официант ҳам томоша қилиб турарди. Офи-

циантлар кетказиб юборилди. Чўзилганлару тик турганлар мижозлар учун ажратилган алоҳида хоналардан бирига олиб кирилди. Хона тор, диққанафас эди. Сабаби, дераза кун бўйи очилмаганди. Бундай жойда сўроқ осон кечади. Чунки жавоб бергувчининг боши лўқиллайди. Фикру хаёлини бир жойга жамлай олмайди. Эртароқ чиқиб кетишни, қутулишни истайди. Бунинг учун сўровчининг саволларига тез-тез, аниқ жавоб қайтармоқ даркор.

— Кимсизлар? — сўради Фирдавс.

— Анави «Корхона»га номзодлармиз. «Меҳнат» резервида шуғулланамиз. Кейинги ойда буйруқ чиқиши керак, — деди спортчилардан бири.

— Манави ким? — дея сўроқ беришда давом этди Фирдавс.

— «Корхона»да ишлайди. Исми Бекзод.

— Нега келдинглар?

— Бизга «Битта бўйни йўғоннинг бўйинини қайириб, сўнгра «катта»га кўринасизлар, ишларинг осон битади», деди. Бизнинг кучимиз кўп. Ҳали бирортамизнинг ҳам елкамиз ер кўрмаган. Аввалига тўполон қилдик. Бир киши учун тўртта бўлиб борамизми, деб. Ҳар кимнинг қаҳрамонлик кўрсатгиси келаётганди. Ҳамма ҳам «фирма»нинг раҳбарига бошқаларга нисбатан энг зўри ўзимман дегиси келади-да. Шунда «шапка»ни камроқ бериб ишга ўтади. Бусиз иложи йўқ. Қаҳрамонлигини етти иқлим эшитганда ҳам раҳбарга соққа бермасанг, барча ҳаракатларинг икки пул. Лекин, барибир, ўзингни кўрсатганингни фойдаси тегади.

Спортчилардан бири шундай деди. Албатта, ўз-ўзидан айтмади. Фирдавснинг калтагини «еган»идан сўнг, Соли отиб ташлайман, деб кўрқитгач сайради. Бошқалари уни ёмон кўриб ўтиришди. Айна чоғда ичларида хурсанд ҳам эди. Чунки улар сотмади. Манави сотди. Гавдаси катта, кучи кўп. Лекин ўлардай содда ва аҳмоқ сотди. Сал қийинчиликка бардоши етмайдиган нусха сотди. У ёққа боришганида энди булар уни сотишади. «Мана шунақа, мана шунақа», деди. «Бунини ишга олиш у ёқда турсин, ҳатто ўқишдан ҳайдаб, беш-олти йилга қамаб юбориш керак. Кейин турли-туман баҳоналар билан муддатини чўзавериш лозим. Бор-ку баҳона. Ёстигининг остидан писка чиқиб қолади

ва ҳоказо. Чирисин. Қамоқхонада кун кўрмай ўлиб кетсин. Ўлигини ҳам қариндошларига бермаслик керак. Ана умумий жиноятчилар мозори бор. Шу ёққа олиб бориб кўмиб ташлаш керак. Чунки бошқа ер бунинг мурдасини қабул қилмайди», дейишади.

Фирдавс спортчиларни шу ерда қолдириб, Бекзодни бошқа хонага олиб киришни буюрди. Буйруғи худди таклифдай эди. Буйруқни бошқа бировга эмас, ўзига бергандай Бекзодни елкасига «ортиб» олди.

Бошидан сув қуйилиб, бурнига нашатир спирти тутилганидан сўнг Бекзод бирдан кўзини очди. У ҳайрон эди. Биринчидан, бу ерда ҳушидан кетибми, ухлабми ётибди. Нега? Жағи қақшаб оғрияпти. Нега? Манавилар ким? Нима қилиб уни ўраб ўтиришибди?

— Қалай, Бекзодбой, дам олиш зўр бўлдимми? — дея сўради Соли Фирдавсга қараб.

Бекзод жағини уқалади.

— Сизлар кимсизлар? — деди оғриқдан афти бужмайиб.

— Биз сени билади, деб ўйлагандик. Наҳотки билмансанг? Ахир оёғинг билан келдинг-ку, — деб бурнини тортиб қўйди Соли.

— Йўқ билмайман. Лекин ўзимнинг қандай одамлигимни биламан. Оғриқ қолдирувчи дори беринглар.

— Берамиз. Сендай ўзининг кимлигини биладиган одамга бермасак кимга берамиз, — дея Музаффар ошпаз чиқиб кетди.

— Кимлигингни билсанг, — деди Фирдавс Бекзодга ўткир нигоҳини қадаб, — бизга ҳам айт, хабардор бўлайлик. Яна сенга қанақа муомала қилишни билмай олдингда хижолатли бўлиб қолмайлик.

Бекзод костюмининг ички чўнтагига қўлини тикди-да, сирти қип-қизил чармдан бўлган, гувоҳномани чиқазиб, унинг ичини очиб кўрсатди.

— Кўрдингми қаернинг одамиман?! Ҳали сенлар менга қўл кўтардингларми?! Энди бутун уруғ-аймоғинг қурийдик-ку. Энг узоқ қариндошинггача бунинг учун жавоб беради! — деб ён томонига чирт этказиб тупурди Бекзод.

— Биринчидан, — деди шу заҳоти гижини келган Фирдавс, — бу ер катта холангнинг уйи эмас, исталган жойга

тупурадиган. Иккинчидан, ўзинг ҳеч нимадан ҳеч нима йўқ, бирдан ушланглар буни дединг, адашмасам!

— Менга мумкин. Мен хоҳлаган жойимда, исталган ишимни қилишимга рухсат берилган, — дея Бекзод бошини кафтлари орасига олиб сиққан бўлди. Шунинг билан бирга жуда қаттиқ оғриқни ҳис этаётгандай кўзларини чирт юмди.

Ана шу маҳал Музаффар ошпаз қўлида битта шиша ва пиёла билан кириб келди.

— Дорининг яхшисини топиб келдим. Бир дақиқада ҳаммасини жойига қўяди, — деди у эшикдан кириши билан.

Бекзоднинг юзи шу заҳоти ёришганини ҳамма кўрди. Ҳатто унинг кулгичлари ўзини кўз-кўз этди. Бор-йўғи бир лаҳза давом этди бу. Кейин у бирдан қовоғини осилтириб олди-да:

— Мени ким деб ўйлаяпсизлар? Мен умуман ичмайди-ганлар хилиданман, — деди.

Фирдавс мийиғида кулди.

— Биров сени ичувчи деяётгани йўқ. Лекин ҳозир бундан бошқа дори йўқ-да, — дея Музаффар акага қаради. — Ичмас экан, ака. Обориб қўяверинг.

— Майли, майли. Шундан бошқа нарса бўлмаса ичаман. Чунки бошим чидаб бўлмайди-ган даражада оғриятти, — деб афтини бужмайтирди Бекзод.

Музаффар ошпаз пиёлани лиммо-лим қилиб тўлдирди. Бекзод эса бир кўтаришда охиригача ичиб юборди ва енгини ҳидларкан, идишни ошпазга узатди. Музаффар ака шу битта ичгани етарли бўлса керак, деб ўйлаганди. Йўқ, камлик қилган экан. «Менинг бошим битта билан қўймайди. Яна битта тўлдилинг», деб Бекзоднинг ўзи сўраб олди. Аммо иккинчини ичганидан сўнг «тайёр» бўлди-қолди.

— Мен, — деди у кўзлари сузилиб, — сени хўжайиннинг ёнига олиб бормасам бўлмайди. У мени билса, энамни кўзимга кўрсатади. Ҳм, шундай бўлади. Пешонамдан отиб ташлайди. Билсанг, менинг болаларим кўп. Экиб-экиб кетаверган эканман ҳамма жойга...

У бошқа гапиролмади, бошини столнинг устига қўйди ва хуррак отиб, ухлай бошлади.

— Эй-й, падарингга лаънат! Мана, кунимиз кимларга қолган? Соли амаки, буни айтганини эшитдингиз. Ҳали

шулар бизнинг хавфсизлигимизни таъминлайдими? Ҳали шулар манфаатимизни ҳимоя қиладими? Экиб кетаверганмиш, демак, уларни оналари билан бирга боқиш керак. Ўқитиш, уйлантириш, эрга бериш, қандайдир катта-катта амалларга ўтқазиш, уйли-жойли қилиш ва яна набираю чевараларининг умрининг охиригача етадиган бойлик йиғиб бериш керак эмиш. Шундай экан, сиз билан мен нима қилиб қараб турибмиз?! Тезроқ-тезроқ ишлаб, кўпроқ-кўпроқ пул топмаймизми, бермаймизми эртароқ бунга ҳаммасини. Бўлмаса бу бечора қийналиб қолади, — деди алам билан Фирдавс.

— Мен бўлмаса кўчадаги тиланчиларга ҳам бирма-бир айтиб чиқай. Чунки биз берган пул камлик қилиб қоладими, дейман-да, — деб кулди Музаффар ошпаз.

Фирдавс Солига юзланиб:

— Бу дардисарни нима қиламиз? — деб сўради.

— Бошим қотиб қолди. Бирор жойга олиб бориб ташласак, эртага танк миниб келади. Ушлаб турсак, ундаям бўлмайди. Хуллас, бошим қотиб турибди, — дея жавоб берди Соли.

— Менда зўр битта вариант бор. Агар хўп десанглар, шуни қўллаймиз, — деди Музаффар ака.

Фирдавс билан Соли бирдан унга қаради.

— Кўптол кўчасини жуда яхши биласизлар. Ҳамма ёғи ликиллаганларга тўлиб кетган. Кўп қаватли уйларнинг қарийб йигирма-ўттиз хонадониди ишратхона бор. Ана шу уйларнинг биттасига киритиб юборамиз. Кейин милицияга хабар берамиз. Табиийки, гувоҳномасини олиб қўямиз. У ёғи сур-сур бўлиб, масаланинг тагига етгунича анчамунча сув оқиб қўяди.

— Музаффар ака, яхши фикр. Лекин қарға қарғанинг кўзини чўқирмикин? Битта қўнғироқ билан қўйиб юборишади. Кейин улар қутуришади, — дея эътироз билдирган бўлди Фирдавс.

— Чуқураштириш керак. Айтайлик, Бекзоджон «тунги капалак»лар базмигача бирорта дўконни ўмарган бўлиши керак. Пулнинг бир қисмини яширган, қолганини ишратга сарфламоқчи бўлган. Тамом, — деди Соли.

— Кам. Уларни мутлақо бу эрга келтирмай қўйишга камлик қилади.

— Менда битта фикр бор.

Хонадагиларнинг ҳаммаси эшик томонга қаради. Қия очилган эшик ёнида Миразиз жилмайганча турарди.

— Тўғриси айтсам, охириг иккита гапни эшитдим. Салпал бир нарсаларни тушунгандай бўлдим, — деди Миразиз.

— Вақтида келдингиз. Бошимиз қотиб турганди, — дея пешонасини қашлади Фирдавс ва сўнг воқеанинг ҳаммасини бир бошидан гапириб берди. Бекзоднинг гувоҳнома-сини кўрсатди.

— Ҳа, ҳеч қачон булардан яхшилик кутиб бўлмайди. Оқни қора қилишга, қорани оқ қилишга жудаям уста булар. Буларнинг отлари фақатгина булар. Булар деганида Худо бўлмайди. Буларнинг Худоси — егани, ичгани, маишати, хўжайини. Буларнинг отаси ҳам, онаси ҳам йўқ. Шундай экан, кўрқиб керак... Ўлдириб юборган одам савобга қолади. Лекин яхшиси, ўзларини ўзлари егани маъқул. Шунда ҳеч қанақанги иси чиқмайди. Яна битта нарса, хўжайинидан кўрқадиганлар сендан ҳам кўрқади. Қачонки, ўлим кўзига кўринса. Демак, кўрсатиш керак.

Миразиз гўё ўзи билан ўзи гаплашаётгандай эди. Фирдавс унинг гапларига бир тушуниб, бир тушунмасди. Шунинг учун юзига тикилиб қолганди.

— Топдим, — деб жилмайганча Фирдавсга юзланди Миразиз, — овозини ёзиб оламиз. Икки нусхада. Хужжат бўлади. Ана ундан кейин ўша Музаффар ака билан Солининг айтганларини қиламиз. Қўлимизда тасма бор экан, Бекзодбойнинг хўжайини қайтиб биз томонга ўгирилиб қарашга кўрқади.

— Тасмада нима ёзилади? — сўради Фирдавс.

— Нима бўларди? Сени бировнинг ўрнига қамамоқчи бўлганлари ва шундай ишларни аввал ҳам қилганликлари. Бу шахсан хўжайинининг режаси экани ва ҳоказо.

— Мен бундай нарсаларга нўноқман, менсиз қилин-лар, — деди Фирдавс.

— Албатта. Бунақанги нарсаларни менга қўйиб бераве-ринлар, — деб кулди Соли.

Фирдавс Миразиз билан хонадан чиқди. Унинг юраги безовта эди. Нимадандир хавотир олаётганди. Бироқ ўша нарсанинг нима эканини билмасди. У ташқарида тоза ҳавода

айланмоқчи бўлди. Аллақачон қоронғи тушган. Ташқарида муздай, дилни яйратувчи шабада эсмоқда эди.

Фирдавс бироз енгил тортди. Ўйладики, Бекзоднинг келиши унинг хотиржамлигини бузди. Шунинг учун юраги сиқилипти. Аммо Миразиз қизини, хотинини ва Моҳинани Чорвоқдаги дала ҳовлига қўйиб келганини айтганидан сўнг кўнгли умуман бошқа нарсадан безовта эканини англади.

— Амаки, у ёқ хавфсизми? — дея сўради у Миразиздан.

— Хавфсиз. Энг ишончли жой. Нимайди?

— Ишончли бўлса майлику-я, янаям билмадим.

Миразизнинг бошига бирдан оғриқ кирди. У секин Фирдавснинг елкасидан тутиб:

— Нима, бирор нимадан шубҳанг борми? — деди.

— Йўқ. Лекин менинг ҳам шу ёққа боргим келяпти. Балки, бирга борармиз... Тўғриси айтсам, ҳамма нарсадан шубҳаланиб қолганман. Манави тол. Турибди. Кун бўйи. Минг марта кўрганман уни. Лекин ҳозир шунинг орқасида биров пойлаётгандай туюляпти менга...

— Борамиз. Сен кириб озгина дамингни олиб тур. Мен Соли билан бирга анави ярамаснинг ишини битирай. Ундан кейин битта Солининг ўзи шунча ишни битиролмайди. Болаларнинг ҳаммасини чақариш керак. Айниқса, янги қўшилган, билаги кучга тўла ёшларни... Бўпти, сен кириб бироз дамингни олиб тур.

Хаёл бир бузилганидан кейин дам олиб бўларканми? Деразага қарайсанми, шифтга юзланасанми — фарқи йўқ, бирдан хаёлинг бузилади. Гўёки синглиси билан Мавзунага биров ҳамла қилаётгандай туюлиб кетаверади... Фирдавс мана шундай гарангсиб турганида, у ўтирган бош ошпазнинг хонасига официант қизлардан бири кириб келди. Фирдавсдан тўрт ёш катта. Ўта замонавий қиз. Керак бўлса, мода ундан бошланади. Ҳеч қачон битта кийимни икки кун киймайди. Ўзиям ўттизта қўйлаги бўлса керак. Ҳар доим ундан хаёлни қитиқловчи ҳид таралади... Бирорта эркакнинг ёнидан ўтса тамом, ўша эркакда бирдан иштиёқ уйғонади. Яна қизгина нозланиб битта-битта қадам ташлашни бошлайди. Унинг патнис кўтариб юришини айтмайсизми? Бешала бармоғини бир қилади-да, учига патнисни қўйиб олади. Уни кўрган одам ана тушиб кетади, мана ту-

шиб кетади, деб ўйлайди. Аммо ҳеч қачон тушмайди, гўё бармоқлари патнисга елимлангандай. Шунингдек, қизгинанинг яна бир ўзига хос жиҳати, эркакларга киприкларини пирпиратиб қарашидир... Унинг мана шу хислатларининг ҳаммаси бир бўлиб мижозлари кўпайишига хизмат қилади. Фақат охириги пайтлари қаҳвахонага келувчиларнинг сони кескин ошиб кетганлиги боис у баъзи мижозларини бошқаларга беришга мажбур бўлди.

Энди шу қизгинанинг иккинчи бир жиҳати бор. У эркакларга ноз-қарашмалар қилиши, шўх-шодон гаплар гапириши мумкин. Бироқ ундан нарига ўтмайди. Аслида, эркакларни жуда ёмон кўради. «Бирортаси ҳам одам эмас. Ҳаммаси ёлғончи. Ҳаммаси иши биттунича хушомад қилади. Кейин, кейин қорасини ҳам тополмайсан», дея ўйлайди. Албатта, шундай деб ўйлашига ҳам сабаб бор. Бундан роппа-роса тўрт йил бурун севгани бор эди. Ярамас, номард, алдаб кетди. Алдаганда ҳам унча-мунча эмас, унинг ҳаётини остин-устин қилди. Номусини поймол қилгани етмагандай, бор топган-тутганини ҳам ола кетди. Мана шу қиз ҳозир бош ошпазнинг хонасига кириб турибди.

— Нима гап? — деди унга Фирдавс.

— Музаффар аканинг кўзини ўйнатгани келдим.

— У йўқ.

— Ўзинг нега бунақа сўлиб ўтирибсан?!

— Ҳеч ким кўзимни ўйнатмаяпти-да, — деди Фирдавс кесатиб.

— Кўзинг ўзи ўйнамайди-да. Майли, хафа бўлаверма. Бу дунёда ҳамма нарса ўтқинчи. Шундай экан, қийналиб нима қиласан?! Ана орқангдаги шкафни очсанг, битта қулинг ўргилсин турибди. Бир пиёласини ютворсанг, ҳамма ёқ гулистон бўлиб кетади. Айтганча, сенга қойил қолдим. Ҳақиқий эркакнинг ишини қилдинг. Бопладинг уларни. Мана шунақа шоҳларини синдириб қўймасанг, кўпни куйдиришади улар. Ана энди қадамларини босмайдиган бўлишди, — дея жилмайди қиз.

Фирдавс қўлини силтади ва ўзини орқага ташлаб кўзларини юмди.

— Сиқилаверма. Сенга ярашмайди. Чунки ҳақиқий эркак сенсан, — деб қиз унинг ортига ўтди-да, шкафдан ўзи айтган нарсани олди, пиёлани тўлдирди. Фирдавснинг ол-

дига қўйди. Кейин ўзи газак олиб келгани кетди. Фирдавс пиёлага қараб ҳам қўймади. Бунинг ўрнига сочини гижимлади-да, бошини эгди ва чуқур нафас олиб чиқарди.

— Оббо, — деди қиз қайтиб кириб, — битта сенга салпал ишонаётгандим. Сен мана бунақанги қилиб...

Қиз пиёлани энди Фирдавснинг қўлига тутқазиб қўйди.

Умрида бунақанги ичимликни ҳаттоки ҳидламаган Фирдавснинг оғзи шунақанги ачишиб, юзи буришдики, кўрган одам бу бола заҳар-пахар ичиб қўйди, шекилли, деб ўйлаши табиий эди.

— Нима бало ичирдингиз? — деди у алам билан.

— Ҳечқиси йўқ, бироздан кейин ўтиб кетади.

Ҳа, бироздан кейин ўтиб кетди. Аммо Фирдавсни ўй баттар исканжасига олди. У Миразиз амакисининг ёнига борди-да, ҳозирнинг ўзидаёқ Чорвоққа жўнаш кераклигини айтди.

* * *

Жой уларга ёқди. Айниқса, қизлар яйрашди. Рухшона эса бироз ўтирганидан сўнг тўғри ўчоқ бошига кетди. Пиёз артди, картошка тозалади. Тўғради, сўнг қозоннинг остига олов ёқди. Ана шуниси қийин кечди. Гугурт ёқади — ўтинни ёндиrolмайди. Шу тахлит ўндан зиёд гугурт донасини исроф қилиб қўйди. Ана шу пайт ёрдамга Моҳина келди. Рухшона холасининг қилаётган ишига қараб неча кунлардан бери илк бора жилмайди.

— Хола, менга беринг, — дея гугуртни қўлига олди ва аввал майда чўпчаларни, қоғозни ўтиннинг остига жойлаштирди. Кейин гугурт ёқди. Бирдан олов лангиллади.

— Мени уялтириб қўйдинг, — деди Рухшона кулиб, — лекин овқатни ўзим тайёрлайман. Бугун иккалангни бир сийламоқчиман.

— Келишдик. Унгача биз чўмиламиз! — дея ҳайқирди ҳавза ёнида турган Мавзуна.

— Сув совуқмасми? — сўради онаси хавотир билан.

— Бироз, аммо дарров ўрганиб кетамиз.

Орадан салгина ўтмай атрофни икки қизнинг қийқириги тутди. Бу бошқача қийқириқ эди. Ғам-ғуссасиз, шодликка тўла қийқириқ. Рухшонанинг ҳаваси келди. Бир хаёл ечиниб, ўзини сувга отмоқчи бўлди. Аммо бунинг ўрнига ҳавзанинг ёнига бориб ўтириб олди-да, бир-бирига сув

сачратаётган қизларнинг хурсандчилигини томоша қилди.

Орадан бир соатга яқин вақт ўтди. Рухшона қараса, қизлар ҳали-бери чиқадиган эмас.

— Бас. Икковинг ҳам шамоллаб қоласан. Дарров чиқ. Эртага ҳам кун бор. Камини эртага тўлдирасизлар. Овқатим ҳам энди совий бошляпти, — деди у.

Қизлар истаб-истамай сувдан чиқишди.

Қозон кабоб қип-қизил бўлиб, жуда бошқача пишганди. Гўштнинг таъми картошкага ҳам ўтиб кетибди. Қизлар гўштира эмас, картошкасига талашти. Рухшона уларнинг қилиқларини томоша қиларкан, кўзига беихтиёр ёш олди. Аммо билдирмади. Кулган киши бўлиб кўз ёшини артди. «Ишқилиб, бундай қувончли кунлар кўп бўлсин, узлуксиз давом этсин», дея кўнглидан ўтказди.

— Ая, — деди Мавзуна лагандаги овқат тамом бўлганидан сўнг, — эртага ҳам худди шундай қилиб пишириб берасиз. Ўзи нега бунча оз қилдингиз? Бор-йўғи бир лаган бўлибди.

— Мен бунчалик очофат бўлиб кетишларингни ҳисобга олмаган эканман, — дея дарров «айб»ни ўзидан соқит қилди Рухшона.

— Ҳо-о, очофат бўлиб кетибмизми? Бекор гап. Ўзингиз керак бўлса, овқатни ширин пиширибсиз, — дея гапга аралашди Моҳина.

— Мақташнинг аҳволини қаранглар, — дея кулди Рухшона ва кўлини сочиққа артаркан, — майли, шу қилганларингга ҳар куни қозон кабоб қиламан.

— Йўқ. Эртага ош.

— Ҳали лағмон ҳам қилиб берасиз, дерсан? — дея қизига юзланди Рухшона.

— Балки, ундан кейин навбатни манти олади.

— Шунақами? Керак бўлса, эртадан бошлаб иккалангни ҳам ишлатаман. Ўзим маза қилиб чўмиламан.

— Сузишни биласизми? — дея Мавзуна онасидан сўради.

— Билганда қандоқ, нақ балиқ бўлиб кетаман.

— Сира кўрмаганман-ку. Ундан кейин бир марта ўзингиз ҳечам сузиб кўрмаганлигингизни айтгансиз.

— Энди сузиб кетавераман. Нима бўлибди? Бунинг устига, ҳавза ҳам чуқур эмас экан...

Дарвоза кескин тақиллади. Рухшонанинг гапи бўлинди. Аввал у дарвоза томонга, сўнгра қизларга қаради. Кейин:

— Ким экан шу маҳалда келган? — деди ҳайрон бўлиб.

Қизларнинг иккиси ҳам елкаларини қисди.

— Ким?! — дея бақирди шунда Рухшона.

— Милицияданмиз! Очинг! Йўқса, дарвозани бузиб киришга мажбур бўламиз! — дея дағдаға қилди дарвоза ортида турган одам.

Рухшонанинг юраги бирдан шув этди. Ахир у касалхонадан қочиб келган. Бундан чиқди, бош шифокор милицияга хабар берган. Эҳтимол, жинни дегандир. Ҳа, шундай деган бўлмаса булар келишмас эди. Лекин унинг бу ерга келганини қаердан билишибди?

— Уй эгалари йўқ, очолмаймиз!

Мавзуна шундай дейиши билан дарвоза янада қаттиқроқ тақиллади. Энди бориб очмаса бўлмасди. Чунки тақиллатаётганлар қулф оралиғига нимадир суққанлиги ғирчиллаб эшитилди.

— Ҳозир, ҳозир! — деди Рухшона дарвозага яқинлашаркан.

Унинг овози фавқулудда қалтираб кетди. Мавзуна шу заҳоти унинг қўлини ушлаб олди.

Дарвоза очилди. Ташқаридагилар ичкарига бостириб киришди. Ҳайратланарли томони, энг аввал аёл киши кирди. У Лида эди ва у кириш асносида Рухшонанинг кўрагидан итариб четга сурганди.

— Ким бор бу ерда яна сизлардан бошқа?! — дағдаға қилди у рус тилида.

— Ҳеч ким, — жавоб берди Мавзуна.

— Яхши. Бу учаласини қўлга олинглар! — амр қилди Лида.

— Нега?! — деди бирдан Рухшона.

— Бизга оператив хабар келди. Яқинда жиноят содир этилган. Жиноятчиларнинг учаласи ҳам аёл киши бўлган. Мана, сизлар учтасизлар, демак, ўша жиноятчилар сизлар бўлишларинг мумкин!

— Қанақа жиноятчи?! Биз шаҳардан келдик! — деди кўрқиб кетган Рухшона.

— Бас! Кимликларингни бўлимда аниқлаштирамиз. Қўлларини кишанланг!

Лида билан бирга келган давангирдай йигитлар бирдан Рухшона билан қизларга ёпишишди. Бечора жувон ялиниб-ёлворди, қизларга қўшилиб йиғлади. Бироқ фойдаси бўлмади. Келганлар уларнинг қўлларини орқаларига арқон билан боғлаб, «Жигули»нинг орқа ўриндиғига ўтқазишди.

Рухшона шунчалик гангиб қолгандики, келгувчиларнинг ҳаммаси фуқаро кийимдалиги, қўлларини кишанлаб эмас, арқон билан боғлаганлиги ва хусусий машинага ўтқазилганига эътибор ҳам бермади. Хаёлида «Буларнинг ҳаммаси милициядан. Ҳақиқатан ҳам, махсус топшириқ билан келишган ва адашиб бизларни олиб кетишяпти. Кўп қайғурмаслик керак. Борганларидан кейин катталари «Узр, англашмовчилик бўлибди», дейди. Кейин яна қайтариб олиб келиб қўйиб кетишади. Жиноятчилар жуда ёмон одамлар бўлса керак-да. Шунга булар кечаси билан қидиришяпти», деган ўй эди.

Уларни унча узоқ бўлмаган бошқа бир дала ҳовлига олиб боришди.

— Сизлар милицияданмиз дегандинлар-ку?! — деди Рухшона машинадан тушиши билан.

— Милициядан, милициядан. Милициянинг уйи кўп. Иморати кўп, — дея унинг елкасидан турткилади Лида. — Ичкарига кир. Милициянинг каттаси сени кўзи тўрт бўлиб кутиб ўтирибди.

Бу дала ҳовлининг иморати пастқам. Айвони йўқ. Ҳавзаси кичкина. Ўша ҳавзачанинг ёнида стол-стул бор. Стулларда Арслон билан Ўлмас рўпарў ўтирибди. Столнинг устида эса ноз-неъматлар. Иккита шиша ва тўртта қадаҳ. Арслон чекиб ўтирибди. Башараси бужмайган, бўш турган қўли мушт бўлиб тугилган эди.

— Мана, — деди Лида унинг ёнига бориб, — учаласини ҳам олиб келдик.

Арслон секин, гўёки истар-истамай ортига ўгирилди. Олдин Рухшонага, кейин қизларга бирма-бир ғазаб билан қаради, сўнгра сўради:

— Қайси биринг Фирдавс итнинг синглисисан?

— Акам ит эмас! — дея шу заҳоти унга жавоб қайтарди Моҳина алам билан.

— Ана, аниқ бўлди-қўйди. Буларни ёруғроққа олиб ўтинлар, яхшилаб кўриб олай, — деб Арслон бармоқлари ора-

сидаги сигаретани чертиб улоқтирди ва ўрнидан турди.

«Асиралар» айвонга ўтказилди.

Арслон Рухшонанинг рўпарасига келди. Яхшилаб тикилди. Кейин бурнини ишқалади-да, қизларнинг тўғрисига ўтди ва иржайди. Кейин:

— Лидичка, Лидичка, мен сенга битта гапни айтсам сира ишонмайсан! — дея ҳайқирди.

— Сен фақат ишончли гапиргансан, — дея унга жавоб қайтарган Лида стулга ўтирди ва шишадагидан қулқулла-тиб қадаҳга қуя бошлади.

— Мен сенга бир эмас, иккита кундош совға қиламан!

У шундай дейиши билан Мавзуна билан Моҳинанинг кўзлари чақнаб кетди. Чақнамади, ёнди, иккиси ҳам титради. Манави турқи совуқнинг башарасига тупургиси келди.

— Буларни бунчалик офатижон деб ўйламаган эдим! Оҳ, оҳ, оҳ! — деб Арслон лаб-лунжини артганча Моҳинага яқинроқ келди.

— Акам гўрга тиқади сени! — деди баттар қалтираб кетган Моҳина.

— Балки, шундай қилар. Балки, олдин ўзи гўрга кириб, кейин мени чақирар. Йў-ўқ, дарров чақирмайди, орадан бирор олтмиш йил ўтади. Ана ундан кейин. Боя менга акам ит эмас деганмидинг? Тўппа-тўғри, у ит эмас. Чунки менинг қайноғам ит бўлмайди-да.

— Мана шу гапларинг учун ҳам жавоб берасан!

— Бўлмасам-чи. Жавоб берамиз, — дея Арслон энди Мавзунага яқинлашди. — Бир-биридан гўзал, бир-биридан роҳатижон!

— Тилингни тий, ифлос! — деди унинг гапларига чи-долмаган Рухшона. — Кимларни ҳақорат қилаётганини биласанми?!

— Ҳақорат? Мен ҳеч кимни ҳақорат қилмадим. Мақтадим. Нима, бировнинг чиройлилигини айтиш ҳақорат бўлиб қолибдими?! Ҳақорат эса қандай бўлишини сал кейинроқ кўрасан. Хўпми?! — дея Арслон Рухшонанинг бурнини бармоқлари билан қиса бошлади.

— Тегинма! Тегинма! Қўйвор аямни! — дея қизлар чинқиришди.

Уларнинг бақиргани Лидага ёқмади. Ўзи Арслоннинг

гапларидан кейин зўрға тишини тишига босиб турганди. Қизларнинг бақиргани яхшигина баҳона бўлди ва у ўрнидан турди-ю, югуриб келиб Моҳина билан Мавзунанинг юзига шапалоқ туширди. Қизларнинг юзидан ўт чақнади. Арслон эса бирдан Лиданинг қўлидан ушлади.

— Рухсатимсиз ҳатто сен ҳам бирор нима қилишинг мумкин эмас! — деди пишқириб.

— Буларнинг эсини киритиб қўйиш керак! — дея ўзини оқламоқчи бўлди Лида.

— Киради эси. Секин-секин. Ҳозир эса қамаб қўйинглар буларни. Ўзим ҳалироқ шуғулланаман офатижонлар билан. Ахир куч тўплашим керак-ку!

* * *

Роза бирдан ўзини ерга ташлади ва сочларини гижимлаганча айтиб йиғлашга тушди. Сўнгра:

— Шунчалик ҳам мени кўйдирасизларми?! Гуноҳим нима эди?! Ўлиб бўлдим-ку! Биттаси қорасини кўрсатмайди! Иккинчиси гиёҳванд! Ўзимни ўлдирайми?! Ўлдирайми?! Шунда мендан қутуласизларми?! — дея думалай бошлади.

Илгари ҳам бир марта шундай қилиб кўрган у. Иш берган. Бурнидан эшак қурти келиб турган Фаттоҳ Норқулович дарров юмшаб ўтирганда, хотинининг бошини кўтариб кучоқлаган. «Тсс, бўлди, бўлди, ҳаммаси яхши бўлади. Мен барини жой-жойига қўяман», деган. Ўшанда, аслида, нима бўлганди?! Ҳа, Фаттоҳ Норқуловичнинг «дилпариси» борлигини Роза билиб қолганди. Шунинг учун ҳам қиёмат қилганди ва ютиб чиққанди... Энди эса ўғлини касалхонага жўнатяпти. Касалхона эмас, жиннихона денг. Шу билан Комилдан қутулмоқчи. Аммо Фаттоҳ Норқулович ўғлини роса яхши кўради. Нима, у боласининг гиёҳвандлигини билмайдими? Билади. Бир неча марта ўғли уйида чекканлигини ҳам сезган. Бироқ индамаган. Албатта, ичичидан эзилган. Бироқ индаёлмаган. Индаса, ўлдириб қўйиши мумкин. Чунки у битта ишни бошладими, охиригача етказди. Жаҳл устида ҳамма нарса қилади. Ҳеч нимадан тап тортмайди. Ана шундай ота ўғлини жиннихонага юбортириб қўядими? Ҳеч қачон! Демак, ҳийла ишлатиши, илонга айланиши керак. Роза худди шундай қиляпти.

— Нима бўлди?! — деди Фаттоҳ Норқулович бир хотинига, бир ўғлига қараркан.

— Дард бўлди, адаси, дард бўлди! Нега мени шундай ўтга ташлаб кетдингиз? Билмасдингизми болангизнинг кимлигини?! — дея кўзидан дув-дув ёш оқизди Роза.

— Билардим, — дея пичирлади Фаттоҳ Норқулович ва секин машинага яқинлашди.

Комилнинг боши гаранг эди. Карахт эди у. Отасининг келганини, онасининг тупроққа беланиб ётганини кўрмаётганди. Хаёлида ўша унга берилмаётган «кукун» эди. «Кукун»ни беришса, хотиржам тортади. Керак бўлса, чўнтагидаги шприцга солади-ю, игнани томирига тикади...

— Нима бўлди сенга, болам? — дея Фаттоҳ Норқулович Комилнинг кўлини ушлади.

— Эй-й, ада, келдингизми? — дея хунук иржайди Комил. — Ойимга айтинг, берсинлар менга. Машинага мажбурлаб ўтқазишди. Қаергадир жўнатишмоқчи мени, майли, бораман, лекин анавини берсин. Бўлмаса, мен ўлиб қоламан. Ҳа, ўлиб қоламан, адажон. Ёлғизгина ўғлингиз тупроқнинг остига кириб олади.

— Яхши бўларди, болам. Шундай қилсанг, кўнглим хотиржам тортарди. Қаерда эканлигингни билардим. Бунча мени эзасан?.. Қара, онангни, қара, нима аҳволда ётибди?!

Худди шу маҳал Роза увиллаб юборди. Пешонасини гурс этказиб бетонга урди. Ўзиям кўзидан ўт чақнаб кетди. Ахир билмасдан уриб қўйган эди-да.

— Берсин, берсин! — дея ялинди Комил.

— Хўп, ҳозир.

Фаттоҳ Норқулович хотинининг елкасидан тутиб кўтарди-да:

— У сўраётган нарса қаерда? — деб сўради паст овозда.

Роза жавоб бермади. Аммо халатининг чўнтагига кўлини тиқиб целлофандаги оппоқ «кукун»ни чиқазиб, эрининг кўлига тутқазди.

— Ҳаммаси яхши бўлади. Тур, бундай ётма, уят бўлади. Дард иккаламизники. Оҳ-воҳ билан бу дарддан қутулолмайсан. Тур ўрнингдан, тур!

Фаттоҳ Норқуловичнинг ҳам кўзидан ёш қуйилди ва у қаддини ростлаб божасига қаради. Сўнгра:

— Иқболжон, манавини олиб, ўзингиз бирор нима қилиб қўйинг. Кейин гап шу ерда қолсин. Ҳар қалай, бего-

на эмасмиз-ку, — деб целлофан идишни Иқболнинг қўлига тутқазиб, ўзи ичкарига кириб кетди. Деворни муштлади. Стол-стулни муштлаши мумкин эди. Унда овоз қаттиқ чиқарди. Хотини ишни охирига етказмай югуриб киради. Кайфиятини баттар бузади. Бунинг устига у ҳозир ёлғиз қолишни истайди.

Музлаткичдан оладиганини олди. Столнинг устига қўйди. Бир пиёла ичгач, шўр бодрингдан тишлади-да:

— Итда тиним бўлди, лекин мен тинмадим. Одамлар сайру саёҳатларда юришди. Лекин мен ҳеч қаерга бормадим. Хотиним маза қилсин, дедим, болаларим кам-кўтсиз катта бўлсин, дедим. Ниятимга етдим. Энди эса дабдалам чиқди. Ҳеч ким менчалик хор бўлмаган бўлса керак! — деди алам билан ва яна пиёлани тўлдирди-да, бир кўтаришда охиригача ичди.

Унга докторлар «Мумкин эмас, юрагингиз кўтаролмайди», дейишганди. Лекин нима қилсин? Манави қайғуниям юраги кўтаролмайди-да.

Фаттоҳ Норқуловичнинг кўзларидан дув-дув ёш оқа бошлади. Айни дақиқада у қизи ҳақида ҳам ўйлаётганди. Қизи бахтсиз. Қизи ҳар кимнинг қўлида ўйинчоқ бўлиб юрибди. Шунча амалда ўтириб, шунча бойлик тўплаб, бирорта ҳам фарзандини бахтли қилолмади. Алам қилмайдими? Қилади.

Фаттоҳ Норқулович учинчи пиёлани тўлдираётганида Роза кириб келди. Келди-ю, эрининг елкасидан кучоқлади.

— Ичасанми? — деди унга Фаттоҳ Норқулович.

— Ҳа, — жавоб берди Роза.

— Нима қилдинг?..

— Жўнатиб юбордим.

— Қаерга?

— Жиннихонага.

— Им! — деди Фаттоҳ Норқулович ва кўксини ғижимлади.

— Адаси. Им, деманг, илтимос. Юрагим ёрилиб кетади. Зўрға турибман. Мен ҳаммасини ўйлаб қўйдим. Бу балолардан бир кунда қутуламиз, — деб эри ўзига қуйган суюқликни Роза ичиб юборди-да, лаб-лунжини артиб, гапида давом этди. — Битта жудаям камбағал болани топа-

миз, у Сабинани хотин қилиб олади. Бизникида яшашади. Қанча пул бўлса, берамиз. Комилжон ҳам даволаниб чиқиши билан бечорароқ қизга уйлантириб қўямиз. Шу билан олам гулистон.

— Тўғри. Буни анча олдин қилиш керак эди. «От ўрнини той босар», дейишади. Ёлғон экан. Босмас экан. Босолмас экан. Чарчадим. Озроқ чўзилмасам, ағанаб тушаман.

— Юринг, ўзим олиб бораман, — дея Роза эрининг қўлидан ушлади.

Иккиси ётоққа киришди. Бир соатча ҳар иккиси ҳам ўзининг хаёли билан банд бўлди. Ҳар иккиси ҳам фарзандларини нўноқликда айблади. Бироқ на унисининг ва на бунисининг хаёлига «Ахир биз болаларимизни ҳаром билан боқдик-ку. Қанчадан-қанча одамларни қақшатиб, пуллари тортиб олдик-ку. Яна қанчасини қамоққа тиқиб юбордик, оилаларини барбод қилдик. Бунинг касри бизга урмади. Маишатни давом этказдик. Шундай пайтлар бўлдики, фақат ресторанда овқатландик. Кеккайиб, гўдайиб одамларни оёғимизнинг учи билан кўрсатиб юрдик. Аммо касри бошқа ёқдан урди. Жон жойимиздан тутди. Мана, энди бутун дунёнинг қайғуси бошимизга тушиб турибди», деб ўйламади. Ўйлай олмасди ҳам. Чунки ҳаром бир кун икки келиб, албатта, тешиб чиқшини билишмасди.

Телефон жиринглади. Роза оғриниб турди-да, оғир-оғир қадам ташлаб, йўлак томонга кетди. Фаттоҳ Норқулович эса ўрнидан туриб ўтирди ва чуқур уҳ тортиб, каравотининг бошидаги тумбанинг тортмасидан тутатқи олди.

— Москвадан экан, сизни сўрашяпти, адаси! — қичқирди Роза йўлақда туриб.

Фаттоҳ Норқулович чўчиб тушди. Сакраб ўрнидан турмоқчи ва югуриб бориб гўшакни хотинининг қўлидан олмоқчи бўлди-ю, аммо негадир кўксида қаттиқ оғриқ туриб, уни қимирлатгани қўймади.

— Бу ёққа олиб кел! Тезроқ! — деди ўтирган жойида.

Бирпасда хаёли турли «бурчаклар»га кириб чиқди. Шулардан бири Сабина эди. Сабинанинг «бурчаги» эди.

Роза телефоннинг узун симини судраб келиб гўшакни эрига бераётганида, Фаттоҳ Норқуловичнинг қўли қалтираётганиди.

— Алло... — деди у хаста овозда.

— Ниҳоят, азизим бунчаликмас-да. Икки кундан бери қидираман. Бугун ҳам тополмайман, деган хавотирда эдим, — деди қўнғироқ қилган киши рус тилида.

— Павел, Павел, дўстгинам. Сал бўлмаса юрагимни ёра-ёздинг. Хаёлим ташвишлар билан тўлиб-тошган. Шунинг учун сендан узр сўрайман. Омонмисан, ошна?! — деди Фаттоҳ Норқулович юзига қон югуриб.

— Оғайни, нималар деяпсан? Худди сени қандайдир ташвиш билан илгари жуда кўп безовта қилгандайман.

— Йўқ! Асло бундай бўлмаган. Айтяпман-ку, сўнгги пайтларда негадир ўзимдан ҳам шубҳаланяпман.

— Чарчабсан. Дам олиш керак. Мен сенга Сочидан ажойиб жой буюртма қилдириб қўяман. Келасан-у, ҳамма чарчогингни чиқариб кетасан.

— Оҳ, қанийди? Бугуноқ учишга тайёрман. Аммо бу ёқдагилар оёғимни кишанлаб қўйишган.

— Рўйхатини бер. Ҳал бўлмайдиган нарсанинг ўзи йўқ. Айтганча, қизинг меникида. Ниҳоятда ақлли ва зукко қиз экан.

— Раҳмат.

— Бу ёғини ўзинг яхши тушунасан. Жомадондагилар сал камроқми, дейман. Бу ёқда қизинг Исроилга кетишни туса-саб турган бир пайтда. Айтганча, Андрейни яхши танийсан, у сенга қуюқ салом айтди.

Фаттоҳ Норқуловичнинг туси ўзгарди. Зеленскийнинг гаплари тагида қанчалик улкан нарсалар ётганини у жуда яхши англаб турарди.

— Ҳаммаси зўр бўлади. Бу ёғидан хавотир олма. Сабина бир уйга келиб кетиши керак.

— Яхшимас, дўстгинам. Қиз болага юк кўтартириб қўясанми? Андрейнинг ўзи елдай учиб бориб келади. Айтганча, Гдлян «енгиллашиб» олди. Кўпни кўрган-да у. Ивановга сира ўхшамаган. Бўлмаса унга шерик бўлиб «боғ-роғ» кезгани кетарди. Хуллас, Андрей бугунги рейс билан етиб боради... Буни қара, ҳаттоки у учиб кетибди. Жуда чаққонда. Хўп, майли, кўп гапириб юбордим. Бу ёқда ишлар қараб қолди.

Гўшакдан қисқа товуш келиб қолди. Фаттоҳ Норқуловичнинг ранги гезарди. Қалтираш яна бошланди.

— Анавиндан... Йўқ, шошма, дори олиб кел. Нимагадир

ҳаво етишмаяпти. Қисталоқдан бирорта яхшироқ гап эшитаманми десам, пўписа қилди. Энди Сабинани гаровда ушлаб олганмиш. Агар пул бермасам ўлдирармиш. Жомадондаги бойликларнинг барига эга чиқибди. Падарингга лаънат Андрей жаллод. Исроил...

Роза эрининг гапини эшитаркан, юрагининг уриши тезлашди. Жовдирабгина, бечорагина, маъюсгина, қайғули термилди эрига. Ҳозир эри «Лекин у чучварани хом санабди, шохида юрган бўлса, мен аллақачон баргига ўтиб олганман, керак бўлса, гулма-гул сакрашни ҳам аллақачон ўзлаштириб олганман, бир марта пуф десам куйиб кулга айланади улар», дейишини кутди. Бироқ Фаттоҳ Норқулович ундай демади. Чуқур уф тортди. Ҳамда:

— Қўлларида келмайдиган ишнинг ўзи йўқ. Шайтон. Бир кўринади, бир йўқолади. Ҳаттоки саломининг ҳам ҳақиқийлигига шубҳа бор, — деди.

— Ўғлимиздан айрилганимиз шундоққина кўриниб турибди, энди қизимизни ҳам бой бериб қўйдикми? Неъмат нима қилиб юрибди. Сиз унга ишонгандингиз, кў-ўп пул бергандингиз, — деди Роза кўзига ёш тўлиб.

— Неъмат ҳеч қачон сотилмаган, сотилмайди ҳам. Аммо... Аммо у тирикми- йўқми, шунисини билмайман.

— Ни-ма?! Уни ўлдириб юборишдими?! — деди Роза даҳшат билан.

— Билмайман. Билолмайман. Лекин қўлимни қовуштириб ҳам туролмайман. Илгари Нормат чўлоқ бор эди. Унчамунча нарсаларни ҳал қилишга қурби етарди. Атайлабдан йўқ қилишди. Ўрнини битта чурвақа эгаллаган. Ҳамма ёқда қовун тушириб юрибди. Эшитишимга қараганда, отасини ҳам касалхонага тиқибди. Мендан бой бўлса бой эдики, камбағал эмасди. Шунча пули бўла туриб, ҳозир ўлим билан олишиб ётибди... Лекин ҳал қилмасам бўлмайди, — деб Фаттоҳ Норқулович кўзини юмди-да, пастки лабини тишлади. Бир муддат шу тахлит турганидан сўнг яна кўзини очиб:

— Хоним, газак билан анавиндан олиб келинг. Телефонни эса менга беринг, — деди.

Розанинг ичида умид чироғи ёнди ва эрининг амрини адо этиш учун югуриб кетди.

Фаттоҳ Норқулович Ҳамдамнинг рақамини терди. У Ҳам-

дамни ҳамиша захирада ушлаб туради. У чўрткесар, бир сўзли, қайсар, бақувват йигит. Ёлғон гапирмайди, бировни алдамайди. Доим қалтис ишларга аралашиб юради. Шунинг орқасидан мол-дунё тўплаган. Ўзига ўхшаган ўндан зиёд йигитни атрофига йиққан. Айтишларига қараганда, ким молини, машинасини йўқотса, кимнинг уйига ўғри тушса, унинг ёнига бораркан. Маълум сумма эвазига Ҳамдам ёрдам сўраб келганнинг ҳожатини чиқараркан... Лекин яна битта томони бор. Уни ҳеч ким кўрмаган. Номини эшитган. Қилаётган ишларидан барча хабардор. Бироқ кўрмаган. Чунки Ҳамдам кўриниш бермайди. Ишни йигитлари орқали бажаради. Хотини тўртта. Ҳар биридан учтадан боласи бор. Ўша хотинлар ҳам бир-бирини танймайди. Ҳар бирига Ҳамдамнинг ўзи кундоши борлигини айтган. Бироқ бирорта ҳам хотини жанжал кўтармаган. Чунки кўрқади. Уриб ўлдириб қўяди, деб ўйлайди. Ҳолбуки Ҳамдам уларни чертмаган. Ҳатто қаттиқ гапирмаган. Шунчаки иржайиб-тиржаймайди. Бўлар-бўлмас гапларни гапирмайди. Маслаҳатлашмайди. Тамом, шунинг ўзи хотинларига етиб ортади.

Фаттоҳ Норқулович у билан Гдлян, Иванов келган даврда танишган. Гдлян Москвадан махсус гуруҳ чақирмоқчи, Ҳамдамни шериклари билан бирга йўқ қилиб юбормоқчи эди. Аммо орага Фаттоҳ Норқулович аралашди. Аввалига Ҳамдам ҳақида маълумотлар йиғди. Қараса, эрта бир кун ундан яхшигина фойдаланса бўлади. Гдлян билан аллақачон олди-бердини йўлга қўйиб олган ва шунинг натижасида каттагина пора эвазига қанчадан-қанча одамни қутқариб қолди.

Ҳамдамни ёнига чақирди. Бироқ Ҳамдам келмади, ўрнига йигитларини жўнатди.

— Агар ўзи келмас экан, қариндош-уруғи билан видолашиб қўяверсин! — деди ғазаб билан Фаттоҳ Норқулович.

Орадан ҳеч қанча ўтмай Ҳамдам келди.

— Мени ўлдирадиган одамни ўз кўзим билан кўришни истадим! — дея қовоғини осилтирганча дағаллик қилди у.

— Сени ўлдирадиган одамни ҳеч қачон кўрмайсан. Мен сени огоҳлантирадиганман, холос. Хуллас, устингга қора булут чиққан, эрта-индин Москвадан махсус тайёргарликдан ўтган ўлим гуруҳи келади. Сениям, йигитларингниям

қўлидан ҳеч нима келмайди. Осонгина барингни жойингга солишади-ю, кетишади. Мана, қанча ҳужжат йиғилган сенинг устингдан, — дея Фаттоҳ Норқулович столининг устида турган бир даста қоғозни кўрсатди.

— Нима қилай, ўлдирманглар, деб ялиниб-ёлворайми?!

— Керак бўлса, шундай қиласан. Лекин сенинг табиатингда бундай нарса йўқ. Бироқ тўртта хотининг, болаларинг шаънини ўйла. Сен ҳеч қанақанги давлат ишида ишламайман. Пахтагаям дахлим йўқ, дейишинг мумкин. Аммо тўртта хотининг борлигининг ўзи — катта жиноят. Эскичасига мумкин, у ёқ-бу ёқ дейишинг икки пул. Яна афгонга икки эшелон буғдой сотдинг. Пулини жарақ-жарақ санаб олдинг. Ими-жимида қилдим, биров билмайди, дейсанми? Бекор айтибсан, шунчаки сенга қўйиб берилди. Майли, жиноятларининг сонини ошириб бораверсин, бу ёғда «папка» қалинлашиб кетаверади, дейишди. Кўрдингми, мен бор-йўғи иккитагина «иш»ингни гапирдим. Шунинг ўзиёқ бемалол пешонангдан отиб ташлашимга етади. Шунинг ўзиёқ бутун уруғ-аймоғингни қуритишга етиб ортади. Ахир сен топиб келганлардан улар ҳам ейишган-ку. Демак, ҳақини тўлаши керак. Қандай қилиб тўлайди? Битта шу тўғрисида яхшилаб каллангни қотириб кўр-чи? Худди сенга ўхшаб, мана менинг кўксим, тарс-турс отиб ташла, дейишадими? Йў-ў-ў-қ, ундай бўлмайди.

— Нима истайсизлар мендан?

— Пул керак эмас, тилла ҳам.

— Унда нима?..

— Ажаблантирадиган ниманг бор?

— Кийик. Иккита. Унақаси бошқа ҳеч қаерда қолмаган.

— Берасан.

— Мен уларни қўпайтираман.

— Хотинларинг қўлма-қўл бўлиши эвазигами?

— Ҳов! Ҳаддингдан ошма, тилингни суғуриб оламан!

— Ол. Агар шу билан муаммо ҳал бўладиган бўлса, мен бажонидил тилимни бераман. Лекин айтиб қўяй, шу билан бошингда турган қоп-қора булут бирор жойга кетиб қолганида қани эди. Мен сенга яхшилик қиламан десам, сен қаёқдаги иккита ҳайвонингни деб миямни қотириб турибсан. Бўлди, гап йўқ, кетавер. Мен сенга ҳеч нарса демасан. Сен ҳеч нима эшитмадинг.

Ҳамдам бўшашди. Секин столини чертиб турди-да:

— Бўпти, айтганингиздай бўлсин. Бугуноқ йигитлар шу иккита кийикни сиз қаерга десангиз, ўша ерга олиб бориб беради, — деди.

Ҳамдам гапида турди. Кийиклар, ҳақиқатан ҳам, бошқача экан. Бирам чиройлики кўриб, кўзинг қувнайди.

Орадан бир ҳафталар ўтиб Ҳамдам миннатдорчилик билдиргани келганида Фаттоҳ Норқулович шу ҳақда айтди. «Эсиз, қизғанганингча бор экан. Лекин мен уларга, илтимос, сўйиб юборманлар, дедим. Биттаси ургочи экан, шундоққина бўғозлиги билиниб турибди, дедим.

— Майли ака, кетди-кетди. Эслатсангиз ичим қуяди. Мен суриштирдим, гапларингизнинг бари тўғри экан, энди хизматингизни айтинг, — дея Ҳамдам бошини қашлади.

— Хизмат бўлса қочиб кетмас, жонинг омон бўлсин.

Фаттоҳ Норқулович шундай деганида ўзини чексиз қудратга эга одамдай ҳис этди. Аслини олганида ҳам, ўша даврда унинг олдига тушадиган одам йўқ эди.

Кейинчалик ҳам у Ҳамдам билан беш-олти марта кўришди. Гаплари бир жойдан чиқиб, худди ака-укалардай бўлиб олишди. Мана, орадан шунча йил ўтиб биринчи марта Фаттоҳ Норқуловичнинг Ҳамдамга иши тушиб турибди.

Гўшакни аёл киши кўтарди. У Ҳамдам акасининг йўқлигини, Тошкентга кетганини айтди. «Мен Тошкентдаман, Ҳамдамнинг окахонларидан бириман, манзилини беринг, кўришишимиз керак», деди. «Меҳмонхонада, номи «Ўзбекистон», дея шу заҳоти жавоб берди аёл.

Фаттоҳ Норқулович гўшакни қўйиб, қайта кўтарди. Шоша-пиша «Ўзбекистон»нинг рақамини терди. У идораларга қандай таъсир ўтказишни билади. Шу боисдан икки оғиз гап билан телефон ёнида ўтирадиган қизни оёққа қалқитди ва у зум ўтмасдан Ҳамдамнинг хонаси билан улади.

— Ака, авлиё экансиз. Ҳозиргина сизга ўзим қўнғироқ қилсаммикин, деб тургандим. Бундоқ ош-пош қилиб одамга ўхшаб чойхона-пойхонада ўтирайлик, — деди Ҳамдам салом-алиқдан сўнг.

— Битта жиддий иш чиқиб қолди. Йигитлардан бўлса, бир-иккитасини олволсангиз яхши бўларди.

Фаттоҳ Норқулович енгил тортди ва хурсанд бўлган ҳолда гўшакни қўйди-да, эҳтиёткорлик билан ўрнидан турди.

— Адаси, бироз ётганингиз яхши эди. Бунақада яна ма-
зангиз...

— Қўй, хотин, ҳозир ётадиган маҳал эмас, ундан кўра
кийимларимни тайёрлаб бер. Йўқ, тўхта, борини шундоқ
кийиб кетавераман. Ундан кўра анави мен тахлаб қўйган
жомадончалардан биттасини олиб кел, — деди Фаттоҳ
Норқулович.

Жомадончалар фақат пул учун. Унга катта-катта пуллар
солинади. Бировларга пора сифатида олиб борилади. Ҳа,
ҳа, худди шундай қилинади. Фаттоҳ Норқулович олдиндан
ният қилиб қўйган. Бировларга пора бераман деб.

Ҳамдам иккита машинада келди. Бирида ўзи ўтирибди.
Иккинчисида йигитлари. Фаттоҳ Норқулович билан кадр-
дон эмасми, кучоқлашиб кўришди. «Анча ўзингизни ол-
дириб қўйибсиз, бу ейишнинг маззаси йўқми дейман»,
дея ҳазиллашди. Фаттоҳ Норқулович зўрма-зўрига иржай-
ди. Кейин улар машинага ўтиришди.

— Ука, аҳвол анча чатоқлашди, — деди Фаттоҳ Норқу-
лович бироз юришганидан кейин уловни бошқариб кета-
ётган Ҳамдамга.

— Сиздай одамнинг аҳволи чатоқ бўлиши ҳам мумкин-
ми? — дея ишонқирамай Фаттоҳ Норқуловичга қараб қўйди
Ҳамдам.

— Афсуски, бўлар экан. Яширмайман. Москвадан кели-
шяпти, пул бериб юборишим керак. Шунга ёнимда тур-
санглар, дегандим.

— Эй-й, ака, нима деяпсиз? Москванинг аввалги кучи
қолмади-ку. Биров бир тийинга олмаяпти-ку. Шунақа пай-
тда яна пул берасизми ё жудаям ортиқчалик қилиб кетди-
ми?

— Буларнинг ҳаммасини жуда яхши биламан. Лекин улар-
нинг қўлида қизим бор. Шунинг учун... Агар бермасам,
ўлдириб юборишади.

Ҳамдам бирдан машинани йўл четига олиб тўхтатди ва
Фаттоҳ Норқуловичга «ёнаётган» кўзлари билан боқди-да:

— Бир пайтлар ор-номус масаласини менинг олдимга
кўндаланг қўйгандингиз. Шу маънода мен сизни тушуна-
ман. Лекин бу сафар ҳамма томонлама юқазимизни ис-
тамайман. Мен сизни қўшиб айтаётганлигимнинг сабаби

акамдай бўлиб қолгансиз. Ўшанда ўзингизга сариқ чақа ҳам олмасдан менга ёрдам қилгандингиз. Аммо ўша кийиклар ҳалигача тушимга киради. Мен барини аниқлаштирдим. Менинг кийикларим Краснодарда экан. Бешта бўлибди. Меникиларни аллақачон сўйиб еб юборишибди. Ҳозир насли қолган. Мен уларнинг еганини қусдираман. Бурнидан булоқ қилиб чиқараман. Қандай қиламан, бу ёғини ўзим биламан. Сиз эса пулни бермайсиз. Қизингизни қутқарамиз, — деди.

— Гдлян билан Иванов булардан эмасди. Уларнинг ожиз жойлари бор эди. Аммо ҳозир менинг ишим маккорликда шайтонга дарс берадиганларга тушиб турибди. Шундоқ экан, менинг пулдан воз кечмасдан иложим йўқ. Шунда ҳам қутулсам қанийди, — деди Фаттоҳ Норкулович чуқур уҳ тортиб.

Ҳамдам машинадан тушди. Бироз юрди-да, нимадир дейишга шайланди. Кейин яна бир муддат юрди. Сўнг қайтиб келиб, машинага ўтирди.

— Бундай қиламиз, ака, сиз пулни берасиз. Кейин менинг одамларим унинг орқасидан тушади. Бориб қизингизни ҳам қутқаришади, пулларни ҳам қайтариб олиб келишади. Фақат хизмат ҳақи пулингизнинг ярми, келишдикми? — деди бир қарорга келган Ҳамдам.

— Келишдик, ука. Фақат қизимга бирор нима бўлмасин. Яна...

— Бу ёғидан хавотир олманг, — деб Ҳамдам машинадан тушиб орқа томонга кетди.

«Вой ярамас, мен сендан сариқ чақа ҳам олмагандим. Сен бўлсанг... Майли, иш битсин, у ёғига бирор нима чиқиб қолар. Биз ҳам жуда ўлиб қоладиган жойда эмасмиз. Худога шукр, танишларимиз ҳалиям кўп», дея кўнглидан ўтказди Фаттоҳ Норкулович.

Ички хотиржамлик Фаттоҳ Норкуловични Андрей билан кўришганида ўзини тутиб туришга ёрдам берди. Акс ҳолда у ялиниб-ёлворарди, қовун туширарди. Чунки Андрей ўта синчков, қўйиб берсангиз, хаёлингиздагиларни ҳам илғаб оладиганлар хилидан. Ва айнаи чоғда кўрган-билганларининг ҳаммасини оқизмай-томизмай Зеленскийга етказди. Фаттоҳ Норкуловичда кўрқиш аломатлари кузатил-

дими, демак, яна ҳужум бўлади. Яна у «соғилади». Токи унинг бир сўми қолмагунича. Балки, ўшанда ҳам Сабина Зеленскийнинг қўлидан қутулмас. Чунки Зеленский туғилганиданоқ қулоғига қуйилган, «Шайтон бизнинг қариндошимиз ва унинг амалини қилган. Шайтоннинг душмани бизнинг душманимиз. Айниқса, анави рўмол ўрайдиганлар». Шубҳасиз, бу гаплар бундай очиқ айтилмаган. Бироқ таг маъноси шундай. Пул берасан, фоиз оласан. Гуноҳларини кечириш учун тавба-тазарру маконига сидқидилдан кетаётганларнинг ораларига тушиб, бир-бирига душман қиласан. Ҳар қадамда фақат маишатингни ўйла. Бировга сиригини очма. Савол берганга савол билан жавоб бергинки, жавоб тополмай мияси айниб қолсин ва қандай қилиб сенга хизмат қила бошлаганини ҳатто ўзи ҳам сезмасин. Ҳамиша маккор бўл. Ҳаттоки аёллардан ол. У ҳамма нафсингни қондирсин», дейишган. Шундоқ экан, Фаттоҳ Норқулович унинг учун сариқ чақага қиммат. Ўлиб кетгани билан иши йўқ. Унга гарчи қотил, каззоб эса-да Андрей минг чандон афзал. Сабаби, у қондоши.

— Албатта, мен сизнинг илиқ кутиб олганингизни, сямимий инсон эканлигингизни ҳўжайинга етказаман ва сиз қизингиздан хотиржам бўлишингиз мумкин. Сабина ажойиб, замонавий, илғор қиз экан. Биз уни кўз қорачиғидай асраймиз, — деди Андрей ва жомадонни олди-ю, яна аэропорт биносига кириб кетди.

Фаттоҳ Норқулович Ҳамдам ўтирган машина ёнига келди ва пешонасидаги терни артаркан:

— Кўрдингми? — дея сўради Ҳамдамдан.

— Ҳа. Айёр. Сиз билан гаплашаётганида кўзи ўйнади. Менимча, шу атрофдаги машиналарнинг барини санади. Ичида одам ўтирган-ўтирмаганига ҳам эътибор берди. Яхшики, у кетганидан дарров менинг ёнимга келмадингиз, сигарета чекдингиз. Ҳов анави ўриндиқда ўтирдингиз, кейин келдингиз... Унинг вақти жудаям кўп эмас эди. Сизни узоқ муддат кузатолмасди. Демак, менинг ёнимга келганингизни кўрмади, — деди Ҳамдам.

Фаттоҳ Норқулович орқа ўриндиққа ўтирди.

— Ука! Ёмон эзиб юборишди. Битта яхши жойга борайлик. Чин кўнгилдан ўтирайлик.

— Шаҳар ташқариси бўлсинми ё ичкаридаги бирорта сўлим жойга борамизми?

— Ичкари. Ташқарининг ташвиши кўп.

— Кетдик-да, ака.

* * *

Улар ўша жойга боришди. Зеленский чўнтагидан папирос чиқариб лаблари орасига қистирди. Тутатди. Оғзининг чеккасини иккита бармоғи билан артди.

— Қара, — деди Сабинага ўриндиқни кўрсатиб, — мана шуни шахсан ўзим ясаганман. Мени кўрганлар вазир жанобларининг қўлидан пул санашдан бошқаси келмаса керак, деб ўйлашади. Бироқ улар чучварани хом санашади. Жисмоний меҳнат менинг жону дилим. Айниқса, дурадгорлик. Бобом раҳматли бир пайтлар дурадгор бўлган экан. Бир-биридан ғаройиб ҳикоятлар айтиб берган менга.

— Нега бу ерга ўриндиқ керак бўлиб қолди? — деди Сабина ўзини гўлликка солиб.

— Нега бўларди? Дам олиш, тоза ҳаводан мириқиб си-мириш, шириндан-шакар хаёлларга берилиш учун-да. Масалан, сен ҳозир ўтиришинг мумкин. Ўтган ҳаётинг борку, маза қилиб яшаган давринг — отангнинг қаноти остида. Ўша даврни кўз олдинга келтиришинг, биринчи марта севиб қолганингни, учрашганингни, лаззатли онларингни эслашинг мумкин бу ерда. Албатта, сенга имконият берилади.

— Кейин пешонамдан отиб ташлашадими? — дея жовдирабгина Зеленскийга қаради.

— Оҳ, ақлли қиз, — деб Зеленский Сабинанинг елкасидан қучди, — бирам совуқ қотибсанки... Айтганча, отанг сенга совға жўнатибди. Ҳа, ёдимдан кўтарилай дебди. Унинг бўйнидан ҳамма айблар олиб ташланибди. У энди қордай оппоқ.

— Мен жудаям хурсандман. Ўзи адами нега айблашаётганлигини сира ақлимга сиғдира олмаётгандим. Ўта кетган ҳақиқатпараст у. Бироқ сиз мени нима қилишларини айтмадингиз-ку?

— Дарров кўзингга ёш олдинги? Яхшимас. Яна менга худди бегоналардай сизлаб мурожаат қилдинг-а? Ҳамма нарсага чидашим мумкин, лекин сен мендан ўзингни тортишингга бардош беришим жудаям қийин кечади.

— Нега унда бир соатдан бери менга нуқул сирли гапларни гапирасан? Ҳаммасининг тагида ўлим борга ўхшайди.

— Бунинг сабаби оддий. Қабристонга келинганидан сўнг ўлим ёдга олинади... Фақат сен бу ернинг қабристон эканини билмасдим, дема. Ёлғон гапирганларни жиним суймайди.

— Унда қайтайлик.

— Қайтамиз. Биласанми, сен билан бирга Сочига бормоқчиман. У ерда менинг боғим бор. Ҳалол пешона терим эвазига сотиб олганман. Қара, яқинда бирдан уни сотгим келиб қолди. Ўз-ўзидан хаёлимга шу ўй келди. Кимга бўлсаям фарқи йўқ. Айтайлик, Фаттоҳ Норқуловичга.

— Адамга? У Сочидаги боғни нима қилади? — деди Сабина ажабланиб.

— О-о-о! Албатта, сен ёшсан. Кўп нарсалар ҳақида чуқурроқ ўйламайсан. Сочи — бу Сочи. Табиат, ҳаво қанчадан-қанча одамнинг орзуси. Менимча, таклифим отанга ёқади. Яна таклифни иккаламиз қиламиз. Хўш, суҳбатимиз анча чўзилди. Мен вақтини бекорга ўтказадиганлар хилданмасман. Қолаверса, дастурхон иккимизни кутиб қолди. Қани, хоним, кетдик, — деб Зеленский Сабинанинг қўлидан тутди.

Боғ ҳақиқатан ҳам, бор эди. Узумзор. Лекин у Зеленскийники эмас. Колхозники. Бирор эллик гектарча келади. Ёнида вино заводи ҳам бор. Яқинда буларнинг ҳаммасини Зеленский ўзининг номига ўтказди. Қўрқмай ўтказди. Чунки ўзидан бошқа бировга ишонмайди у. Бироқ узоқ муддат номида бунча ер ва заводнинг бўлиши ҳам мумкин эмас. Бугун бўлмаса эртага арзирли душман чиқиб қолиши ва шу сабаб уни мағлуб этиши мумкин-да. Агар Фаттоҳ Норқуловичга сотиб юборса, муаммодан қутулади-қўяди. Яна шунга аминки, Фаттоҳ Норқулович у таклиф қилган жой учун пул беради. Бермасдан иложи ҳам йўқ. Чунки Сабина унинг қўлида.

Тўкин дастурхон. Ҳозир Москвада, умуман иттифоқнинг ҳамма шаҳарларида колбаса деган нарса анқонинг уруғи. Икра, банан ва бошқа нарсалар ҳақида эса гап ҳам бўлиши мумкин эмас. Бироқ Зеленскийнинг дастурхонида бундай емаку ноз-неъматлар керагидан ортиқ турибди.

— Тунис балигининг гўшти жону дилим, — деди Зеленский юмшоққина стулга ўтирганидан кейин томоғининг тагига оппоқ сочиқчани қистираркан, — унинг мазасини битта япон ўртоғим айтган ва мен хомлигича еганман. Зўр. Гап бўлиши мумкин эмас. Фойдаси эса чексиз. Мана, ўша мен мақтаган Тунис балигининг гўшти.

Зеленский дастурхон ўртасидаги идишда турган қипқизил хом гўштан пичоқ билан бир бўлакча кесиб олдида, Сабинанинг ликобчасига қўйди.

— Йўқ, — дея бошини қимирлатди Сабина, — мен хом гўштни еёлмайман.

— Осон. Мана аччиққина соус, шунга ботирасан, тамом-вассалом. Қани ол.

Сабина балиқ бўлагини яна бўлди. Сўнг унга санчқини санчди... Соусга ботирди... Оғзига олиб борди. Кўзини юмди.

— Ғалати, — дея пичирлади, — жудаям ғалати. Йўқ, ютолмайман.

— Мажбурсан!..

— Илтимос.

— Илтимос ўтмайди.

Сабина амаллади. Сўнг ортидан қип-қизил суюқлик ичди. Ғалати таъм бироз йўқолгандай бўлди. Дарров шишани олдида унинг оғзидан қулқуллатиб ичди. Сўнг бурнини жийириб, Зеленскийга қаради:

— Бошқа мени мажбурлама. Сал қолса ўлиб қолаёздим.

— Бу, албатта, ҳолва.

— Нима, ҳали сен менга бундан ҳам баттар нарса едирмоқчимисан? — дея мийиғида кулди Сабина.

Зеленскийнинг юзи ўта жиддий тус олди ва кўзини ўқрайтирганча:

— Одам гўштига нима дейсан?! — деди.

Сабинанинг юраги орқага тортиб кетди.

* * *

Фирдавснинг юраги орқага тортиб кетди. Унинг кўнглига келганди. Кўнгли қандайдир нохушликни сезганди. «Ишқилиб, ҳаммаси бекор бўлсин, ишқилиб, боришимиз билан яқинларимиз бизни хушчақчақлик билан кутиб олишсин», дея неча марталаб ўзини юпатганди. Минг афсуски, шубҳалари тўғри бўлиб чиқди. Дарвоза ланг очиқ. Дастурхон йиғиштирилмаган. Дала ҳовлида ҳеч ким йўқ. Мавзуна-

нинг, Моҳинанинг, Рухшонанинг кийимлари турибди, ўзлари эса йўқ. Бақирдишди. Чақирдишди. Биров жавоб бермади. Миразиз чойнакни ушлаб кўрди. Чойнак иссиқ эди.

— Яқингача шу ерда бўлишган. Қаергадир чиқишганми?.. Унда дарвозани бунақа очиб кетишмасди-ку?!

Йигитнинг жуссасини оёқлари кўтаролмай қолди. Тинимсиз қалтирайверди ва стулга ўтирди.

— Ортингиздан биров пойлаб келмаганлигини аниқ биласизми? — сўради Миразиздан Фирдавс.

— Аниқ... Янаям билмадим?

У чўнтагига қўлини тиқиб папирос қутисини олди. Биринчи донани лаблари орасига қистиролмади. Тушиб кетди...

— Кўшни, кўшнилардан сўраш керак. Кимдир нимадир кўрган бўлиши керак-ку! — деди Миразиз йиғламоқдан бери бўлиб.

Фирдавс кўча томонга югурди. Биринчи кўшни ҳеч нимани кўрмаганини айтди. Иккинчисининг эшигини ҳеч ким очмади. Учинчисидан бир чол чиқди. Рус чол. Майкачан. Ундан бадбўй ҳид таралар эди.

— Кўп бўлмади. Йигирма дақиқача олдин учта машина келди. Кўпчилик эди улар. Дарвозани жуда қаттиқ уришди. Шунга мен ҳам чиқиб қарадим. Кейин уйимга кириб кетдим-да, тирқишдан пойладим. Иккитами-учта аёлнинг қўлларини орқасига боғлашиб, машинага тиқиб, олиб кетишди. Машиналардан биттаси таниш кўринди, — деб чол бурнини тортиб қўйди-да, томоғини уқаларкан, — яримтага бермайсанми? — дея сўради.

— Яримта эмас, бир яшик бераман. Ҳозироқ бераман, — деди Фирдавс ҳамда чўнтагидаги ҳамма пулни чиқариб, чолнинг қўлига тутқазди.

— Ҳа, жуда яхши танийман. Менинг ўзим пиёниста бўлсам ҳам каллам, хотирам зўр ишлайди. Қолаверса, машина бегона эмас, Фёдорники. Ўғли миниб юради. У менга айтган, «Сергей ёмон йўлга кириб кетди», деб. Отасидан машинани тортиб олган у падаркусур. Ростини айтсам сенга, шундай магазинга югуриб бориб келай, ичимни ит тирнаяпти.

— Сиз аввал менга айтинг, ўша машинанинг эгаси қаерда туради? — деди Фирдавс тоқатсизланиб.

Худди шу маҳал Миразиз уларнинг ёнига келди. Чол унга қаради-да, қўлидаги пулни истар-истамай яна Фирдавсга узатди.

— Бу одам ўзимизники. Ҳеч нимадан хавотир олманг. Ҳеч кимга, ҳеч нима, ҳеч қачон айтилмайди! — деди тобора бўғилаётган Фирдавс.

— Ҳўп. Фёдорнинг уйи кейинги кўчада. Ўттиз иккинчи уй. Лекин, илтимос, менинг айтганимни бировга айтманглар, — дея чол яна бирдан маъюс тортиб қолди.

— Нима гап? — деб сўради Миразиз.

— Яримтани ололмайман. «Пулни қаердан олдинг?» деб сўрашади, — жавоб берди чол.

— Ўзим олиб бераман. Шошма, машинада бор эди. Ҳозир, — деб Миразиз уларнинг ёнидан кетди ва дарров қайтиб келди. Унинг қўлида шиша бор эди.

Вақт алламаҳалдан ошди. Фирдавс билан Миразиз машинада ўтиришибди. Иккаласининг ҳам тоқати тоқ бўлган. Миразиз бир қути тутатқини тутатиб, тамом қилди.

— Алладими, дейман? — деди Фирдавс охири умид билан Миразизга қараркан.

— Билмадим?! Лекин алдайдиганга ўхшамади. Агар ёлғон гапирган бўлса, юристлигимни четга сураман. Ўлгунича тепкилайман!

У шундай дейиши билан орқа томондан овоз келди. Фирдавс бирдан эшик деразасидан калласини чиқариб овоз келган томонга қаради. Бу ўша уларга ўта зарур маълумотни берган пиёниста эди. Битта қўлида шиша, чайқалганча келарди.

— Ана, «Агент 007» қадам ранжида қиляпти, — деди у Миразизга.

— Ҳозир ҳамма тишини тўкиб ташлайман!

— Шошманг. Яна озроқ кутайлик.

«Агент» Фёдорнинг эшигини гурсиллатиб урди. Сўнг бор овозда бақириб уни чақирди:

— Оч, ҳароми! Мен келдим! Мен бугун сахийман! Мен сени сугораман, ярамас, падарингга лаънати, пиёниста!

Фирдавснинг ичида кулги пайдо бўлди. Аммо уни ташқарига чиқармади. Миразиз ҳам бир лаҳзагина қайғусини унутди.

Фёдорнинг эшиги очилди. «Агент» сўкиниб гапирди унга.

Ҳозир у гўдайган. Чунки кўлида шишаси бор. Мабодо Фёдор унинг гашига тегадиган бўлса, шишанинг ичидаги билан «сийламайди». Кетиб қолади. Фёдор эса мана, қарийб беш соатдан бери бир ёқли бўлиб ўтирибди. Сабаби, ўша. Кайф тарқаган. Хумор тутяпти... У «дўсти»нинг ёнига борганди. Нажот топмагач қайтди. Энди ягона умиди ўғлидан эди. Албатта, бунақа маҳали пулинга ҳам ўша зормандани тополмайсан. Бироқ баъзида Сергейнинг машинасида бўлади...

— Йўқ дегандинг-ку! — дея бақирди Фёдор.

— Лекин мен сенга қандай устакорлигимни айтганмидим, айтганмидим?! Бирор йўлини қиламан, деганмидим?! Деганмидим?!

— Бер, оғайни, тезроқ бер!

— Ма, ол! Менинг ҳисобимдан бугун байрам!

Миразиз Фирдавсга қаради.

— Қара, улар учун битта шишанинг топилгани байрам. Одам аста-секин ҳайвондан ҳам баттар бўлиб қоларканда, қойил!

Фёдорникида шовқин кўтарилди.

— Ҳаммасини ичиб қўйма, итнинг боласи!!!

— Чўчқасан сен! Эндигина бир қултум ичгандим.

— Газак бермоқчиман сенга!

— Газагингни уриб қўй!

Улар сўкинишда давом этишди. Аммо Фирдавс билан Миразиз эътибор бермади. Сабаби, узоқдан машина чироғи кўринди.

— Ўшанга ўхшайди. Уйига кирмасдан ушлаймиз, — деди Фирдавс пичирлаб.

Машина Фёдорнинг эшиги тагига келиб тўхтади. Чироқларини ўчирди. Буни кўрган Миразиз билан Фирдавс эшикни овоз чиқазмасдан очиб, секин тушишди.

Сергей гафлатда қолди. У ўзини кимлардир кутиб турганини ўйлаб ҳам кўрмаганди. Хушчақчақ эди. Ишни дўндиришди. Арслон роса «эриди». Яна камига ҳаммага мўмайгина пул берди. «Ҳали бундан ҳам кўпини оласизлар», деди. Бундан ташқари, қолган-қутган нарсаларнинг барини Сергейнинг машинасига ортишди. «Сен бошқалардан кўпроқ хизмат қилдинг», дейишди. Мана, энди у отаси Фёдорни

обдан хурсанд қилади. Отаси бошқа нарсага қарамаслиги мумкин, бироқ шишадагиларни кўрганида кўзи олайиб кетади. Ҳушидан кетадиган даражада хурсанд бўлади. Керак бўлса йиғлайди. Чунки мана, ўн кундирки, Сергей унга сариқ чақа ҳам бермайди. Берди дегунча, бориб ичиб келади. Ҳозир у атиргга ўтган. Отаси ўртоқлари билан бирга магазиндаги ҳамма атирни ичиб тугатди.

У эндигина юкхонани очган эди ҳамки, кимдир орқасидан келиб бирдан қўлини қайирди, Сергей бақирришга улгурмади. Чунки ўша одам унинг оғзини ҳам ёпган эди.

Сергейни улар ўзларининг машинасига ўтқазганидан сўнг Миразиз унинг биқинига пичоқ тиради.

— Тирик қолишни истайсанми?! — деди паст, аммо қаҳрли овозда.

— Сиз кимсиз?!

— Ишинг бўлмасин, сендан сўраяпман, тирик қолишни истайсанми ё ичагингни бошингга салла қилайми?!

— Ўзларингга ёмон бўлади, мен... Им-м-м-м!!!

Сергей гапини охирига етказолмай, инграб юборди. Чунки Миразиз пичоқни қаттиқроқ тираган эди.

— Жавоб бер!..

— Нима истайсизлар?! — деди башараси аллақачон буришиб-тиришиб кетган Сергей.

— Икки қиз ва аёлни қаерга олиб бординглар?!

— Билмайман! Имм!..

— Сенга ҳаёт керак эмас экан!

— Тепада! Тепада! Бўлди, ёмон оғрияпти! — деди кўзидан дув-дув ёшини оқизган Сергей.

— Ақлинг киришини билардим. Йўлни кўрсатасан. Нариги томонингда ўтирган йигит ҳазиллашишни ёмон кўради, — деди Миразиз ва машинадан тушиб рулга ўтиб ўтирди.

Узоқ эмас, бор-йўғи йигирма дақиқалик йўл экан. Машинани анча берига тўхтатишди. Сергей «Ўнг томондан саккизинчи уй», деди. Шу заҳоти Фирдавс унинг жағига мушт тушириб, ҳушидан кетказди. Сўнг машинадан тушириб, йўл четидаги бутанинг тагига ётқизди.

— Тахминимча, узоғи билан икитаси уйғоқ. Қолганлари аллақачон қотиб ухлашаётган бўлишса керак, — дея шивирлади Фирдавс.

— Билмадим?! Лекин ичкарига қандай кирамиз? Эшик-ни тақиллатиб бўлмайди, — деди Миразиз.

— Яқинроқ борайлик-чи, балки, қўшниси орқали кирамиз.

* * *

Арслон Лидани кўндирди. «Фирдавснинг синглисини шу оқшом ўзимники қилиб олсам, акаси менга тегинолмайди. Яъни айтмоқчиманки, мабодо ютқазган тақдиримда ҳам ўлдиролмайди. Чунки синглисининг номуси поймол бўлган, у бошқа бировга эрга тегишдан маҳрум этилган, ягона эр мен бўламан. Қолаверса, сенинг ўзинг менгача озмунчаси билан шакаргуфторлик қилганмисан? Шунинг учун жимгина ўтир. Албатта, барибир, у қиз бир кунмас-бир кун жонимга тегади. Шунда мен сенга уйланаман. Ҳозир унга тегинганим билан хотин қилиб олмайман-ку», деди. Лида кўзидаги ёшни артди. Кейин: «Майли, ихтиёринг, фақат у сенга жудаям ёқиб қолиб мени чиқитга чиқариб ташламасанг бўлгани. Умуман олганда, «кет», десанг кета-вераман. Аммо, билишимча, сенга энг садоқатли мен бўламан. Қолганлар вақтинчалик, дўппи тор келиб қолганида жуфтакни ростлаб қолишади улар», дея жавоб қайтарди. Аслини олганда, Лида Арслонни номигагина рашк қилаётганди. Унга Арслон керакми? Умуман керак эмас! Унга Арслоннинг пуллари керак. У эртароқ ўзи хоҳлаган пулни қўлга киритишни ва секингина жуфтакни ростлаб қолишни истайди. Ана, ҳеч бўлмаганда, Москвага боради. Бирор-та уйни сотиб олади-да, маза қилиб яшайди. У Арслон билан бирга юриб нима кўрди?.. Тунни азоб билан ўтказишлариними? Бу сабил қолгур Арслон кунда ичади. Ичганда ҳам молдай ичади. Кейин хоҳиши борлигини айтади. Ана ундан кейин Лиданинг азобини кўраверинг. Ҳамма маҳоратини ишга солса ҳам, тузук-қуруқ натижа чиқаролмайди. Охири тинка-мадори қурийди. Ялиниб-ёлворади. Эртага давом этказайлик, деб Арслонни зўрға кўндиради.

Арслон бугун ҳам қарийб «таранг». Шу ҳолида умуман тажрибаси йўқ. Бунақанги нарсалардан жирканадиган қизни ўзиники қилиб олмоқчи. Қилиб бўпти.

— Фақат дорингни ичиб ол, кун билан чарчадинг. Йўқса, уялиб қоласан, — дея Арслоннинг қулоғига шиврлаб маслаҳат берди Лида.

— Сен зўрсан. Калланг ҳамма балога етади. Аммо ичиб қўйдим-да, таъсири бўлармикин? — сўради Арслон.

— Бўлар. Ҳарна ниятингга етгунинггача ишончингни оқлаб берар.

— Менга қара, ўша доридан фойдаланаверса-фойдаланаверса бир кун келиб, умуман «томи» кетиб қолади дейишади, шу гап тўғрими?!

— Хабарим йўқ. Дуч келмаганман. Сенинг эса биринчи марта ичишинг-ку. Кейин бирдан тўхтатасан. Ўзим табиий йўл билан «ишларингни ривожлантириб» юбораман.

Арслон Лиданинг сочидан гижимлаб, қиз бечорани чийиллатиб-чийиллатиб ўзига тортди. Эркалади.

— Мана шундай пайти сени жудаям ёмон кўриб кетаман. Ёмонсан! Ёмонсан! Бор, биттасига бормасанг ўнтасига бор. Фақат мен азобланавераманми? — деди Лида йиғламоқдан бери бўлиб.

— Бўпти, бўпти, биласан-ку, сени яхши кўриб кетганимда ўзимни босолмай қоламан.

— Бунақа яхши кўрма!

— Чик, айт, уларни бир-биридан ажратишсин. Ярим соатдан кейин кираман. Дори ичиб олишим керак ҳозир.

Арслон юмшоқ диванга оёғини узатиб ётди-да, кўзларини юмди. Айни чоғда у ниҳоятда эринаётган эди. Бекор айтган экан. Шу ишни эртага қилса ҳам бўлаверарди. Аммо ваъда бериб қўйди-да, ана шуниси чатоқ.

Арслон эснади ва оғринибгина ўрнидан турди-да, чўнтагига қўлини тикди. Дори йўқ. Жаҳли чикди. Айни пайтда хурсанд ҳам бўлди. Ахир баҳона топилди. Энди Лиданинг олдида уялиб қолмайди. Йигитларига эса «Кўнглим тортмади», дейди. Шу билан олам гулистон. Қайтанга эртага кайфи йўқ пайти, бемалол муродига етади.

У шундай ўйда эшикни қия очди-да, Лидани чақирди.

Лида ҳали узоқлаб кетмаган экан. Дарров ёнига келди.

— Дори йўқ, — деди Арслон аразлаган бўлиб.

— Ҳозир олиб келаман.

Лида бунақанги нарсаларни доим ўзи билан олиб юради. Мана, уч йилдирки, шундай одати бор. У пайтлари Арслон билан таниш эмасди. «Чап»га кўпроқ юарди. Кунларнинг бирида мижози кўп «тортиб» қўйганидан уни обдан қийнади. Ана шу пайт «касбдош»и ёрдамга келди. Мижозга

битта тугмача дорининг тўртдан бирини ичирди. Қараб-сизки, орадан ҳеч қанча вақт ўтмай, ҳаммаси жой-жойига тушиб кетди.

— Айтиб қўяй, доридан кейин ҳаракатсиз бўлсанг, юрагингни аниқ бирор нима қилволасан, — дея огоҳлантирди Лида.

— Сен қаердан биласан? — деди Арслон кўзларини бироз қисиб иржайркан.

— Қўлланмани ўқиш керак, — деб зудлик билан қовоғини осилтирганча жавоб берди Лида.

— Ҳа-а, ҳа, энди бирор нимани эпполмасам сенга илтимос қиламан-да!

Лида лабини бурганча чиқиб кетди.

Эринчоқлик Арслоннинг вужудини тарк этди. Бунинг ўрнига кўзи қонга тўла бошлади.

— Ўлмас! Ўлмас! — дея бақирди.

Ташқарида қадам товуши эшитилди.

— Бунча имиллаб юради? Ўладими исмини эшитиши билан югурса! Югурасан, ҳали югуртираман сен ит эмганни! — деди Арслон жаҳл билан.

Ўлмасни роса уйқу босган, шундан унинг кўзлари юмилгудек эди. Эшиқдан кириб келгач, башарасини буриштириб:

— Нима дейсан? — деди.

— Ўликмисан?! Гавданг ҳўкизникидан катта бўлсаям, жуда бўшангсан.

— Икки кундан бери уйқу йўқ, — дея жавоб берди Ўлмас дўриллаган овозда.

— Бор, Фирдавснинг синглисини олиб кел. Яна адашиб кетма. Аввал у менга керак. Кейин наригисини олиб келасан! — деб амр қилди Арслон.

Ўлмас жун босган кўксини қашлаб тиржайди-да:

— Сен кичкина бўлсанг ҳам чайирсан, отнинг кучи бор сенда, — деди.

— Ҳирингламай, айтганимни қил!

— Бўлди, гап йўқ, — дея Ўлмас ортига бурилди.

* * *

Фирдавснинг пайдо бўлиши на Арслоннинг, на унинг йигитларидан бирортасининг тушига кирмаганди. Дарвоза қулфланган. Унинг ичкари томонида иккита йигит стулда

ўтирганча ухларди. Жавлон билан Баха чорпояда чўзилиб ётарди. Абдурахмон эса Фирдавснинг яқинлари қамалган хонанинг эшиги ёнидаги юмшоқ диванда ёнбошлаганча хуррак отарди.

Миразиз билан Фирдавс дарвозахонаю чорпояда ухлаётганларнинг қўлларини осонлик билан орқаларига боғлаб, оғзиларига латта тиқиб қўйишди. Энди навбат Абдурахмонга келганида ташқарига Ўлмас чиқиб қолди. У олдинига керишиб олди. Кейин Абдурахмоннинг ёнига келиб унинг турқига бироз қараб турди. Сўнг аямасдан башарасига шапалоқ туширди. Абдурахмон ўрнидан сапчиб туриб:

— Ҳа-а, нима дейсан?! — дея бўкирди.

— Ўчир овозингни, ифлос! Ухлаяпсанми, мараз, отанг келиб кўриқчилик қиладими?! — деди Ўлмас ва унинг башарасига яна урди, фақат бу сафар юмшоқроқ. Сўнгра: — Эшикни оч, қизлардан биттасини Хоқоннинг тўшагига олиб боришимиз керак, — деб бурнини ишқалади.

Чорпоя ёнида қоронғида ўтирган Фирдавснинг жон-пони чиқиб кетди. У шу заҳоти югуриб бориб, уларнинг иккисини ҳам ерпарчин қилмоққа шайланганида Миразиз елкасидан босди ҳамда шивирлади:

— Сал шошмай тур.

Қизлар хонасининг чироғи ёнди. Дод-вой эшитилди. Уларнинг оҳ-воҳига Фирдавс ортиқ чидаб туролмади.

У ичкарига бостириб кирганида, Абдурахмон Моҳинанинг қўлидан ушлаган, Ўлмас Рухшона билан Мавзунанинг йўлини тўсганча турарди. Улар эшикдан кириб келган Фирдавсни кўриб даҳшатдан қотиб қолишди.

— Қўйвор! — деди Фирдавс ғазаб билан.

Абдурахмон қалтираганча Моҳинанинг қўлини қўйиб юборди. Ўлмас, аксинча, қўлларини мушт қилиб тугди.

— Олдинги сафар ғафлатда қолгандим. Энди ҳисоблашамиз! — деди ва Фирдавсга яқинлаша бошлади.

Фирдавс доимгидан-да ғазабда эди. У ўзига сифмаётганди. Шу боис Ўлмаснинг башарасига шунақанги қаттиқ мушт туширдик, йигитнинг кўзидан ўт чақнади. Ҳали ўзига келиб-келмай оёқлари орасига тепки тегди. Шу заҳоти Ўлмаснинг нафаси қайтди. Кўзлари олайди. Кейин бошқа зарбаларни ҳис этмади. Чунки у йиқилаётганди...

— Тавба қилдим! Тавба қилдим! — дея Абдурахмон бирдан ўзини Фирдавснинг оёғининг тагига ташлади.

Унинг тавбасини Фирдавс қабул қилмади. Эркаклик гурури, шаъни, ор-номуси виждон, шафқатни ортга суриб ташлади. У аямади. Агар Миразиз тўхтатиб қолмаганида ўлдириб қўйиши ҳам ҳеч гап эмасди.

— Ҳақиқий айбдор бошқа ёқда! — деди Миразиз Фирдавснинг қўлидан тутиб.

Шу пайт Моҳина югуриб келиб акасининг бўйнига осилди-да, йиғлаб юборди.

Она-бола эса Миразизнинг бўйнига осилишди.

— Бўлди, бўлди. Ҳаммаси ортда қолди. Булар энди сизларнинг яқинларингга ҳам келишолмайди, — деди Миразиз паст овозда.

— Амаки, сиз буларни машинага олиб бораверинг, менинг яна озгина ҳисоб-китоб ишим бор.

Аммо ҳисоб-китоб кейинги сафарга қолдирилганди. Жанжалдан Лида хабар топиши билан «қамоқхона» деразаси ёнига келди-да ичкарига мўралади. У ерда Ўлмаснинг чўзилиб ётганини, Абдурахмон тепкилар остидалигини кўрди ва Арслоннинг ёнига югуриб борди-да:

— Қоч! Тез, қоч! Йигитларингнинг расвоси чиқди, қоч! — деди.

Арслон нима бўлаётганига тушунмади. Аммо қочди. Овоз чиқармасдан Лида билан бирга уйнинг орқа томонига ўтди ва иккиси бутанинг тагига кириб олишди. Қоронғида уларни кўриб бўлмасди...

Фирдавс душманини тополмаганидан сўнг уйдаги стол-стулларни ағдар-тўнтар қилди. Сўнг хонадан чиқиб, у ёқ-бу ёқни қидирди. Бироқ Арслон ҳеч қаерда йўқ эди. Чорпо-яда чўзилиб ётган Баханинг оғзидаги латтасини олиб хўжайинини кўрган-кўрмаганлигини сўради. Табиийки, у «йўқ», деб жавоб берди. Аслида ҳам, Баха тўғри гапирганди.

Икки қиз ва Рухшонани юпатиш қийин бўлди. Улар бирор нима дейишмасди. Фақат йиғлашарди. Ниҳоят, Рухшона ўзини қўлга олди.

— Одамнинг бошига ҳар хил ташвиш тушиши мумкин. Худо деган эканмиз, эсон-омон кутулдик. Баттари бўлиши мумкин эди. Оборишгандаёқ ўлдириб юборишганида нима

қилардик? Шундай экан, энди йиғламанглар, Худо хоҳласа, ҳаммаси яхши бўлиб кетади, — деди аёлгина.

Шундан кейингина қизлар кўз ёш тўкишни бас қилишди. Ўзи шу пайтгача улар унсиз йиғлашаётганди. Кўзларидан дув-дув ёш оқаётганди. Улар агар Фирдавс вақтида келмаганида нима бўлажагини ўйлашаётганди-да. Ўзи шунақа, одамнинг миясига энг аввал ёмон нарса келади. Ўша ёмон нарсадан қутулганида ҳам у ҳақда ўйлайди. Агар дейди, «Ҳозир эсон-омон қутулмаганимда нима бўларди? Шармандаликка қандай чидардим? Қариндош-уругим қандай бош кўтариб юрарди», деб ўйлайди. Шунинг орқасидан эзилади. Кўз ёш тўкади. Бу ёғи соғлик ҳам аста-секинлик билан ожизланиб кетаверади.

Улар тўғри Миразизникига боришди. Гарчи вақт алламаҳалдан ҳам ўтиб тонгга яқинлашиб қолган эса-да, ҳаммага бирма-бир қўнғироқ қилишди. «Тезда етиб келинглар», дейишди. Достонга эса вақтинча хабар бермасликка қарор қилишди. Чунки шундоқ ҳам юрагининг мазаси йўқ эди. Сиқилса, ётиб қолиш эҳтимоли бор. Шунинг учун қизини маза қилиб дам олиб юрибди, деб айтишга келишиб олишди.

Миразизникига келаётганларнинг ҳаммасининг юзида саросима бор эди. Ҳаммаси юрагини қўлтиқлаганди.

— Мен сизлардан узр сўрайман, — деди Фирдавс ҳамма тўпланиб бўлганидан кейин, — гапларингга кирмаган эканман. Ярадан эртароқ қутулиб қўйилмаса, у ёмон қиларкан. Энди уруш очдим. Токи Арслоннинг атрофидагилари билан бирга йўқ қилиб ташламас эканман, бир дақиқа ҳам тинч ўтиролмайман.

— Ҳаммамиз уларга тегинмасак, бизга тегинишмайди, деб ўйлагандик. Лекин тинчликни ишашмас экан. Начора, қарши режа билан борамиз. Аммо, — деб Миразиз йиғилганларга бир-бир қараб олди, — мен сал бошқача хаёлдаман. Арслон деганлари кўриниб турган кўз яра. Аввало, унинг ичидаги ўзагини олиб ташлаш керак. Шундай қилмасак, унга тегинганимиз сайин шишиб, газак олиб кетаверади.

— Ўша ўзак ким? — сўради Абдували.

— Афсуски, билмайман-да.

— Биз озчиликмиз, — деб гапга қўшилди Соли.

— Озмиз, деб қўл қовуштириб ўтиролмаимиз-ку. Олдинга қаҳвахонага бостириб келишди. Менимча, улар давлатнинг буйруғи билан келмаган. Ўша, Миразиз айтган «ўзак» буюртма қилган. Кейин қизларимизни ўғирлашди. Демак, истасак ҳам, истамасак ҳам, жиноят қилишимизга мажбур этишяпти. Ҳалиям бахтимизга алғов-далғов замондамиз. Агар бундан бирор беш йил олдин бўлганида борми, бирдан ҳаммамизни олиб бориб тиқишарди.

— Амаки, мен сизнинг гапларингизга тушуниб турибман. Аммо ҳозир чора топмасак бўлмайди, — деди Фирдавс.

— Мен сизларга айтмасдан, Арслоннинг ортидан одам қўйгандим. Натижада унинг уйи қаердалигини билдим ва яна у битта аёл билан эркак киши уйига келганидан сўнг чиқиб кетди. Шунга қараганда, буйруқ айнан ўша аёл билан эркакдан келган, — деди Абдулатиф.

— Улар ким? — сўради Миразиз.

Абдулатиф қўлларини икки ёнига ёзди ва елкасини қисди:

— Арслоннинг отаси касалхонада чалажон бўлиб ётибди. Аёлни онаси дея тахмин қилганимизда ҳам, эркак номаълумлигича қоляпти.

— Унда ҳозирнинг ўзидаёқ Арслоннинг уйини босамиз.

* * *

Абрам келганида уйда Хонзода бир ўзи эди. Ҳовлида эди. Ҳалинчакка ўтирганча хаёлида қолган русча кўшиқни хиргойи қилганча бармоқларининг тирноқларини текислаш билан овора эди.

Эшик қўнғироғи чалинди. У ўтирган жойида бақирди.

— Кираверинг, эшик очиқ!

Абрам мийиғида кулди ва ичкарига бош суқди. У ҳаддан зиёд эҳтиёткор эди. Шу боисдан олдин дарвозахонани обдан кўздан кечирди, сўнг ичкарилади.

— Ўзимнинг жоним, сени бунчалик тез келади, деб ўйламагандим! — деди у томонга қараган Хонзода ўрнидан сапчиб туриб.

Абрам қўлидаги сумкасини ерга ташлади-да, қулочини кенг ёзди. Хонзода югурди. Шу югуришда ўзини Абрамнинг кучоғига отди. Романтикани хуш кўрувчилар дарров романтика билан шуғулланишга тушиб кетишди. Бирор беш

дақиқа. Ундан ортиқ эмас, чунки Абрам вақтининг ниҳоятда қадрига етади. Унинг учун бир лаҳза ҳам олтинга тенг.

— Мен учун нима тайёрлаб қўйдинг? — дея сўради у Хонзодадан.

Хонзода ортига бурилди-да, иккала қўлини ҳам юқорига қўтариб:

— Қара, бу уйнинг катталигини. Мана шу уй бундан бу ёғига сенинг уйинг. Менинг уйим. Бизнинг фарзандимизники! — дея ҳайқирди.

Оқсочни шу заҳоти ток ургандай бўлди. У ошхонада эди. Идишларни ювиб бўлиб, энди бирма-бир артаётганди. Қулоқларига ишонмади у. «Наҳотки?! Наҳотки?! Айтдим нега Арслон сира Хурсанд Хидировичга ўхшамайди деб. Демак, гап бошқа ёқда экан-да. Бечора Хурсанд Хидирович! Мен сизнинг тирик қолишингизни жудаям-жудаям истаётгандим. Энди истамайман. Бу шармандаликларни кўрманг. Юрагингиз қаттиқроқ урсин. Қон босимингиз жудаям ошиб кетсин. Томирларингиз ёрилиб кетсин ва сиз бу шармандаликларни кўрмай, билмай ўлинг... Кўмилишингиздан хавотир олманг. Жасадингизни ўликхонадан булар олмаса-да, мен ўзим оламан. Албатта, қабристонга обориб кўмаман», дея кўнглидан ўтказди ҳамда анави ҳали қуюлиш нима эканини билмайдиганлар бошқа бирор нимани бошлаб юбормасин деб, дарров газни ёқди. Қозоннинг ичига мой солди. Қизигунича бироз бор. Шунинг учун эски усулни қўллаб қўя қолди, яъни бир-икки марта йўталди.

Абрам бирдан сергак тортди-да, Хонзодага қаради. Хонзода қўлини силтади.

— Оқсочимиз. Шамоллаганга ўхшайди, — деди кулиб.

Улар стол атрофига ўтиришди. Иккита қадаҳ қип-қизил суюқликка тўлди.

— Сен, — деди лабларини ялаб қўйган Хонзода, — шу нақасини яхши кўрардинг, адашмасам.

— Нега адашасан? Тўппа-тўғри, — деб Абрам қадаҳни қўлига олди-да, ундан бирозгина хўплаб қўйиб сўради, — Арслон қаерда?

— У кетди. Овга кетди.

— Яна қанақа ов?!

— Билишимча, кимдир йўлига тўсиқ бўлаётган эмиш.

Шуни озгина қитиқлаб қўйиш учун. Ҳатто бунинг учун сендан рухсат олган эмиш.

— Агар фақатгина қитиқлаш бўлса, унда майли. Қовун туширмаса бўлгани, — деб Абрам яна суюқликдан ичди.

— Биласанми, жоним. Ўшанда менинг ажрашишимга йўл қўймадинг. Аксинча бўлганида ҳозир Арслон удабуронликда сендан ҳам ўтиб кетарди. Хурсанд унга нима тарбия берди? Ҳеч нима. У фақат ўзини ўйлади.

— Гапингда жон бор. Қон бошқа эса-да, тарбия кўнгилдагидай бўлмас экан, бола кечмиши оғир бўлади.

— Аммо сен фарзандингни ташлаб қўймасан...

Худди шу маҳал оқсоч патнис кўтариб келди. Хонзода жижирганиб унга қаради ва бобиллаб берди:

— Икки қулоғинг билан ҳам яхшилаб эшитиб ол. Керак бўлса хўжайинингга етказ! Арслон — Абрамнинг ўғли! Унинг пушти камаридан бўлган!

Оқсоч бироз ортига тисарилди ва:

— Мен... Мен, — дея довирай бошлади.

— Ҳа, худди сен! Чунки мен йўқлигимда хўжайининг билан нима от ўйинлари қилганингни мен билмайман-ку! Шундайми?!

— Қўйсанг-чи, — дея уни юпатган киши бўлди Абрам, — Хурсанд Хидировичнинг куни шунга қолмагандир. Бой. Қўлини қаёққа узатса етади. Ёш-ёш жононалар оғушида жавлон ургандир.

Хонзода унинг гапига кулди.

— Сен уни билмайсан. Тўғриси айтсам, Хурсанд сенга нисбатан икки карра кўпроқ пишиқ-пухта. Ҳеч қачон бир жойга пул сарфламайди. Ҳамиша текинени хуш қўради у.

— Майли, нима деб уйласангиз уйланг. Аммо мен бирор марта ҳам сизга хиёнат қилмаганман. Аксинча, сиз учун кайгурганман, — деди оқсоч ҳам «тулкиликка» ўтмаса бўлмаслигини англаб.

— Наҳотки?..

— Бир нарсани тушунмаяпман, — дея жиддий қиёфада Хонзодага қаради Абрам, — сен рашк қилипсанми?

Хонзода бирдан ялт этиб Абрамга қаради ва бир лаҳза тикилиб турди-да, кейин бирдан хохолаб кулиб юборди.

Сўнг ўрнидан туриб столни айланиб ўтди-да, энгашиб Абрамнинг лабидан чўлпиллатиб ўпди.

Бундай сахнани ўз кўзи билан кўрган оқсоч ноқулай аҳволга тушди ва патнисда келтирганларини шоша-пиша столнинг устига қўйди-да, ошхона томонга кетди.

— Гувоҳ, — деди Абрам уни нигоҳи билан кузатиб қўяркан, — ҳеч қачон бўлмаслиги керак. Айниқса, мен сиримнинг очилишини истамайман.

— Лекин энди Хурсанд йўқ-ку?! У чалажон ва ҳеч қачон одам бўлмайди. Ва у кўпи билан икки-уч ойга етади.

— Аммо Арслон бор. У кучга тўлган эса-да, ҳали ақлсиз. Гўдаклигига бориб, режамизни расво қилиши мумкин.

— Қандай таклиф берасан?

Абрам жавоб беришдан олдин секингина бошини буриб, ошхона томонга қараб қўйди-да:

— Мен сенга бошқа хизматкор олиб келаман, — деди.

— Юкни менинг бўйнимга юкламоқчимисан?

— Аёл. Аёл. Аёл. Одамнинг дўсти.

— Тушунмадим?! Аёл зоти одам эмас. Балки, одамнинг дўсти шундайми? Илгари негадир итни шундай ҳисоблашишарди. Энди биз итнинг ўрнига ўтамиз-да.

Абрам кулди. Ўзига шароб қуйди-да, бир кўтаришда уни охиригача ичиб юборди. Сўнг эринмасдан лаб-лунжини артиб:

— Албатта, сен у ишни бажармайсан. Бизлар ҳатто қадам товушимизни ҳам бировлар эшитишини истамаймиз. Бир кун келиб Арслон ҳам худди шу анъанани давом этказади.

— Абрам, мен сени яхши кўраман. Аммо баъзан гапларингга умуман тушунмайман. Менимча, математиклар ҳам сенинг масалаларингни ечишолмаса керак. Сен менга очиқ-часига айт, оқсочни ким йўқотади?! Бу, биринчидан. Иккинчидан, мен унинг яшабини истайман. Ахир унга меҳрим тушиб қолган. Шундай кезлар бўлганки, мен уни тупроққа белаб ташлаганман. Бироқ у миқ этмаган, хизматимни қилишдан бўйин товламаган.

— Олтин қоида бор: «Ҳар доим ўзинг энг яхши кўрган нарсангни қурбон қилишинг керак», деган.

— Абрам, илтимос сендан, шундай қилгинки, мен ҳеч нимани сезмай. Ҳис қилмай. Худди ҳеч нарса ўзгармагандай бўлсин.

— Идишингдаги кутиб қолди. Айтганча, мен меҳмонхонага жойлашдим. Ҳозир шу ёққа боришим керак. Ишларим бор...

— Бунча тез кетяпсан?

— Асло. Ҳали сен билан, албатта, кўришамиз. Ҳа, эшитишимга қараганда, бугун зўр концерт бор экан. Икки кишилик чипта олиб қўйганман. Демак, сен билан «Дружба»да кўришамиз, — деб Абрам лаб-лунжини сочиқчага артди-да, ўрнидан турди.

Учрашувдан Хонзоданинг кўнгли тўлмаган эди. У хушторидан қандайдир бошқача муомала кутганди. Узоқроқ бирга ўтирмақчи эди. Лекин ўхшамади. Албатта, бунга оқсоч ҳам халақит берди. Агар бугун у уйида бўлмаганида эди, эҳтимол, Абрам қоларди...

Аёл чекди, ичди. Бир нималарни хиргойи қилди. «Зерикдим. Жудаям зерикдим. Бундай ўйлаб қарасам, Абрам ҳам зериктирадиганга ўхшайди. Яхшиси, Салима билан Зебига кўнғироқ қиламан. Бирор жойга бориб чақчақлашиб ўтирамиз. Ўзи уларни кўрмаганимга ҳам анча бўлиб кетди», дея хаёлидан ўтказди ва оқсочни чақирди. Оқсоч негадир жавоб бермади. Умуман унинг ошхонада юргани ҳам билинмасди. У бармоқлари орасидагини кулдонга эздида, хизматкорини баландроқ овозда чақирди. Бу сафар оқсоч жавоб берди ва кўп ўтмай аёлнинг ёнига келди. Хонзода унинг пўрим кийиниб олганидан ҳайрон бўлиб:

— Нима, тўй-пўйга кетяпсанми? — дея сўради ажабланиб.

— Йук, бу уйдан бутунлай кетмокчиман, — деди оқсоч Хонзодани янада ажаблантириб.

— Қорнинг тўйдими?!

— Гап бунда эмас. Анави эркак билан мен тугримдаги гапларингизнинг баъзилари кулоғимга чалинди.

— Ҳали сен гап пойлаб юрганмидинг?!

— Пойламадим. Шунчалик бемалол ва баланд овозда гапирдингларки, эшитмасликнинг иложиси йук эди. Кейин менинг яшагим келяпти. Узи бу дунёга келиб кулликдан бошка нарсани курмадим. Лекин сира нолимаганман. Худо мени шундай яратган, тамом-вассалом... Аммо яшагим келяпти. Куркманг, эрингиз ҳеч нимани билмайди. Мен сизни анави билан «ош-катик»лигингизни бугун билганим

йук. Хатто Арслон кимнинг боласи эканлигини ҳам аввалдан биламан. Берган тузингизга рози булинг, демайман. Чунки уша тузни узим ишлаб топганман. Хайр!

Хонзода ўрнидан сапчиб турди-да:

— Тўхта! — дея оқсочнинг қўлини ушламоқчи бўлганида, хизматкор силтаб ташлади.

Хонзода даҳшатдан қотиб қолди. Ахир бундай бўлмаслиги керак эди-ку?! Кимсан қулвачча, қаёқдаги насл-насаби паст, ювиндихўр битта хотин унинг қўлини силтасая?! Бунга қандай чидаб бўлади?! Йўқ, Хонзода чидолмайди. Чидаши ҳам мумкин эмас.

— Ўлдираман! Эртанги кунни кўрмайсан! Кетиб қутуламан деб ўйляяпсанми?! Бекорларнинг бештасини айтибсан! — дея бақирганча столнинг устида турган қадаҳни олди-да, илдам кетиб бораётган хизматкорнинг ортидан югурди.

Оқсоч унинг қадам товушларини иллагани ҳамон орқасига бурилди ва қадаҳ билан бошига урмоқчи бўлган Хонзоданинг қўлини тутиб қолди.

— Қўйвор, зоти паст! — дея бўкирди Хонзода.

Худди шу пайт хизматкор унинг юзига қарсиллатиб шапалоқ тортиб юборди. Хонзода шапалоқнинг зарбидан эмас, балки шу пайтгача керак бўлса, унинг оёқларини ювиб қўйишга ҳам рози бўладиган аёлнинг бунақа кескин ўзгаришидан даҳшатга тушиб, ўтириб қолди. Кўзи ёшга тўлди. Аммо йиғламади.

— Шу қилиғингни Арслон ва ёки Абрам кўрганида борми, соғ қўймасди, — дея лаблари пичирлади.

Хонзода оқсоч чиқиб кетганидан кейин ҳам бирор соатча ўтирди. Сўнг ўрнидан туриб, устини ҳам қоқмасдан оёқларини судраб босганча боя ўтирган жойига келди. Қадаҳни тўлдирди. Унинг эртароқ қўнғироқ қилгиси ва воқеа ҳақида қадрдонларига айтгиси келганди. Аммо уларнинг телефон рақамини билмайди. Энг ёмони ҳам шу-да.

Аммо Абрамнинг ўзи қўнғироқ қилиб қолди. Хонзода йиғлади. «Ҳамманг мени ёлғизлатиб, ташлаб кетдинглар. Мана, қаёқдаги ялангоёқ устимдан очиқчасига куляпти. Кулганда ҳам майли эди, уриб тупроққа белаб кетди», деди. Абрам эса уни ажаблантирганча кулди.

— Ҳозир бораман, — деди ва гўшакни қўйиб қўйди.

У келганида Хонзода сархуш эди. Ахир бир эмас, икки-та шишани бир ўзи бўшатиб ташлаганди-да.

— Йўқ, шундоқ экан керакмас, керакмассизлар менга, — дея дарров йиғлашга тушди Хонзода.

Шунда Абрам унга сурат кўрсатди. Унда оқсочнинг ерда қонига беланганча чўзилиб ётган танаси муҳрланган эди. Хонзоданинг бирдан юзи ёришди ва дарров яна тундлашиб:

— Афсус, менга ўз қўлим билан бўғиб ўлдириш насиб этмаган экан! — деди.

* * *

— Ҳазиллашдим. Сендай нозик хилқатга мен одам гўшти-ни едирармидим? Аммо битта гапни айтмай, шу кунгача сизларнинг республикаларингдаги битта шаҳарда жуҳудлар одам гўшти ейди, деган гап тарқалган эди, — дея Зеленский ўзини орқага ташлади.

— Наҳотки?! — деди Сабина ҳайратланиб.

— Ҳа, худди шундай. Хоҳласанг, гапириб бераман.

— Майли.

— Хуллас, кимда-ким ўша шаҳарда ёш боласини салгина эътиборсиз қолдирса, жуҳудлардан бирортаси ўғирлаб кетармиш. Кейин уйига олиб бориб, роса боқиб семиртирармиш. Бола роса ялтиллаб семириб тобига етгач...

— Нима қилишаркан? — дея унинг гапини бўлди кўзлари каттариб кетган Сабина.

— Уннинг устига ўтқизаркан. Кейин бутун оила аъзолари унинг атрофини ўрашаркан. Ёш-қари, аёл-эркак — ҳамма. Бигиз...

— Илтимос, бошқа гапирма. Қўрқаман. Ундан кўра, кел, мен нега Москвага келганимни сенга айтиб бераман. Ўзи студентман. Балки, аллақачон ўқишдан ҳайдашгандир. Аммо қўрқмайман. Чунки сен борсан. Сен СССР молия вазирисан. Сенинг қўлингда пул ўйнайди. Таниш-билишларинг жудаям кўп. Ҳаммасидан устунсан. Чунки сенда пул бор. Мен ҳозир жудаям хурсандман. Кимсан Павел Зеленский билан битта дастурхон атрофида ўтирибман... Мана шунақа.

Сабина жуда тез гапирди. Шошиб гапирди. Зеленскийни чалғитиш учун гапирди. Бироқ Зеленский деганлари чалғийдиганлар хилидан эмасди.

— Хўп, сен айтганча, бўлсин. Ўша эртакнамо ҳикояни сенга айтмаганим бўлсин.

Шундан сўнг Зеленский секингина Сабинанинг қўлидан ушлади ва тортди. Сабина ўрнидан турди, столни айланиб ўтди. Зеленскийдан таралаётган бадбўй ҳидга чидаш учун олдинроқ ўпкасини тўлдириб нафас олди. Ҳа, ҳа. Ҳаттоки ичкиликнинг иси ҳам Зеленскийдан таралаётган бадбўйликни босиб кетолмагани.

У қизнинг белидан кучди-да, қўлидан ўпди.

— Сени Исроилга олиб кетаман. Эртага эрталаб. Албатта, бунинг учун бугунги операция муваффақиятли яқунланиши керак. СССР сақланиши лозим, — деди.

— СССРга нима бўлди?

— Давлат сири, — деб Зеленский кўзини юмиб очди. Кейин: «Овсармисан? Қаёқдаги қизга ўта муҳим гапни айтиб ўтирибсан», дея ўзини ўзи янди.

Кейин ўрнидан турди-да, Сабинани кўтариб олди ва энди уй томон юра бошлаганида қандайдир «гуп» этган товуш чиқди. Зеленский юришдан тўхтади. Бир лаҳзагина қимирламай турганидан сўнг орқасига қулади. Сабина эса чинқириб юборди. Чунки Зеленскийнинг чаккасидан қон оқмоқда эди. Бечора қиз титраганча атрофига аланглаб, овози борича бақирди. Шунда кимдир унинг ортидан келди-да, бақувват кафти билан оғзини беркитди-да:

— Тисс! Жим! — деди ўзбекчалаб.

Сабина бирдан хотиржам тортди ва «хўп», дегандек бошини қимирлатди.

— Фаттоҳ Норқуловичдан сизга салом! Биз сизни қутқаргани келдик. Шовқин солманг, хўпми?

Сабина яна бошини қимирлатди. Йигит уни қўйиб юборди.

— Мен, мен, ҳалиги...

— Кетишимиз керак. Вақтимиз зиқ, — деди бақувват йигит қизнинг гапини охиригача эшитмай.

Сабина уларнинг икки киши эканини дарвоза ёнига борганидан сўнг билди.

Дарвоза ташқарисида Сабина Андрейнинг ўлигини кўрди. Унинг ёнида яна икки кишининг жасади ётарди.

Газ қаттиқ босилганидан машина гилдираклари чийиллаган овоз чиқазди...

Самолёт аввалига Ленинградга учди. У ерда улар бошқа самолётга чиқишди...

Сабинага ўзини босиб олиш жуда қийин эди. Ич-ичидан отасига миннатдорчилик билдирар ва кўзидан ёш оқизарди. Тинимсиз ичаверганидан эса кейинчалик маст бўлиб ухлаб қолди. Шу боисдан ҳам самолёт неча соат учганини ҳам, қўнганини ҳам сезмади...

Фаттоҳ Норқулович уйда эди. Маишат маишат бўлмади. Еди, ичди. Қайғуси ошса ошдики, камаймади. Хаёлида Зеленский қизини бутунлай абгор қилиб ташлагандай эди. Ўғли Комилдан ёруғлик чиқмади. Энди ундан келажакда бирор нима умид қилиш мушкул. Бироқ Сабинанинг ақл-ҳуши жойида. У бирорта ишни қилишга жазм этса, албатта, охиригача етказди. Ҳозир ана шу қизи оғир аҳволда. Гаровда турибди. Биров уни гаровда демади. Лекин, аслини олганда, шундай... Ҳамдам иккита нозикбилакни олиб келди. Улар бир-биридан чиройли, қадди-қомати келишган. Ҳар ишвасида одамнинг юрагини така-пука қилади. Бироқ Фаттоҳ Норқулович уларни кўриши билан ёдига яна қизи тушди. Ахир уни ҳам кимдир, қаердадир худди шундай кўйга солган бўлиши мумкин-ку?! Зеленскийдан бундай нарсани кутса бўлади... «Йўқот буларингни!» деди у Ҳамдамга. Ҳамдам йўқотди. «Ёқмаган бўлса, бошқаларини олиб келай», деди. «Йўқ, умуман керак эмас», деди Фаттоҳ Норқулович ва маст бўлиб, ухлаб қолди. Уйғонди. Уйига кетди. Уйга боргач, уй ютиб юборгудек бўлди. Шу боис ёлғиз қолишни истамади. Ҳамдамга илтимос қилди. «Кетма, гангур-гунгур қилиб ўтирамин. Ичимдаги ўт ҳали босилмади... Мен қизимни тирик кўришни истайман», деди. Ҳамдам «Майли, сиз нима десангиз шу», деб уникида қолди.

Уларнинг иккиси ҳам ўтирган жойида ухларди. Чала ухлашарди улар. Ҳар қандай тиқ этган товушдан кўзлари очилиб кетарди уларнинг. Бир маҳал эшик қўнғироғи асабий тарзда кетма-кет босилди. Фаттоҳ Норқулович ўрнидан сакраб турди.

— Ўтираверинг, — деди Ҳамдам кўзини очиб унга қараркан, — йигитларнинг ўзлари очишади.

— Мен чидаб туролмайман.

У оёғига шиппагини ҳам кийишни унутиб, ташқарига

югуриб чиқди. Бунгача Сабина ичкарига кириб бўлганди.

— Ада! — дея қичқириб юборди қиз.

Ота-бола қучоқлашишди. Фаттоҳ Норқулович шоша-пиша қизини ўпди-да, юзини кафтлари орасига олиб тикилди. Сўнгра:

— Қизим, омонмисан, ишқилиб?! — дея сўради йиғламоқдан бери бўлиб.

— Ажалнинг оғзидан қайтдим, ада! Сиз бўлмаганингизда мени ўлдириб юборишарди! — дея жавоб берди Сабина кўзидан ёшини дув-дув оқизиб.

Бу орада ташқаридаги шовқинни эшитган Роза югуриб чиқди. У эри каби эзилмаганди. Чунки кўп гапдан ҳали хабари йўқ эди. Шундай эса-да, қизи ва эрига қўшилиб, кўз ёш тўкди. Бу орада Ҳамдам йигитларидан ҳисобот олди.

— Чеченлар ёрдам беришди. Ўша бир пайтлар сиз ёрдам қилганларнинг қариндошлари, ўзлари. Улар сабаб қизни ҳам, иккита жомадонни ҳам олиб келдик, — деди йигитларнинг бири.

— Бўлди, сизларга икки кун дам. Нима қилсанглар, қилинглар. Фақат бир-бирингни ўлдириб қўймасанг бўлгани, — дея Ҳамдам уларнинг ҳар бирига нақд йигирма мингдан берди.

Фаттоҳ Норқулович қизи билан унинг хонасида дардлашиб бўлганидан сўнг Ҳамдамнинг ёнига келди. Бироқ гаплашолмади. Чунки Ҳамдам ҳовлидаги каравотда узала тушганча хуррак отиб ухламоқда эди...

Эртасига соат ўн иккиларда уйғонган Фаттоҳ Норқулович телевизорни ёқди ва даҳшатга тушди. Москвада Партия марказий қўмитасининг биноси, Вазирлар маҳкамасининг иморати ёнмоқда эди. Бинонинг атрофини ҳарбий техника ўраб олган, ҳарбийлар у ёқдан-бу ёққа югуришмоқда. Фаттоҳ Норқулович ювинишни ҳам унутиб телевизорга тикилганча қолди. Ур калтак, сур калтакнинг сабабини билмоқчи бўлди. Билди ҳам. Маълум бўлишича, Горбачёвнинг атрофидагиларидан бир гуруҳи «шеф»нинг дам олишдалигидан фойдаланиб бош кўтаришибди. Горбачёвни олиб ташламоқчи бўлишибди. Аммо Борис Ельцин уларга қарши чиқибди ва каттаконларнинг катта иш қилишига йўл қўймай, «ини»ни ўрабди...

— Тамом, — дея ҳайқирди Фаттоҳ Норқулович, — энди

қир-қир бошланади! Энди одамларнинг қони дарё-дарё бўлиб оқади!

Роза эрининг ҳайқиришини эшитиб юрагини қўлтиқлаб, хаёли бузилиб югуриб ётоққа кирди.

— Адаси! Адаси, сизга нима бўлди?! Соғмисиз?! — дея чинқирди эридан-да баланд овозда.

Ҳамдам аллақачон уйғонган. Аллақачон ювинган, аллақачон нонушта қилиб бўлганди. Фаттоҳ Норқуловичнинг уйғонишини кутаётганди. Чунки «доля»сини олиб кетиши керак-ку.

У эр-хотиннинг овозини эшитиши билан бирдан сергак тортди. «Яна нима бало бўлди? Наҳотки Фаттоҳ Норқулович менга ҳамма пулини берса», дея ўйлади.

— Ҳамдам! Оғайни! Хабаринг борми, йўқми?! — дея бўкирди Фаттоҳ Норқулович.

— Нимадан? — деди ҳайрон бўлган Ҳамдам.

— Уруш. Уруш бошланибди. Москванинг ағдар-тўнтари чиқиб ётибди!

— Йўғ-э?!

— Ҳозиргина телевизорда кўрдим. Ит эгасини танимайди!

Шундай деб Фаттоҳ Норқулович Ҳамдамнинг ёнига келди ва телевизорда кўрганларини оқизмай-томизмай сўзлаб берди.

— Ўзи бир нарсанинг ҳиди келиб турганди. Кўнглим сезганди, ука! — деди у гапининг охирида.

— Энди нима қиламиз, ака? — дея бошини қашлади Ҳамдам.

— Биринчидан, пул чиққан жойига кириб кетади. Бир жомадон у ёқда турсин, бир «КамАЗ»иям сариқ чақага қиммат бўлади. Шундай экан, энг аввал пулларни йўқотиш тараддудида бўлишимиз зарур. Иккинчидан, ўзимизни ўзимиз сақлашимиз керак. Бунақанги пайтларда ўғриказзобларнинг, зўравонларнинг куни туғади. Чунки биров бировни сўрамайдиган давр бошланди-да. Сен ўтириб тур, мен ҳозир дарров бориб ювиниб келай.

Ҳамдам Фаттоҳ Норқулович билан элликка элик келишганди. Демак, келтирилган жомадонлардан бири уника бўлиши керак. Ҳозиргача у пул тўла жомадонни олмоқчи эди. Йигитлари иккинчи жомадонда тилла, кумуш бор-

лигини айтишган эди-да. Манави хабардан кейин иккила-
ниб қолди. Пул ўзида керагидан ортиқ. Бемалол пулдан
ёпинадиган кўрпа тиктирса ҳам бўлаверади. Бироқ у аҳами-
ятини йўқотган экан, Ҳамдамга умуман керак эмас.

Фаттоҳ Норқулович ювиниб келди-да, чорпоёга чиқиб
ўтирди. Шу заҳоти хотини қовурилган тўртта тухумни унинг
олдига қўйди.

— Ака, — деди Ҳамдам, — жуда узоқ қолиб кетдим.
Кетишим керак. Тўртта рўзгорим борлигидан хабарингиз
бор...

— Тушунаман. Сенга ҳам қийин. Йўқ жойдан бошинга
ташвиш орттириб олгансан. Буларнинг биттасига одам зўрға
чидайди-ю, тўрттасига ўлиб қолмайсан ҳам, — деди Фат-
тоҳ Норқулович.

— Ака, сиз билмайсиз-да. Илгари иккита қилганимда
кунора уйда жанжал эди. Лекин тўртта бўлгач, бирортаси
ҳам жанжал кўтармайди. Қайтанга кўрқишади. Хуллас,
тўртта хотинда ҳам ҳикмат бор экан... Ҳисоб-китобни қан-
дай қиламиз?!

— Келишганимиздай, — деб Фаттоҳ Норқулович оғзига
нон солди.

— Тушунишим бўйича, битта жомадондагиларнинг яр-
мини, иккинчисининг ҳам ярмини оламан, шундайми?

— Тўғри. Лекин сен анави пулли жомадонни олиб қўявер.

— Йў-ў-ў-қ, бунақаси кетмайди, — дея илжайди Ҳам-
дам, — ўзингиз пул баргхазондай бир нарса бўлади, де-
дингиз. Шундай экан, қоғоз пулларингизни нима қила-
ман?

Фаттоҳ Норқулович кулди:

— Ҳамдамжон, бу гапни мен айтдим. Мен дарров илға-
дим. Лекин одамлар ҳозир шокда... Тўртта хотинингизга
тўртта ҳовли олмайсизми? Тошкентдан. Керак бўлса, сак-
кизта олинг. Қамчини босиш керак бундай пайтда.

— Нега унда ўзингиз ўша пулларни олиб қолмаяпсиз?

— Менинг уйларим тиқилиб ётибди. Мен бошқа бирор
нима оламан.

— Барибир, келишолмадик, ака. Иккита жомадон ик-
кига бўлинади.

— Гап йўқ. Лекин, ука, хавфсизликни нима қиламиз?

— Билмадим?!

— Гап бундай, сиз хотинларингизни олиб келинг. Бизникида туриб туришади.

— Ҳаммаси битта жойдами?

— Ҳа, нима қилибди?!

— Битта жойда турулмайдилар. Учунчи жаҳон урушини бошлаб юборишади, — деди Ҳамдам ҳиринглаб кулиб.

— Майли, ихтиёринг ўзингда, — дея Фаттоҳ Норқулович шоша-пиша нонуштасини тугатиб, уйга кириб кетди ва дарров иккита жомадонни кўтарганча чиқди. Иккисини ҳам чорпоянинг устига қўйди. Очди. Кўзни қувонтирадиган ҳолат. Аммо Фаттоҳ Норқуловичнинг қиёфаси тунд эди. Буни Ҳамдам дарров сизди.

— Ака, мабодо сизга оғир ботаётган бўлса мен олмайман, — деди Ҳамдам ҳам қовоғини осилтириб.

— Йўқ, нималар деяпсан?.. Мен мана шуларни деб қизимдан айрилиб қолишимга сал қолди, ана шунга бироз куйиниб ўтирибман. Сен менга эътибор берма, қанча хоҳласанг, шунча ол, — деб Фаттоҳ Норқулович бурнини тортиб қўйди.

Ҳамдам олди. Аммо ўзининг назарида инсоф қилди. Чунки ярмидан озроғига қаноатланди. Кейин йигитларини йиғиштирди-да, икки кундан сўнг келажagini айтиб кетди.

Роза норози эди. У ҳамма хатти-ҳаракатларни кузатиб турганди. Шунча бойликнинг ярмидан бирдан айрилиб қолаётгани унга оғир ботди ва Ҳамдам кетиши билан эрининг ёнига югуриб келиб:

— Нега бундай қилдингиз? Ахир буларни йиғиб-тергунингизча озмунча тер тўкканмисиз? — деди.

— Ошқовоқсан, хотин, ошқовоқ. Агар шу йигит бўлмаганида эди, бу бойликларни қайтиб кўрмасдинг, уйингда ҳалиям ухлаётган қизингни ҳам. Ол буларни, кўзимдан йўқот! — дея Фаттоҳ Норқулович иккита ёстиқни қўлтигининг остига қўйиб ёнбошлади.

«Москвада жанжалнинг бошлангани яхши бўлибди. Аммо, барибир, кимсан молия вазири ўлдирилган. Бутун бошли иттифоқнинг молия вазири. Бу кичкина гап эмас. Айниқса, ўлдирилган одам ким эканлигини ҳисобга оладиган бўлсак, аҳвол жудаям оғир. Улар, барибир, айбдорларни топишади. Кейин Гитлернинг ҳам ҳадди сифмаган

ишни қилишади. Демак, қарши тура олишим керак. Куч керак менга. Атрофимда ишончли одамларим бўлиши керак. Биргина Ҳамдам камлик қилиб қолиши мумкин. Камлик, камлик», дея хаёлидан ўтказди Фаттоҳ Норқулович.

Унинг учун дунё жудаям тор кўришиб кетди. Гўёки бутун дунёда биргина унинг уйи борки, қаердан туриб қарасанг, унинг иморати кўринадигандай эди.

Сабина келди. Келиб дадасининг ёнгинасига ўтирди. Фаттоҳ Норқулович қизининг сочларини силади. Кейин унга:

— Бундан бу ёғига, қизим, жудаям эҳтиёт бўласан. Иложи бўлса, уйдан чиқма. Ҳозир замон бузилиб кетган. Жудаям бузилган пайти. Ит эгасини танимайди. Хўпми? — деди.

— Ада, сиз нима десангиз шу. Тўғриси айтсам, бундан бу ёғига жаҳаннам оловида ёнсам керак, деб ўйлагандим. Айтганча, сизга тегинишмайдимиз? — дея жовдираб отасига қаради Сабина.

— Мени нима ҳам қилишарди?! Мен уйимда эканман, дарвозадан биров берухсат киролмайди.

— Ўзимнинг ҳаммадан зўр адажоним!

— Бўлди, энди чойингни ичиб ол... Шошма, ойинг иккалангни дала ҳовлига жўнатсам-чи?!

— Йўқ, йўқ, адажон! У ёқларда одамлар жудаям оз. Мен кўрқаман. Ўзи... Лекин-чи, адажон, Неъмат акамни бекордан-бекорга ўлдириб юборишди. Бечора ҳеч нима қилмаганди. Ҳатто қаттиқ ҳам гапирмаганди, — дея бошини эгди Сабина.

Чунки у Неъматни соғинаётган ва ич-ичидан энтикиб кетаётганди. Бир пайтлар энди бўйи етганида, холаси Мадина «Биз қайноқ қонлилармиз, бошқалардан устун томонимиз ҳам шунда. Истагимиз ниҳоятда катта. Аммо, минг афсуски, буни доим ҳам, ҳаммага ҳам айтолмаймиз», деганди. Неъмат ўлганига неча кун бўлди. Ахир у қийналяпти-ку. Лекин бу тўғрисида қандай қилиб ота-онасига айтсин?!

— Ҳа, у менинг ниҳоятда ишончли одамларимдан бири эди. Ҳозир айнан керак бўлиб турган пайти. Бироқ у ўлди. Қайтиб тирилтириб бўлмайди. Шунинг учун ҳам кўп куйинаверма, қизим, — деди Фаттоҳ Норқулович.

— Ада, пулимиз кўпми? — сўради кутилмаганда Саби-на.

— Нимаиди, қизим?

— Билгим келяпти-да.

— Кўп билсанг...

— Ад-а-а-а!!! Аввал ҳам айтгансиз бу гапингизни. Ёш боламасман-ку. Шунга қараб иш қиламан. Ўқишим бўлмади. Ҳаётим бўлмади. Энди бирор нима қилишим керак.

— Хўш, нима қилмоқчисан?

— Москвада одамлар роса ғимирлаб қолишган. Бир нималарни бир жойлардан олиб келиб сотишяпти. Одамларнинг оғзидан Туркия, Хитой деган сўзлар тушмай қолган. Шунга...

— Йўқ, ҳеч қачон сўрама. Ўзи сени Москвадан олиб келишим қанчага тушганини биласанми? Ундан кейин бизга пулнинг умуман кераги йўқ. Топганларимни майда чайнасанг, етти пуштингга етади.

— Зерикиб ўларканман-да, — дея Сабина ўрнидан турди-ю, чопқиллаб уйга кириб кетди.

Фаттоҳ Норқулович қизининг ортидан алам билан қараб қолди. Бечора қизининг бахтсиз эканлигида ўзини айбдор ҳис эта бошлади...

Сабинанинг парвойи фалак эди. Қисқа муддатда бошидан ўтказган қийинчиликларни, оғир кунларни унутганди. Умуман олганда, у қийинчилик кўрмаганди ҳам. Фақатгина ўлим шарпасигина уни кўрқитганди. Андрей, Зеленский — булар худди ажал фаришталарига ўхшашарди. Ҳар лаҳзада жонингни олишга тайёр эди. Аммо энди улар ордан олиб ташлангач, Сабина яна ёруғликка чиқиб олгандай бўлди. Мана, тўйиб ухлаганди, дарров зерикиб қолди. Энди ўзига бирорта хушчақчақ машғулот топиши керак. Ёшлардан, ўғиллар, қизлардан иборат машғулот.

У ўзини юмшоқ ўрнига ташлаганидан сўнг шулар ҳақида бош қотирди. Бирдан хаёлига Лазиз келди. Бечорани абгор бир аҳволда ташлаб кетганди. Ҳаммасига, албатта, Фирдавс сабабчи. Уни севди-ю, бечора Лазизни расво қилди. Аслини олганда, Сабина унга тегиб олмоқчи эди. Латта, бўйни бўш бола қаёққа етакласа кетаверади. Демак, унинг кейинги ҳаёти ҳам лаззатда ўтади. Чунки пули кўп. «Ҳали ҳам бўлса кеч эмас. Уни топаман. Шўрликкинанинг боши-

ни силайман... Алкаш бўлиб қолган бўлса-чи? Ўзи шундоқ ҳам пиёниста эди... Бошимни қотирмайман. Аммо Фирдавсни топиб, қасдимни олишим керак. Бунда менга Арслон ёрдам беради. Адашмасам, Андрей ҳозир Арслоннинг кучайиб кетганини айтгандай бўлганди. Демак, у менга ёрдам беради», дея хаёлидан ўтказди қиз ва ўрнидан турди-да, шкафининг ёнига борди. Вой-вўй, эллиқдан ортиқ кўйлагига бор. Азоб. Танлаш азоб. Чунки кўйлақларининг ҳаммаси зўр. Ҳаммаси замонавий. Шунинг учун ҳам қизгина қийналиб кетади. Пушти, қизил, яшил, кўк... Шим, юбка, футболка... Яна ҳар бир кийимига мос келадиган оёқ кийимлар.

— Бўлди, тамом, ҳаммасини ўртоқларимга тарқатиб юбораман. Бошқаларини сотиб оламан. Айтганча, тузуроқ ўртоғим ҳам йўқ-да. Бор, Лайло бор, Мунис бор, Нозима бор, яна икки-учтаси бор. Лекин уларни жиним суймайди. Қанақангидир ҳаммаси писмиқ, ғийбатчи. Тўхта, ораларида Нозима анча яхши. Худди менга ўхшаб эрга тегиб чиққан. Боши очик. Бир марта ўзи қайсидир заводнинг директори билан топишиб олганди. Ораларида романтик кечалардан бирор ўнтаси бўлиб ўтган эмиш... Айни менбоп.

У югургилаб телефоннинг ёнига борди. Рақам терди. Симнинг нариги тарафида гўшакни дарров кўтаришди. Нозиманинг онаси кўтарди. Овози қандайдир ҳирилдоқ унинг. Сабина Нозимани сўради.

— Кимсан?! — деди аёл дағаллик билан.

— Ўртоғиман. Сабина.

— Ҳмм, унинг охирги пайтларда негадир ўртоқлари кўпайиб қолди. Бечоранинг бойлигининг исини олдингларми, дейман?!

— Вой, хола, нега бунақа дейсиз?! Мен горкомнинг қизиман!

— Ия, шунақами?! Минг бор узр, қизим! Ўзи охирги пайтларда қаердаги қаланғи-қасанғилар роса безовта қилишаётганди. Ҳозир чақириб бераман.

Сабина бошини четга буриб:

— Уфф! — деди.

Нозима кўп куттирмади. Дарров гўшакдан қўнғироқдай овоз келди.

— Намунча, худди ўлиб қолганлардай йўқолиб кетдинг, жоним? — деди Нозима саломни ҳам унутиб.

— Вой, ўртоқжон, Москвада эдим-ку! Сени роса соғиндим. Кеча келгандим. Бугун зерикдим. Бир кўришмай-мизми?

— Кўришамиз. Сквернинг ёнида зўр ресторан очилган. Алоҳида кабиналари ҳам бор.

— Жуда яхши. Мен ҳозироқ кийимларимни алмаштираман-да, қушдай учиб бораман. Фақат, ўртоқжон, мени кўп куттирмасдан тезроқ келгин.

— Бўлди. Мен Мунисга ҳам айтиб қўяман. Эрталаб у билан гаплашгандим.

— Эри рухсат берармикин?

— Қанақа эр? Эрининг аллақачон орқасига тепворган.

— Унда уни ҳам чақир. Кўришгунча!

Сабина гўшакни қўйди ва яна шкафининг ёнига борди-да, кўзини чирт юмиб ичкарига қўлини чўзди. Биринчи қўлига теккан кўйлагини олди. Пуштиси экан. Афтини бужмайтирди. Кейин жинси шими билан оппоқ футболкасини танлади...

У ҳовлига чиққанида Фаттоҳ Норқулович чорпояда оёғини «чайла» қилиб ётарди. Қизини кўрди-ю, бирдан ўрнидан туриб ўтирди.

— Ҳа, қаёққа?.. Мен сенга ҳеч қаерга чиқмайсан, демаганмидим? — деди қовоғини осилтириб.

— Ада, ўртоқларим билан кўришмоқчиман. Скверда. Янги ресторан очилибди-ку, ўша ерда. Роса зерикиб кетяпман! — дея эркаланди Сабина.

— Зерикишинг сени йўқотишимдан афзал! Шундоқ экан, ҳеч қаерга бормайсан, ўртоқларингни уйга чақир. Хоҳласанг, кечаси билан ўтир! Музиканинг энг баландига қўйиб ўтир!

— Уфф!!! Ада, шунақа қилманг! Юрагим ёрилиб кетади! Қаерда ўтиришимизни айтдим-ку! Жуда ишонмасангиз, одамларингиздан бирортасини айтинг, бориб кўриқчилик қилсин!

— Битта одам нима бўлади?! Ажалнинг оғзидан келганингни эсингдан чиқазма! Кир уйга!

Сабина жаҳл билан ерни тепди. Сўнг уйга кирди-ю, дар-

дини онасига дастурхон қилди. Роза ҳовлига чиқиб, кўз ёш тўкди-ю, эрини кўндирди.

Сабина қушдай енгил эди. Қандайдир бахтлидай эди ҳам. Эркаklar, еб-ичишлар — ҳамма-ҳаммаси жонига теккан. Энди ўртоқлари билан маза қилиб гийбатлашади. «Боргандан кейин қолган қизларни ҳам чақирамиз. Писмиқ бўлишса ҳам майлига», дея кўнглидан ўтказди у...

Сабина таксидан тушди-да, атрофига бир қараб олди. Кейин нигоҳи билан Нозима айтган ресторани қидирди. Топди. Шундоққина йўлнинг четида экан. Жилмайганча эндигина шу томонга юра бошлаган эди ҳамки, ортидан қадам товуши эшитилди. «Наҳотки ортимдан тушишган бўлишса!» дея хаёлидан ўтказди. Шу ондаёқ бирдан юраги «шув» этиб кетди.

* * *

Абдулатифнинг лақаби «Қулфбузар» эди. Бундан йигирма беш йил муқаддам «ўтирганида» Михаилдан роса сабоқ олганди. Аристонлар Михаилни «Мойша» деб чақирарди. Бир сафар Абдулатиф ундан лақаб ҳам эмас, бошқа қандайдир исм билан ҳам чақирардими, деб сўраганида у қўлини силтаган. Жавоб бермаган. Мойша қари эди. Айтиш мумкинки, ёшини яшаган, ошини ошаганди. У ўлишидан тўрт йил бурун «қонундаги ўғри» Алексейга ўн минг берганди. «Туллак» лақабимни ўзгартир. Менинг асл исмиМ Мойша. Яҳудийча исм. Мени шундай деб аташлар», дея илтимос қилганди. Алексейга у пайтларда бировнинг исмини ўзгартириш писта чаққанчалик эди. «Бугундан Мойшасан», деди у пулни кўргач. Шу-шу аристонларнинг бари уни Мойша дея бошлашди.

Ўрмонга дарахт кесгани боришганида Абдулатиф уни ўлимдан сақлаб қолганди. Тўғрироғи, Худо сақлаган. Абдулатиф эса сабабчи. У Мойшанинг қўлидан ушлаб тортди. Акс ҳолда, дарахт унинг устига тушарди. Ўзи қочиб қололмади. «Чуриллатаётганди». Хаёли, кўзи бошқа ёқда эди.

Шу-шу Мойшанинг Абдулатифга меҳри ошди ва ўзининг ноёб қобилиятини ўргатди.

Кейинчалик Абдулатиф таниш-билишларига қулфни қандай маҳорат билан очишини кўрсатди-ю, бироқ бирор жойга ўғирликка тушмади. Қулф бузмади. Аммо ўша та-

ниш-билишлари «Қулфбузар» деган лақабни исмининг ёнига тиркаб қўйишди. Абдулатиф қулфбузар.

У дарвозани осонлик билан очди ва шу заҳоти машинада ўтирганлар югурганча Арслоннинг уйига кириб кетишди.

Ҳеч ким йўқ эди. Яқин икки соатда биров бўлмаган. Чунки чойнакдаги чой совуқ. Газ ишламаган ва ҳоказо. Фирдавснинг тахмини бўйича бўлиши керак эди. Кўнгли аниқ Арслонникида одам бор, деб турганди. Битта аёл ва эркак. Уларнинг ҳар иккиси ҳам Арслонга йўл-йўриқ кўрсатади. «Эркакни тушунса бўлади. Лекин аёл жинойий тўда орасида нима қилиб юрибди? Тўхта, ўша аёл Арслоннинг онаси бўлса-чи? Унда нега ҳеч ким танимайди?.. Бизникилар муккамал ишлашмаяпти. Бунақада қоқилиб қолишимиз ҳеч гап эмас...»

— Амаки, — деди Фирдавс Миразизга, — бир-иккита идишни синдирайлик. Арслонбой қидириб келганимизни билсин.

— Хат ҳам қолдириш керак, — дея қўшимча қилди Абдували.

— Хат бўлмайди. У бир куни келиб ҳужжатга айланиши мумкин. Фирдавс айтгандай ошхонадаги идишларни синдиришлар, мебелнинг ҳам эшигини бузинглар. Бирорта ҳам қимматбаҳо нарсага тегинманглар, — деди Миразиз.

Йигитлар шу заҳоти ишга киришди. Бир зумда ҳамма ёқни жангур-жунгур овози босиб кетди...

Улар кетишди. Уйга боргандан кейин ҳам Фирдавснинг юрагининг тафти босилмасди. Ичидан бир нима юқорилаб томоғига тиқилгандай туюлаверди. Ёлғиз эди. Ёнидагиларнинг ҳаммаси қаҳвахонага кетишганди. Агар Арслон уйдаги аҳволни кўрса, шубҳасиз, қаҳвахонага шотирлари билан бирга бориши, «ҳисоб-китоб»лашишини тахмин қилишди. Аммо Фирдавс улар билан бирга кетмади. «Мен сал кечроқ бораман», деди. Аслида эса ёлғиз қолишни, ичидаги ҳаяжонни босиб олишни истаётганди. Яна у китобларда, шошма-шошарлик ва ғазаб билан қилинган ишнинг таги пуч бўлишини ўқиганди. Ана шунга ҳам амал қилди. Лекин уйда, барибир, у ёлғиз эмасди. Синглиси, Моҳина ва Рухшона бор эди. Улар ҳам ўз хаёллари билан банд бўлишиб, бир оғиз ҳам сўз айтмай ўтиришарди. Мав-

зуна Фирдавснинг ҳовлида юрганини кўрди-ю, дарров ташқарига чиқди. Қарасаки, Фирдавс тушкун кайфиятда. Жилмайди ва бир-бир қадам босиб, ёнига келиб кўрқитмоқчи бўлди. Аммо ўхшамади. Фирдавс қизга қараб қўйди. Қайтанга ўзи чўчиб тушди-да, қиқирлаб кулди.

— Нима гап? Тинчликми? — сўради ҳайрон бўлган Фирдавс.

— Кўрқитмоқчи эдим. Бўлмади. Сиз ҳам мени кўриб қолаверманг-да! Одам ҳам шунчалик сергак бўладими?

— Мен ҳеч балога тушунмаяпман?!

— Чунки хаёлингиз анави қизда?

— Қайси?!

— Келинг, ўзингизни гўлликка солманг. Менинг кўз олдимда ҳиринг-ҳиринг қилганингиз-чи? Дарров эсчангиздан чиқиб кетдими?..

Фирдавс мийиғида кулди. Бошини сарак-сарак қилди.

— Ҳой қизча, ким ҳақида гапиряпсиз? Нега менинг бошимни қотирияпсиз?

— Сиз қайси қиз билан қачон гаплашганингизни бир кўз олдингизга келтириб кўринг. Шулардан нечтасини мен кўрганман. Гувоҳ бўлганман...

— Мавзуна, сиз жудаям ақли, гўзал ва зийрак қизсиз. Менга ишонмасангиз, ана, ойнага қаранг, ўзингизга-ўзингиз шундай савол бериб кўринг-чи. Энди битта чой олиб келиб беринг. Янги дамлаш шарт эмас. Столнинг устидаги чойнак тўла, шундан бир пиёла қуясиз-да менга олиб келиб берасиз. Айтганча, қилаётган ишингизни Моҳина билан аянгиз кўради. «Нима гап?» дея сўрашади. Сиз уларга совуқ чой ичгингиз келаётганини айтинг. Аниқ, тиниқ, дона-дона гапиринг. Чалғиб кетманг тагин.

— Вой, тавба қилдим. Мен сизни бунчалик гапдон деб ўйламаган эдим. Битта бегона қизнинг ким эканини билишим учун... Айланиб-айланиб гапларингиз буйруқ бўлди, қолди. Ҳозир мен сизга ўша чойнакнинг ўзини олиб келаман-да.

Мавзуна ич-ичидан хурсанд эди. Чунки Фирдавснинг хаёлини бўлиб юборди. У бир муддатга бўлсин бошини қотираётган нарсасини унутди. Чалғиди.

Фирдавс ерга оёқларини чалиштириб ўтирди. Иккала қўлини оёқларига тиради. Кафтлари билан иягини кўтарди.

Мавзуна чиқиб қараса, аҳвол бошқача. Сал индамаса Фирдавс тагин қайғуга ботади.

— Дастурхонни олдингизга ёзайми? — деди қиз кулиб.

— Дастурхон?... Ҳм... Ўтиришга қулай экан.

— Мен ҳозир, — дея Мавзуна чопқиллаб уйга кириб кетди ва зум ўтмай Моҳина билан онасини етаклаб чиқди.

— Ана, — деб Фирдавсни кўрсатди, — бояги қизни деб шу кўйга тушиб ўтирибди.

Фирдавс Мавзунага ўгирилиб қаради.

— Қанақа қиз? Боядан бери қаердаги қизни деб...

— Шошманг, шошманг, — дея Мавзуна югуриб унинг ёнига келди-да, чўккаллаб ўтирди, — сочини сариққа бўяб олган. Тирноқлари узун. Шим кияди. Сумкачаси оппоқ. Сиздан олдинги севгилиси олиб берган. Бир марта иржайиб-тиржайгани учун.

Фирдавс Моҳина билан Рухшона холасига қаради.

— Сизлар, балки, тушунтириб берарсизлар?! Негадир ҳалидан бери қандайдир қизни айтиб, бошимни қотиряпти.

Мавзуна ҳам Моҳина билан онасига қаради-да, кўзини қисиб қўйди.

— Гаплашган экансиз-ку ўзингиз, — деди Моҳина дарров шумликни тушуниб.

— Гувоҳим бор керак бўлса... Камола ўз кўзи билан кўрган экан...

— Қайси Камола? — дея энсасини қотирди Фирдавс.

— Нариги кўчада туради. Ҳовлисида бассейни бор... Анави куни мен билан тортишиб қолди. Уйдаги бассейнни у ҳовуз деди. Мен ҳовуз бу лойнинг устида бўлади. Тош, яна бир бало, бир балолар тагида ётади. Чаккаларидан, ҳар хил ўт-ўланлар, қамиш ўсган бўлади. Ана шунақанги жойни ҳовуз дейди. У ерга одам зоти сув қўймайди. Ариқдан бир чуқурга келиб, шу ерда қолиб кетган сувни ҳовуз дейишган ота-бобомиз. Сен анави тепакал, оқ соч аданга айтиб қўй, илгари ота-бобомиз бетон-сетон қўйиб, ичига сув тўлдириб, унга ҳовуз деб ном қўймаган. Шунинг учун бассейнни бассейн дейиш керак. Чунки уни қаердадир, қайсидир миллатнинг битта одами биринчи бўлиб қўлда ясаган ва номини бассейн деган. Шунинг учун ҳамма бассейнни бассейн дейиши керак. Ўрис бўладими, тожик бўладими, араб

ва ёки негр бўладими, фарқи йўқ, бассейнни бассейн деб аташ керак. Худди самолётни самолёт деганларидек», — дедим.

— Самолётни ҳозир тайёра дейишяпти, — деб бурунчасини тортиб қўйди Моҳина.

— Балонинг калтаги! Қанақанги тайёра, тайёрага бало борми?! — дея қичқирди Мавзуна.

— Шошманглар, сизлар ўзларингча нималар деяпсизлар? Камоланинг бассейнга нима алоқаси бор? Ундан кейин қанақангидир сариқ соч? — деди пешонаси тиришган Фирдавс.

— Борда алоқаси. Биринчидан, ўша Камола ғирт анди. Андилгининг сабабини айтдим. Чунки у доим дадаси нима деса шуни гўё бир хум тилло топган тентакдай кўчага чиқиб, бизга айтиб беради. Иккинчидан, у сизни дискотекада кўрган... Кейин...

Мавзуна у ёғини давом этказолмади. Бирдан қаҳқаҳа отиб кулиб юборди. Шу заҳоти Моҳина ҳам унга қўшилди. Рухшона билан Фирдавс ҳайрон эди. Улар бир қизларнинг унисига, бир бунисига қарашарди. Қизлар эса баттар «қотишар», кўзларидан ёш чиқиб, юзлари қизариб кетганди.

— Ҳозир буларнинг иккиси ҳам ўлиб қолади, — деди Рухшона ва ёнида энгашиб қолган Моҳинанинг елкасига бир-икки урди. Фирдавс ҳам беихтиёр Мавзунага худди шу усулни кўлламоқчи бўлди-ю, сўнгги лаҳзада ўзини тутиб қолди. Унинг ўрнига Рухшона шу ишни қилди. Қараса, уриш таъсир қилмаяпти ва у бошқача йўл тутди. Мавзунанинг қўлида қийшайиб, ичидаги совуқ чойнинг қарийб ҳаммаси тўкилган чойнакни тортиб олди-да, чойни қизининг юзига сепиб юборди. Ана шундан кейингина Мавзуна бироз ўзига келди ва энгашганча югуриб уйга кириб кетди. Тўғри ошхонага борди. Жумракни очди. Муздай сувда юзини ювди. Кейин қайтиб ташқарига чиқди.

— Фирдавс ака, мени кечиринг, бир «қўзиб» қолди, — дея кечирим сўради.

Қизнинг лабида ҳали-ҳануз табассум бор эди. Моҳина ҳам ора-чора пиқ-пиқ этиб турарди.

— Бор, сен ҳам муздай сувга юзингни ювиб кел, — деди унга Рухшона.

— Тўғриси, — деб ўрнидан турди Фирдавс, — ҳеч ни-

мага тушунмадим?! Булар нега ўзларидан-ўзлари қаёқдаги гапларни гапиришиб, «қотишди».

— Шунчаки, — деди унга жавобан Мавзуна, — ўзингиз кун пешиндан ошиб кетган бўлса ҳам овқатга кирмайсиз. Сизга қараб бизнинг ҳам иштахамиз бузилган... Лекин яхши ўхшади.

— Шошма, овқатга таклиф қилган одамнинг овқати борми ўзи, — дея бирдан кесатди Рухшона.

— Бирор нима топармиз, — дея кулиб қўйди Мавзуна.

Ҳақиқатан ҳам, Фирдавснинг хаёллари чалғиган эди. У энди Арслонни, унинг устози ва шотирларини унутиб, Рухшонанинг таклифи билан ошхонага кирди...

Шубҳаси бекор бўлиб чиқди. Арслон қаҳвахонага шотирлари билан бостириб бормади. Уни тутиш, таъзирини бериб қўйиш учун кетганлар қайтиб келишди. Уларнинг орасида Достон ҳам бор эди. Моҳина отасини кўриши билан бўйнига осилиб олди. Кўз ёш тўқди. Ҳамманинг хаёлига бирдан Моҳирўй келди. Унинг сиймоси кўз олдиларида гавдаланди.

— Қизим, сенинг шу ердалигингдан хурсанд бўлдим. Кўнглим хотиржам тортди, — деб Достон қизининг сочларини силади.

— Хўш, — деди орадаги ноқулайликни бузмоқчи бўлган Миразиз, — биз яхшилаб бозорлик қилиб келдик. Ўзим битта ош пиширай. Атайлабдан Музаффар аканиям қўшволдик ўзимизга. Ош қандай бўлишини бир ўз кўзи билан кўрсин.

Ҳарна бўлди шу гап ҳам. Орадаги ноқулайликни кўтарди.

Етти ой мобайнида бирор марта ҳам Фирдавснинг тинчини бузишмади. У ўзиникилар билан бирга хотиржамликка шунақа кўникиб кетдики, гўё аввал ҳеч нарса содир бўлмагандай эди. Қаҳвахона гуллаб-яшнади. Бироқ Фирдавс у ёққа бормас эди. У Сирғалидаги бошқа бир ошхонага ишга ўтиб олганди. Тўғри, ҳали бу ошхона давлат ихтиёрида эди. Аммо Фирдавсга тегишлидай бўлиб қолганди. Албатта, Фирдавс бош ошпазга ёки бухгалтерга зуғум ўтказмаганди. Бироқ Соли уларнинг ҳар бири билан алоҳида гаплашди. «Ҳамма ҳисоб-китобни ўзимга берасан. Қаерга қанча пул тўлаш кераклигини ўзим ҳал қиламан. Фирдавснинг ҳар битта айтган сўзи сизлар учун қонун. Унга доим бўйсун-

сизлар», деди. «Кўча» одамнинг гапи ҳар қандай бошқа тартиблардан устун. Шу боисдан ҳам орадан ҳеч қанча вақт ўтмасдан бу ошхонанинг ҳам мижозлари ўз-ўзидан кўпайди.

Шундай кунларнинг бирида шахсан Абрамнинг ўзи кўриши бериб қолди.

* * *

Арслоннинг ютқазгани Абрамга чақмоқ ургандай таъсир қилди. У нохуш хабарни эшитгани ҳамон чўчиб тушди. Қулоқларига ишонмади. Хабарчининг юзига шапалоқ тортиб юборганини ўзи ҳам сезмай қолди. Сўнг дарров ўзини босди, қайтиб жойига ўтирди. Тутатди. Бир донани охиригача бировга сўз ҳам қотмай, чекиб тугатди. Кейин қадаҳдаги ичкиликдан ҳўплади.

Улар Абрам учун сотиб олинган уйда эди. Қорасувда. Уй жудаям кўркам эмасди. Ўн беш сотих эди. Ҳовли тўла мевали дарахт. Этагида молхона бор. Унинг ёнида гўнг уйилиб ётарди. Қачонлардир бу ерда новвос боқилган. Аммо ахлати олиб кетилмаган. Меваларнинг тағларига кўмиш учун сақланган, чиритилган. Бошида шундай ҳам қилинган. Аммо кейинчалик ҳўкиз боқувчи уйнинг эгаси эринган. Олмага қарамаса ҳам мева беряпти. Шафтоли бозорбоп. Яна ўрик бор. У ҳам ўзи гуллаб, ўзи тугади. Тагига ҳатто сув қуйилмайди. Шундай экан молбоқар нима қилади ортиқча куч сарфлаб. Бу ёғига ҳаётнинг мантиғига ҳам тушуниб қолган. Уч қиз, бир ўғилни вояга етказди. Ўғли Литвага кетиб, шу ёқда бир арман қизни севиб қолибди. «Ўламан саттор шунга уйланаман», деди. Уйланди. Кейин хотинчаси билан бирга ўша ёққа кетди-қолди. Қизлар эса эрлариникида. Тинч-то-тув яшашяпти. Ҳар-ҳар замон хабар олиб туришади. Бу ёғи хотини ҳам мўрт келиб, ўлиб берди. Шундан кейин «Пул, бойлик орттириб нима қиламан?! Давлат пенсия бериб турибди. Олма, ўрикни бозорчилар уйимдан териб кетишяпти. Мол боқиб, гўнгини меваларнинг остига солиб қийналиб юргандан кўра, оёғимни чайла қилиб ётаман», деди ва шундай қилиб ётганди ҳам. Кутилмаганда катта қизининг ўғли «қовун» тушириб қўйди. У солиқ идорасида ишлаётганди. Бир жойдан пора олишга тўғри келиб қолибди. Олаётганида эса қўлга тушибди. Бу ёғи сур-сур бошланибди. Пул керак бўлиб қолибди. Чунки солиқчи йигитча

энди ўз ўрнида прокуратурадагиларга пора бериши керак экан-да. Албатта, қамалмайман деса... Шундай қилиб, чол набираси учун уйидан воз кечди. «Менга домдан бир хонали уй бўлса ҳам бўлаверади. Ўн беш сотихли жой жудаям кенглик қилади», деди ва шу билан уйни сотувга қўйди. Мижоз эса Абрам бўлди... Абрамга ёқди шу уй. Чунки шубҳадан холи. Тўғри, катта жой. Лекин иморати бундайроқда... У ана шу уйининг ҳовлисида, тебранма столда ўтирганида, Арслоннинг нўноқлиги ҳақида эшитди. Хонзода у билан эди. У боғда пишган олмаларни бирма-бир узиб, қўлидаги елим челагига эҳтиёткорлик билан солаётганди. Бирдан Абрамнинг сўкинганини эшитди-ю, чўчиб тушди ва қўлидаги челагини ташлаб, шошганча унинг ёнига келди.

— Нима гап, жоним? — деди.

— Расво. Ўғлингга ҳукм ўқилди, — деди Абрам хотиржамлик билан.

— Қанақа ҳукм? Нега ҳукм ўқилади? — дея сўради бирдан ранги оқарган Хонзода.

— Бир кечада менинг қилган ишимни кўряпсанми? — дея ҳовлига ишора қилди Абрам.

— Ҳа...

— Чунки мен яхудийман. Қисқа вақт ичида жудаям катта ишларни бажариб ташлайман. Осонлик билан ва ҳеч қачон ютқазмайман. Бу уй менинг номимда, аммо сариқ чақа ҳам тўламаганман уй учун.

— Тушунтириброқ гапирсанг-чи, — дея лабини ялаб қўйди Хонзода.

— Гарчи Арслонни сен туққан эсанг-да, унда менинг қоним оқади. Аммо у қаердаги ёшгина, оғзидан она сути кетмаган гўдакка мағлуб бўлиб ўтирибди.

— Ҳозир менинг юрагим ёрилиб кетади. Ахир у иккимизнинг ёлғизгина зурриёдимиз-ку! Ўзи соғ-омонмикин?

— Соғ. Жин ҳам урмаган ўзига.

— Худога шукр!

— Лекин бизникилар уни кечиришмайди. Чунки нўноқларни ҳеч қачон кечирмаганмиз. Истаганча олғир бўлсин, истаганча жиноят қилсин. Керак бўлса, сени сотиб юборсин. Бунинг учун у фақатгина мақтовга лойиқ. Аммо шунча ёрдам бўла туриб, ишни эпломаса...

Хонзода бирдан ўзини Абрамнинг оёқлари остига ташлади-да:

— Мени ўлдир! Ҳар қанча азоб бўлса менга бер! Лекин Арслоннинг жонини сақла! Илтимос, унга тегинма! Майли, қаерга жўнатсанг, жўнатиб юбор! Аммо ўлдирма, яли-наман, ўлдирма! Керак бўлса, оёқларингни ўпаман! — дея хўнграб йиғлаб юборди.

Абрам ўтирган жойида аёлнинг сочларини силади. Сўнг хотиржамлик билан столнинг устидаги қадаҳдан яна бир қултум ичди. Ҳамда тутатқидан бир дона олиб, бармоқлари орасида эзгилай бошлади.

— Жудаям оғир иш. Бироқ...

— Ўз болангни индамай ўлдириб юбораверасанми? Ахир сенинг ҳам шундан бошқа зурриёдинг йўқ-ку?!

— Гапимни бўлма. Энди бориб олмаларингни тер. Менга энг яхшисини олиб келаман, дегандинг...

— Йўқ. Сен аввал менга ваъда бер!

— Хўп. Энди бор. Мени холи қўй...

Хонзода адоий тамом бўлди. Шу ўтган ярим соат мобайнида, қарийб беш ёшга қариди. Икки кўзи ҳовлида тебранма стулда ўтирганча хотиржамлик билан ичкилик ичаётган Абрамда. Абрам икки марта ёнига кўриқчиларини чақирди. Дарвоқе, айтиш хотирамиздан кўтарилибди. Абрам бу уйни сотиб олиши билан кўриқчилари сонини кўпайтирди. Бунинг биргина сабаби, замонанинг нотинчлиги эди... У кўриқчиларига нима деганини Хонзода эшитмади. Ана шу эшитмагани ҳам аёлни эзди.

Ниҳоят, Абрам Хонзодани чақирди. Унинг овози юмшоқ эди. Лекин бу падарингга ланъатининг юмшоқ овози ҳам ёмонда. Баъзан мулойим гапириб, энг оғир, энг қаттиқ, энг даҳшатли ишни бажарарди у. Хонзоданинг ваъдаси аллақачон эсидан чиқиб кетганди. Шу боис у ҳовлиққанча Абрамнинг ёнига борди.

— Омонликми?! — деди йиғламоқдан бери бўлиб.

— Менинг олмам қани? — деди хотиржам ўтирган Абрам аёлнинг қўлига қараб.

— Ҳозир! — дея Хонзода ортига бурилган эди ҳамки, Абрам уни тўхтатди.

— Йигитлар олиб келишади, — дея у бамайлихотир қадаҳни қайта тўлдирди-да, Хонзодага узатди.

Хонзода бир кўтаришда ҳаммасини ичиб юборди ва лаб-лунжини ҳам артмасдан Абрамга савол назари билан тиклиди.

— Сен бунчалик ўзингни йўқотиб қўясан, деб сира ўйламагандим. Айниқса, менинг ёнимда, — деб кулди Абрам.

— Бошқа масала, агар ўзимнинг ҳаёт-мамотим ҳал бўлаётганида ҳам довдирамайман. Аммо ўғлим...

— Сен қаерда яшашни истайсан? Ўз уйингдами ёки мен биланми?

— Сен нима десанг шу...

— Бунақаси кетмайди. Ҳар кимнинг ўз хоҳиши бўлади ва бу хоҳиш мен учун энг олий туйғудир.

— Сен билан қоламан! Шунда ўғлимга ҳеч ким тегинмайдимми?

Абрам ўзини орқага ташлади. Бошини сарак-сарак қилди. Сўнг пешонасини қашлади:

— Сен мени ҳеч қачон ўғлингдан устун қўймайсан. Бу бир! Иккинчидан, ёнимда сени мажбурлаб ушлаб турмайман. Бундан менга лаззат йўқ. Аммо ваъда бераманки, ўғлимизга биров тегинмайди. Энди хоҳласанг, олма тер, хоҳласанг бирорта хонага кириб ухла, бутун тунни шу ерда ўтказ. Лекин битта нарсадан сени қаттиқ огоҳлантириб қўяй. Менинг ишларимга аралаша кўрма. Оғзимдан чиққан ҳар қандай буйруқ сен учун қонун. Ҳаттоки бегона аёлни олиб келсам ҳам миқ этмайсан.

Абрамнинг охириги гапи Хонзоданинг этини жимирлатиб юборди. Кўзи ёшга тўлди. Бироқ лом-мим деёлмади. Деёлмайди. Чунки ўғли бор...

Арслонни Абрамнинг одамлари олиб келишди. Қовоқ-тумшуғи осилган, сочи тўзиган, кўзлари киртайган, қизарган, қўйлагининг бир қисми шимнинг ичига тиқилган, иккинчи томони ташқарида, пиёниста бир кўринишда эди у. Абрамнинг кўзи унга тушиши билан ўтирган жойида кимирлаб қўйди ва афтини бужмайтирди.

— Ассом, — деди Арслон унинг рўпарасига келиб бошини эгаркан.

Абрам алик олмади. Ўрнидан турди-ю, Арслоннинг ба-шарасига қулочкашлаб шапалоқ туширди.

— Исқирт! Мол! Сенга яна қанақа имконият бериш керак?! Чўчқа, барибир, чўчқага ўхшаб тарбиялабди-да! Мараз, агар ҳозир мен сени бу ёққа олиб келтирмаганим-

да атрофингдагилар биласанми сени нима қилишарди?! Нимталаб ташлашарди! Улар ҳақ! Аслида, жазонг шу!

Арслон иштонини ҳўл қилиб қўйган болакайдай бошини кўтармасдан қаққайиб турарди.

Абрам унинг туришига чидаб туролмади. Чотига тепиб юборди. Арслон «ҳиқ», деди-ю, икки букилди. Абрамнинг йигитлари бирдан «шеф»га қарашди. «Сиз овора бўлманг, ўзимиз жойини соламыз», маъносида.

Абрам керакмас, дегандай қўлини кўтариб қўйди ва ўзини босиб олиш учун ўтирди-да, ичкилигидан икки ҳўплам ютди. Сўнгра:

— Сенга гапириб вақтимни кетказмайман. Қолаверса, жуда узоқ яшаш ниятим бор. Бунинг учун асабларимни асрашим шарт! Бундан бу ёғига «босиб» ўтирасан. Уйингдан бир қадам ҳам узоқлашмайсан. Қачон ўзим бир жойга бор, десам борасан. Гап тамом! Йўқол, энди кўзимга кўринма!..

Арслоннинг қорни бирозгина оғриб кейин дарров қўйиб юборганди. Шундай эса-да у ўзини бечорага солди. Абрамнинг ёнидан узоқлашгунча қорнини ушлаб, бироз энгашиб қадам босди...

Абрамнинг ишлари ҳаддан зиёд эди. У тўс-тўполондан фойдаланиб қолиши керак эди. Яна олди-бердини кучайтириб, пулларини, бойликларини чет элга чиқариб юбориши лозим эди. У давлатнинг ҳамиша мана шундай турмаслигини, бир кунмас-бир кун чегара ҳам, бошқа идоралар ҳам тартибга солинишини биларди. Шу боис одамларнинг саросималигидан, қарахтлигидан фойдаланиб қамчини босиб қолишни мақсад қилганди.

Етти ой, ҳа, бу ишларнинг барини охирлатгунича етти ой вақти кетди. Шундан кейингина Арслон масаласи билан шуғулланишга қарор қилди...

Арслон бошида тутқунликка кўниколмайд роса қийналди. Майшати жойида, биров мушугини пишт демайди. Нимани истаса, йигитлари кўз очиб юмгунча муҳайё қилишади. Аммо ўзи ташқарига чиқолмайди, ҳеч курса, айланиб юролмайди. Шу боисдан аламини ичкиликдан олди. Ётиб қолгунича «тортади». Дуч келган жойда оёғини узатиб, хурракни отади. Шундай кунларнингбирида ёнига онаси келиб:

— Бу кунингдан ўлганинг минг марта афзал эди! Ўли-

гингни кўрганимда бир кун йиғлардим! Энди ҳар куни юрагим қон! Ҳар куни эзиламан! Айт, мен сенга нима ёмонлик қилдим?! — деди.

Арслон кўзидан дув-дув ёшини оқизди.

— Агар, Абрам бўлмаганида, агар у мени бузмаганида йўлимни топиб кетардим. Ҳозиргача бутун шаҳарни тиз чўктирардим! — дея жавоб берди кўз ёшини артаркан.

— Агар у бўлмаганида эди, тупроқнинг остида ётган бўлардинг?! Сен одамларни аҳмоқ деб ўйлаяпсанми? Ёки уларда пул йўқми?! Бор. Бўлганда ҳам унча-мунча эмас. Керак бўлса, юк машинага ортсанг ҳам ортиб қолади уларнинг пуллари! Лекин улар сенга ўхшаб ҳовлиқмалик қилмай, ақлини ишлатишади. Аҳволингга бир қарасанг-чи, сендан ҳатто уйимиздаги Олапар ҳам жирканади. Чунки у ҳам сендан тозароқ! Сасиб кетибсан-ку, ифлос! — деди Хонзода бақириб ва ўғлининг ёқасидан ушлади-да, уни силтади. Сўнг ташқарида чеккиси келиб турган Лидани чақирди.

— Ҳаммомни тайёрла, агар бу ифлос миқ деса, терисини шилиб оламан, чўмилтирасан, эчки соқолини оласан! Янги кийимларини кийинтириб, бу ёққа олиб келасан! — дея амр қилди унга Хонзода.

Арслон норози бўлиб тўнғиллади. Аммо унинг гапига биров қулоқ солмади.

Хонзода лабини тишлади. Қаттиқ тишлади. Тишлар лабни тешди. Қон сизиб чиқди. Лекин у тишлаб тураверди. Кейин кўзидан ёш оқди ва у пешонасига муштлади. «Аслида, ўзимни уриб кетган. Ҳароми бола, барибир, ҳароми экан, мен бундан бутун дунёга эгалик қилишни кутиб ўтирибман, а», дея оғриниб ўрнидан турди. Ана шундагина лаби оғриётганини ҳис этди. Дудоғини тишнинг чангалидан озод этди. Кейин қон таъмини туйди.

— Вой, ўлмасам! — деди ўзига-ўзи, — нима бало қилиб қўйдим?!

У шошганча тош ойна қаршисига бориб, лабини рўмолчасига артди. Барибир, қон сизиб чиқаверди. Шунда рўмолчани унинг устига босиб турди ва телефоннинг ёнига борди. Гўшакни кўтариб рақам терди.

— Алло, Игор Семёнович, — деди нариги томондан гўшак кўтарилгач, рус тилида, — мен Хонзодаман.

— Овозингиздан танидим, хоним, анчадан бери кўнғироқ қилмай кўйганингизга ҳайрон эдим?!

— Овозимни эслаб қолганингиздан хурсандман.

— Хафа қиялсиз, хоним. Сиздай соҳибжамолнинг овозини эслаб қолмаслик... Ундан кейин биз сиз билан қадрдонмиз, минг марталаб кўришганмиз.

— Узр. Қаранг, каллам кирди-чиқди бўлиб қолибди. Нима деяётганимни баъзан ўзим ҳам сезмай қоламан... Биласизми, Игор Семёнович, сиз менга доимгидан-да керак бўлиб турибсиз. Сиздан бошқа дўхтирга ишонмайман.

— Нима бўлди?..

— Ўғлим... — Хонзода шундай деб бироз жим турди, сўнг гапини давом этказди, — ўғлим, мени анча абгор қиладиган бўлиб турибди.

— Арслонми? Нега энди? У ҳақда мен бир-биридан зўр гаплар эшитаман-ку!

— Шундай эди. Ҳозир уни ичкиликдан сақлаш керак. Озгинагина ташвишни кўтаролмасдан ичкиликка ружу кўйди. Илтимос, ёрдам беринг!

Сўнги гапини Хонзода йиғили овозда айтди.

— Бор-йўғи шуми?! Ташвиш чекманг. Унинг йўли осон. Шу пайтгача қанчадан-қанчасини умуман ичмайдиган қилиб юборганмиз. Хўш, қачон бошлай даволашни?

— Ҳозирданоқ.

— Келишдик. Кутинг.

Игор Семёнович шундай деб гўшакни кўйди. Хонзонанинг ичида эса умид чироқлари ёнгандай бўлди. «Ҳали ўғлим сендан ҳам ўтиб кетади Абрам. Айтган гапларингга пушаймон едираман. Ҳали ўзинг унга суяниб қоласан», дея хаёлидан ўтказди аёл.

Худди шу пайт телефон асабий жиринглаб қолди-ю, Хонзода чўчиб тушди ва ёқасига туфлаб, гўшакни кўтарди.

Хурсанд Хидирович ўлибди. Хонзонанинг эти музлаб кетди. «Бечора, охири қутулибди-да... Охирги кунларда умуман кўргани бормай кўйгандим. Дўхтирлар «Бўлди, олиб кетаверинглар», дейишган. Лекин уйда унга ким қарайди? Оқсоч бечораям ўлиб кетган бўлса. Ундайин садоқатлисини тополмаган бўлсам. Менинг... Менинг касалга қараш кўлимдан келмайди. Соғлиғим ҳам кўтармайди. Аллергиям бор. Майли, жойи жаннатдан бўлсин», дея кўнглидан ўтказ-

ди у ва хабарчига тезда етиб боражагини айтиб, гўшакни кўйди.

Аммо Хонзода тезда етиб бормади. Ўғлининг ҳаммомдан чиқишини пойлади. Бунгача телевизор кўрди.

Арслон анча очилибди. Соқоли олинган, юзи қандайдир тиниқлашган. Эғнидаги кийимлари ҳам уни кўркамлаштиргандай эди.

— Ана бўларкан-ку, — дея илжайди Хонзода, — энди бу ёққа кел, битта кучоқлаб ўпай.

Лида аёлнинг гапига кулди.

— Оғзингдан ҳалиям ичкиликнинг ҳиди келиб турибдию, лекин бу кўпга бормайди, — деди Хонзода ўғлини кучоғида сақлаганча, — энди, ўғлим, сенга айтадиган битта ёмон хабарим бор.

— Яна қандай ёмон хабар? — деди Арслон онасининг кучоғидан чиқиб.

— Аданг ўлиб қолибди...

— Адам, — дея пешонасини тириштирди Арслон, — нега ўларкан?!

— Ажали етганда. Менга касалхонадан қўнғироқ қилишди. Лекин ҳозир боролмаймиз. Мен уйга дўхтир айтиб кўйганман. Ҳозир келиши керак...

— Мазангиз йўқми? — деди Арслон.

— Мен яхшиман. Сенга битта-иккита укол қилмаса бўлмайди.

— Нега?..

— Керак. Келажагинг учун керак. Тамом-вассалом! Ҳозир мен одамларга айтаман, уларнинг ўзи адангни олиб келишади.

— Мен ўзим бораман! Агар дунё бузилиб кетса ҳам адамни ўзим олиб келаман. Менга ёрдами кўп теккан.

— Йўқ! Борганинг билан бирор нима қилиб бермайсан.

— Ойи!..

— Йўқ, дедим!

Арслоннинг юзи қизарди ва у музлаткичнинг ёнига борган эди, Хонзода бобиллаб берди.

— Тамом, ичмайсан! Бор, ташқарига чиқиб озгина шамолла! Лида, қоққан қозиққа ўхшамасдан кўлидан ушла унинг!

Улар чиқиб кетишди. Хонзода пешонасини силади ва

телефоннинг ёнига борди. Абрамга қўнғироқ қилиб, эрининг ўлганлиги хабарини етказди. Абрам бир муддат жим бўлди. Худди шу маҳал Хонзода Арслоннинг касалхонага бораман, деб можаро қилаётганини айтди.

— Ҳақи бор. Ҳаттоки бориши шарт! Барибир, у ота мақомида эди. Йигитлар билан бирга борсин. Майит тахминан бир соатларда уйингда бўлади. Ўша ёқда юрган ҳаромхўр, текинхўрларга айт, тайёргарлик кўришсин. Ўзинг ҳам сипороқ кийин. Катта-катта амалдорлар боришади. Уларнинг олдида ўзингни қайғуга ботган киши қилиб кўрсатишинг керак, — деди Абрам ва гўшакни қўйди.

Хонзода Абрамнинг ҳамма буйруғини адо этди. Ҳақиқатан ҳам, роппа-роса бир соатдан сўнг Хурсанд Хидировичнинг жасадини келтиришди. Дарров ҳовлини тумонат одам босди. Оқсоқоллар «Шомга қолдирмайлик, қанча эрта жойига олиб борсак, шунча яхши», дейишди ва дарров ҳамма ирим-сиримни бажаришиб, Хурсанд Хидировични тобутга солишди.

Барча расм-русумлар рисоладагидек кечди. Ҳатто махсус йиғлайдиган хотинлар келтирилди. Йиғилганлар, «Ҳа-а, Хурсанд Хидировичнинг жон куйдиргувчи жигаргўшалари кўп экан», дейишди. Сўнг тобутни кўтаришди-ю, қабристон сари йўл олишди...

Орқада мунғайган уй қолди. Шугина Хурсанд Хидировичдан ёдгорлик эди. Шунча йил елиб-югургани, ким-кимларгадир пора бергани, хушомад қилгани — ҳамма-ҳаммаси ҳавога учди-кетди. Ўзи билан бирга кафаннигина олиб кетди. У ҳам тупроқнинг остигача. Бир йил ўтар, икки йил ўтар, кафан ҳам чирийди. Худди унинг эти каби тупроққа қўшилади-кетади...

Укол таъсир қилиб Арслоннинг ичгиси келмади. Мотам кунини у мотамдай ўтказди. Эртасига пешиндан кейин қумсаганди. Бироқ қаердандир ўша кечаги доктор пайдо бўлди-да, битта игна санчган эди, дарров хумори босилди-қолди. Учинчи кун яна шундай бўлди... Ўн кун. Ҳа, худди ўн кундан кейин ичкилик унинг хаёлига ҳам келмай қолди. Бўлмаса, Хонзода эрининг ўлганига чидолмаётганини баҳона қилиб, ўғлининг кўз ўнгида ичди. Аммо, барибир, Арслоннинг ичгиси келмади.

У яна «Беш-олти кундан кейин менга ҳам эркинлик

беришса керак, кўча-кўйга чиқсам керак?!» деб ўйлаганди. Бироқ Абрамдан рухсат тегмади. У бечора роппа-роса етти ой «уй қамоғида» бўлди. Ҳатто шунга кўникиб ҳам қолди.

* * *

Сабинанинг ортидан тушган йигит ҳеч қанақанги ташкилотнинг одами эмасди. Яна бирорта ҳам тўдага аъзо эмасди. Шунчаки оддий ўғри эди. Ўғри бўлганда ҳам қизларнинг сумкаларини тортиб, бўйнидаги занжирларини узиб оладиган ўғри эди. У озгингина эди. Шунинг учун ҳам тез югурарди. Шундай югурардики, киприк қоққунча кўздан ғойиб бўларди. Шунинг учун бўлса керак, ҳали бирор марта ҳам милициянинг қўлига тушмаганди. Яна омади ҳам келган бўлса керак-да.

Сабина бирдан у томонга ўтирилди. Оралиқ икки қадамгина қолганди. Ўғри энди ҳужумга ўтмоқчи, олифта қизнинг елкасига илинган мўъжазгина, оппоққина, кўринишидан қимматбаҳо (аслида ҳам шундай, Сабинанинг сумкачаси тимсоҳ терисидан тикилган) сумкага қўлини узатишга шайланаётганди.

— Менинг кимлигимни биласанми?! — деди кутилмаганда Сабина овозини бир парда кўтариб.

Ўғри ҳайрон бўлиб, киприкларини пирпиратди-да:

— Йўқ, — дея бошини қимирлатди.

— Ўғрибоши Арслонни танийсанми?

— Сирожини танийман, Фуломини танийман, лекин Арслонини танитайман?!

— Унда сен жудаям майда экансан. Мен шаҳарга эгалик қилаётган ўғрибошини айтаяпман!

— Танитайман!..

— Танимасанг, яхшилаб билиб қўй. Мен унинг хотини бўламан!

— Хотини?..

— Ҳа, хотиниман. Нима, ўхшамаяпманми хотинга?

— Мен ҳеч нарса қилмадим-ку?!

— Қилиб ҳам кўр-чи, ундан кейин нима бўларкин? Нақ калланг кетади. Сени ернинг тагидан бўлса ҳам топишади. Гўштингни-чи қиймалагичдан ўтказишади-да, балиқларга беришади. Мен биттасини шундай қилишганини кўрганман.

— Мен, — деди ранги докадай оқарган ўғри, — ҳеч нима қилмадим-ку?!

— Лекин қилмоқчи бўлиб турибсан, шундайми?!

Сабина овозини янада баландлатди. Ўтиб-қайтаётганларнинг эътиборини тортмоқчи бўлди. Ўзи шундоқ ҳам ҳамма эътибор бераётганди. Шунчаки ҳали бирорта ҳам одам тўхтамаганди. Сабаби, ўғрибошиларнинг исмлари айтилаётганди-да.

— Йўқ. Шунчаки метродан чиқдим. «Зарафшон»га кетяпман.

— Унда олдинга ўт. Нега изимдан қолмайсан?!

— Бўлди, гап йўқ...

Йигит олдинга ўтди. Қадамини тезлатди. Сал нарига бориб, тўхтади-да, ортига ўгирилиб қаради ва бир нарсалар деди, сўнг кўлини силтади-да, кетди.

«Уфф, Худога шукр, қутулдим», дея пичирлади Сабина ва ресторан томонга юрди. Бирдан унинг кулгиси қистаб қолди. «Қойил, ўзимга қойил. Шунчалик иродали, кучли эканимни ўзим ҳам билмаган эканман. Бутун бошли йигитни довдиратиб ташладим, а?! Бировга айтсам ишонмайди. Аммо бу, ҳақиқатан ҳам, рост-ку. Зўр бўлди. Энди қизларга гапириб бераман. Уларнинг оғзи очилиб қолса керак», дея хаёлидан ўтказди ва бояги йигитнинг орқасидан бўйнини чўзиб қаради. У умуман кўринмасди.

Нози (Назokat) ундан олдин борибди. Кўрган одамнинг юзини қизартирадиган даражада кийиниб олибди. Тўғриси, уни кўрган нафақат эркак киши, балки аёллар ҳам ҳайратдан ёқа ушлайди. Кўкрак жонивор қарийб ёпилмабди. Жинси шимининг йиртилмаган жойи йўқ. Бел очиқ...

— Вой, ўртоқ, — деди Сабина кўришиш учун қучоғини очаркан, — на мунча?!.

Улар қучоқлашишди. Бир-бирининг юзидан ўпишди. Бир-бирининг юзидаги лаб бўёғини артишди.

— Тўғриси, танимабман, Фар...

Сабина уни охиригача гапиртирмади. Кўрсаткич бармоғини лаблари устига қўйди.

— Менинг исмим Сабина, Сабина, Сабина! — деди ва қиқирлаб кулди.

— Нега энди? — дея ҳайрон бўлиб сўради Нози.

— Шунақа бўлиб қолди. Тарихи жудаям узоқ, ҳали сенга тушунтираман... Ўзинг-чи, роса ўзгариб кетибсанми? Лекин қойил қолдим. Илгари бунчалик эмасдинг, шекилли?!.

— Меникиниям тарихи узун. Хуллас, иккаламизда гап кўп. Юр, кирайлик ичкарига. Алоҳида хона буюртириб қўйибман.

Ресторан анча замонавийлашганди. Совиткичлари бор эди. Официант қизларнинг ҳаммаси ёш ва гўзал эди. Улар ҳам хийла очиқ кийинганди. Киришинг билан қўллари кўксиди кутиб олишарди. Ва албатта, жилмайиб туришарди. Столга қўйиладиган салқин ичимликларнинг бари бепул эди. Бироқ қолган нарсалари «чақади».

Алоҳида хонага киришлари билан иккиси ҳам юмшоқ диванга ўтиришди.

— Биринчи навбатда айтганимни олиб келинглар, — деди Нози ортларидан кириб келган официант қизга.

У «Хўп бўлади», деб дарров ортига бурилди.

— Вой, ўртоқ, — деди Сабина дарров столга тирсагини тираб, — таксидан тушишим билан ғалати нарса бўлди. Ҳаттоки қўрқиб кетдим.

— Нима, сен таксиди юрибсанми?! Горкомнинг қизия? — дея ажабланди Нози.

— Бир марта шунақа бўлиб қолди. Тўғриси айтсам, ўзимнинг таксиди келгим келди. Эмин-эркин деганларидай. Хў-ўш, қисқаси, — деб Сабина ўзининг ўғри бола билан бўлган суҳбатини оқизмай-томизмай гапириб берди. — Ҳаттоки ўша бола негадир менга ёқиб қолди, — деди ҳикоясининг охирида.

— Сен қаттан билдинг унинг ўғрилигини?

— Билмасам. Менимча, кўзлари ўйнагани учун, шекилли... Аммо орқасини ҳўллаб қўйгани рост. Агар яна дуч келсам, бечоранинг бошини силаб қўярдим, — дея кулди Сабина.

Худди шу пайт буюртма келтирилди. Идишдаги кўпик чиқиб кетаман, деб турарди.

— Кўнглимдагини буюрган экансан. Роса чанқагандим. Ҳозир озроқ ичай, кейин ҳаммасини гапириб берасан.

Нози ютоқиб-ютоқиб, дарров идишни яримлатди. Сўнглаб-лунжини қўлининг орқаси билан артаркан:

— Нимани гапириб бераман? — деди мийиғида кулиб.

— Қаерларда юрибсан? Нима ишлар қиляпсан? Кўришингдан эринг борга ўхшайди? Ёки у фраер (қашшоқ) ми? — деди Сабина ҳам бокални столнинг устига қўяркан.

— Шундай деса ҳам бўлади. Битта бойвачча одам-де. Сира ҳоли-жонимга қўймади. «Сендақасини учратмаганман», деди. «Хотинингиз бор, ўзингизга муаммо орттириб нима қиласиз», десам, «Сен бундан бу ёғига фақат менга тегишли бўлишинг керак», дейди. Пулдан муаммо йўқ. «Керак бўлса оёғингнинг остига олтин-зарларни сочиб ташлайман. Аммо бошқа бировга қараб ҳам қўймайсан», дейди.

— Гапида турдимми?..

— Бўлмасам-чи. Ўзимга машина олиб берди. «Тойота».

— Йўғ-э?!

— Ҳа-а, рост! Фақат рули бошқа томонда экан. Бошида қийналдим, лекин ҳозир ўрганиб кетганман.

— Шунчалик ҳавасимни келтиряпсанки! Омадинг келганидан хурсандман, ўртоқ. Ўзинг-чи, бошқаларга қараяпсанми?

— Ростини айтсам, ҳамма менга қараяпти. Бир-иккита эски танишларим роса эзворишди, учрашайлик, деб. Йўқ, дедим. Лекин мана бунақа кийинишим эримга ёқмаяпти.

— Нима, эрим дедингми?

— Эрим бўлади-да, хўжайин бўлволганидан кейин.

— Ҳалиги, эскича қилганмисан?..

— Йўқ, лекин бўлади. Балки, бўлмас...

— Нега энди?

— Эркинлигимни йўқотишни истамайман.

— Мен сенга айтсам бекор қиласан. Сен, яхшиси, бир-иккита туғиб ол. Ўшанда эрингнинг меҳри кўпроқ тушади. У ёғи...

— Йўқ! Ёшман. Ҳали ўйнаб-қулишни истайман. Хуллас, ўртоқ, ўзимнинг режаларим бор. Туркияга кетмоқчиман...

— Қандай қилиб?!

— Ҳозир ҳамма кетяпти? Тўрт сўм топсанг бўлди, кетасан. У ёқда даҳшат дейишяпти...

— Билмадим, билмадим. Мен, масалан, шунча йил Москвада юрдим, ўзимга хон, ўзимга бек бўлдим. Лекин унчалик ҳам ёқмади.

— Москва, фу-у, менгаём ёқмаган. Туркия, Истанбул, бу — чет эл. Биласанми, у ёқдан Европага ўтишинг ҳам мумкин. Эримни яхшилаб ўрасам, у ёқларгаём олиб боради. Ёки ўзим бораман. Пулларимни йиғиб олай.

— Ростини айтсам, омадингни ўзинг қуваётганга ўхшайсан? Балки, қилаётган ишинг тўғридир, кел, озгина-озгина ўткирроғидан олайлик, кейин мен сенга қандай қилиб жаҳаннамдан омон чиқиб кетганимни айтиб бераман.

— Жаҳаннам? Сен-а?!

— Ҳа-а, — дея маъюс торти Сабина.

Официант қовурилган гўшт, беш хил газак ва яна турли-туман салқин ичимликлар ҳамда битта идишда «ўткири»дан келтириб столнинг устига қўйди.

Орадан ярим соатча ўтмасдан қолган қизлар ҳам келишди. Давра кенгайди. Сабинанинг эса «дард қопи»нинг ярми бўшамай қолди. Шу боисдан ҳам у кейин келиб қўшилган дугоналарини ёмон кўрди. Жуда ёмон кўрди. Аммо ёмон кўрганлигини ошкор этмади. Тишини тишига босди ва кўп-кўп «ютиш»ни таклиф қилаверди. Нозидан бошқаларнинг ютуликка уқуви паст эди. Шу боис улар номигагина лабларини теккизиб қўяверишди. Бир соатлардан кейин эса кетишлари кераклигини айтишди. «Биздан қанча дейишди?!» Шунда Нози қўлини силтади ва «Менинг ҳисобимдан. Орқа-олдиларингга қарамай кетаверинглар», деди. Кейин Сабинага айтди: «Шуларни бекор чақирибмиз. Айтган гаплари майдадан-майда. Чунки юқориларни кўришмаган улар. Бир пайтлар устимдан кулишарди. «Чиройлисан, қадди-қоматинг келишган, лекин камбағалсан», дейишарди. Тишимни тишимга босардим йиғлаб юбормаслик учун. Энди қара, кўрдингми, менинг ҳисобимдан дегандим, кўзлари чарақлаб кетди. Ўтиргилари келди. Аммо сен зўрсан, сен зўр «кўтараркансан».

Сабина унинг гапига кулди. Кейин «Чақир, яна олиб келсин, мен ҳамма гапимни сенга айтмадим», деди. Уларнинг суҳбати қизигандан-қизиди. Чунки бир-бирига зарур бўлган гапларни гапиришарди.

— Пулинг жудаям кўплигини биламан, — деди Нози Сабина ҳикоясини тугатиб, хўрсиниб қўйганидан кейин. — Юр мен билан. Акмал акамга айтаман, сенгаям бойвачча ўртоқларидан бирортасини топиб беради. Биргалашаб кетамиз... Қара, шунча қийинчиликларни кўрибсан, агар сендан бошқаси бўлганида эди, алақачон ўлиб кетарди. Барини унутасан. Кетасанми мен билан?!

— Билмадим, — деди Сабина бошини эгиб, — бу ёқда

ҳали битмай қолган бир-иккита ишим бор. Агар шуларни битиролсам, балки, кетаман. Арслонни топишим керак...

— Жинни, нима қиласан ўша ўғрибошини! Бугун тирик, ёнингда юради. Ҳимоя қилади. Эртага биттаси чиқиб «пақ» этказиб отиб ташласа, яна бармоғингни тишлаб қоласанми?.. Анави, нимаиди исми, Фирдавс деган боладан сенга рад жавобини бергани учун ўч олмоқчимидинг?.. Мана бу гапинг ғирт ёш боланики! Тавба! Хўп, нима бўлибди сени рад қилган бўлса?! Бойваччасан, қаёққа қўлингни узатсанг етади. Бу ёғи адангнинг ҳам таниш-билишлари тиқилиб ётибди. Сени хотин қиламан деганлар ачиб кетган-ку! Кўзингни каттароқ очсанг-чи, ўртоқ. Менга ўхшаб етим бўлмасанг, ойинг ёшлигингда эркакларни пайпоқ алмаштиргандай алмаштирмаган бўлса. Яна сенга нима керак?..

— Ҳаётим алғов-далғов бўлиб кетмасди, тушундинг?! Ўша ярамас сабаб мен қалтис ишларга қўл урдим. Аввал қанчалик севган бўлсам, энди нафратим шунчалик кучли. Буни одам ичида ҳис этиши керак. Бу туйғу ҳаммасидан улур! — деб Сабина алам билан идишни қўлига олди.

У ичаётганида кўзидан ёш оқди. Нозининг ичи ачиди. Дугонасининг қўлидан тутди. «Мени кечир! Билмасдан дилингни оғритиб қўйдим. Агар хоҳласанг, ўзим ёрдам бераман. Икки кишилашиб уни хонавайрон қиламиз», деди.

— Келишдик, ўртоқ. Фақат сипороқ кийинасан. У ўзича ҳақиқатгўй, очиқ кийинганларни ўзича ёқтирмайди. Эшитишимга қараганда, қизи бор экан. У қизни мен танийман. Бир марта ўтирганмиз. Прокурорнинг қизи. Мен Фирдавсга гапирганимда жони чиқиб кетай, деганди. Ўшанинг кўз олдида «ўрасанг» зўр бўлади. Анави қиз бирдан атвот бериб юборади. Ана ундан кейин Фирдавсни ўйнатамиз, келишдикми, ўртоқ?..

— Гап йўқ!

Улар кўп ўтиришди. Орада хонадан чиқиб умумий залга киришди. Рақсга тушишди. Ўшанда биринчи марта «тунги капалак» гуруҳини кўришди. Рақс гуруҳи. Раққосалар Нозидан ҳам баттар очиқ кийинишганди. Олдинига махсус ажратилган жойда товусдай тебранишди. Кейин стол-стол юриб, тиланчилик қила бошлашди. Лўлилардан ҳам ўтиб кетишди. Эркакларнинг орқасига турволишиб, тирғ-

алишганча ўйнашди. Шунда битта эркак уялганидан чўнтагини кавлаган бўлса, бошқаси завқи келганидан пуллари-нинг энг каттасини «қистириб» юборди.

Нози ўзлари учун ажратилган хонага кириб келганларидан сўнг қаҳқаҳа отиб кулди:

— Кўрдингми, ўртоқ! Ҳамма мени гапиради! Мен-ку, нима қилган бўлсам яширинча қилганман, булар-чи... Ана-ви эркакларни кўрдингми? Эшилиб кетишяпти!

Қизлар кўп ўтиришди. Иккисининг ҳам калласи гангиган, бирининг гапини иккинчиси тушунмасди. Официант келди. Ҳисоб берди. Сабина бошини чайқади. «Ҳали ўтирамиз», деди кўзини зўрға очиб гўлдиаркан. «Йўқ, биз ёпиляпмиз, соат бирдан ошиб кетди», деди официант қовоғини осилтирганча қатъий.

Нози сумкасини кавлади. Бир даста пул чиқарди, официантнинг олдига ташлади. «Мана, керак бўлса санаб ол», деди. Ва бошини эгганча пешонасига қўлини тиради. Ана шу пайт унинг фраери — Акмал акаси келди. Акмал ғазабланиб келганди. У Нозини бошқа бегона эркак билан ўтирган бўлса керак, деб ўйлаганди. Бироқ қараса, маъшуқасининг қаршисида чиройли қиз ўтирибди. Фирт маст. У ҳисоб қоғозчасини кўрди-да, бошини сарак-сарак қилди ва официантга қараб:

— Шуларнинг ҳаммасини шу иккаласи едимиз? — дея сўради.

— Дугоналари ҳам бор эди. Лекин, асосан, иккиси. Нарсаларни энг қимматларини олишди, — деб жавоб берди официант.

— Бу аҳволда хонавайрон қилади-ку?!

Шундай деб Акмал Нози берган пулларни йиғиштириб олиб ўзининг чўнтагига солди ва Сабинанинг сумкачасини очди. Пулларни кўриб кўзи ўйнади. «Буниси ҳам камбағал эмаскан», дея кўнглидан ўтказди ва ўша пулдан олиб, ҳисоб-китоб қилди. Қолган пулга хиёнат қилмади. Жойига қўйди. Кейин қизларнинг иккисини ҳам белидан кучиб, суяганча ташқарига олиб чиқди.

Ўғри бола ресторан ташқарисида ўтирганди. Сабаби, бугун унинг омади чопмади. Қанчадан-қанча қизларнинг тилла занжирларини «тинчитиш»ни мўлжаллади. Бироқ сира иложисини қилолмади. Кимдир ва ёки нимадир хала-

қит бериб қолди. Шундан кейин у ресторан қаршисидаги ўриндиқлардан бирига келиб ўтирди. Бу ер ним ёруғ эди. Ўриндиқда ўтирган одамнинг юзи аниқ кўринмасди.

Ўғри бола дарров Сабинани таниди. Таниди-ю, ўтирган жойида сал букчайди. Ён-атрофига қараб қўйди. «Яхшиям тегинмаган эканман. Ҳақиқатан ҳам, уни ўғрибоши суяб олганга ўхшайди. Лекин ўғрибошининг шайкалари кўринмайди-ку. Ҳа-а-а, шарманда бўлишдан кўрққан у. Хотинининг пиёниста бўлиб олганини шотирлари кўрса, обрўси тўкилиб қолади-да. Лекин ана мен гувоҳ бўлдим. Болаларга айтаман, бир маза қилишади», дея кўнглидан ўтказди у. Ана шу пайт Сабинанинг елкасидаги бежиримгина сумкачаси сирғалиб ерга тушди. Буни Сабина тугул довмандай Акмал ҳам сезмади.

— Бир бўп қолди, жоним, — деди Нози ва ффраерининг бўйнидан кучоқлади.

— Ҳали гаплашамиз, — дея унга жавоб қилди Акмал.

У қизларни амаллаб ўзининг машинасига ўтказди. Худди шу маҳал ғалати воқеа содир бўлди. Рестораннинг нариги томонидаги қоронғиликдан бошқа бир одам чиқиб келди-да, ерда ётган сумкачани олди-ю, ортига бурилиб қочди. Уни бу ўғри жуда яхши танийди. Бир неча марта дуч келган. Чўнтак кесаётганини кўрган. Ҳаваси келган. Чунки валакисалангнинг қўли шунақанги тез ишларканки, ҳайрон қоласан. Гавдаси ўзиникидан икки баравар катта одамнинг шимининг орқа чўнтагини унинг ўзига билдирмасдан лезвия билан кесиб, пуллари секингина олиб кетган... «Қани энди, мен ҳам шундай бўлсам?» дея ўшанда орзу қилганди у.

— Тўхта! Тўхта, ўлдираман! — дея бақирди Акмал.

Ўғри йигит ўтирган жойида бир сакради. Шунда унинг хаёлига ғаройиб ўй келди. Ахир Арслонга қўшилиб олишнинг энг қулай фурсати-ку, бу.

У югурди. Уч дақиқага қолмасдан нариги ўғрини қувиб етди. Тўхтатмади. Чунки муштлашиб қолса, кучи етмайди. Шу боисдан оёғига тепди. Не-не умидда қочиб кетаётган ўғри умбалоқ ошиб кетди. Қўлидаги бежиримгина сумка эса учиб тушди. Шунчалик тез қайтдики, биринчи ўғри ўрнидан туришга улгурмади.

— Мана! — деди у сумкани Акмалнинг қўлига тутқазиб.

— Раҳмат, — деб Нозининг фраери сумкани очди-да, озроқ пул олиб унга узатди. Кейин: — Зўр бола экансан. Кимсан ўзинг? — дея сўради.

— Окахон, шу атрофда тирикчилик қилиб юраман. Сиз билан кўришиш орзусида эдим, — деди ўғри ҳозиржавоблик билан.

— Яхши. Сен билан ҳали гаплашамиз.

Акмал ўтирган машина жойидан кўзгалди.

Тонг яқинлашиб қолганди. Сабина анча-мунча ўзига келиб олганди. Ахир у муздеккина сувда чўмилди. Қаҳва ичди. Кейин Акмалдан уйига олиб бориб кўйишни илтимос қилди. У ҳам йўқ демади. Шундоққина уйининг рўпасига ташлаб кетди.

Қиз карахтланиб, дарвоза ёнига борди ва энди калитини сумкасидан олаётганида ичкаридан кимнингдир бақиргани эшитилди. Сабина бирдан сергак тортди ва яхшилаб ичкарига қулоқ тутди.

— Бажарувчи ким эди?! Айтасан ёки хотинингни кўзининг олдида расвосини чиқазаман!

Сабина ортига чекинди. Кўзидан ўз-ўзидан ёш оқа бошлади. У нажот истаб атрофга аланглади. Шунда машина чироғига кўзи тушди. Машина анча нарида, аммо тез келаётганди. Қиз югуриб кўчанинг ўртасига чиқди-да, иккала кўлини ҳам юқорига кўтарди. Бақирингга мажолли йўқ эди. Шунинг учун пичирлади: «Тўхтанг, тўхтанг! Ким бўлсангиз ҳам тўхтанг, адажонимга ёрдам беринг!»

Машина тормоз берди. Ажабки, ундан Ҳамдам тушди. Сабина уни таниди ва югуриб бориб, ўзини унинг қучоғига отди.

— Адам, адам! — деди йиғи аралаш.

— Неча киши? — дея сўради Ҳамдам паст овозда.

— Билмайман. Овозларини эшитдим. Уйда эмасдим, — дея ҳўнграшга тушди Сабина.

— Йиғлама. Ҳаммасини тўғрилаймиз. Сен машинада ўтириб тур. Йўқ, бошқача қиламиз, бориб эшикни очасан. Кўрқма, хўпми, сира кўрқма! — деб Ҳамдам ўзидан кейин машинадан тушган учта йигитга қаради ва буйруқ берди. — Сабинанинг ордидан кирамиз! Кўринганини отасанлар!

Сабина гўё ҳеч нимани эшитмагандай, ўзини хотиржам тутиб, калит билан дарвозанинг кичик табақасини очди-

да, ичкарига қадам босди. Шу пайт кимдир унинг ён томонидан келиб, бирдан қўлини орқасига қайирди.

— Вой! — дея бақириб юборди Сабина.

— Тсс...

Сабинага азоб берган одам бошқа гапиришга улгурмади. Тўппончанинг «гуп» этган овози эшитилди-ю, у қизнинг қўлини қўйиб юбориб, ерга қулади.

Ҳамдам йигитлари билан бирга ичкарига бостириб кирди. Аввал эшик ёнида турган иккита барзанги отиб ташланди. Ундан сўнг ичкарига ҳужум бошланди. У ерда яна учта кавказ миллатига мансуб барзанги бор эди. Иккитасининг қўлида қурол. Айнан шулар ташқаридаги шовқинни эшитиб, эшик томонга келишганди. Ҳамдамнинг йигитлари бирдан «тарс-турс» қилиб уларни ҳам мангу уйқуга жўнатишди. Тирик қолган биргина барзанги эса шу заҳоти Фаттоҳ Норкуловичнинг орқа томонига ўтди. Бечора собиқ горкомни стулга ўтқазиб, оёқ-қўллари боғлаб ташлашганди. Башарасига бир неча марта мушт туширишганидан юзи қон эди.

— Агар! — деди серсоқол, калбош, бурни танқайган барзанги дағдага билан. — Ҳамманг қуролингни ташлама-санг, сўйиб ташлайман!

У шундай деб Фаттоҳ Норкуловичнинг бўйнига пичоқ тигини қаттиқроқ тиради. Пичоқ этни озроқ кесди. Кесилган жойдан қон сизиб чиқди. Фаттоҳ Норкулович хириллади. Буни кўрган Сабинанинг жон-пони чиқиб бақириб юборди.

— Ўчир овозингни! — деди барзанги пичоқни асирнинг бўйнидан олиб, қизга ўқталганча бақираркан.

Унинг шундай қилгани Ҳамдамнинг йигитлари учун айна муддао эди. Нақ икки қошининг ўртасидан «дарча» очиб қўйишди. Барзангининг кўзи олайди. Ажабмаски, худди шу маҳал у ажал фариштасини кўрган ва кўрққанидан кўзи олайган.

— Адажон! — деганча Сабина ўзини отасининг устига огди.

Ҳамдам югуриб бориб Фаттоҳ Норкуловичнинг қўллари бўшатди. Бечора собиқ амалдор буткул кучсиз эди. У ёнбошига энгашди. Яхшиямки, Ҳамдам уни ушлаб қолди, акс ҳолда, қулаб тушарди.

Йигитлар сув келтириб, Фаттоҳ Норқуловичнинг юзи-ни ювишди. Сабина эса онасига талпинди.

Бирор беш дақиқадан сўнг эр-хотин ўзига келди. Бироқ улар ҳамон мажолсиз эди...

Ҳамдамнинг буйруғи билан йигитлари ишга киришди. Жасадларнинг ҳаммасини ҳовлига чиқаришиб ётқизишди. Сўнгра машинани олиб киришди-да, ичига юклашди...

Дарёнинг балиқлари оч эди. Уларга кўп «емиш» ташланди. Бироқ ҳозир тишлари ўтмайди. Емиш қаттиқ. Яна камида тўрт кун шу емишларнинг атрофида кезишига тўғри келади. Тўрт кундан кейин «емиш» чирий бошлайди. Ана ундан сўнг амаллашса бўлади. Бироқ, барибир, ҳаммасини ейиш уларга насиб этмайди. Чунки иккита жасад қирғоқ бўйидаги чангалга илиниб қолади ва қузғунларнинг насибасига айланади...

Роппа-роса бир соатдан сўнг Фаттоҳ Норқулович ўрнидан тура олди. Дарров унга ўткир суюқлик беришди. Ортидан сув ичказишди. Шундан кейингина у тилга кириб:

— Қаердан билдинг? — дея сузилган кўзлари билан Ҳамдамга боқди.

— Чеченлар хабар беришди. «Кетишди. Олдин хўжайинингни, агар у сотиб қўйса, сени тинчитишади», дейишди. Шошиб келаётгандим, Сабина йўлда экан. Ёрдами тегди, — деди Ҳамдам.

— Раҳмат, ука. Ифлосларни ким жўнатганини билдингми?

— Ким бўларди? Молия вазирининг вазир эканлиги икки пул. Аммо унинг яҳудийлиги кўп нарса ҳақида гапирди. Ҳатто чеченлар ҳам ўзларидан кўрқишди. «Шубҳасиз, сен орқали бизга чиқишади. Шунинг учун ўзинг чорасини кўр, тезроқ бўл», дейишди.

— Йигитларинг маладес, ўзинг ҳам. Энди икки томондан ҳамлага ўтишади. Ҳукуматдагилар ҳам бизни тинч қўйишмайди. Бу ёғи кўчаям доим ҳаракатда бўлади.

— Қочиш керак, хўжайин!

— Қаерга борасан?! Улар бутун дунёни эгаллаб олган. Қўли узун уларнинг. Аммо ўзимизнинг чакалакзорлар анчамунча хавфсиз... Менинг дармоним қурияпти. Келинойингга дўхтир керак. Унинг ичини эзиб ташлади. Итдан тарқанлар аёллигига ҳам қараб ўтиришмади. Уфф-ф!!! — деб

Фаттоҳ Норқулович қўлини Ҳамдамнинг елкасига қўйди.
— Бутун топган-тупганларимнинг ярмиси сеники.

— Пул ҳозир ҳеч нимани ҳал қилмайди, Фаттоҳ ака.
Чора керак.

— Мен шуни айтяпман-да. Уларнинг гўштини ўзларига едирсанг ҳаммаси жой-жойига тушиб кетади. Бунинг учун пул керак. Сен ҳозир йигитларингга айт, дўхтир топиб келишсин. Тезроқ. Бўлмаса келинойингдан ажраб қоламиз.

Розани ётоққа олиб кириб, ётқизиб қўйишганди. Ҳақиқатан ҳам, аёлнинг аҳволи оғир эди. Гарчи кўзини очиб, ўзига келган эса-да, қорни симилларди, юраги оғирди. Иситмаси ҳам бор эди. У Сабинага кўнгироқ қилиб, тезда синглисини чақиритишни илтимос қилганди.

Тонг ёришиб, энди қуёш чиқаман деб турганида врач келди. Розани текшириб кўриб, бошини чайқади. «Тезда касалхонага олиб бориш керак», деди. Гарчи калтакнинг кўпини Фаттоҳ Норқулович еган эса-да, унинг жароҳатлари хавфсиз экан.

— Мен балнисага боролмайман. Сен йигитларингни юбор. Қоровуллик ҳам қилишсин. Розанинг ёнига дўхтирлардан бошқа ҳеч кимни киритишмасин, — деди тобора дармони кетаётган Фаттоҳ Норқулович.

Уни жароҳатлардан ташқари уйқусизлик ҳам қийнаётганди.

Доктор укол қилди. Шу заҳоти унинг кўзи юмилди.

Ҳамдамнинг йигитлари айтиб келишди, Сабина ётоқдаги гиламнинг устида узала тушганча ухлаётган эмиш.

— Буларга бир нарса бўлган. Бўпти, шуни ҳам менга айтмасдан кўрпага ётқизиб қўйинглар. Кейин Бахани топинглар! — дея буюрди Ҳамдам ва ошхонага кирди.

* * *

Фирдавс чой ичиб ўтирганди. У тушликка ош еди. Ош роса чанқатди. Бир чойнак чой дарров тугаб қолди. Иккинчисини дамлатди-да, энди пиёлага қуйган эди ҳамки, Соли ёнига келди ва паст овозда:

— Иброҳим деган бир одам келибди. Сен билан кўришмаса бўлмасмиш. Нима дардинг бўлса айт, десам унамади, — деди.

— Бўлди, чақиринг, — деб қоғоз сочиқни қўлига олди Фирдавс.

Ўрта бўйли, сочи оқарган, қора костюм-шим кийган, бўйинбоғ таққан, юзию пешонасига ажин тушган киши илжайганча Фирдавс ўтирган хонага кирди-да:

— Ассалому алайкум, — деди.

Фирдавс ундан олдин салом бериш учун эндигина оғиз жуфтлаган эди, аммо улгурмади.

— Келинг, — дея унинг истиқболига чиқди.

— Ўзим ҳам бу йигит худди шундай бўлса керак, деб ўйлагандим. Юзингиз жудаям истарали, иним. Иқболингиз кўриниб турибди, — деб хушомад қилди келгувчи одам.

— Раҳмат. Келинг, ўтиринг, — деб Фирдавс Иброҳимга ўтириш учун стулни кўрсатди.

Унинг бироз энсаси қотганди. Бироқ буни билдирмаслик учун жилмайди.

Иброҳим ўтирди. Кафтларини очиб, дуо қилди. Дуосининг охирида: «Эй, Аллоҳим, ўзинг мусулмонларнинг йўлини ёруғ қилгин. Душманлардан, кофирлардан ўзинг устун қилгин», дея кафтини юзига силади.

— Азизим, — деди сўнгра ниҳоятда юмшоқ овозда, — сиз ҳақингизда жуда кўп эшитдим ва ёнингизга келишга қарор қилдим.

— Бемалол. Нима хизмат бор эди? — деди Фирдавс унинг юзига тикилиб.

— Хабарингиз бор, бошимизга рўшнолик келди. Кофирларнинг бир қисмидан Худонинг иродаси билан қутулдик.

— Мен сизнинг гапингизга унчалик ҳам тушунмаяпман?! Яхшиси, аввал сизга битта ош айтай. Шу ош устида суҳбат қиламиз, нима дедингиз?

— Бажонидил. Ростини айтсам, тушлик тугул нонушта ҳам қилмагандим. Чунки вақт бўлмади.

Фирдавс ўрnidан турди. Ташқарига чиқди. Официант йигитлардан бирига ош келтиришни буюрди. «Гўшти кўпроқ бўлсин», дея қўшимча қилди. Шундан кейин қайтиб кирди. Бу пайтда Иброҳим кўзини юмганча тиловат қилаётган эди. Фирдавс бирдан жиддий тортди ва мумкин қадар товуш чиқармасдан қадам ташлаганча жойига келиб ўтирди. У ҳайрон эди. «Бу одам ким? Нима мақсадда келган? Нега тиловат қиляпти?» каби ўйлар миясида ғужғон ўйнарди.

— Ажабланишингиз табиий, — деди Иброҳим (Абрам шайтон) юзига фотиҳа тортганидан сўнг Фирдавсни яна

бир марта ҳайратда қолдириб, — илло ўрнингизда бўлганимда мен ҳам шундай аҳволга тушган бўлардим.

— Сиз менинг ажабланганимни қаердан билдингиз? — дея сўради Фирдавс.

— Ислому йўлида, дину диёнат йўлида хизмат қилувчилар баъзан ҳамсуҳбатининг ҳаёлини ўқий олишади, — деб Абрам зимдан Фирдавсга қараб қўйди. Ҳамда «Муштдай бола. Қармоғимга, албатта, тушади», дея кўнглидан ўтказди ва мамнунлик билан Фирдавс узатган пиёлани олди.

Фирдавс Абрамнинг юз-кўзида ниманидир кўргандай бўлди. Лекин ўша нимадирнинг нималигини билолмади. Тажрибаси етишмади. Бироқ унинг яхшилик аломати эмаслигини ҳис этиб турарди.

— Ўтган йиллар мобайнида юртимизда дин бутунлай нутилди. Тўғри, қариялар ва баъзи жойларда бир-иккита ёшлар ўз эътиқоди билан яшади. Лекин асосий халқ унутди. Натижа, натижа жуда ёмон бўлди, — дея Абрам чой ҳўплади.

Фирдавс эса уни диққат билан кузатишда давом этди. Миясида айланаётган «нимадир»га жавоб излади.

— Одамлар, — деди Абрам оғзининг гирдини бармоғи билан артиб, — ҳалол билан ҳаромнинг, тўғри билан эгрининг фарқига боролмай қолди. Ҳатто қилган аҳмоқгарчиликларини бир-бирига мақтай бошлади. Мана, масалан, чўчқа гўшти шаҳарликлар тугул қишлоқдагиларнинг ҳам энг севимли овқатига айланиб қолди. Ўзингиз ҳам бу нарсани минг маротаба кўргансиз. Лекин чўчқа гўшти ҳаромнинг ҳароми-ку! Чўчқа гўштини муттасил еган одамда рашк туйғуси йўқолади. Ҳозир буни замонавий олимлар ҳам аниқлашди. Эр хотининиям, она ва опа-синглисиниям қизганмайди. Бунга мисол Европа давлатлари. Хотин эрига «Менга фалончи ёқиб қолди, бундан бу ёғига мен ўша севгилим билан яшайман» дейди-ю, кетади. Кейин расмий никоҳдан ўтмай туриб, бемалол эр-хотин бўлиб яшайверишади. Ана қарабсизки, валадизинолар потиллаб дунёга келиб турибди-да... Бузғунчиликнинг яна бир тури борки, уни айтмасам бўлмайди...

— Яна нима экан? — деди Фирдавс пешонасини тириштириб.

— Туғруқхоналар расво бўлиб кетди. Масалан, покиза

бир оилада ўғил дунёга келди. Агар уни ўз онаси сути билан эмизса, рисоладагидай, ақлли йигит бўлиб улғаяди. Бироқ туғруқхонадагилар ундай қилишмайди. Уч кун гўдакни онасига беришмайди. Ўзлари тўйдиришади қоринчаларини. Яна қанақа қилиб денг, — дея Абрам ўзи ҳам сезмаган ҳолда чўнтагидан тамаки қутисини олиб, столнинг устига қўйди. Чунки шунақанги хумор тутаётган эдики, чекмаса бўлмасди. Бироқ у сўнгги лаҳзада хатога йўл қўйганини англаб қолди ва тамаки қутисини кўрсатиб:

— Ҳеч вақт мусулмон халқи мана шу захри қотилни чекканми? — дея сўради.

Фирдавс жавоб бериш ўрнига елкасини қисиб қўйди.

— Ота-бобомиз бунинг номиниям эшитмаган. Лекин тўртта одамдан учтаси, албатта, чекади. Чунки шуниям ўргатишди...

— Сиз, — деди Фирдавс унинг гапини бўлиб, — чақалоқларнинг қорнини қандай тўйғазишганини айтмадингиз...

— Қандай бўларди, чекадиган, ичадиган кофирларнинг сути билан боққан. Биринчи уч кунда, — дея Абрам хўрсиниб қўйди ва гапини давом этказди, — тиббиётчиларимизнинг экспертиза натижаларига қараганда, бола дастлаб қанақа таомланса, улғайгач, худди шундай бўлиб чиқаркан. Пиёнистанинг сутини ичдими, демак, унинг пиёниста бўлиши кафолатланди. Гиёҳванднинг сути келажакда яна битта гиёҳванд етишиб чиқишига омил бўлади. Хуллас, бу ёғи шу тахлит давом этиб кетаверади. Натижада эса бутун бошли халқ фалокат ёқасига келиб қолади. Бу даҳшат биласизми, даҳшат!

— Айтганларингизни мен илгари эшитмаган эканман. Бундан чиқди, мен ўз онамни эммаганман, кимнингдир...

— Йўқ, иним, мен сизнинг авлод-аждодингизни суриштирдим. Ажойиб, мард ўғлоннинг фарзанди экансиз. Ундай одамнинг боласига биров ҳадди сиғиб зиён етказолмайди. Энди бу ёғини қарасангиз, яна табақаланиш бошланиб кетганда. Ҳаром сутни, энг аввало, камбағал оилалардан бошлашган улар. Ваҳоланки, йўқсиллар яшайди, дейишган ва ўзлари йўқсилларни шу тахлит сафдан чиқариш операциясини олиб боришган.

Йўқ, Абрам бошқа чидаб туролмайди. Чекиши керак,

чекмаса, тили яхши айланмаяпти. Сўзларни талаффуз қилишга қийналяпти. Бу аҳволда шайтонлигини қилолмайди. Шарманда бўлади.

— Мана, — дея у тамаки қутисидан бир дона папирос олиб тезда лабларига орасига қистирди-да, шошма-шошарлик билан гугурт чақди. Тутунни мириқиб ичига ютди ва шундан кейингина гапини давом этказди, — қурбонлардан биттаси менман.

— Нима, сизни биров мажбурлаб тамаки чектирганми? — сўради Фирдавс.

— Ҳа, мажбурлаб. Ёш эдим. Ўрисларнинг мактабида ўқирдим. Бир куни иккита синфдошим қўлларимни орқасига қайириб, бошимга бир-икки шапалоқ туширишди ва тутаб турган тамакини оғзимга тиқишди. Биринчи марта ўшанда тутун ютиб, ўлай деганман. У пайтлари бировга миқ этолмасдим. Қўрқардим. Чунки ҳамма ёқда ўша кофирларнинг гапи гап, сўзи сўз эди. Охири ўрганиб қолдим. Сўнг минг марта бу заҳри қотилни ташлашга уриниб кўрдим. Қани, уддасидан чиқолсам!

— Хўп, мендан нима истайсиз? — деди Фирдавс.

Абрам чуқур нафас олди:

— Қарасам, ҳали истайдиган нарсамни айтишга эртага ўхшайди. Фақат битта нарсанинг учини чиқариб қўяй...

Фирдавс бутун вужудини қулоққа айлантирди.

— Хориждаги биродарларимиз ҳақиқат дунёси учун ёрдам қўлларини чўзишга қарор қилишибди.

— Қайси маънода? Қайси давлатнинг одами?

— Мўмин-мусулмонлар. Бу ҳақда сиз билан келгуси учрашувимизда гаплашамиз. Битта нарсани ҳеч қачон унутманг, биз узоғи билан юз йил яшармиз. Ҳақиқий ҳаётни эса ўлганимиздан кейин кўрамиз. Шунга тайёрланмоғимиз даркор. Бу дунёнинг ҳою ҳаваслари, маишатларининг бариси ўткинчи. Ақлли йигитсиз, бу ҳақда яхшилаб ўйлаб кўрасиз, деган умиддаман, — дея Абрам ўрнидан турди.

У қоп-қора «Мерс»да келганди. Ўша пайтлари бунақанги машинада юрганлар жуда оз эди. Шу боисдан бўлса керак, қараш, муносабат ва ҳаттоки ҳурмат ўзгача эди.

Фирдавс Солига қаради. У бошини қимирлатиб қўйди. Улар ичкарига киришди.

— Нима деб валдиради у? — деди Соли оёқларини бир-бирига чалиштириб.

— Ғалати одам экан. Мақсадини айтмай кетди. Мендан қандайдир пул умидворми, деб ўйлагандим. Лекин қаранг миниб юрган машинасини. Яна бир кўришамиз, деди-ку. Шунга қараганда, узоқни кўзлаганми дейман?

Достон келди. Анча вақтдан бери у кўриниш бермасди. Лекин ҳар куни қўнғироқ қилиб Фирдавсдан ҳол-аҳвол сўраб турарди. Мана, сўнги пайтларда Фирдавс хотиржам ишлаб юрибди. Ҳеч ким оромини бузмайди ва айни чоғда у ҳам бировнинг бурнини қонатмайди. «Кўз тегмасин. Майли, мени кўргани келмаса келмасин, аммо ўзи тинч бўлсин. Ҳадеб бораверсам, балки, тинчлигини бузиб қўярман!» деб ўйларди Достон.

— Яхшиям, — деди у ўғли билан кучоқлашиб кўришаркан, — битта шаҳарда яшаймиз. Агар Худо кўрсатмасин, бирор ёққа кетсанг умуман унутиб юбораркансан-да!

Фирдавс қизарди. Оний лаҳзада ўзини яниб-яниб олди.

— Ўзи яқинда бораман, деб тургандим, — дея баҳона қилди. Унинг хаёлига шундан бошқа гап келмаганди.

Бир пиёладан чой ичилди. Сўнг гап айланиб, Абрам — Иброҳимга тақалди. Фирдавс Арбамнинг бирорта ҳам сўзини қолдирмай, нима деган бўлса, ҳаммасини гапириб берди. Кейин отасига савол назари билан қаради.

— Тўғри, масжидлардаям талашиб-тортишиб ётганлар кўп. Лекин очиги, қайси томон тўғрию қайси томон умуман бошқа нарсани гапираётганини мен ажратолмайман. Унга етарлича билим керак. Ҳа, одамнинг умри жудаям қисқа... Қабрдан бошланади ҳисоб-китоб, бунисини биламан. Аммо у одамнинг мақсадини тушунолмадим. Сен, яхшиси, анави танишингнинг ёнига бор!..

— Қайси танишим?!

— Телевизорда тез-тез кўриниш берадиган домла-чи, аэропортнинг ёнида учратиб қолдим, дегандинг-ку?! Ўша одамгина ҳақ билан ноҳақни ажратиб бериши мумкин. Менга қолса, ақлинг етмаган нарсага умуман аралашмаганинг маъқул. Мана, қанчадан бери тинчгина ишлаб юрибсан. Кундан-кунга ишларинг олдинляпти. Қайси куни бир танишим айтиб қолди, қаҳвахонангга тушлик учун келган экан, шўрва ичмоқчи бўлибди. Лекин соат бирга қолмай овқатинг тугаб кетибди. «Одам жудаям кўп, кассада пул тўлаш учун навбатга турганларни кўрсанг ҳайрон қоласан»,

деди. Мана шу ишингни қилиб юравер-да, ўғлим. Масжид-га бораман десанг, марҳамат. Аммо ҳар хил иғвочиларнинг гапларига қулоқ солаверма. Намозингни ўқигин-да, қайт. Ишингни давом этказ.

— Бу ёғидан хавотир олманг, дада, худди айтганингиздай қиламан, — деб Фирдавс ўғринча билагидаги соатга қараб қўйди.

Чунки бугун кечки пайт учрашуви бор. Мавзуна билан. Кинога тушишмоқчи. Вақт эса кам қоляпти. Шунинг учун ҳам бозорга бориши кераклигини айтди. «Негадир ўзим истаган гўштни сира тополмаяпман. Овқатимиз янаям ширин бўлиши учун сифатли гўшт керак. Бирорта яхши қассобни топаман», деди.

— Бўлди, сен кетавер. Мен бу ерда ошналарим билан гангур-гунгир қилиб намоз вақтигача ўтираман, — дея кетавер қабилида қўлини силтади Достон.

Энди вақт кўплик қилиб қолди. Сабаби, Фирдавс яна бир муддат ўтириб, кейин чиқади. Шунда айни вақтида кўзланган манзилга етиб боради...

У роппа-роса ярим соат аввал кинотеатр ёнига борди. Одамлар қандайдир шошаётганга ўхшарди. Биров югуриб у ёққа ўтиб кетади, биттаси шошиб шеригига бир нималарни тушунтирганча бу ёққа ўтади. У каби кутаётганлар оз эди. Ўша кутаётганларнинг ҳам юзида аллақандай диққатлик кўриниб турарди.

Бир маҳал Фирдавсдан бирор йигирма қадамча наридан йигит билан қиз ўтиб қолди. Қизнинг сумкачасидан кичкинагина қопчиққа ўхшаш бир нима тап этиб ерга тушди. Буни на қиз сизди ва на йигит. Уларнинг ортидан келаётган соқол қўйган бошқа бир йигит эса дарров қопчиқни олди-ю, олдинда кетаётганларни чақирди. Йигит ва қиз тўхтаб, бараварига ортига ўгирилди. Соқолтой қопчиқни кўрсатди. Ва тушиб қолганини айтди. Улар қайтиб келишди. Соқолтой ерга қараганча қопчиқни берди ва тўғри Фирдавс тарафга кела бошлади.

«Кўнгли тоза, яхши одам экан. Унинг ўрнида бошқа бўлганида секингина қопчиқни қўйнига соларди-ю, ҳеч нима бўлмагандай жуфтакни ростларди», дея кўнглидан ўтказди Фирдавс ва у ҳам миннатдорчилик билдирмоқчи бўлди.

— Яхши қилдингиз, — деди соқолтой яқин келганида. Соқолтой жилмайди ва:

— Албатта, менинг ўрнимда сиз бўлганингизда ҳам шу ишни қилардингиз. Чунки биз мўмин-мусулмон, биродарлармиз. Савоб кучоқ очиб турганида, жаннат кўришиб турган бир пайтда дўзахга олиб борувчи ишни қилмаймиз-ку, — дея кўришиш учун қўлини чўзди.

Фирдавс унинг қўлини ушлаб сиқди.

— Фақат хотин-қизларимизга диққатлироқ, эътиборлироқ, мустаҳкамроқ бўлмоғимиз зарур.

— Нега?..

— Қулоқни беркитиш мумкинди, аммо кўзни қандай беркитасиз? Елкалар очиқ, бу ёғи тиззадан баланд кийинишади. Айнан уларнинг ёнларида ҳисобсиз шайтонлар бўлади. Кўзингиз тушдими, гуноҳқорга айланиб қоласиз, биродар.

— Тўғри. Бу ёғини ўйлаб кўрмаган эканман.

— Ёшимиз тенг, назаримда...

— Йигирмадан ошдим.

— Яшанг!.. Агар хўп десангиз, устозимиз бор. Таълим олиб қўйсангиз, кони фойда бўларди. Синглингиз, опангиз бордир, айна уларга тааллуқли бўлган илмларни ўргатардингиз. Ҳар қалай, даъюс бўлиб қолишни истамасиз. Қолаверса, намоз ҳақида мукамал маълумот оласиз.

— Қандай бораман?

— Эртага пешиндан кейин худди мана шу ерга келинг. Сизни ўзим таълим олаётган устознинг ёнларига олиб бораман, — дея жилмайди, сўнгра Фирдавснинг қўлини сиқиб қўйди. — Хўп, хайр, биродар.

Фирдавснинг боши ғувиллаб, атрофга аланглади. Соқолтойнинг гапи дарров исботланди. Чунки иккита елкалари тўла очиқ қиз, бири сочини сариққа бўяб олган, иккинчиси эса силлиқ қилиб орқасига ташлаган эдики, беихтиёр қарайсан. Кўнглингизда алланималар уйғонади. Танишгинг келади. Суҳбатини олгинг келади. Агар Фирдавс анави соқолтойнинг гапларини эшитмаганида қанча вақт қизларга қараб турарди? Тўғри, кўп қарамасди. Чунки бундай одат унинг табиатида йўқ. «Шайтон улар билан бирга юрибди», хаёлидан ўтказди Фирдавс ва нигоҳини бошқа томонга олиб қочди. Бироқ қизлар атай қилгандай унинг ёнгинасидан

ўтишди. Йигитнинг бурнига хушбўй француз атирининг ҳиди урилди. Ана шу ҳид ҳам уни қизлар томонга яна бир марта қараб қўйишга мажбур этди. Ҳалигина соқолтойдан эшитганлари оний лаҳзага эсидан чиқди. У дарров хаёлини тўғирлади. Бироқ, барибир, ҳам кичик лаҳза кўнглида из қолдирди.

Ниҳоят, Мавзуна кўринди. Қизнинг лабида табассум борлигини гарчи оралиқ анча эса-да Фирдавс кўра олди ва шу заҳоти қизнинг кийинишига эътибор берди. Мавзунанинг қўйлаги оппоқ, тиззасидан пастигача ёпиқ эди. Сочлари турмакланганди. Ҳар тугул Фирдавс бундан олдин кўрганларига нисбатан тузук эди. Бироқ унга ҳам исталган йигит қарайди. Чунки у жудаям чиройли.

— Ассалому алайкум, — деди Мавзуна йигитнинг ёнига келиб.

— Ваалайкум ассалом, хоним, роппа-роса, — деб Фирдавс билагидаги соатига қаради.

— Вақтида келибман, тўғрими? — деди унинг нима демоқчилигини англаган Мавзуна.

— Шунга яқинроқ. Лекин, барибир, кечроқ!

— Қанақасига кечроқ бўлади, ёлғончи?

— Ҳар қалай, кечроқда, барибир, — деб кулди Фирдавс.

— Ишқилиб, нимадир топишингиз керак, шундайми? — дея қовоғини уйган бўлди Мавзуна.

— Майли, майли, вақтида келдингиз!

— Лекин-чи, сизнинг юзингизда қандайдир жиддийлик бор. Кинога тушишни хоҳламаяпсизми? Мажбурликдан келдингизми?

— Нега дарров бунақа дейсан? Қани, қўлингни бер-чи!

Фирдавс шундай деди-ю, ўзи иккиланиб қолди. Ахир уларнинг қўл ушлашиб кетишини қанча одам кўради. Биров суқланиб қарайди. Бировнинг гаши келади. Анави соқолтойга ўхшаганлар эса нафратланади. Бундан чиқди, қизнинг қўлини ушламаслиги керак. Бироқ оғзидан гап чиқди. Энди ортга қайтолмайди, ўзгартиролмайди.

— Йўқ, — деди Мавзуна ширин жилмайиб, — сиз мени хафа қилишга улгурдингиз. Шундай экан, қўлимни бер-майман.

Фирдавс ич-ичидан хурсанд бўлди. Ахир кўнгли айни шуни тусаб турганди-да.

— Тавба қилдим, дедим! Кетдик, бунақада кинога ҳам кеч қоламиз, — деб Фирдавс беихтиёр атрофга, ҳов нарига ҳам кўз ташлаб олди.

Сезгир, эътиборли Мавзуна ундаги хавотирни англади ва шу заҳоти у ҳам зимдан чор тарафга қараб қўйди.

— Мабодо, — деди сўнгра пичирлаб, — тансоқчиларингиз кузатиб юришмаганмиди?

— Нега бунақа деяпсан?

— Эркинмассиз. Шунга...

— Биринчидан, менга эмас, мен кимгадир тансоқчилик қилишим мумкин.

— Ҳмм, топдим, демак, қайсидир қиз билан гаплашиб юрибсиз. Ҳозир ўша қиз сизни мен билан кўриб қолишини истамаяпсиз, тўғрими?

— Бунча ақллисан, ҳар доим тўппа-тўғри топасан-а! Қойил. Энди мен бақираман...

— Нега бақираркансиз?

— Ҳамма эшитсин, кўрсин, сен билан юрганлигимни.

Мавзуна қиқирлаб кулди ва Фирдавснинг тирсагидан ушлади-да, олдинга тортқилади.

— Юринг, хўп, ҳазиллашгим келди. Жиғингизга тегсам, ўзингизни қандай тутаркансиз, деб ўйладим.

— Қандай экан?

— Зўр!..

Бутун сеанс мобайнида Фирдавснинг хаёлидан соқолтой билан Иброҳимнинг гаплари кетмади. Уларнинг сўзларида уйғунлик бор эди. Кўринмас ип бир-бирига боғлаб турарди ва яна нима дейишган бўлишса, ҳаммаси тўғри. Лекин қизиқ томони, баъзан тўғри дейиладиган нарса ҳам кўрқинчли бўларкан. Бу кўрқинчилиликнинг ортида даҳшат ётибди. Сира қийшиқни тўғирлашнинг имкони йўққа ўхшайди. Синиб қолишидан чўчийсиз. Агар синадиган бўлса, анча-мунча нарса ағдар-тўнтар бўлиб кетади. Ёнади. Шундай ёнадики, тутуни дунёнинг нариги чеккасидан кўринади.

— Фирдавс ака, — деди Мавзуна унинг қўлидан ушлаб, — нега хаёлингиз паришон?

— Хаёлим? Паришон?.. Ҳа, тўғри айтдинг. Сен ёнимдалигингда ҳамма нарсани унутаман. Келажакка шўнғийман.

— Келажак денгизми?!

— Ундан ҳам катта. Тубида балиқлар сузиб юришади, дельфинлар, акулалар, китлар...

— Кичкина балиқчалар йўқми? — дея Фирдавснинг гапини бўлди Мавзуна.

— Бор. Бўлганда қандоқ. Кичкина балиқлар бўлмаса, йириклари яшолмайди.

— Еб қўйишади кичкиналарни, — деди Мавзуна ва хўрсиниб қўйди.

— Лекин сен ҳеч нимадан хавотир олма, биз ҳаммасига чап бериб кетамиз. Чангимизда қолдирамиз.

— Уммон тубида чанг бўлмайди.

— Бўлади. Ўз кўзим билан кўрганман телевизорда.

— Қийин экан келажак деганлари!

— Айтдим-ку, иккимизга қийин эмас деб, — деб Фирдавс Мавзунанинг қўлини кафтлари орасига олди.

Қизнинг шу заҳоти юзи қизарди. Қандайдир иссиқлик чиқди юзидан... Аввал Фирдавс унинг қўлини ушламаганмиди? Ушлаганди. Авваллари бошқача ушлаганди. Ҳозир эса бошқача. Ҳозиргисида тафт бор. Юракнинг гупирлаши бор. Меҳр бор. Туйғу бор. Томоша жойининг ним ёруғлиги Мавзунанинг бахти эди. Акс ҳолда қизнинг қизарганини Фирдавс кўрарди. Мавзуна ҳозиргидан-да, уялиб кетарди...

Сеанс охирлади. Лекин йигит қизнинг қўлини қўйиб юбормади. Одамлар бирин-кетин туриб кета бошлашди. Улар қимир этишмади. Ўтиравиришди. Ўша-ўша алфозда.

— Кетамиз, — дея шивирлади Мавзуна.

— Кетамиз, — деди Фирдавс ҳам.

Аммо на униси ва на буниси қимирлади. Қимирлагилари келмади. Бир-бирининг кўнгилларига қарашди. Қиз йигит хафа бўлади, деди ва ўз ўрнида йигит қизнинг дили оғриб қолади, деган хаёлга борди. Ўтиравиришди...

Назоратчи кирди. Қаради. Иккитаси ўтирибди худди мусичаларга ўхшаб. «Вой ярамастар, тулкилар. Мана шундай қилиб ўтирсак, биров бизнинг борлигимизни сезмайди. Бемалол кейинги сеансни ҳам кўрамиз, деб ўйладингларми? Бекорларнинг бештасини айтибсанлар. Қуртдай қилиб соққаларингни санаб оламан», дея кўнглидан ўтказди ва турган жойида бақирди:

— Шармандалар!

Семиз назоратчи хотиннинг овози деворларга урилиб, акс садо берди. Йигит ва қиз чўчиб тушди. Бирдан қўллари тортди олишди. Сўнгра ўрниларидан шоша-пиша туришди-да, эшик томонга қарашди.

— Кап-катта экансанлар, уялмайсанларми?! Туришингни қара! Кийим-бошингни қара! Сендақалар ҳаммаёқнинг расвосини чиқазяпти-да! Эй-й, тарбия кўрмаганлар! Отананг шунақа бўлса керакки, мана шундай қилинлар, дейишган!..

Мавзунанинг бутун танаси титраб кетди. Фирдавснинг юзидан иситма чиқди. Мавзуна тезроқ чиқиш учун шошилди. Фирдавс қўлини мушт қилиб тугди. Бироқ назоратчи аёл киши. Қўшимчасига шаллақи. Ҳар қанақасига тенг бўлолмайди. У Мавзунанинг ортидан юрди. Аксига олиб, назоратчи чиқиш эшигининг ёнида эди.

— Тилингизга эрк берманг! — деди Фирдавс аёлнинг ёнидан ўтиб кетаётганида.

— Мен тилимга эрк бермай, сенлар битта билет билан ҳамма сеансга киринлар, шундайми? Инсофларинг борми ўзи?!

Шу заҳоти Фирдавснинг ичи ёришди. Қувнади. Бирдан чўнтагига қўлини тикди-ю, пуллариининг ярмини чиқазиб (эллик сўмдан ошиқ эди, тахминан эллик доллар) назоратчининг қўлига тутқазди.

Пулни кўрган аёл бирдан ўзгарди:

— Ақлли-хушли экансизлар, бир оғиз айтиб қўйганларингда олам гулистон эди. Одамнинг жаҳли чиққанда нималар демайди.

Унинг бу гаплари Мавзунанинг қулоғига кирмади. У йиғлашни бошлаб юборган эди. Ҳовлида Фирдавс унга етиб олди.

— Хафа бўлма, битта бефаросатнинг гапи деб кўз ёш тўкма. У бизни ўғринча кейинги сеансга қолишган деб ўйлабди! — деди.

Мавзуна бирдан тўхтади. Фирдавснинг юзига қаради.

— Ўзи мен аҳмоқлик қилдим! — деб лабини тишлади.

Фирдавс қутилмаганда қизни кучоқлаб олиб:

— Жим, бўлди! Ҳаммаси яхши! — дея шивирлади.

— Жинни, нима қиляпсиз? Ҳамма кўраяпти-ку! — деди Мавзуна, бироқ ўзи йигитнинг кучоғидан чиқишга ҳаракат қилмади.

Шундай қилса, атрофдагиларнинг Фирдавсга нисбатан нафрати ошиб кетарди.

— Сен анавининг гапларини эсимдан чиқариб юбораман десанг, қўйиб юбораман.

— Хўп!..

Қиз кийимларини тўғирлаган бўлди ва тезда атрофга назар ташлаб олди. Яхшиямки, одам жудаям кам экан. Қарийб йўқ ҳисоби. Чунки кинотеатрга келганларнинг бари кириш эшиги томонда эди.

— Музқаймоқ еймиз, — деди Фирдавс ва ҳали Мавзуна жавоб бермасидан унинг қўлидан тутиб, — анҳор бўйида, кетдик, — дея йўл бошлади.

Бир муддатдан сўнг Мавзуна ўзига келди. Бироқ бунгача Фирдавсни бошқа бир нарса қийнай бошлаганди. Иброҳим ва анави соқолтойнинг гаплари... Улар одамларнинг юриш-туришини гапиришди. Фирдавс куппа-кундузи, очиқ жойда Мавзунани кучоқлади. Севган қизи, гарчи унинг ўзига айтмаган эса-да, келажакда уйланиш нияти бор. Бироқ бу бировларнинг кўз ўнгида қизни бағрига босиш мумкин дегани эмас-да...

— Мавзуна, — деди Фирдавс ликопчадаги музқаймоқни кичкина қошиқча билан ўйнаётган қизга, — кутилмаганда... Ўзим ҳам нима қилаётганлигимни билмадим.

Мавзунанинг эгилган боши баттар эгилди. Фирдавс безовталанди. «Қовун тушириб қўйдим. Шу гапни айтишим шартмиди? Бошқа бирор нима қуриб қолганмиди гапиришга», дея кўнглидан ўтказди.

— Хафа эмасман!

Мавзуна паст овозда шундай деди. Бироқ шу ҳам Фирдавсга далда бўлди.

— Мен сенга музқаймоқни қандай ейиш кераклигини кўрсатаман ҳозир, — дея йигит ликопчани қўлига олган эди ҳамки, учта стол нарида жанжал бошланиб қолди.

Бешта жўжахўроз. Учаси иккитасига қарши. Олдин қўпол сўзлар айтишди. Сўнг қайси биридир сўкинди. Буни бошқаси кўтаролмади. Муштини ишга солди... Бу ёғи ур-калтак, сур-калтак... Янги келтирилган пластмасса стулдан иккитаси синди... Иккитанинг биттаси қочди. Биттаси эса учтанинг ўртасида қолди. Ўн етти-ўн саккиз ёшдаги йигитлар ерда ётганни аямасдан тепкилашарди... Фирдавс чидаб ту-

ролмайти. Бундай воқеаларни кўрганида кўзидан «қони» чиқиб кетади. У ўрнидан сапчиб турди.

— Фирдавс ака, аралашманг! — дея ёлворди Мавзуна.

Бироқ Фирдавс қизнинг гапини эшитмади. Чунки бутун диққат-эътибори жанжалда эди.

— Тўхта! — дея бақириб юборди у шиддат билан юриб бораркан.

Тузоқ эди бу. Тузоқ! Аммо бунинг тузоқлигини Фирдавс қаердан билсин? Билганида шу жанжалга аралашармиди?.. Тепаётганларнинг тепкилари оғриқ берадиган эмасди. Номигагина эди. Уларнинг оёқлари остида ётган бола ҳақиқий артистлик қилаётганди. У шундай ўкирардики, эшитсангиз, жигар-бағрингиз эзилиб кетади. Кўзингиздан ёш оқади. «Мени тепинглар, барака топгур, мени уринглар, лекин бу бечорани қўйиб юборинглар», деб юборасиз беихтиёр.

Оралиқ беш-олти қадам қолгунича Фирдавс шунга ишонди. Ҳаяжон, ғазаб ортгандан-ортди. Шунда тепаётганлардан биттаси «қовун» туширди-ю, Фирдавс қармоқ ташланганлигини англади. Тепаётганнинг оёғи йиқилиб ётганга тегмади. Лекин у ўкириб юборди. Фирдавс бирдан тўхтади. Ён-атрофга, «жанжаллашаётган»ларнинг ортига қаради. Шунда кимнингдир шарпасини кўргандай бўлди. У музқаймоқ сотиладиган будкадан каттароқ, ҳамма томони ойнали иморатчанинг ортида эди. Фирдавс ўша томонга қарашини билан у яширинди.

Тепаётганлар Фирдавснинг тўхтаб қолганига ҳайрон бўлишиб, бир-бирига қараб олишди. Сценарий бўйича Фирдавс бирдан жанжалга аралашиб кетиши керак эди.

— Сан кимсан, у-у-у?! — дея бақирди зўравонлардан бири.

— Ҳеч киммасман! Мен сизларнинг кино олаётганликларингизни билмабман, лекин ҳаммаси жойида, ишончли чиқяпти.

— Қанақа кино?! Тупурдим кинонга! Бизани сан ит-вачча тўхтатмоқчи бўлдингми?!

Фирдавс тишини-тишига босди. Чидади ва ортига бурилди.

Мавзуна ўрнидан турган ва титраб, қақшаб, Фирдавс аралашини мумкин бўлган тўполонни кутаётганди. Йигитнинг ортига бурилганини кўриб қувонди.

— Фирдавс ака! — дея бақирганча унинг ёнига югурди. Худди шу маҳал:

— Маразнинг манжалағиям бор экан! — деди уришганлардан биттаси.

Ҳақорат Фирдавснинг суяк-суягидан ўтиб кетди. Ор, гурур ва улар билан бирга шайтон ҳам ичида қўзғолон кўтарди. Фирдавс қўлларини мушт қилиб тугди. Шунда бармоқларининг суяклари қисирлаб овоз чиқарди. У муштумзўрлар томонга бурилди.

— Керак эмас, Фирдавс ака! Керак эмас! — дея Мавзуна бор овозда қичқирди. Ҳамда йигитнинг ёнига етиб келиб, унинг ортидан кучоқлади. — Нима дейишса ҳам, майли! Жон Фирдавс ака, кетайлик!

Зўравонлар ҳоҳолаб кулишди ва улар томонга кела бошлашди.

— Мавзуна, сен нарироққа бориб тур, бир дақиқада кетамиз, хўпми? Илтимос, шундай қил, — деди Фирдавс.

Мавзунанинг кўзидан ёши дув-дув оқаётганди. У «хўп», дея бошини қимирлатди. Бошқа иложи йўқ эди. Фирдавс қочмоқчи бўлса, қочиб кетади. Аммо Мавзуна узоққа боролмайди. Шундай экан, бу ёғи жанжал муқаррар бўлиб қолди.

— Сан кимсан ўзи бизнинг ишимизга бурун тикадиган?! — деди зўравонларнинг ўртада келаётгани.

Айнан у қолган икки шеригига нисбатан бақувватроқ эди. Қўлида ярим қарич занжир. Гўёки шу билан Фирдавсни уриб, бир ёқли қиладигандай эди.

Фирдавс жавоб бермади. Кутди. Келаётганлар эса ҳиринглаб кулишди ва улардан бири Фирдавснинг ёнига келиши билан ёлғиз ўзи турган «жўжахўроз»ни бир тепиб ағдармоқчи бўлди. Бироқ негадир оёғи рақибга тегмади. Қайтанга янада баланд, бўйидан-да баландга кўтарилиб кетиб, мувозантини йўқотди-ю, бетонга елкаси билан гурсиллаб йиқилди. Йигит ўзини ўнглашга улгурмасидан Фирдавс унинг шерикларига ҳам биттадан зарба беришга улгурди ва шу зарбалари уларнинг ҳар иккисининг ҳам қулашига сабаб бўлди. Биттаси, ўша шерикларидан гавдалироғи ҳушидан кетди.

— Етарлидир! — деди Фирдавс нафрат билан.

Йиқилганлардан биттаси бошини қимирлатиб, тасдиқ ишорасини қилди.

— Унда бошқа бемазагарчилик қилмаларинг. Аслида, тилларингни суғуриб олишим керак эди. Лекин қўлимни ҳаром қилгим келмади, — деб Фирдавс нарироқда турган Мавзунанинг ёнига борди-да, унинг елкасидан қучиб, «Кетдик», деди.

Қиз бир томондан хурсанд эди. Кўнгил қўйгани, севгани чаққон, бақувват, уни ҳеч қачон хафа қилдириб қўймайди. Бироқ иккинчи томондан эзиларди. Чунки бир неча марта бало-қазо Фирдавснинг устига ёпирилиб турганлигининг гувоҳи бўлди. Ахир бу аҳвол қачонгача давом этади?! Кеча Фирдавс ҳаммадан устун келди, бугун у яна рақибларининг барини енгди, лекин эртага-чи, эртага нима бўлади?.. Ана шу савол Мавзунани қийнай бошлаган эди.

* * *

Етти ойлик тақиқ муддати тугаганидан сўнг Абрам яна Арслонга эркинлик берди. Шу муддат ичида у ичкиликни ташлади. Энди жуда ташлаб юбормади-ю, лекин ҳар қалай, ҳеч имкони бўлмаганда, бир-икки қултум ютадиган бўлди. Қолган пайти спорт залга борди. Шуғулланди. Мушаклари бироз чиқди. Озми-кўпми муштлашишни ўрганди ва яна Абрамдан тинимсиз насихат эшитаверганидан оғзига келган гапни қайтармай гапирадиган одатни ташлади. Ҳалиҳамон пул келиб турганидан унинг ёнидан кетмай кўриқчилик қилиб юрган йигитларига еб қўйгудек тикилар, аммо оз ва сирли гапирарди-да, ёнидан чиқариб юборарди. Абдурахмон кўрқди, Жавлон кўрқди, ҳаттоки энг яқин дўстиман деб юрган Ўлмаснинг ҳам ичига ғулғула тушди. Бироқ Баха кўрқмади. Тўғри, у ҳам ўзини кўрққан кўрсатарди ҳар доим, лекин кўрқмасди. Баха «Арслон илгари ким бўлган бўлса, ана шу ҳолига, барибир, қайтади. Қайтмаса, қайтариб оламиз. Мажбур қиламиз. Шундай «рақслар ижро қиламизки», маишатга, кайф-сафога, роҳат-фароғатга қандай қилиб боши билан «шўнғиб» кетганини англаёлмайди. Англашга унда калла қолмайди. Чунки бизнинг йўлимизнинг ўзи шу», дея хаёлидан ўтказар ва кутарди. Интизорлик, сабрсизлик билан ўша вақтнинг «йўлини пойларди».

Албатта, Арслонга бировнинг хаёлини ўқиб олиш илми табиатан берилмаганди. Берилганида Баханинг калласини олган бўларди...

Мана, етти ой ўтди. Абрам Арслонни ёнига чақирди.

— Кўринишинг ёмон эмас. Бўларкан-ку. Бундан кейин ҳаётингни худди шундай давом этказасан. Лекин анави югурдакларинг эмас. Улар касбини қилишади. Шу пайтгача қўлларини совуқ сувга урмай еб ётишди. Худди давлатнинг идорасида бир иш қилмай маош оладиган одамлардай. Энди ишлайди... Билишимча, бозорларда, вокзалларда янги-янги гуруҳчалар пайдо бўлганмиш. Ўзларининг қоидаларини ўрнатганмиш. Областларга қатнайдиغان автобуслар уларга «доля» бермасдан бир қадам ҳам юрولмасмиш. Ҳатто битта-иккитаси менинг томорқамга ҳам оралабди. Сизларга бир ҳафта муҳлат, ҳаммасини тартибга соласанлар. Ёки барингнинг онангни уч кўрғондан кўрсатаман! — деди Абрам ғазаб билан.

— Хўп! Ҳаммаси айтганингиздай бўлади. Барини худди сиққа тизилгандай териб қўяман. Бугуноқ ишга киришаман! — дея жавоб берди Арслон қўлини кўксига қўйиб.

— Сабинахон тузукмилар? — деди Абрам иржайиб.

Ҳа, Арслон бир мартагина хатога йўл қўйди. Бир ойча олдин. Кўнғироқ бўлди. Бориб гўшакни кўтарса Сабина. Ичи қандайдир ёришди.

Сабина қиқирлай-қиқирлай ўпка-гина қилди. Уни ваъдабозликда айблади. Кейин учрашувга таклиф қилди. Меҳмонхонага. Меҳмонхонанинг янги очилган ресторанига. Арслон йўқ деёлмади ва борди. Сабина очилиб кетибди. Аввалгидан ҳам тиниқлашибди. Бундан ҳам ажабланидиган томони, у ҳар гапининг орасига туркча қўшиб гапирарди. Арслон «Нега бундай қиялсан?» деб сўраса. «Тўрт ой Туркияда яшадим. Ажойиб экан. Тили ёқиб қолди. Ўрганиб олдим. Умуман олганда, унақа қийин эмас экан. Ўзимизникидан сал бошқача. Лекин чиройли», деб жавоб берди Сабина.

— Москва, ўқиш нима бўлди? — сўради ҳайрон бўлган Арслон.

— Ҳамма ёқ остин-устун. Москвада бир қадам ҳам юриб бўлмайди. Ўғри, каллакесарлар босиб кетган. «Адам йиғиштир», дедилар ва мен қайтиб келдим, — дея жилмайиб қўйди Сабина.

— Қайтганингизнинг хабарини нега менга айтмадингиз?..

— Ростини айтсам, кўнғироқ қилишга ҳам вақтим бўлма-

ди. Адажонимнинг олиб қўйган уйлари, дачалари роса кўп экан. Шуларни биргаликда сотавериб, тинка-мадорим қуриб кетди. Вақт ҳам ўтди. Кейин ҳали айтганимдай, Туркияга кетдик.

— Хўш...

— Нима, хўш? Ҳозир шу ёқда яшаяпмиз. Уй сотиб олдик. Анталиядан. Чиройли шаҳар. Денгиз, бу ёғи даҳшат.

— Ростини айтсам, менинг ҳам кўчиб кетгим келиб юрибди. Лекин бу ёқда қиладиган ишларим бор. Шуларни ҳал қилишим билан, эҳтимол, кетарман...

— Жуда зўр бўларди. Ҳақиқий ҳаётни кўрасиз. Сиз бир марта мен билан бирга боринг. Шунчаки севиб қоласиз, — дея қиқирлаб кулди Сабина ва столнинг устига шиша қўйди. — Шундай нарсаларни биз илгари кўрармидик? Дўконларимизда турармиди? У ёқда бўлса, истаганча, тиқилиб ётибди... Айтганча, битта фирма ҳоли-жонимга қўймапти.

Арслон қизнинг юзига савол назари билан қаради.

— Хаёлингиз бузилмасин, йигит. Мол олиб кирмоқчи бу ёққа. Қизиқиши катта. Аслида, мен шунинг учун келганман. Сиз билан учраштириб қўймоқчиман.

— Қанақа мол?!

— Кўришсангиз, гаплашсангиз, ўзингиз билиб оласиз. Мен Камал билан бор-йўғи икки марта кўришдим. Адажоним ҳамроҳлигида. Ўшанда у бизнеси тўғрисида гапириб берди. Ўзбекистонни очилмаган бозор деди. «Агар ҳозирда ноқ кириб борилса, кўп нарсага эришиш мумкин», деди. Шунга мен унинг таклифини сизга айтгани келдим. Бошқа томондан хаёлингиз бузилмасин... Ўша ўшандай, — дея қиқирлаб кулди Сабина.

— Қайси?..

— Фирдавс масаласи. Эшитишимга қараганда, кундан-кунга кучайиб кетаётганмиш!

— Хавотир олманг, хоним. Чангалимда турибди. Бир сиқсам, мажақланиб кетади. Лекин у ҳозир бир-иккита ишда керак. Ана шу ишларни бажаришим билан калласини оламан.

— Нима, бирор нимада ҳамкорлик қиляпсизми?..

— Одам қуриганми ҳамкорликка? Шунчаки бир-иккита нарсага унинг ҳам алоқаси бор экан. Аниқроғи, отасининг. Қора ишларни қилиб юрибди ўша Фирдавс деганинг! Очи-

гини айтсам, унинг номини тилга олишингиз менга сира ёқмаяпти. Тўғриси айтаверинг...

— Йўқ, — дея Сабина шу заҳоти учта бармоғини Арслоннинг лаби устига қўйди, — йўқ, хаёлингизнинг бир чеккасига ҳам келтирманг. Мен унинг яшашини истамайман!.. Шундай гапларни гапирганки, эшитган қулоқларимни юлиб олгим келган.

Арслон кўп қолиб кетмади. Кўрқди. Чунки исталган дақиқада Абрам уни қидириб қолиши мумкин эди-да. Мабодо топа олмаса, аҳвол чатоқ.

У тахминан соат ўн бирларда уйига келди. Лекин унинг уйдан чиққанлиги ҳақидаги хабар аллақачон Абрамга етиб борган эди. «Индаманглар, сал ёзилиб келсин. Аслида, бу ҳам синовимиз. Қани ўзгариш бўлишини бир кўрамиз. Келганидан кейин аниқланглар, ичганми, йўқми?» деди Абрам. Имтиҳон ёмон ўтмади. Имтиҳон бўлганидан беҳабар Арслон ўзини анча енгил ҳис қилди. Чунки Сабина бошқача хизмат қилганди-да. Дарвоқе, у бундан роппа-роса тўрт ой бурун ҳомиладорлигидан қутулганди. Ҳа, Неъматнинг боласини олдириб ташлади. Отаси қўймади. Албатта, у Фаттоҳ Норқуловичга бўйида борлигини билдирмади. Аммо онаси Розага айтди. «Адамнинг хизматкоридан ҳомиладорман», деди. Она ўз ўрнида бу хабарни отага етказди. Шу заҳоти Фаттоҳ Норқуловичнинг тепа сочи тикка бўлди.

— Нима?! Нима дединг?! Ҳали манинг набирам қаёқдаги хизматкорнинг, тайинсиз бир одамнинг боласи бўладими?! Йўқ! Ҳеч қачон, қизинг боласини олдиради ёки мен ундан воз кечаман! — дея бор овозда бақирди.

Бу пайтда улар эндигина Туркияга кўчиб келишганди. Унгача Зомин орқали Тожикистонга ўтиб, тоғда яшашди. Кичкинагина Баҳористон қишлоғининг тепасидаги дала ҳовлида. У жойни Ҳамдам топиб келганди. Ҳамма ёқ арчазор, ҳаво тоза, салқин. Айниқса, эрталаблари жуда бошқача бўлади. Тирноғингдан тортиб, сочингнинг учигача енгил тортади, яйрайди-яшнайти. Қушдай енгил бўласан. Аммо бор-йўғи ўн кун улар маза қилишди. Ўн биринчи кунга ўтиб зерикиб қолишди. Сершовқин шаҳарни соғинишди. Бош оғриғини соғинишди. Бир неча марта Комил эсланди. «Эҳтимол, — деди Роза эрига, — уни ҳам шу ёқларга олиб келармиз? Эҳтимол, у ҳам тоза ҳаводан нафас олса,

соғайиб кетар?» деди. Фаттоҳ Норкулович бошида рўйхушлик бермади. Кейин обдан ўйлаб кўргач, «Ҳамдамга айтаман», деди.

Орадан бир ҳафтача ўтганидан сўнг Ҳамдам Комилни олиб келди. Комил қарийб қоқ суяк бўлиб қолганди. Буни кўриб Роза кўрқиб кетди.

— Комил, ўзингмисан, болам?! Скелет бўлиб қолибсан-ку, сенга нима бўлди? Кўрган одам кўрқади, овқат-повқат беришмадимиз? — деди йиғлаб.

Комил жавоб бермади. Онасининг қаршисида серрайиб тураверди. У бутун дунёдан хафа эди. Чунки уни даҳшатли касалхонага ташлашди. Поччаси алдади, «Курортга боряпсан», деди. «Ҳамма нарса муҳайё», деди. «Еганинг олдингда, емаганинг кетингда бўлади», деди. «Керак бўлса, анавингдан ҳам бериб туришади», деди. Аммо борганларидан кейин Комил кўрдик, даҳшат. Бироқ миқ этмади. Чунки билагига урилганнинг кучи ҳали тўла-тўкис кетмаган эдида... Ў-ў-ў, бошида жуда ёмон бўлди. Биринчидан, шифокор зоти борки, итга қарагандай қарайди. Оғзидан сўкишдан бошқа нарса чиқмайди. Хуморинг тутиб салгина типирчиласанг, иккита девдай одам келади-да, устингдан босади. Сўнг думбангга игна тикишади. Унинг оғриги думбанг орқали суягингга етиб боради-да, кўзингдан чиқиб кетади ва бирдан ҳеч қаеринг ишламай, ётган жойингда чўзилиб қоласан... Мана шундай азобларни кўрганингдан кейин сени бу ерга жўнатган, олиб келганларни яхши кўрасанми?! Аста-секин Комилни хумор деган нарса тарк этди. Бир қарашда шундай. Бироқ миясининг бир четида мошдай нарса сира емирилмай, йўқолмай сақланиб қолди...

Ўғли келган кундан бошлаб Фаттоҳ Норкулович ҳар куни кичкинагина кўзини тандир кабоб қилдирадиган одат чиқарди. У шу пайтгача маҳаллий чўпонлар билан тил топишиб олганди. Ўзи билан олиб келган «тоза»лар билан сийлади. Айни вақтда бу матоҳнинг нотозаси ҳам анқонинг уруғи бўлиб кетганди. Чўпонлар эса бундай ичкиликни севувчилардан эди. Мол боқишади, қўй боқишади. Бошқа амаллари йўқ. Дину диёнатни шу кунгача биров ўргатмаган. Ҳали-бери ўргатмайди ҳам. Шу боисдан зерикишади, эрмак қидиришади. Гоҳ-гоҳида ичимликка рўпарў бўлишади-да, хуморларидан чиққунларича «тортишади». Фат-

тоҳ Норқулович уларнинг ана шу ожиз жойларини топиши билан ҳаракатга тушди. Эвазига чўпонларнинг сахийликлари ошиб кетди. Кунда битта қўй сўйилади, тандир, жиз, чўпонча қилинади. Бу ёғи байрам... Фаттоҳ Норқуловичнинг касал ўғли келганини эшитган чўпонларнинг сахийликлари янада ошди. Бир куни униси, бир куни буниси отаридаги битта қўзининг баҳридан ўтаверди. Шу кунларда Фаттоҳ Норқулович ҳам келтирадиганларининг сонини оширди...

Ҳаш-паш дегунча Комил ҳам семириб, кўзга ташландиган бўлиб қолди. Дўхтирлар яхши даволашган экан, биллакка «санчадиган»ини сўрамасди сира. Бунга Фаттоҳ Норқуловичнинг хурсандчилиги ошар ва кейинги ҳаёт ҳақида бемалол режа тузарди...

Бир куни Ҳамдам келди. «Аҳвол чатоқ, янги-янги аждаҳолар чиқяпти. Эртароқ узоқроққа кетиш керак», деди ва Туркияни маслаҳат берди.

Улар кетишди...

Пулнинг борлиги, тез-тез жой алмаштирилиши оилага яхши таъсир қилди. Фаттоҳ Норқулович «Бекордан-бекорга минг битта азобни чекиб, горком бўлиб юрган эканман. Бу ёқда одамлар бошқача яшашаркан, дунёга бошқача кўз билан қарашаркан», деган фикрга келди ҳамда бирорта тадбиркорликнинг бошини тутиш йўлини қидира бошлади. Лекин токи яхши битта режа тузгунича яна орадан тўрт ой ўтиб кетди. Ниҳоят, топди. «Меҳмонхона қураман. Меҳмонхона ҳам тинч, ҳам яхши даромад келтиради», деди. Қарори ҳаммага бирдай ёқди. Дарров ҳар ким нима иш қилишини бўлишишга тушди. Шу орада Ҳамдамдан хабар келди. «Сабинани юборинг, уй унинг номида экан, нотариусда қўл қўйиши керак», деди. Мана, нима баҳонада Сабина Тошкентда кўриниш бериб қолди...

Нафси қонганидан кейин Арслон қиздан:

— Уни сенга тегажоглик қилиб, кейин эътибор бермай қўйгани учунгина кечиролмай юрибсанми? — деб сўраганида Сабина:

— Йўқ!.. Мен бу нарсаларни парвойимга ҳам келтирмайман. Мен ўзимга, ҳусну жамолимга ишонаман. Фирдавс адажонимга очиқдан-очиқ душманлик қилган. Ўлдиromoқчи бўлган. Шунинг учун ҳам уни кечиролмайман. У мен

нафас олаётган дунёдан нафас олишини ўзимга сиғдиролмайман. Шунинг учун ўлдиришни истайман, — дея ёлгон гапирди. Сўнг бир муддат жим ётди-да:

— Агар сиз менга ёрдам берсангиз, Анталияда меҳмонхона қуришингизга ёрдам бераман. У ёқда ҳам адажонимнинг танишлари жудаям кўп, — деди.

* * *

— Нега, нега унақа қиласиз? Нега ҳамма нарсага араллашиб кетаверасиз? Нега оқибатини ўйламайсиз? Сиз фақатгина бир ўзингиз эмассиз-ку?! — дея ёзғирди йўлда кетётганларида Мавзуна.

— Мен атай қилмадим-ку?!

— Тўғри, атай қилмадингиз. Битта бечорани қутқармоқчи бўлдингиз. Билагингизга ишондингиз. Аммо менинг гапимга кирмадингиз. Кўрдингизми, ҳаммаси ёлгон бўлиб чиқди-ку?! Улар атай сизни тузоққа туширмоқчи бўлишди-ку!

— Бунақа бўлишини кутмагандим.

— Уфф! Фирдавс ака, илтимос сиздан, оёқларингизга ётиб ялинаман, бошқа бунақа қилманг. Вақти келса, кўзингизни кўр, қулоғингизни қар қилинг... Бўлди энди, — дея тўхтаб Фирдавсга қаради Мавзуна. Қизнинг юзини ҳамон кўз ёшлари юмоқда эди. — Сиз қолинг. Бундан бу ёғига ёлғиз кетай. Таксига ўтираман-у, уйга етиб оламан.

Фирдавс лом-мим демади. Фақатгина бир муддат қизнинг кўзларига тикилиб турди-да, «Хўп», деди бошини қимирлатиб.

Мавзуна машина тўхтатди. Манзилни айтди. Ўтирди, кетди.

Фирдавснинг боши ғувилларди. Шундай ғувиллардики, бир қадам босишга мадори йўқ эди. Ҳамма ёқ остин-устун бўлиб кетгандай эди гўё.

У бош майдон томонга кетди. Бир-бир қадам босади. Бир нималарни режалаштирмоқчи бўлади. Лекин сира калласи ишламайди. Режа тугул, ўзининг-да исмини унутгандай эди.

Узоқ юрди. Қарийб икки соатдан мўлроқ. Кейин бирдан хаёлига ҳазрат келди: «Менга ёрдамингиз керак, мен бундан бу ёғига адашиб кетаман. Атрофимдаги воқеалар кўмиб ташлади мени. Қайси тўғри, қайси нотўғри эканлигини англолмай қолдим. Ёрдам фақат сиздан бўлиши мумкин».

Арслон шундай қарорга келиши билан шошди. Йўлгача бирор тўрт юз қадамча бор эди. Юриб боришга тоқати етмай, югуришга тушди. Шунчаки югурмади. Худди ортидан биров қувиб келаётгандай жони борича югурди. Бу ҳам камлик қилди. У истаган тезликни ололмаётгандай туюлиб кетаверди ва оёқларига яна азоб берди. Сўнг кўз очиб юмгунча йўл бўйига етди.

Ҳайдовчиларга ҳам бир нарса бўлганга ўхшайди. Секинлашиб, яқинлашишади-да, кейин бирдан тўхтамай, ўтиб кетишади. Бунақада ҳали-бери бу ердан кетадиганга ўхшамайди. Жаҳли чиқди ва шартта машиналардан бирининг йўлини тўсиб чиқди. «Жигули»нинг филдираклари асфальтда сирпаниб «чийиллади», сўнг тўхтади. Ҳайдовчи деразадан бошини чиқариб бақирди:

— Эсинг жойидами?! Ўлгинг келдими?! Ўладиган бўлсанг нима қиласан бировни гуноҳга ботириб? Ана анҳорга ўзингни от! Ўласан-қоласан!

— Ака, — деди унинг ёнига югуриб борган Фирдавс, — биттаям машина тўхтамаяпти. Мен бир жойга жуда тез етиб боришим керак. Бу ёғи ёниб турибди. Йўл ҳақини икки ҳисса кўп тўлайман, илтимос, олиб бориб қўйинг!

Ҳайдовчи унга бошдан-оёқ қараб чиқди-да:

— Ўтир, — деди.

Ҳазратнинг эшигини ёши йигирлармадан ошган, кичкинагина соқолча қўйган, бошига дўппи кийган бир йигит очди.

— Ҳазратда ишим бор эди, — деди Фирдавс уни кўриши билан салом бераркан.

Йигит алик олди. Сўнг худди ҳайдовчидек бошдан-оёқ қараб чиқди-да:

— Нима иш эди? — дея юмшоқлик билан сўради.

— Ўзига айтадиган жудам зарур гапим бор эди.

— Ҳазрат бандлар. Нима ишингиз бўлса, менга айтаверинг, етказаман.

— Кимнингдир етказиши керак бўлганида келмасдим. Шахсан учрашаман. Кириб айтинг. Учрашмасам кетмайман.

Йигит бир лаҳза ажабланди-да, ичкарига кириб кетди.

Орадан икки дақиқача вақт ўтди. Ўша икки дақиқа икки асрдай туюлди Фирдавсга. Хаёлига нималар келмади дей-

сиз. Ҳазратнинг «Вақтим йўқ. Кетсин», дейиши уларнинг энг кўрқинчлиси эди. «Шунақа ҳам бўлиши мумкин-ку?! Жуда зарур иш билан банд бўлса, мени ёнига қўярмиди? Менинг муаммом ҳазрат шуғулланадиган муаммолар орасида йўқ бўлиб кетса ҳам керак», деб ўйлади йигит ва ўзига ўзи деди:

— Йўқ, барибир, барибир, учрашаман! Бошқа иложим йўқ...

У шундай деб турган маҳали эшик очилиб, бояги йигит кўриниш берди ва яна илгаригидай мулойимлик билан:

— Киригинг, — дея ўзи четга ўтиб турди.

Фирдавс ичкарилади. Ҳовли бежирим, ораста эди. Бирорта ҳам ортиқча нарса кўзга ташланмасди. Қандайдир фойз бордай эди. Фирдавс енгил нафас олди.

Уни уйнинг хоналаридан бирига бошлаб киришди. Ҳазратнинг ишхонаси экан. Ҳазратнинг ўзи столнинг ортида ўтирар, олдида бир нечта китоб ва анчагина оқ қоғоз бор эди. Фирдавс эшикдан кириши билан ҳазрат ўрнидан турди ва Фирдавсга яқин келди. Фирдавснинг саломига алик олди ва кўрпачага ўтиришга таклиф қилди. Озроқ сўрашди. Сўнг савол назари билан қаради. Фирдавс ҳазратнинг нигоҳига дош беролмай, бошини эгди. Аввал ўзини таништирди. Ўша аэропорт ҳовлисидаги учрашувни эслатди. Ҳазратнинг хотирасида қолган экан, тасдиқлади.

— Сизнинг айтганларингизни бажаришга жуда кўп уринаяпман. Аммо ҳамма вақт ҳам урдасидан чиқолмаяпман. Мен бировга таъсир ўтказмайин десам, бировлар мени ўз ҳолимга қўйишмаяпти, — дея гапини давом этказди Фирдавс ва Иброҳим деган одамнинг унинг ёнига келишини, Қуръони каримдан, ҳадиси шарифдан гапирганини ва мақсадини очиқламай кетганини, шундан сўнг кинотеатр ҳовлисида бошқа бир йигитга дуч келиб қолганини ҳамда унинг сўзларини ҳам оқизмай-томизмай гапириб берди. Кейин Мавзунани қучганлигини ташлаб ўтиб, музқаймоқхонадаги воқеани ҳам баён қилди. Ҳазрат йигитнинг бирорта ҳам сўзини бўлмади. Жон қулоғи билан эшитди. Фирдавс «Энди бундан бу ёнига нима қилай?» деб юзланганида:

— Эҳтиёт бўласиз. Диндан гапирганларнинг ҳаммасининг ҳам гаплари тўғри бўлавермайди. Мен уларни кўрмас-

дан-билмасдан туриб, илмларига баҳо беролмайман. Аммо икки-учта ҳадисни билиш, ояти карималардан уч-тўрттасини ёд олиш билан киши диндор бўлиб қолмайди. Фатво берувчилар дўзахга энг яқин кишилардир... Дарвоқе, намоз ўқийсизми? — деди ҳазрат юмшоқлик билан.

Фирдавс бошини эгганча «Йўқ», деди.

— Аллақачон вақти келган, ўқиш керак. Ичиш, чекиш йўқлиги кўриниб турибди. Чунки жуссангиз спортчиларникига ўхшайди. Аммо биродар, намоз ўқинг, таҳорат билан юринг... Уларнинг ҳар иккисининг ҳам гапи тўғри. Аммо, барибир, эҳтиёт бўлмоқ керак. Орада шайтон бор. Шайтоннинг иши бир-иккита рост гапни гапириш, кейин алдаш. Киши ўз-ўзидан бир жойга бориб, дин ҳақида гапирмайди. Гапириладиган жойлар бор. Масалан, масжидлар. Аммо кўчада тўхтатиб олиб, ундай қилиш керак, бундай қилиш керак, деган сўзлар сал бошқачароққа ўхшайди. Майли, сиз уларнинг мурод-мақсадларини билинг. Кейин, балки, яна маслаҳатлашармиз. Аммо биродар, жанжалдан қочинг. Жанжалнинг ҳийласига тушиб қолманг. Фитнанинг шакл-шамойили, ранг-туси турли-туман. Эҳтиёт бўлмоқ лозим. Худодан асрашини сўранг. Сўраш йўли намоз. Ҳар намознинг охирида дуо бор. Ўшанда ожизлигингизни айтинг, ялининг-ёлворинг. Фақатгина буларнинг бари чин кўнгилдан бўлиши керак. Илло, Аллоҳ ҳар нарсани кўргувчи ва билгувчи Зотдир. Ҳатто хаёлингиздагини ҳам, кўнглингиздагини ҳам ҳеч бир қийинчиликсиз, сизнинг тасаввурингизга сиғмайдиган тезликда билиб олади. Шундоқ экан, барча амалларингиз чин кўнгилдан бўлсин.

— Намозни қандай ўқийман?

Ҳазрат жилмайди. Сўнг:

— Сизни кутиб олган йигит ҳамма йўл-йўриқларни кўрсатади, — деди.

Фирдавс қандайдир енгил тортди. «Ҳаммасини бошқатдан бошлайман, ҳаммасини бошқатдан тартибга қўяман», деган хаёлда йўлга чиқди. Аммо...

* * *

Фирдавснинг ҳазратнинг ёнига борганлигини эшитган Абрам чўчиб тушди. Ўтирган жойида сал ортига тисарилди. Қадаҳини тўлдирди-да, бир кўтаришда ичиб юборди. Сўнг одати бўйича лаблари орасига тутатқисини қистирди.

— Нега? — деди хабарчига.

Хабарчи жавоб беролмай елкасини қисди.

Абрам столининг тортмасидан тўппончани олди ва эринмай дастрўмоли билан уни артди. Овоз пасайтиргични милига ўрнатди. Сўнг бурнини тортиб қўйиб, хабарчига юзланди. Хабарчи тамом бўлганди. Унинг бошидан тер қуйиларди. Ичи тўкилиб кетганди.

— Бу, — деди Абрам қуролини кўрсатиб, — ҳали бирор марта ҳам отмаган. Яп-янги. Ўтган ҳафтада сотиб олганман. Ёқиб қолганлиги учун олгандим. Шунини ишлатиб кўришимга нима дейсан?!

Хабарчининг юзи қизарди, боши айланди. Жавоб бермади. Жавоб беришга қодир эмас эди у.

— Индамайсан. Чунки калланг бўм-бўш. Ишламайди. Ишламайдиган каллангнинг эса боридан йўғи яхши.

Абрам шундай деб қуролни хабарчига тўғирлади-ю, тепкини босди.

Хабарчи гурсиллаб йиқилди. Унинг йиқилганини кўпчилик кўрди. Кўрганларнинг бари сесканиб тушди. Уларнинг орасида иккитасигина Абрамнинг яхудийлигини биларди. Яхудийнинг ҳамманинг кўз ўнгида бировнинг пешонасига тўппонча тираб, отиб ташлаши уларнинг етти ухлаб тушига ҳам кирмаган эди. Одатда, яхудийлар ҳамма ишни бировларнинг қўли билан қилишади. Кейин ўша биров айбдор бўлиб қолаверади, улар эса худди онадан янги туғилгандай оппоқ!.. Яхудий бировни ўз қўли билан отиб ташладими, демак, у қўл етмас баландликка чиқиб олган. Ҳеч кимдан қўрқмайди. Ҳар ҳолда, шу атрофдагилардан, шу атрофнинг амалдорларидан ва ҳоказо ташкилотлардан. Чунки ҳаммасини аллақачон сотиб олган ва ёки уларнинг ҳар иккисидан бири яхудий!

— Ёмон эмас экан, — деди Абрам тўппонча милидан чиқиб турган тутунга тикиларкан, — янгилиги шундоққина билиниб турибди. Мойи яхши артилмаган. Шу мойнинг куйиши натижасида бу ўйинчоқнинг «бурни»дан тутун чиқиб кетди. Жаноблар, — дея у атрофидагиларга иржайганча қаради, — нега сувга тушган мушукдек шумшайиб ўтирибсизлар? Ахир бундай аҳвол сизларга умуман ярашмайди. Ўзларингга четдан бир қарасанглари-чи!

Бировдан миқ этган товуш чиқмади. Ҳамманинг кўзи Абрамда. Улар ҳатто киприк қоқишмаяпти.

— Тўғрисини айтсам, — деди Абрам тўппончани столнинг устига қўйиб кафтларини бир-бирига ураркан, — сизлардан бунчалик анқовлик ва овсарликни кутмаган эдим. Ахир менга манави жонсиз нусха халақит беряпти! Чиқариб ташласанглар-чи, қариянинг кўнглини бузмай, — дея у мурдани кўрсатди.

Йигитлар шошди. Иккитаси кела солиб хабарчининг жасадини судраганча ташқарига олиб кетишди. Яна иккитаси полга тўкилган қонни арта бошлади.

Абрам эса оромкурсига суянганча хонадагиларга яна бир назар ташларкан, «Агар ҳар битта яҳудий худди мендай буларнинг ўнта, йигирматасини қўлга олса, унда душманларимиз умуман қолмаган бўларди. Яна узоқ ўтмишдагидай, танланганлардан эканлигимизни ва жаннатга фақатгина биз киришимизни айтиб мақтаниб юрган бўлар эдик», дея кўнглидан ўтказди.

— Борис, дўстгинам, нега қоққан қозикдай турибсанлар?! Мен умуман ҳеч нарсага тушунмаяпман, келиб ўтирларинг! Бугун айш қиламиз, айш, қўлинг ўргилсин гўшт келтиришган, кабоб қилдирамиз. Сен кабобнинг зўрини емагансан, барибир! — дея бақирди у эшик ёнида турган сап-сарик йигитга.

Борис иржайди. Сўнг одати бўйича бурнини ишқалаб, деди:

— Сен еганимизнинг ҳақини сўрайсан кейин.

— Нима дединг?! Э-ҳа, ҳа, ҳа! — дея Бориснинг гапига қаҳқаҳа отиб кулиб юборди Абрам ва шу кулиши асносида қўли билан имлаб, уни ёнига чақирди.

Бориснинг ичи шув этиб кетди. Чунки бу ярамас махлуқнинг кулгисидан ҳам кўрқиш кераклигини у жуда яхши биларди.

— Рост гапирдинг, — деди Абрам Борис ёнига келганидан сўнг, — тарки одат амри маҳол. Отам шунақа қилиб тарбиялаган. «Атрофингдаги ҳудуд сеники бўлса-ю, ундан кимдир рухсатингиз нафас олиб қўйса, ҳақини тўласин», деган. Аммо бугун саховатпешалигим ҳаддан ошиб кетди. Ўйлаб қарасам, ўта зерикибман. Ўзинг ўйла, шу ҳам ҳаёт бўлдими? Пулинг тиқилиб ётибди. Не истасанг, ҳаммаси муҳайё. Лекин буларнинг бари сенга камлик қилади. Кўнглинг ниманидир тусайди. Бироқ ўша тусаган нарсан-

гни тополмасдан ҳалаксан. Оқибатда кетма-кет хатога йўл қўя бошлайсан. Масалан, худди ҳозиргидай. Мен гапириб қўйдим. Айш қиламиз, дедим. Мана шу таклифим хато! Лекин масаланинг бошқа томони ҳам бор. Ахир лафз қилиб қўйдим, демак, лафзимда туришим керак, — дея Абрам бўйнини чўзиб, дераза ёнидаги йигитга қаради. — Сенинг исминг нима эди? Ҳа, эсладим. Эшонкулсан. Югур. Кўчанинг бошидаги кабобпазга бор. Эллик жуфт кабоб пишириб берсин. Машина қўйинглар, иссиқ-иссиқ еймиз. Бу ёғи орқасини тўхтатмасдан анавиндан келтиринглар, бир маза қилайлик. Сенлар менинг маза қилганимни умрларингда кўрмагансанлар. Дарвоқе, менинг ёшим етмишдан ошди.

— Қўйсанг-чи, — деди унга яқин ўтирган Владимир, — эллик беш атрофидасан. Ўзинг шундай дегансан.

— Тўппа-тўғри, кўрган куним шунча. Лекин сен менинг ақлимни ҳисобга олмадинг. Мен бугун яйраяпман. Сизлардан илтимос, фақат кайфиятимни кўтаринглар. Тамом-васалом!

Абрам шундай деб хохолаб кулди. Ҳамма ҳайратда эди. Ҳамма оқибати нима бўлишини ўйларди. Ахир Абрам деганлари фойдадан бошқа нарсани ўйламайди. Ҳаттоки кўчадаги беш тийинлик сувни ҳам бировга сотиб олдиради. Энди шундай одам ўзидан-ўзи эллик жуфт, бу дегани юз сих кабоб, буюртма қилиб турса. Яна «анави» деганини ҳам тўхтатмайсизлар деяпти. Бунақа пайтда эҳтиёт бўлиш керак. Балки, шарт! Чунки исталган дақиқада Абрам ўзгариши ва умуман бошқа гапни гапириши мумкин. Ана, боягина хабарчини ҳеч нимадан ҳеч нима йўқ отиб ташладику. Бечоранинг айби кўрганларини айтганида, холос.

Абрам бир қўлида қадаҳ тутган ҳолда ҳовлига чиқди. Аммо у ташқарига чиқишга улгурмасидан телефон асабий жиринглади. Йигитлари гўшакни кўтармоқчи эди. Унамади. Ўзи кўтарди ва ўта босиқлик билан:

— Алло, — деди ва ўзига таниш бўлган овозни эшитиши билан юзига табассум югурди.

— Менинг соғинчим, жигарпорам, айни вақтида қўнғироқ қилдинг, — деди Абрам ва унга тикилиб турганларга юзланди-да, қўли билан «чиқиб кетинглар» деган ишорани қилди. Кейин гапини давом этказди. — Айтсам ишон-

майсан, боши берк кўчага кириб тургандим. Албатта, қандай чиқиб кетишни жуда яхши биламан.

Гўшакдан уни қувватловчи гап янгради. Абрам овоз чиқазиб кулди-да, ичимлигидан бир хўплади ва яна сўзлади:

— Ҳазратни илгари ҳам сенга айтгандим. Бир куни, албатта, оёғимизга тушов бўлади, дегандим. Йўқ, йўқ, уни йўлга солиб бўлмайди. Билими ҳаддан зиёд. Учрашсам, мени аниқ шарманда қилади ва режаларимнинг бари барбод бўлади. Ягона йўл...

Абрам бир муддат жим турди. Ҳамсуҳбатининг гапларини эшитди.

— Нега унақа дейсан? Ахир биз уни олиб ташламасак, ким олиб ташлайди?.. Маблағ масаласини ўзимга қўйиб бер. Ҳал қиламан. Бор. Топаман. Гапингни қара-ю! Депутатлик?.. Ахир унақа нарсани ўзимиз ўйлаб топганмиз. Менинг майда ишларимнинг белига тепяпти? Ҳа-а, битта «балиқ» бор эди. Унга чувалчанг ташлагандим, ундан маслаҳат сўрагани борибди... Сенга ишонаман. Хўп, хайр, кўришгунча ўзимнинг жигарпорам! — дея Абрам гўшакни қўйди-да, мамнун бўлиб ичкилигидан хўплади. Кейин бошини сарак-сарак қилди-да, ҳовлига чиқди.

Йигитлари тараддудга тушишибди. Боғнинг ўртасига стол қўйишяпти, дастурхон ёзишяпти, иккитаси стул кўтариб боряпти. «Ҳе, соддалар», дея ичида уларнинг устидан кулди. Сўнгра Владимирга Арслонни топиб келишни буюрди.

Ўзи яна ичкарига кириб кетди. То дастурхон ясатилиб, кайфу сафо учун ҳамма нарса бадастир бўлмагунича чиқмади. Оёғини чайла қилиб, диванда ётди. Ҳатто телевизорни ёқди. Ўзлари тўқиб чиқарган ва ҳамманинг қон-қонига «сингдириб» юборган «эртақ»ни кўриб энсаси қотди. Илгари бунақанги томошалар унинг қитиғини келтирарди. «Вой, бунча овсар бўлмаса бу одамлар. Энди шунга ишонапти-да. Қизил байроқ кимда бўлса ўша обрўли, эътиборли... Мана, обрў-эътибор. Бир тийин ҳаммаси, ундан кўра тўртта оёқ кийимига мих қоқ, ана сенга қизил байроқ», дерди. Энди эса энсаси қотди. Битта нарсани чайвай-вериш буларнинг жонига тегмадимикин? Ҳамма ёқ ошкоралик бўлиб кетган, бу ёғи аллақачон бўлиб ол, бўлиб ол авжида бўлса. Буларнинг эса ҳалигача оғзидан чиқадиған гаплари планга нисбатан процент ҳисобида... «Эҳ-ҳе, ҳа-а,

бу туришингда аравангни жойидан қўзғатиб олишингга ҳали анча борга ўхшайди», деди. Кейин жаҳл билан телевизорни ўчирди. Ахир у соғлиғига зиён етказяпти...

Абрам ташқарига чиқиб Арслонни кўрди. Баччағар ҳовлининг ўртасида гердайиб турибди. Ёнида Баха билан Ўлмас, иккаласи ҳам бир нималарни гапириб хўжайинининг кўнглини кўтаришга уриняпти. Лекин Арслоннинг бир туки қилт этмайди. Унинг нигоҳи боғ ичидаги столда.

— Шундай азамат йигитни куттириб қўйганимдан бағоят афсусдаман! — дея ҳайқирди Абрам.

Ҳамма бараварига у томонга қаради. Арслон сўрашиш учун илдам юриб кела бошлади.

— Кечикиб қолмай, деб кўп ташвиш чекдим, — деди у Абрамнинг қўлини кафтлари орасига оларкан.

— Шуми энди ота-боладай бўлиб кетганларнинг кўришиши, кўрган одам нима хаёлга боради, азизим? — деб кучоғини очди Абрам.

Улар кучоқлашиб кўришди. Шу оннинг ўзидаёқ Абрам Арслоннинг қулоғига:

— Бахангни бир ойдан нарига ўтказма, унинг сотқинлиги кўзидан кўриниб турибди, — дея шивирлаб қўйди ва кейин унинг кўксига муштлади, — ажойиб, ажойиб, ҳавас қилса арзигулик йигит бўлибсан. Оҳ, сендай келишган йигитларга манаман деган қизлар тегади. Айтганча, мен сенга бир қиз топиб қўйдим.

Арслон бирдан ҳайратланиб унга тикилди.

— Ким экан у? — деди.

— Унисини энди стол атрофида гаплашамиз. Дарвоқе, бу ҳақда онанг билан келишиб олганмиз. Аёлларни яхши биласан, улар қизларнинг фаросатлиларини бир қарашда билиб олишади. Қани, жигарим, юр, мен қарияни қўлтиқлаб ол. Йўқса йиқилиб тушиб, ўлиб-нетиб қоламан.

Ўзининг гапи наша қилди ва Абрам хохолаб кулди. Улар стол ёнига боргунича биров ўтирмади. Ҳамманинг қўли кўксиди, кутиб турарди.

— Йўқ, йўқ, йўқ! Мен сизларга бунақаси кетмайди дегандим, эсларингдан чиқдимми? Ахир эркин нафас олинглар. Бугун айш қиламиз, айш демаганмидим?!

Кўриқчилар зўрма-зўраки илжайишди. Бироқ биронта-си ҳадди сиғиб Абрамдан олдин ўтирмади.

Қадаҳлар Абрамнинг таклифи билан тўлдирилди. Сўнг унинг ўзи ўрнидан турди.

— Азизларим, бугун жудаям ажойиб кун. Бироқ мен унинг нима сабабдан ажойиблигини сизларга айтмайман. Ўзларинг топиб олинглар. Ана шундай ажойиб кунларимиз жудаям кўп бўлсин. Қани ур-ра!

Ҳамма бараварига «Ур-ра», дея ҳайқирди. Аммо нима сабабдан шундай деб бақирганларини билмасди-да, шўринг курғурлар. Абрам одатига хилоф қилмаган тарзда озгинагина ҳўплаб қўйди. Арслон эса ҳатто лабининг яқинига ҳам олиб бормади.

— Азизим, жигарим, — деди Абрам у томонга энгашиб, — бугун мен миллиардер бўлдим!

— Нима? Қанақа миллиардер? — дея ҳайрон бўлганча унга тикилди Арслон.

— Қанақа бўлар эди? Оддий. Пулларимнинг миқдори миллиарддан ошди. Бугун ошди. Демак, байрам қилсак арзийди. Бироқ бошқа томондан олиб қараганда, барибир, кам. Дунёдаги бойлар олдида мен ўта кетган камбағалман.

— Агар сиз шундай десангиз, биз умуман қандайдир тиланчи эканмиз-да, — деди бир муддат ўтказиб шарбат ҳўплаган Арслон. — Устоз, келиннинг исмини ошкор этасизми ё уям кроссвордми?

— Нега энди, албатта, айтаман, айтмасам, сен унга қандай уйланасан? Хўш, биринчидан, ҳозир Лиданг Москвага учиб кетади. Хавотир олма, унга жин ҳам урмайди. Унга шу ёқдан иш ва эр топиб қўйганмиз. Ахир у ҳам қачондир оила қуриши ва қандайдир ишнинг бошини тутиши керак-да. Албатта, сен «Мен ўрганиб қолгандим, ярим оғиз гапимдан ҳамма нарсани тушунарди. Келажакда ҳақиқий шеригим бўлади», дейишинг мумкин. Аммо мен йўқ, дейман. Биринчи сабаб, насл-насаби ўта паст. Унақадан туғилган бола пичоқнинг дасталигига ҳам ярамайди. Иккинчи номзод деб сен горкомнинг қизини айтишинг мумкин. Тўғри, маъқул. Насл-насаби маъқул. Бироқ болани тарбиялайдиган онанинг ўзи аллақачон ҳамма чегараларни бузиб ўтиб кетган. Энди уни тўхтатишнинг сира иложи йўқ. Исми нима эди? Ҳа, эсладим, Сабина... Дарвоқе, унинг исми илгари бошқача бўлган экан. Майли, гап бунда эмас. У сенга фақатгина маъшуқаликка ярайди. Яхшилаб қўлга олсанг,

ўта садоқат билан хизматингни қилади... Қани, яна битта-битта, — дея шишага ишора қилди Абрам.

— Йўқ. Мен ичмайман!

— Баракалла! Баракалла! Ана бу гапинг бошқача бўлди. Бироқ бошқалар бугун юмалашади. Чунки мен шундай қарорга келганман.

Орадан бир соат ҳам ўтмади. Абрам айтганидай ҳамма йигитлар бирин-сирин қийшая бошлашди. Айримлари шундай столнинг устига бошини қўйди-ю, уйқуни уриб юборди. Икки-учтаси бир-бирига осилиб, нималарнидир баҳслашишга тушиб кетди. Айримлари бир нуқтага термилганча тутатиб ўтирарди. Шундан кейингина Абрам келиннинг исмини айтди.

— Фирдавснинг синглиси. Исмо Моҳина экан. Ўзиям гўзаллик маъбудаси. Ақл-фаросати чексиз, — деди у оғзининг чеккасини бармоқлари билан артаркан.

— Фирдавснинг синглиси? У менинг биринчи рақамли душманам-ку, қандай қилиб унга уйланаман?!

— Шунинг учун ҳам уйланасан. Каллангни ишлат, — деб Абрам бурнини тортиб қўйди-да, ўрнидан тураркан, — йигитларнинг ҳаммаси қаерда ётиб қолса, ўша ерда тонг оттиришди, — дея кўшимча қилди.

* * *

Фирдавс кайфиятсиз идорасига борди. Уни Соли хушчақчақлик билан кутиб олди. Бечоранинг қувонганидан кўзлари чарақлаб кетган эди.

— Нима гап? Бирор қоп тилла топиб олдингизми? — деди Фирдавс салом берганидан сўнг.

— Ундан ҳам кўп. Японлар келишибди. Бойлари. Даҳшат нарсалар олиб келишибди. Эй-й, илгари биз унақанги нарсаларни тушимизда ҳам кўрмаганмиз. Қандай топса Абдували топган уларни.

— Хўш, нима бўлибди шунга? — дея пешонасини тириштирди Фирдавс.

— Эй-й, қизиқмисан, ука? Бизда дўкон очишмоқчи экан. «Панасоник», «Сони» деган. Биз билан ҳамкорликда. Миразиз ҳозир улар билан бирга юрибди. Сени роса қидирдик, тополмадик. Кейин ўзимиз, бўпти, бирга ишлаймиз, дедик.

— Японлар ўзбекча гапиришармикин?

— Қаёқда! Инглиз тилида. Таржимонни ҳам зўрға топдик. Бу таржимон деганлари анқонинг уруғи бўлиб кетибди-ку. Хуллас, улар беш киши келган. Шаҳарнинг қоқ марказидан жой керак экан. Ҳозир кўргазма учун аппаратура-ларидан олиб келишибди. Унақалари ми-нистрларда ҳам йўқ. Отинг ўчсин бир бало телевизорлари бор эканки, япа-лоқ. Ақлинг шошади. Лекин кўриниши супер! Миразиз сени ҳеч қаерга кетиб қолмасин, деди. Хужжат ишларининг ҳам-масини ўзи қиларкан.

— Хўп, хўп. Шунга шунчами?

— Эй-й, Фирдавс, сен уни бир кўрсанг биласан. Оғзинг ланг очилиб қолмаса, айтавер.

— Бўпти, мен ичкарига кириб бироз дам олай, жуда чарчадим. Мабодо келиб қолишса, гаплашамиз, — дея Фирдавс Солининг ёнидан ўтиб кетди.

У ечинмасдан ҳам ўзини диванга ташлади ва чуқур на-фас олди-да, кўзини юмди. Бирдан хотирасига Мавзуна-нинг аламли кўз ёшлари келди. «Ҳақиқатан ҳам, ҳамма бало ўзимдага ўхшайди. Йўқ жойдан ўзимга-ўзим ишқал топиб оламан. Йўқ жойдан... Ҳатто жанжаллар менинг яқинимга келишолмайди. Аммо уларнинг ёнига ўзим бораман. Ке-линглар, мен ҳам сафларингга қўшилай, қўлим роса қичиб турибди. Биргаллашиб қаернингдир тўполонини чиқарамиз. Туппа-тузук бурунларни синдирамиз, қон оқизамиз», дей-ман. Уларга айни шу гапларим керак. Дарров кўшиб оли-шади. Кейин қилғиликни қилиб бўлишганидан сўнг жуф-такни ростлаб қолишади. Ўртада ҳамма нарсага мен бало-гардон бўлиб қолавераман. Эҳ, қишлоқни соғиндим. Бе-жанжал, беғурбат. Саккизта қўйнинг орқасидан юрасан, қурай-қурайлаб», дея хаёлидан ўтказди. Шу тобда уни аста-секин уйқу элтди ва ухлаб қолди. Бироқ кўп ухлаш насиб этмади. Уйғотишди. Ёдгор билан Соли. Айтишларига қара-ганда, қандайдир милиционер келибди.

— Менда нима иши бор экан? — деди Фирдавс ўрнидан туриб ўтираркан, кўзларини уқалаб.

— Ўзида гапим бор, дейди.

Фирдавснинг хаёлидан муштлашгани буткул чиқиб кет-ганди. Шу боисдан у керишиб олди-да:

— Майли, кирсин, — дея бориб стулга ўтирди.

Графиндан сув қуйиб ичди. Ана шундагина унинг ёнига

шунчаки одам эмас, бутун бошли милиция ходими келганини идрок этди. Лоп этиб бирдан хаёлига ўша муштлашув тушди. Соатга қаради, кечки олти. «Жуда тез топиб келишибдими?» дея кўнглидан ўтказди ва секин дераза ёнига борди. Ана шу маҳал эшик тақиллади.

— Кираверинг, — деди деразадан кўзини узмаган Фирдавс.

Эшикнинг очилиш товуши ҳавога сингишга улгурмасидан:

— Ассалому алайкум, — деган овоз келди.

Фирдавс ўгирилди. Бош кийими қўлида, ўттиз беш-қирқ ёшлардаги формали бир одамни кўрди. У негадир иржайиб турарди. Ҳайрон бўлган Фирдавс берган саломига алик ҳам олмасдан ўтиришга жой кўрсатди. Сўнг:

— Хўш, хизмат, ҳурматли хизматдаги одам? — дея кесатди Фирдавс.

Хизматдаги одам ҳиринглади.

— Мен маймунжон ўйнатмаяпман, шекилли, ё ўзим бирорта ҳайвонга ўхшаб кетарканманми? — деди энсаси қотган Фирдавс.

— Бўлса бордир... Келиб менинг рўпарамга ўтирсангиз, одамга ўхшаб кўришсангиз, ана ундан кейин нима ўйнатаётганингизни айтаман. Ҳар қалай, иккаламизнинг кўришимизни солиштира, менинг ёшим каттароқ чиқар. Мен аввалроқ салом берилишига лойиқдирман. Ёки биз одам эмасми?.. — у шундай дейиши билан яна кулди. — Лекин сизнинг қилиғингиз ҳам жонли. Сабабини сизга айтиб бераман. Бир куни денг, уч киши бўлиб ошга бордик. Бизни кўрган мезбонлардан биттаси тўйхонага қараб бақиряпти, «Иккита одам билан битта милиса келяпти», деб.

Унинг гапига Фирдавс ҳам кулиб юборди.

— Ана кўрдингизми, оғайни, биз одаммасмиз. Одам эмас эканлигимизни ўзимиз ҳам жуда яхши биламиз.

— Жа, унчаликмас...

— Лекин шунга яқинроқ, тўғрими?

Фирдавс жавоб бермасдан милиционернинг рўпарасидаги стулга ўтирди ва кўришиш учун қўлини узатди.

— Мен Иқболжонман. Милиция капитани. Сизларнинг участка нозирларинг.

— Мени танисангиз керак. Танимасангиз келмасдингиз,
— деб Фирдавс унинг қўлини сиқиб қўйди.

— Албатта, танийман-да. Бутун шаҳарга, республикага машхур бўлган одамни танимасдан бўларканми? Хўш, энди гапни чувалаштирмасдан мақсадга ўтиб қўя қолайлик. Келишимнинг боиси, устингиздан шикоят тушган. Сиз бугун анҳор бўйида учта одамни шафқатсизларча калтаклагансиз. Жисмоний имкониятингиз, яъни спортчилигингиздан фойдалангансиз, — деб капитан қўйнидан бир даста расм олиб столнинг устига ташлади, — мана бу исботи. Гувоҳлар ҳам бор.

Фирдавс расмларни қўлига олиб, бирма-бир синчиклаб томоша қилди ва бошини қимирлатиб куларкан:

— Бунчалик тез ишлашларингни билмаган эканман. Ҳали совимасдан, жиноятчи қўлга олиниб, унга ҳам далиллар тақдим этилди. Ажабмаски, яна бирор соатда ҳукм ўқиб, қамаб юборсанглар, — дея кесатди.

— Вазифамиз шунақа.

— Вазифангиз қанақалигини жуда яхши биламан. Сиз муродга ўтинг.

— Бу катта жиноят ҳам бўлиши мумкин, майда безориликка айлангирса ҳам, биров бир нима демайди. Шунчаки ҳеч қанақанги воқеа содир этилмаган десангиз ҳам, эҳтимол, тўғри бўлар. Бу қайси томондан ва қандай муносабатда қарашга боғлиқ.

— Ўзингиз нима фикрдасиз?!

— Менда фикрлар тиқилиб ётибди. Айтайлик, бугун кун жудаям очиқ бўлди. Ҳар қалай, менинг кўзим билан қараганда. Аммо бошқадан сўрасангиз, у ер-бу ерда булут бор эди, дейди. Учинчи бир одам эса ниҳоятда дим ҳаво, нафас олишга қийналади, дейди. Ана кўрдингизми?..

— Йўқ, сиз гапни чувалаштирманг-да, борини айтинг.

Капитан жавоб беришдан олдин чўнтагидан бир қути тутатқини олиб столнинг устига ташлади ёқди ва шундан кейингина сўзлади:

— Яхши одамларнинг гапларига қараганда, яхши одам экансиз. Бунга шубҳа йўқ, албатта. Шунинг учун ҳам ўзим келдим. Ёрдамчимга беришим мумкин эди бу далил-исботларни, олиб келиб қамаб ташланглар, дейишим ҳам

мумкин эди. «Дело» очиларди. Бунга ҳеч қанақа шубҳа йўқ. Аммо ўзим келдим. Қоғоз-қаламимни ташлаб келдим.

— Нархини айтинг, — деди унга бургут кўзларини қадаган Фирдавс.

Иқболжон иржайди ва лабини ялаб қўйди-да, бешта бармоғини ёйиб икки марта кўрсатди.

— Ўн минг, тўғрими?

Капитан елка қисди.

— Кейин ҳамма нарсанинг изи ўчиб кетади. Бунга кафолат берасиз, шундайми?

— Жудаяммас, расмларнинг бари архивга олинади. Мабодо келажакда яна худди шу ишни такрорлайдиган бўлсангиз, ҳаммаси яна бўй кўрсатади.

Фирдавс расмларни бошқатдан қўлига олди. Барини бир қилди ва йиртди.

— Эй-й, нима қиляпсиз? — деди кўзлари каттариб кетган капитан.

— Мен мужмал одамлар билан гаплашмайман. Туёғингни шиқиллат. Агар яна бир марта сени шу атрофда кўрсам, терингни шилиб оламан. Битта сен учун оиланг ҳам жавоб беради. Ифлос, пул ундиришнинг бошқача йўли йўқмиди, тиланиб келсанг ҳам берардим! — дея бақирди Фирдавс.

— Ҳозир наряд чақираман!

— Чақир! Тур ўрнингдан! Жуда керак бўлиб турибди. Ҳованавини кўряпсанми?! — дея Фирдавс деворнинг тепасида чироқчаси ёниб турган мосламани кўрсатди. — Ҳамма гапларинг ёзилди! Пора талаб қилганинг ҳам. Агар мен қамаладиган бўлсам, сен ҳам қамаласан. Менга-ку, ичкарида биров бир нима демайди. Шунчаки ўзимизникилардан биттаси келибди, дейди. Лекин сенинг онангни кўзингга кўрсатишади. Ҳаромдан еганларингни қустиришади! Агар расмлардан бирортаси бирор жойда пайдо бўладиган бўлса, шўрим қуриди деявер! Энди тур ўрнингдан, йўқол!..

Капитаннинг ранги докадай оқариб кетганди. У тез-тез мослама томонга қараб қўярди. Нима қилишни билмасди.

— Нега ўтирибсан амманнинг бузоғига ўхшаб?!

Капитан ўрнидан сапчиб турди-да, ташқарига югурди. Фирдавс кулди ва туриб бориб, диванга ўтирди. Бироздан кейин юзида табассум билан Соли кириб келди.

— Нима дединг унга? Худди аждаҳони кўриб қолгандай олди-орқасига қарамасдан югуриб кетди, — деди у.

Фирдавс эса девордаги мосламани кўрсатиб:

— Амаки, анави кўриниб турган нарса нима? — деб сўради.

— Билмадим. Қандайдир пластмассага ўхшайди, — деб Соли деворнинг ёнига борди. Кейин кулди-да:

— Ўйинчоқ экан. Қандайдир ҳайвончанинг қоринчаси, камари бор экан. Камарининг ўртасида медальон. Қипқизил медальон. Ёки унга ўхшаган бир нима. Нега шу пайтгача уни биров кўрмаган. Болаларга айтамиз, олиб ташлашади, — деди.

— Йўқ, тураверсин. Зўр нарса экан. Мен уни капитанга камера дедим. Жони чиқиб кетаёзди. Иккинчи қайтиб келмайди. Айтган-ча, ака, овқатланмаймизми? Қорин роса очқаб кетди. Ҳар куни ўзим тайёрлардим, билинмасди қорнининг очқагани, лекин негадир ёмон очқадим.

— Ҳозир, — деб Соли эшик томонга юрди. Бироқ икки қадам босар-босмас, хонага Ёдгор отилиб кирди-ю, бирдан тўхтади. Унинг рангида қон йўқ эди.

— Нима гап?! — деди Соли билан Фирдавс бараварига.

— Даданг, даданг, — дея пичирлади Ёдгорнинг лаблари.

— Дадам? Дадамга нима қилибди?..

Фирдавснинг эти жимирлади. Босими ошди. Кўрқди. Жудаям кўрқди. Ҳали Ёдгор ҳеч нима демади, лекин унинг елкасига оғир бир нима гурсиллаб тушгандай бўлди. Жуда хунук, ёмон бир ниманинг ҳидини сезгандай бўлди.

— Дадангни пичоқлаб кетишибди!

(Бешинчи китоб тугади)

Адабий-бадий нашр

Ўзбек тилида

Нуриддин Исмоилов

БУРГУТ ТОҒДА УЛҒАЯДИ

Саргузашт-детектив роман

(Бешинчи китоб)

Муҳаррир Суннатулло Саимназаров

Дизайнер Акбар Исмоилов

Техник муҳаррир Юлдуз Исоқова

Мусахҳиҳ Нодира Қурбонбоева

Саҳифаловчи Зокиржон Алибеков

Босишга 30.10.2019 йилда рухсат этилди.

Бичими 84x108 1/32. Босма табағи 16,0.

Шартли босма табағи 10,48.

Адади 3000. ...-сонли буюртма.

Нархи шартнома асосида.